

Nr 132

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen m. m.; given Stockholms slott den 3 november 1972

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag som innebär en komplettering av den rättshjälpsreform som riksdagen tidigare antagit.

Enligt den föreslagna lagstiftningen skall rättshjälp i vissa mål och ärenden som angår den personliga rörelsefriheten eller den kroppsliga integriteten kunna utgå som offentligt biträde. Detta gäller huvudsakligen inom mentalsjukvården, nykterhetsvården, barnavården och kriminalvården samt på utlänningslagstiftningens område. Om behov föreligger skall offentligt biträde förordnas i ärenden om bl. a. intagning i eller utskrivning från sjukhus för sluten psykiatrisk vård. Detsamma skall gälla i ärenden om vård i vårdhem eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda samt när fråga är om placering av särskolelev i annat hem än det egna. Offentligt biträde skall också kunna förordnas i ärenden angående intagning eller återintagning i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, i ärende angående omhändertagande av barn för samhällsvård eller samhällsvårds slutliga upphörande samt i ärende om förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelse eller återintagning i anstalt av den som dömts till ungdomsfängelse eller internering. På utlänningslagstiftningens område skall offentligt biträde vid behov kunna förordnas i ärenden angående utlännings avlägsnande ur landet.

Offentligt biträde skall enligt förslaget förordnas av rättshjälpsnämnd. Ersättningen till biträdet bestämmes av nämnden och utgår av allmänna medel. Den som erhållit hjälp av offentligt biträde är inte återbetalningsskyldig för ersättningen.

Enligt propositionen skall vidare utredningskostnad i förvaltningsärende kunna ersättas inom ramen för rättshjälpen. Ersättning för

parts inställelse skall även kunna utgå vid handläggning inför vissa förvaltningsmyndigheter.

Slutligen innehåller propositionen vissa bestämmelser om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet. Bestämmelserna, som i huvudsak ansluter sig till vad som redan tidigare gäller, tas upp i särskild lag. Bistånd kan utgå i brottmål och vid administrativa frihetsberövanden samt som allmänt ekonomiskt bistånd åt den som råkat i nöd eller annan svårighet.

1. Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom förordnas i fråga om rättshjälpslagen (1972: 429)

dels att 1, 9, 17, 19, 20, 22, 24—26, 31, 33, 37 och 38 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att nuvarande 41—44 §§ skall betecknas 46—49 §§ och att nuvarande 45 § skall betecknas 51 §,

dels att rubriken närmast före 41 § skall sättas närmast före 46 § och att rubriken närmast före 44 § skall sättas närmast före 49 §,

dels att i lagen skall införas sex nya paragrafer, 41—45 och 50 §§, och närmast före 41 § en ny rubrik av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Rättshjälp enligt denna lag utgår såsom *allmän rättshjälp* (6—34 §§), *rättshjälp åt misstänkt i brottmål* (35—40 §§) och *rådgivning* (41—43 §§).

Rättshjälp enligt denna lag utgår såsom *allmän rättshjälp* (6—34 §§), *rättshjälp åt misstänkt i brottmål* (35—40 §§), *rättshjälp genom offentligt biträde* (41—45 §§) och *rådgivning* (46—48 §§).

9 §

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenheten som rättshjälpen avser. Bestämmelser om att den rättssökande har att själv helt eller delvis betala kostnad för rättshjälp finns i 16 § andra stycket och 27 § första stycket andra punkten.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän och som ej är förvaltningsärende eller av beskaffenhet att kunna komma under förvaltningsmyndighets prövning,

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten.

3. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller an-

Nuvarande lydelse

som måste anlitas, i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid *domstol som anges i 2*, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027),

5. kungörelse i mål eller ärende vid *domstol som anges i 2*,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses den rätts-sökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

Föreslagen lydelse

nan, som måste anlitas, i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,

5. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan om expedition vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027),

6. kungörelse i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*,

7. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

17 §

Ersättning till biträde samt för bevisning och annan utredning skall i fall som avses i 16 § bestämmas som om kostnaden skolat utgå av allmänna medel enligt denna lag.

I mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* fastställes ersättningen till biträdet av domstolen. I annat fall fastställes biträdesersättningen av rätts-

I mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* fastställes ersättningen till biträdet vid domstolen. I annat fall fastställes biträdesersättningen av

Nuvarande lydelse

hjälpnsämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självmant upptager ersättningsfrågan till prövning.

Föreslagen lydelse

rättshjälpsnämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självmant upptager ersättningsfrågan till prövning.

19 §

Bifalles ansökan om allmän rättshjälp, fastställer rättshjälpsnämnden samtidigt det för sökanden gällande maximibeloppet. Kan sökanden ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd behörigen tillvarata sin rätt, får rättshjälpsnämnden på sökandens begäran förordna biträde.

När biträde kan förordnas enligt 20 kap. 19 § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

20 §

Sedan beslut meddelats om allmän rättshjälp, betalas därefter uppkommande kostnader av allmänna medel. Har allmän rättshjälp lämnats enligt 16 § första stycket, utgår biträdesersättningen även för denna del av uppdraget av allmänna medel.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 6 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 7 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

22 §

Biträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspilla och utlägg som uppdraget krävt. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, centralmyndigheten fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning.

Har biträde genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för rättshjälpen, skall detta beaktas vid ersättningsbestämmande.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende vid domstol, som anges i 9 § andra stycket 2, av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

24 §

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid dom-

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid all-

Nuvarande lydelse

stol som anges i 9 § andra stycket 2 med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

Föreslagen lydelse

män domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

25 §

I angelägenhet, som ej handlägges vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2*, beslutar biträde om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden.

I angelägenhet, som ej handlägges vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*, beslutar biträde om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden.

Den som medverkat vid utredning som avses i första stycket har rätt till ersättning enligt föreskrifter som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsnämnden.

26 §

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 4 utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Ersättning enligt första stycket bestämmes av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap bestämmes ersättningen av domstolen.

31 §

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad, hemskillnad eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 §

Ersättning som motpart eller annan enligt 31 § betalat till statsverket för kostnader för allmän rättshjälp skall utges till den som erhållit rättshjälp i den mån ersättningen överstiger kostnaderna minskade med vad som erlagts i kostnadsbidrag.

Har allmän rättshjälp beviljats sökande i ärende angående verkställighet enligt utsökningslagen (1877: 31 s. 1), äger bestämmelserna i första stycket om ersättning motsvarande tillämpning i fråga om exekutionsavgift som i ärendet uttagits hos motparten.

37 §

I fråga om förmåner vid rättshjälp enligt 36 § äger 9 § andra stycket 2—4, 20 § första stycket samt 24 och 26 §§ motsvarande tillämpning.

I fråga om förmåner vid rättshjälp enligt 36 § äger 9 § andra stycket 2, 4 och 5, 20 § första stycket samt 24 och 26 §§ motsvarande tillämpning.

38 §

Bestämmelserna i rättegångsbalken om skyldighet för tiltalad eller annan att till statsverket återbetala kostnad som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel äger motsvarande tillämpning ifråga om kostnad för rättshjälp enligt 36 §.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken gäller vad där är föreskrivet.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken, 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott, 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge, 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet samt 39 § lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom gäller vad där är föreskrivet.

Rättshjälp genom offentligt biträde

41 §

Offentligt biträde kan förordnas i mål eller ärende

1. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående intagning enligt 8 eller 9 § eller utskrivning enligt 16 eller 19 § la-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

gen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

2. hos beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden angående inskrivning i eller utskrivning från vårdhem eller specialsjukhus enligt lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda eller placering av särskolelev enligt 28 § samma lag,

3. hos förvaltningsdomstol angående tvångsintagning i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt 18 eller 55 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård eller kvarhållande enligt 45 § samma lag,

4. angående omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § barnvårdslagen (1960: 97) eller utredning enligt 30 § samma lag eller angående sådan samhällsvårds slutliga upphörande enligt 42 § samma lag,

5. hos förvaltningsdomstol angående intagning i eller utskrivning från ungdomsvårdsskola enligt barnvårdslagen (1960: 97),

6. hos utlänningsnämnden enligt utlänningslagen (1954: 193),

7. angående förpassning eller utvisning enligt utlänningslagen (1954: 193),

8. angående avvísning enligt utlänningslagen (1954: 193), dock ej hos polismyndighet, såvida icke utlännningen enligt 35 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka,

9. angående verkställighet enligt utlänningslagen (1954: 193), om underställning skett hos centrala utlänningsmyndigheten med stöd av 58 § andra stycket samma lag eller om utlännningen enligt 35 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka,

10. angående uppehållstillstånd, om utlänningsnämndens yttrande på grund av 12 § första stycket utlänningslagen (1954: 193) skall inhämtas,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11. angående föreskrifter som meddelas enligt 9 eller 34 § utlänningslagen (1954: 193),

12. angående hemsändande av utlämning med stöd av 71 § första stycket utlänningslagen (1954: 193),

13. angående förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 26 kap. brottsbalken,

14. angående återintagning i anstalt enligt 29 eller 30 kap. brottsbalken,

15. angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd enligt lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. eller lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,

16. angående utlämning enligt lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

17. angående kastrering enligt lagen (1944: 133) om kastrering eller sterilisering enligt lagen (1941: 282) om sterilisering, om giltigt samtycke till åtgärden ej lämnats.

42 §

Offentligt biträde skall utses för den som åtgärden avser, om det behövs för tillvaratagande av dennes rätt. Vid bedömningen av behovet skall särskilt beaktas om i väsentligt hänseende motstridiga sakuppgifter lämnats under utredningen eller betydelsefulla sakförhållanden i övrigt är oklara.

43 §

Offentligt biträde förordnas av rättshjälpsnämnd efter ansökan av den som åtgärden avser eller anmälan av den myndighet som handlägger målet eller ärendet.

Förordnande gäller även när

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

talans fullföljes eller meddelat beslut underställes annan myndighets prövning eller saken överlämnas till annan myndighets avgörande.

Ansökan eller anmälan upptages av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den som åtgärden avser är bosatt eller, i fråga om den som ej är bosatt i landet, av den rättshjälpsnämnd som Konungen bestämmer.

Ansökan eller anmälan får upptagas av annan rättshjälpsnämnd än som följer av tredje stycket, om nämnden finner särskilda skäl föreligga.

44 §

Har den som åtgärden avser till offentligt biträde själv föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas, om ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat.

I fråga om offentligt biträde äger bestämmelserna i 21 § andra och tredje styckena, 22 § första och andra styckena samt 23 § motsvarande tillämpning.

Ersättning till offentligt biträde fastställs av rättshjälpsnämnden och utgår av allmänna medel.

45 §

I mål eller ärende som avses i 41 § får offentligt biträde föranstälta om sådan utredning som är skäligen påkallad för tillvaratagande av dens rätt som åtgärden avser och som ej kan erhållas genom myndighet som handlägger målet eller ärendet. Har offentligt biträde ej utsetts, får rättshjälpsnämnd som avses i 43 § på ansökan av den som åtgärden avser besluta om utredning.

Den som efter beslut av offentligt biträde eller rättshjälpsnämnd medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Ersättningen fastställs av rättshjälpsnämnden.

50 §

Bestämmelserna i denna lag om angelägenhet, som skall prövas av förvaltningsmyndighet, gäller även sådant ärende vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen, som avser domstolens förvaltande verksamhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

2. Förslag till**Lag om ändring i giftermålsbalken**

Härigenom förordnas, att 15 kap. 31 § giftermålsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 kap.

31 §¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles. I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse 1963: 151 (Jfr 1969: 256).

3. Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 20 kap. 19 och 37 §§ föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

19 §¹

Har ansökan gjorts, att någon skall förklaras omyndig på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, förordna rätten biträde, att bevaka hans rätt i målet, om han begär det eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligt. Begär den som på sådan grund försatts i omyndighet att förklaras åter myndig, må ock rättegångsbiträde förordnas, om det finnes erforderligt.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skäligt arvode för det arbete han nelagt å målets förberedande och utförande samt för tidsspillan så ock ersättning för nödvändiga utgifter. Då målet avgöres, skall den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad biträdet tillerkänts i arvode och ersättning, såframt ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten eller, där ansökningen gjorts av överförmyndaren, kostnaden provas skola stanna å statsverket.

Vad i denna paragraf är stadgat skall ej äga tillämpning, om fri rättegång beviljats den, för vilken biträde må förordnas.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen skall stanna på statsverket, såframt ej motparten till den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, finnes böra åläggas att gottgöra statsverket kostnaden.

37 §²

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående ersättning åt rättegångsbiträde.

¹ Senaste lydelse 1969: 673.

² Senaste lydelse 1969: 257.

Vad i rättegångsbalken är stadgat om hämtning av part skall äga motsvarande tillämpning å den, som i annan egenskap än vittne eller sakkunnig skall höras i mål eller ärende som avses i denna balk.

Då fråga är om omyndighetsförklaring på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, bör iakttas att förordnande om skyldighet att inställa sig personligen ej gives beträffande den som avses med ansöknings, såframt det finnes att inställelsen skulle för honom kunna medföra men eller fara.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

4. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

Häri genom förordnas, att 26 § lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 §¹

Handlingar som till offentlig rättshjälpsanstalt inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrott eller eljest ej bör bli obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat anstalten eller notarius publicus, därtill samtycker.

Handlingar som till allmän advokatbyrå inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrott eller eljest ej bör bli obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat advokatbyrån eller notarius publicus, därtill samtycker.

Beträffande handlingar i sådana ärenden angående rättshjälp åt enskilda, som handläggas hos annan myndighet än i första stycket sägs, äger Konungen förordna, att handlingarna ej må utlämnas i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer förrän viss tid, högst sjuttio år, förflutit från deras datum.

Handlingar rörande någons ansökan om inträde i advokatsamfundet eller hans rätt att vara advokat eller rörande disciplinärt förfarande mot advokat må, i vad de angå hans ekonomiska ställning eller innefatta upplysningar, vilkas offentliggörande kan lända annan till men, icke utan samtycke av den handlingen sålunda angår utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. I fråga om handling som inkommit till eller upprättats hos offentlig rättshjälpsanstalt före ikraftträdandet gäller fortfarande äldre bestämmelser.

Senaste lydelse 1947: 629.

5. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Enskild part som begärt bevisupptagning eller som eljest enligt lag har att utgiva kostnaden därför åligge att inom tid som honom av rätten förelägges antingen till rätten avlämna skriftlig förbindelse av två vederhäftiga, inom riket bosatta svenska medborgare, vilka en för båda och båda för en borga såsom för egen skuld för den kostnad åtgärden kan medföra, eller ock erlägga det belopp vartill rätten finner kostnaden kunna skäligen beräknas. Försummas det och har bevisupptagningen begärts av part, vare frågan därom förfallen.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande *förmån av fri rättegång* skall utgå av allmänna medel.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande *rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972: 429)* skall utgå av allmänna medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller 2 § i sin äldre lydelse.

6. Förslag till

Lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)

Härigenom förordnas i fråga om utlänningslagen (1954: 193),
dels att 31, 39, 41—43 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 42 a och 46 a §§, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 §¹

I ärende hos länsrätt angående utvisning skall, om utlänningen begär det, muntlig förhandling hållas. Det åligger länsrätten att i god tid innan beslut om utvisning meddelas underrätta utlänningen om hans rätt att påkalla sådan förhandling.

¹ Senaste lydelse 1971: 1186.

Nuvarande lydelse

Vid muntlig förhandling hos förvaltningsdomstol i ärende angående utvisning äga 41 § samt 42 § första andra och fjärde styckena motsvarande tillämpning. Utöver vad som följer av 16 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) äger domstolen förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar, då det påkallas av omständigheterna.

Föreslagen lydelse

Vid muntlig förhandling hos förvaltningsdomstol i ärende angående utvisning äga 41 §, 42 § första och andra styckena samt, såvitt avser allmänt ombud och tolk, 42 a § tredje och fjärde styckena motsvarande tillämpning. Utöver vad som följer av 16 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) äger domstolen förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar, då det påkallas av omständigheterna.

39 §

Då enligt föreskrift i denna lag förhör skall hållas eller då Konungen, den centrala utlänningsmyndigheten, utlänningsnämnden eller länsstyrelse eljest finner anledning hålla förhör i ärende enligt denna lag, skall vad i 40—42 §§ sägs äga tillämpning.

Då enligt föreskrift i denna lag förhör skall hållas eller då Konungen, den centrala utlänningsmyndigheten, utlänningsnämnden eller länsstyrelse eljest finner anledning hålla förhör i ärende enligt denna lag, skall vad i 40—42 a §§ sägs äga tillämpning.

41 §²

Förhørsmyndighet äger, då det finnes erforderligt, uppdraga åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vid förhöret vara allmänt ombud.

Saknar utlännningen lämpligt biträde och finnes hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall förhørsmyndigheten förordna biträde åt honom vid förhöret. Är utlännningen ej på fri fot, skall även eljest, om han begär det, biträde förordnas av förhørsmyndigheten. Det åligger förhørsmyndigheten att före förhöret underätta utlännningen om hans rätt att erhålla biträde.

42 §²

Utlännningen så ock annan person, som skall höras, skola kallas till förhöret. Hålles utlännningen i förvar, skall förhørsmyndigheten förordna om hans inställande. Har kallelse delgivits minst fyra dagar före förhöret och utebliver den kallade utan anmält laga förfall, må förhørsmyndigheten förordna om hans hämtande; förordnande om hämtning av annan än utlännningen må dock icke meddelas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Vid förhöret skola de omständigheter som kunna inverka på ärendets

* Senaste lydelse 1971: 1186.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

avgörande noga utredas. Tillfälle skall beredas utlänningen att angiva sin ståndpunkt och uttala sig om åberopade omständigheter.

Vid förhör skola förhandlingarna vara offentliga, om utlänningen begär det och förhørsmyndigheten icke finner omständigheterna föranleda till annat.

Konungen meddelar bestämmelser om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för utlänningen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning.

42 a §

Hålles förhör med utlänningen får denne tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, i den mån det med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden, den tid han vistats i riket samt omständigheterna i övrigt finnes skäligt. Förskott på ersättningen får beviljas.

Har annan än utlänningen på förhørsmyndighetens kallelse inställt sig för att höras, har han rätt till ersättning av allmänna medel för kostnad för sin inställelse. På ersättning för kostnad för resa och uppehälle får förskott beviljas.

Allmänt ombud eller tolk äger av allmänna medel erhålla arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan, om ej uppdraget fullgjorts i tjänsten.

Fråga om ersättning eller förskott prövas av förhørsmyndigheten. På utlänningsnämndens vägnar får beslut om förskott fattas av ordföranden. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

43 §³

Finnes i ärende enligt denna lag att utredning vid domstol erfordras rörande omständighet av betydelse för ärendets avgörande, äger Konungen förordna, att förhör härom skall hållas vid allmän underrätt.

* Senaste lydelse 1971: 1186.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Vid förhöret skall lämplig person, som den centrala utlänningsmyndigheten förordnar, vara tillstädes såsom allmänt ombud. Rätten skall kalla utlännningen till förhöret, om han är på fri fot, och eljest ombesörja att han inställes vid rätten. Hörsammar icke utlännning som är på fri fot kallelse att inställa sig, må rätten förordna att han skall hämtas.

Om utlännings rätt att åtnjuta biträde vid förhör skall vad i 41 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning; rätten skall före förhöret underrätta utlännningen om vad sålunda är stadgat rörande biträde.

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för utlännningen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning gäller vad Konungen bestämmer. I övrigt skall, med de begränsningar som angivas i 14 § förvaltningslagen (1971: 290), beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anses som bevisupptagning utom huvudförhandling.

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till utlännningen och annan för inställelse till förhöret samt om ersättning till allmänt ombud och tolk äga bestämmelserna i 42 a § motsvarande tillämpning. I övrigt skall med de begränsningar som angivas i 14 § förvaltningslagen (1971: 290), beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anges som bevisupptagning utom huvudförhandling.

46 a §

Talan mot beslut om ersättning enligt 42 a § föres hos kammarrätten genom besvär. Talan mot kammarrättens beslut föres enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen (1971: 291).

49 §⁴

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46 och 59 §§.

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46, 46 a och 59 §§.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må klagan föras över beslut om avvisande av ombud eller biträde, beslut i jävsfråga samt beslut om förvarstagande i ärende om utvisning hos förvaltningsdomstol.

Klagan över beslut om avvisande av ombud eller biträde samt klagan över förvaltningsdomstols beslut i jävsfråga må föras särskilt inom

⁴ Senaste lydelse 1971: 1186.

en vecka efter det klaganden erhållit del av beslutet. Klagan över förvaltningsdomstols beslut om förvarstagande må likaledes föras särskilt och vare ej inskränkt till viss tid.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

I ärende som anhängiggjorts före denna lags ikraftträdande och beträffande talan mot beslut som meddelats dessförrinnan, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

7. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott

Härigenom förordnas, att 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Högsta domstolen prövar, huruvida utlämning kan lagligen beviljas enligt vad i 1—10 §§ sägs.

Om det finnes erforderligt, skall förhandling hållas. Förhandling må ej vägras, med mindre tidigare förhandling måste anses tillfyllest eller saken finnes uppenbar.

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rätts-hjälpslagen (1972: 429)* skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

8. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap¹

Härigenom förordnas, att 3 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Den som, efter anmodan av part eller enligt rättens förordnande, inställer sig för undersökning som avses i denna lag är, om han ej själv är part i målet, berättigad till ersättning och förskott efter enahanda grunder och i samma ordning som stadgas beträffande vittnes inställelse vid rätten.

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. Angående ersättning av allmänna medel till part som åtnjuter fri rättegång är särskilt stadgat.

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. Att viss kostnad är att anse såsom rättshjälpskostnad för part som åtnjuter allmän rättshjälp följer av rättshjälpslagen (1972: 429).

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

9. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Härigenom förordnas, att 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet och kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse av rubriken 1969: 619.

10. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.

Härigenom förordnas, att 26 § lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 §¹

Talan mot kriminalvårdsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Om ej annorlunda förordnas, skola kriminalvårdsstyrelsens och kammarrätts beslut omedelbart lända till efterrättelse.

Är den dömda här i riket omhändertagen för verkställighet av dom, som avses i kriminalvårdsstyrelsens eller kammarrätts beslut, skall i fråga om förberedande och utförande av hans talan mot beslutet vad i rättegångsbalken är stadgat om offentlig försvarare äga motsvarande tillämpning: arvode och ersättning till försvararen skola dock alltid gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Äldre bestämmelser gäller fortfarande när offentlig försvarare förordnats före ikraftträdandet.

11. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Härigenom förordnas, att 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet skall ha nedan angivna lydelse.

Närvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt skall vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

¹ Senaste lydelse 1971: 573.

Nuvarande lydelse

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Föreslagen lydelse

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, *och kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429)* skall stanna å statsverket.

13 §¹

Talan enligt 12 § väcktes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån ej annat följer av denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av fråga om förverkande av villkorligt anstånd. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är rätten domför med en lagfaren domare.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, *och kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429)* skall stanna å statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

12. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

dels att 15, 26 och 34 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 32 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*15 §²

Om särskilda skäl föreligga, får överläkaren taga del av innehållet i brev eller annan handling som ankommer till patient eller som patient önskar avsända. Kan vidarebefordrande av handling som ankommer till patient medföra fara för ordningen eller säkerheten på sjukhuset eller vara olämpligt med hänsyn till syftet med vården eller kan handling som patient önskar avsända föranleda betydande olägenhet för

¹ Senaste lydelse 1969: 263.

² Senaste lydelse 1969: 212.

Nuvarande lydelse

honom eller annan person. får överläkaren besluta att handlingen skall kvarhållas.

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende, vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat skall vidarebefordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

Visar det sig att handling, som är ställd till annan än utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän, är avsedd för någon av dessa myndigheter, skall den vidarebefordras.

Föreslagen lydelse

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat *eller offentligt biträde* skall vidarebefordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

26 §³

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtitt sig om ersättning som avses i 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtitt sig om ersättning som avses i 32 § *eller* 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

32 §⁴

Patient eller annan som för talan hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, i den mån det finnes skäligt. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

34 §³

Utskrivningsnämnden eller psykiatriska nämnden får avgöra ärende endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande.

Utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får avgöra ärende endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande. *Beslut*

³ Senaste lydelse 1971: 638.

⁴ Förutvarande 32 § upphävd genom 1971: 638.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

rörande förskott på ersättning som avses i 32 § eller 33 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äga motsvarande tillämpning på avgörande av utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

13. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,

dels att 22, 47 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 20 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***20 §¹**

Den som ärendet avser eller annan som för talan hos beslutsnämnd får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, i den mån det finnes skäligt. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

22 §²

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande.

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande. Beslut rörande förskott på ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äger motsvarande tillämpning på avgörande av nämnden.

¹ Förutvarande 20 § upphävd genom 1971: 639.

² Senaste lydelse 1971: 639.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*47 §³

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtit sig om ersättning som avses i 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtit sig om ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

49 §³

När psykiatriska nämnden handlägger ärende, som rör särskolplikt eller i annat avseende elev i särskola, skall en av läkarna i nämnden ersättas med ledamot som har särskild erfarenhet av undervisning av psykiskt utvecklingsstörda.

Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29, 31, 33 och 34 §§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29 och 31—34 §§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

14. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar

Härigenom förordnas, att lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är i lag eller annan författning föreskrivet, att viss rättighet tillkommer utländsk medborgare under förutsättningar av ömsesidighet i lagstiftningen eller att Konungen får under förutsättning av ömsesidighet förordna att viss rättighet skall tillkomma utländsk medborgare, får Konungen förordna att sådan rättighet skall tillkomma också statslös person eller politisk flykting. Rättighet som tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen tillkommer dock utan Konungens förordnande statslös person och politisk flykting som vistats i riket oavbrutet under minst tre år.

Ifråga om annan rättighet än sådan som hänför sig till rättgång vid svensk domstol får förordnande enligt första stycket första punkten avse endast den som stadigvarande vistas i riket,

Förordnande enligt första stycket första punkten får avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat. *Vad som sagts nu gäller ej i fråga om allmän rätts-*

³ Senaste lydelse 1971: 639.

Nuvarande lydelse

om ej särskilda skäl föranleder annat.

Föreslagen lydelse

hjälp enligt rättshjälpslagen (1972: 429) och ej heller i fråga om annan rättighet, om den hänför sig till rättegång vid svensk domstol.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

15. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

dels att 7 § skall upphöra att gälla,

dels att 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***6 §¹**

När ärende handlägges av polismyndighet eller länsstyrelse, skall förhör hållas med den som begäres utlämnad, om hans hörande ej saknar betydelse för utredningen. Underlåter den som begäres utlämnad att efter kallelse inställa sig till förhör, får han hämtas till förhöret.

Beslut om utlämning får icke meddelas utan att den som begäres utlämnad underrättats om det som tillförts ärendet genom annan än honom själv och fått tillfälle att yttra sig över det.

Har den som begäres utlämnad efter kallelse inställt sig till förhör inför länsstyrelsen, får ersättning av allmänna medel tillerkännas honom för kostnad för resa och uppehälle, i den mån det finnes skäligt. Länsstyrelsen får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Äldre bestämmelser gäller fortfarande när biträde förordnats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1971: 646.

16. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1970: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom

Härigenom förordnas, att punkt 9 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen (1962: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

17. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)

Härigenom förordnas, att punkt 13 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 496) om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som in-

Föreslagen lydelse

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som in-

Nuvarande lydelse

nefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

nefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas *eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

18. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.**

Härigenom förordnas, att punkt 5 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

5. Bestämmelserna i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

5. Bestämmelserna i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas *eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

19. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom**

Härigenom förordnas, i fråga om lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

dels att 27 § skall upphöra att gälla,

dels att 39 § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***39 §**

Av allmänna medel utgiven ersättning till offentlig försvarare i mål som avses i denna lag skall stanna på statsverket, om icke den dömden av särskilda skäl bör återgärda ersättningen.

Av allmänna medel utgiven ersättning till offentlig försvarare *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429)* skall stanna på statsverket, om icke den dömden av särskilda skäl bör återgärda ersättningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Äldre bestämmelser gäller fortfarande när biträde förordnats före ikraftträdandet.

20. Förslag till**Lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.**

Härigenom förordnas som följer.

Allmänt ekonomiskt bistånd

1 § Svensk medborgare, som råkat i nöd eller annan svårighet i utlandet, kan erhålla tillfälligt ekonomiskt bistånd av beskickning eller konsulat enligt de närmare föreskrifter som meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Svensk medborgare, som är bosatt i utlandet och som på grund av ålder, sjukdom eller annan omständighet är ur stånd att försörja sig, kan erhålla varaktigt ekonomiskt bistånd av utrikesdepartementets understödsnämnd enligt de närmare föreskrifter som meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

2 § Den som erhåller bistånd enligt 1 § skall återbetala det mottagna beloppet till statsverket. Lämnas bistånd enligt 1 § till barn under 18 år, är även barnets vårdnadshavare återbetalningsskyldig.

Lämnas bistånd enligt 1 § till sjöman eller annan som är eller varit anställd ombord på svenskt fartyg, för bestridande av kostnad, för vilken fartygets redare är ansvarig enligt författning eller avtal, är även redaren återbetalningsskyldig gentemot statsverket.

Återbetalningsskyldighet enligt första stycket får jämkas eller efterges, om särskilda skäl föreligger med hänsyn till den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

3 § Fråga om jämkning eller eftergift enligt 2 § prövas av utrikesdepartementets understödsnämnd på ansökan av den återbetalningsskyldige. När särskilda skäl föreligger, får nämnden även utan ansökan besluta om jämkning eller eftergift.

Ekonomiskt bistånd i brottmål m. m.

4 § Svensk medborgare, som är bosatt i Sverige och som anhållits, häktats eller eljest berövats friheten genom beslut av domstol eller annan myndighet i utlandet, är berättigad att av beskickning eller konsulat erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som behövs för att han skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd.

Bistånd enligt första stycket utgår även till här bosatt svensk medborgare som, utan att vara berövad friheten, i annat land lagföres för brott eller är föremål för förfarande som avser hans avlägsnande från den främmande staten, omhändertagande för vård eller annat frihetsberövande, om påföljden eller åtgärden skulle för honom innebära ett allvarligt ingrepp.

Bistånd som avses i första eller andra stycket får omfatta kostnad för utredning och bevisning samt för ersättning till försvarare, rättegångsbiträde, ombud eller tolk, om kostnaden uppkommit under förundersökning, i rättegång eller i annat rättsligt förfarande. Föreligger särskilda skäl får biståndet avse även annan kostnad.

När särskilda skäl föreligger, kan bistånd som avses ovan i denna paragraf lämnas även till svensk medborgare som icke är bosatt i Sverige.

5 § Lämnas bistånd enligt 4 § för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott och dömes den som erhållit bistånd för brottet, skall han till statsverket återbetala vad han mottagit. Återbetalningsskyldigheten får dock jämkas eller efterges, om skäl härtill föreligger med hänsyn till hans brottslighet eller personliga och ekonomiska förhållanden.

Frikännes den som erhållit bistånd enligt 4 § för brottet skall han till statsverket återbetala vad han mottagit endast i den mån särskilda skäl föreligger.

Nedlägges rättegång eller förundersökning om brott mot den som erhållit bistånd enligt 4 § utan att skuldfrågan avgjorts genom dom, skall den som erhållit bistånd, i den mån det med hänsyn till omständigheterna är skäligt, till statsverket återbetala vad han mottagit.

6 § Lämnas bistånd enligt 4 § för annat ändamål än för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott, skall den som erhållit bistånd, i den mån det med hänsyn till omständigheterna är skäligt, till statsverket återbetala vad han mottagit.

7 § Chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning beslutar om återbetalningsskyldighet enligt 5 eller 6 §.

Lagakraftgärande beslut om återbetalningsskyldighet får verkställas i den ordning som gäller för lagakraftgärande dom.

Gemensamma bestämmelser

8 § I den utsträckning Konungen bestämmer, kan bistånd enligt bestämmelserna i denna lag lämnas flykting eller statslös person som är bosatt i Sverige.

9 § Bistånd enligt denna lag skall icke utgå, i den mån sådant bistånd kan erhållas från annan stat enligt författning som gäller i den staten eller enligt internationell överenskommelse.

10 § Talan mot beslut i ärende som avses i denna lag föres hos kamrarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 20 oktober 1972.

Närvarande: Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, FELDT.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga, om *fortsatt reform av samhällets rättshjälp* och anför.

1 Inledning

Förslag om reform av samhällets rättshjälp förelades 1972 års riksdag (prop. 1972: 4). Förslaget grundades på en inom justitiedepartementet upprättad promemoria med förslag till rättshjälpslag m. m. (Ju 1970: 14). Den i anledning av prop. 1972: 4 beslutade lagstiftningen i ämnet, rättshjälpslagen (1972: 429), lagen (1972: 430) om ändring i rättegångsbalken (RB) och lagen (1972: 431) om ändring i lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken (RP) innebär bl. a. att rättshjälp i princip skall kunna lämnas var och en i alla rättsliga angelägenheter där behov av bistånd föreligger, oberoende av om den rättsliga angelägenheten behandlas vid allmän domstol, förvaltningsdomstol, förvaltningsmyndighet eller av skiljemän.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet år 1968 två sakkunniga¹ för att utreda frågorna om kostnader i förvaltningsförfarandet, om rättshjälp i förvaltningsärenden och om offentligt biträde åt part i sådana ärenden. De sakkunniga, utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden, har slutfört sitt arbete och i september 1971 avgett betänkande (SOU 1971: 76) Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden.

Under arbetet med den allmänna reformen av rättshjälpen ägde samråd rum med utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden. Vissa frågor, som föll inom utredningens uppdrag, ansågs därvid böra lösas i samband med den allmänna rättshjälpsreformen. Andra frågor, som hör till det allmänna rättshjälpsystemet, ansågs däremot böra ytterligare utredas genom utredningens försorg. Detta gällde frågorna om offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden. Dessutom tillkom en uppgift, nämligen att undersöka i vad mån kostnader

¹ Regeringsrådet Sten Wilkens, ordförande, och byråchefen Lorentz Vogel.

för utredningen i förvaltningsärenden bör ersättas inom det allmänna rättshjälpsystemet. I betänkandet finns förslag till lag om offentligt biträde och till ändringar i rättshjälpslagstiftningen jämte vissa andra författningar. Förslagen torde, i de delar som berörs i detta ärende, få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

De lagförslag med anknytning till det allmänna rättshjälpsystemet som utredningen om rätthjälps i förvaltningsärenden har lagt fram i sitt betänkande bygger på de förslag som lades fram i den tidigare nämnda departementspromemorian. Utredningen förutsätter att erforderlig omarbetning av dess förslag sker i ett senare sammanhang. En sådan omarbetning har skett i en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1972: 9). Denna innehåller också förslag till vissa ändringar som med anledning av den nya rättshjälpslagstiftningen behövs i andra lagar och författningar. Promemorians lagförslag torde få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet och departementspromemorian avgetts av Justitiekanslern, (JK), Riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, kriminalvårdsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, psykiatriska nämnden, försäkringsdomstolen, försäkringsrådet, riksförsäkringsverket, statens vägverk, statens planverk, kammarkollegiet, kammarrätten i Stockholm, kammarrätten i Göteborg, riksrevisionsverket, riksantikvarieämbetet, riksskatteverket, skolöverstyrelsen, lantmäteristyrelsen, statens naturvårdsverk, arbetsmarknadsstyrelsen, statens hyresråd, hyresnämnderna för Stockholms län, statens invandrarverk (SIV), länsstyrelserna i Stockholm, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, socialutredningen, bygglagutredningen, naturvårdskommittén, 1969 års vägutredning, invandrarutredningen, justitieombudsmännen Ulf Lundvik och Bertil Wennergren (JO), Svenska kommunförbundet, Föreningens Sveriges tingsrättsdomare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister, Sveriges socialcheferns förening, Föreningen Sveriges polismästare, Stockholms läns landstings rättshjälpsnämnd, Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt, Malmö rättshjälpsanstalt, rättshjälpsanstalten i Helsingborg, Landsorganisationen i Sverige (LO). Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens Riksförbund (SR), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Jurist- och samhällsvetareförbundet, Hyresgästernas Riksförbund, Sveriges Fastighetsägareförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges Hantverks- och Industriorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Försäkringskasseförbundet, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn och Handikappförbundens centralkommitté. Länsstyrelsen i Jämtlands län har bifogat yttrande från Jämtlands läns allmänna försäkringskassa.

Vissa av utredningen om rättshjälps i förvaltningsärenden behandlade

frågor har tagits upp i annat sammanhang. Sålunda har frågan om kostnadsersättning vid expropriation efter anmälan av statsrådet Carl Lidbom tagits upp i remiss till lagrådet den 11 augusti 1972 angående expropriationslagstiftningen medan frågan om kostnadsersättning vid ingripande enligt byggnadslagen (1947: 385), naturvårdslagen (1964: 822), väglagen (1971: 948), lagen (1939: 608) om enskilda vägar, miljöskyddslagen (1969: 387) och lagen (1960: 690) om byggnadsminnen efter anmälan av chefen för civildepartementet tagits upp i remiss till lagrådet den 29 september 1972 angående hushållningen med mark och vatten.

De särskilda problem som kan uppkomma när svensk medborgare anhålls eller häktas i utlandet eller åtalas inför utländsk domstol uppmärksammades i samband med förslaget till rättshjälpslag men ansågs inte böra tas upp i det sammanhanget (prop. 1972: 4 s. 244). Inom utrikesdepartementet har sedermera utarbetats en promemoria om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m., (UD-promemorian), som behandlar dessa problem och dessutom tar upp vissa frågor om bistånd till svenska medborgare som blivit ekonomiskt nödställda under vistelse utomlands. Promemorian innehåller lagförslag som torde få fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Efter remiss har yttranden över UD-promemorian avgetts av socialstyrelsen, kammarrätten i Stockholm, kammarrätten i Göteborg, socialutredningen, Sveriges advokatsamfund, Stockholms läns landstings rättshjälpsnämnd, Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt, Malmö rättshjälpsanstalt, generalkonsulaten i New York, London och Istanbul samt ambassaderna i Paris, Madrid, Rom och Belgrad.

2 Rättsskyddet i förvaltningsärenden

2.1 Nuvarande ordning

2.1.1 Biträde

Biträde får anlitas i mål och ärenden inför förvaltningsdomstolar och förvaltningsmyndigheter. Däremot finns endast på några få områden bestämmelser som ger möjlighet för förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet att förordna att den som är part i ärende inför myndigheten skall få biträdeshjälp av allmänna medel.

I utlänningslagen (1954: 193), UtlL, finns bestämmelser om biträde. Saknar utlännningen lämpligt biträde och finnes hans rätt inte utan biträde kunna tillvaratas skall förhörsmyndigheten förordna biträde åt honom vid förhör. Är utlännningen ej på fri fot skall även annars, om han begär det, biträde förordnas. Utlänning, som är intagen i fångvårdsanstalt, häkte eller polisarrest har rätt till det biträde som behövs, om han vill anföra besvär. Ersättning till biträde utgår av allmänna medel. Under vissa förutsättningar kan utlännningen förpliktas ersätta statsverket kostnaderna för biträde.

Bestämmelser om biträde finns också i lagen (1957: 668), om utlämning för brott, lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge, lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m., (nordiska verkställighetslagen), lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling (UtlämnL) samt i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom. Även i dessa fall är biträdet berättigad till ersättning av allmänna medel. Återbetalningsskyldighet för statsverkets kostnader föreligger i vissa fall.

2.1.2 *Kostnadsregler*

Kostnaderna för de förvaltande myndigheternas verksamhet betalas liksom kostnaderna för domstolarna av det allmänna. I viss utsträckning bidrar dock de enskilda genom expeditionsavgifter och andra avgifter.

Principen att myndighets kostnad skall stanna på det allmänna äger tillämpning även på kostnader, som uppkommer för myndighet när den uppträder som partsorgan för allmänna intressen inför annan myndighet. Detta gäller även kostnad, som uppkommer för kommunal nämnd när den för talan för att ta tillvara allmänna intressen, t. ex. då länsstyrelsens beslut i besvärssärende har gått nämnden emot.

I fråga om enskild parts kostnad i förvaltningsärende är partens möjligheter att erhålla kostnadsersättning olika beroende på ärendets beskaffenhet. I ärende i vilket parten står ensam inför myndighet eller däri möter en myndighet som har att företräda det allmännas intressen på området i fråga blir det, i den mån ersättningen skall utgå, fråga om ersättning av det allmänna — stat eller kommun. I ärende i vilket enskilda parter står mot varandra, blir det fråga om att tillerkänna vinande part ersättning av tappande part för kostnader i ärendet.

Några allmänna rättsgrundsatser som öppnar möjlighet för enskild part att av det allmänna erhålla ersättning för sina kostnader hos statlig eller kommunal myndighet i ett förvaltningsärende finns inte. Däremot finns på några områden förvaltningsbestämmelser som medger att den enskildes kostnader i förvaltningsförfarandet bestrids av allmänna medel.

Förvaltningsprocesslagen (1971: 291) (FPL) gäller rättsskipning i regeringsrätten, kammarrätt, skatterätt och länsrätt. Enskild part, som har inställt sig till muntlig förhandling, får enligt 15 § tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om rätten finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Bestämmelser om ersättning och förskott finns i kungörelsen (1971: 311) om ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. I FPL finns också bestämmelser om kostnader för vissa bevismedel. Bl. a. gäller, enligt 26 §, att vittne eller sakkunnig har rätt till ersättning av allmänna medel för kostnad

för sin inställelse vid muntlig förhandling. Ersättning fastställs enligt bestämmelser i kungörelsen om ersättning av allmänna medel till vittnen m. fl. Har vittnet eller den sakkunnige inkallats på begäran av enskild part och visar det sig att parten saknade godtagbart skäl för sin begäran, får rätten ålägga honom att återbetala ersättningen till statsverket.

I ärende hos utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden enligt lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (PsykL) och i ärende hos beslutsnämnd enligt lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (OmsorgsL) äger i fråga om ersättning till den med vilken förhör anordnas inför nämnden bestämmelserna om ersättning av allmänna medel till vittnen motsvarande tillämpning. Ersättningen skall dock alltid stanna på statsverket.

Även den som i utlänningsärenden inställt sig till förhör för att höras upplysningsvis kan efter förhørsmyndighetens prövning beviljas ersättning för inställelsen enligt de grunder som gäller för ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

I ärende hos försäkringsdomstolen gäller numera samma regler som i FPL.

När det gäller fördelningen av partskostnader i ärenden där enskilda står mot varandra finns inte heller någon allmän rättsgrundsats. Vissa lagbestämmelser i ämnet förekommer emellertid. Enligt 197 § utsökningslagen (UL) har överexekutor i utsökningsmål att efter vad han finner skäligt bestämma om och till vilket belopp den tappande parten bör ersätta motparten hans kostnad i målet. I princip tillämpas härvid analogis reglerna i 18 kap. RB. Kostnadsregeln i 197 § UL tillämpas också i fråga om parts skyldighet att ersätta motparts kostnad i ärende enligt 21 kap. föräldrabalken om verkställighet av allmän domstols dom eller beslut rörande vårdnaden om barn m. m. (21 kap. 11 §). I lagen (1970: 244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar föreskrivs i 44 § att i mål, som inte avser inlösen av va-anordning eller ersättning för inlöst eller genom tillkomsten av allmän va-anläggning onyttig anordning, part kan på begäran tillerkännas ersättning av motparten för kostnad vid va-nämnden, om det finns särskilda skäl för det. I de nämnda inlösen- och ersättningsfallen skall däremot huvudmannen i princip svara för kostnaderna på ömse sidor vid va-nämnden. Såväl länsstyrelserna som kamrarrätten har dömt ut ersättning för vinnande parts kostnader i ärenden om tvist om socialhjäpskostnad och liknande kostnad. Ett direkt stöd i lag för utdömandet av sådan ersättning är föreskrifterna i 58 § lagen (1956: 2) om socialhjälp och 83 § barnavårdslagen (1960: 97), BvL, att talan inte får fullföljas endast beträffande ränta eller rättegångskostnad.

I sammanhanget kan nämnas, att hyresnämnd inte kan förplikta endera parten att ersätta den andra för sådana kostnader, som denne kan ha ådragit sig till följd av förfarandet inför nämnden. Kostnadsersättning

utdöms inte heller av hyresrådet. Även försäkringsrådet saknar möjlighet att i de ärenden, avseende tvister mellan enskilda parter som rådet handlägger, förplikta förlorande part att ersätta vinnande parts kostnader. I 14 § lagen (1961: 262) om försäkringsdomstol är det uttryckligen föreskrivet att i mål vid försäkringsdomstolen part själv skall bära sin rättegångskostnad.

2.2 Tidigare reformförslag m. m.

Riksdagen begärde år 1948 i skrivelse till Kungl. Maj:t (1 LU 12, rskr 67) utredning om fördelning av kostnaderna i mål och ärenden som avgörs av förvaltningsmyndighet. I direktiven för besvärssakkunniga ålades dessa att uppmärksamma denna riksdagsskrivelse. I förslaget till lag om förvaltningsförfarandet upptog besvärssakkunniga i 19 kap. bestämmelser om kostnader i förfarandet.

Besvärssakkunniga upptar i lagförslaget såsom grundläggande regel att myndighets kostnad för handläggning av förvaltningsärende skall stanna på det allmänna. Kostnaderna för statlig eller kommunal partsmyndighet, som företräder allmänna intressen, skall enligt lagförslaget likaledes bestridas av myndigheten. Förslaget innehåller inte någon regel om att enskild part kan förpliktas att betala kostnad som sådan myndighet har haft. Skulle på vissa områden behov av en sådan regel finnas, bör enligt de sakkunnigas mening bestämmelser i ämnet meddelas i speciallagstiftning. Samma ståndpunkt intar de sakkunniga till frågan om att i vissa fall ålägga enskild part att betala kostnader som beslutsmyndighet har haft, exempelvis för sakkunnig.

Beträffande enskild parts kostnader i förvaltningsärenden uppställer besvärssakkunniga huvudregeln, att kostnaderna skall bestridas av parten själv. Det anses ligga i samhällssystemets natur att de enskilda i viss utsträckning på egen bekostnad skall medverka i förvaltningsförfarandet. Härvid förutsätts att de enskildas medverkan normalt kan fullgöras utan juridiskt eller annat sakkunnigt biträde och utan att parten i övrigt åsamkas några kostnader över hövan.

Från den sålunda angivna huvudregeln rörande enskild parts kostnader görs några undantag. Härvid skiljer besvärssakkunniga mellan sådana ärenden, som väsentligen avser tvist mellan enskilda parter och övriga ärenden.

I fråga om ärenden, som väsentligen avser tvist mellan enskilda parter, föreslår de sakkunniga undantagsregeln att part skall kunna åläggas att helt eller delvis ersätta motparts kostnad, varvid bestämmelserna i 18 kap. RB skall lända till efterrättelse i tillämpliga delar.

I fråga om sådana ärenden, som inte väsentligen avser tvist mellan enskilda parter, öppnar besvärssakkunniga vissa möjligheter för enskild part att i undantagsfall erhålla kostnadsersättning av allmänna medel.

Lagbestämmelserna i ämnet är restriktivt utformade. När det gäller ärenden i första instans kan enligt de sakkunnigas förslag ersättning av allmänna medel inte utgå för normala kostnader utan endast för särskilda kostnader som part har haft. Som exempel på sådana särskilda kostnader nämner de sakkunniga arvoden till juridiskt eller tekniskt biträde och utgifter för resor m. m. i samband med inställelse till sammanträden inför myndighet.

För att ersättning av allmänna medel skall kunna komma i fråga för kostnad krävs vidare att det med hänsyn till sakens beskaffenhet, medverkans art, myndighets åtgörande, ärendets utgång eller annat förhållande framstår som uppenbart oskäligt att kostnaden bärs av parten.

Är de angivna förutsättningarna uppfyllda, kan enskild part enligt förslaget erhålla ersättning av allmänna medel för kostnaden eller del därav. Samma regler skall i allmänhet gälla beträffande möjligheten att erhålla ersättning av allmänna medel för kostnad i besvärssärenden. En liberalare bestämmelse föreslås dock här. Sålunda kan enligt förslaget, om särskilda skäl är därtill, enskild part som vinner bifall till sin talan få ersättning av allmänna medel för kostnad i besvärssärende även om de förut angivna förutsättningarna för kostnadsersättning inte är för handen.

Vid remissbehandlingen av besvärssakkunnigas betänkande vitsordades från många håll behovet och angelägenheten av lagstiftning om kostnaderna i förvaltningsförfarandet. På väsentliga punkter kritiserade dock ganska många remissinstanser de sakkunnigas utredning och förslag. Bl. a. påtalades att inga kostnadsberäkningar hade gjorts. Från flera håll riktades kritik att beslutanderätten i kostnadsersättningsfrågorna enligt förslaget hade lagts i händerna på ett mycket stort antal myndigheter av olika slag. Lämpligheten av att ha allmänt hållna, gemensamma kostnadsregler för alla förvaltningsärenden sätts i fråga. I flera yttranden förordnades att bestämmelser om kostnadsersättning meddelas i specialförfattningarna för de olika förvaltningsområdena. Behovet av ytterligare utredningar på området framhölls från flera håll.

Besvärssakkunnigas förslag om kostnader i förvaltningsförfarandet ledde inte till lagstiftning.

Vid ett stort antal tillfällen har i riksdagen förekommit motioner om ersättning för kostnader i förvaltningsförfarandet om rättshjälp i förvaltningsärenden och om offentligt biträde åt part i sådana ärenden. Motionerna har antingen avsett mera generella åtgärder eller också haft anknytning till vissa speciella förvaltningsområden. En utförlig redogörelse för dessa motioner och för behandlingen av dem i riksdagen lämnas i betänkandet (SOU 1971: 76) Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden.

2. Rättshjälpsregler

Rättshjälp enligt rättshjälpslagen utgår såsom allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkt i brottmål och rådgivning. För rådgivning, varmed enligt lagen förstås kortare rådgivning och därmed jämförlig åtgärd i rättslig angelägenhet förekommer inga särskilda begränsningar i tillämpningsområdet. Allmän rättshjälp skall i princip kunna lämnas var och en i varje rättslig angelägenhet, där behov av bistånd föreligger, oberoende av om frågan behandlas vid allmän domstol, förvaltningsdomstol, förvaltningsmyndighet eller av skiljemän. Vissa begränsningar gäller emellertid. Andra juridiska personer än dödsbon kan inte få allmän rättshjälp. För angelägenhet som har samband med sökandens näringsverksamhet kan allmän rättshjälp inte lämnas näringsidkare om inte särskilda skäl föreligger för rättshjälp med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden eller sakens beskaffenhet. Begränsningar gäller också i fråga om angelägenheter som inte prövas eller på annat sätt behandlas här i landet, för den som är bosatt utomlands samt för självdeklaration och andra liknande ärenden. Vidare är personer i de högsta inkomstlängerna uteslagna från allmän rättshjälp. Som allmän förutsättning för att allmän rättshjälp skall lämnas gäller att den rättssökande har ett befogat intresse av att få sin sak behandlad.

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser. Som kostnad för rättshjälpen anses i första hand den rättssökandes kostnad för bevisning vid allmän domstol samt nödvändig utredning i angelägenhet som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän. I angelägenhet, som inte handläggs vid allmän domstol, beslutar biträde om utredning. Har biträde inte förordnats, kan rättshjälpsnämnden besluta om utredning. Bland övriga kostnader som omfattas av rättshjälpen är kostnader för resa och uppehälle i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse har ålagts.

Utredningskostnader på förvaltningsområdet anses enligt rättshjälpslagen inte som en kostnad för allmän rättshjälp. Som nämnts inledningsvis har emellertid utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden haft till uppgift bl. a. att undersöka i vad mån kostnader för utredning i förvaltningsärenden bör ersättas inom det allmänna rättshjälpssystemet.

Vid allmän rättshjälp skall den rättssökande efter förmåga bidra till kostnaderna för rättshjälpen. Kostnadsbidraget har i princip konstruerats som ett system med maximibelopp. Överstiger rättshjälpskostnaderna maximibeloppet, skall det allmänna bära de överskjutande kostnaderna. Är å andra sidan kostnaderna för allmän rättshjälp lägre än maximibeloppet, skall kostnadsbidraget motsvara kostnaderna. Kostnadsbidraget utgår i första hand efter årsinkomst och underhållsskyldighet enligt vissa schabloner.

När det gäller rättshjälp åt misstänkt i brottmål skall liksom hittills, oberoende av den misstänktes ekonomiska förhållanden, offentlig försvarare förordnas vid behov. I övrigt skall rättshjälp åt misstänkt i brottmål kunna utgå när den tilltalades årsinkomst inte överstiger tre gånger basbeloppet. Något kostnadsbidrag skall inte utgå. Gränsen vid tre gånger basbeloppet skall kunna jämkas uppåt på grund av försörjningsbörda. Förmånerna vid denna form av rättshjälp består i att den tilltalades kostnad för inställelse och för bevisning vid domstolen ersätts av allmänna medel.

Frikänns den tilltalade, skall ersättningen till offentlig försvarare, kostnaden för annan rättshjälp liksom annan kostnad som har utgått av allmänna medel stanna på statsverket. Reglerna om den tilltalades skyldighet att, om han döms för brottet, till statsverket återbetala sådan kostnad har mjukats upp för att underlätta den dömdes återanpassning. Återbetalningsskyldighet får bl. a. inte åläggas med högre belopp än som motsvarar vad den dömda högst skulle betala i kostnadsbidrag vid allmän rättshjälp.

Till biträde enligt rättshjälpslagen skall förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Har sökanden själv föreslagit någon som lämplig, skall denne förordnas, om inte hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. Till offentlig försvarare skall förordnas advokat, som är lämplig för uppdraget. Även annan lämplig person som har avlagt juris kandidatexamen kan förordnas, om särskilda skäl föreligger. Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon som är behörig, skall denna förordnas under samma förutsättningar som nyss har angetts för förordnande av biträde.

Biträde och offentlig försvarare har enligt bestämmelse i rättshjälpslagen och RB rätt till ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillet och utlägg som uppdraget har krävt. Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, centralmyndigheten för rättshjälpen fastställer taxa som skall tillämpas när ersättning bestäms. Avsikten är att taxor skall kunna fastställas för vissa typer av mål och ärenden, där arbetsinsatsen erfarenhetsmässigt kan beräknas vara relativt likartad. För varje sådan måltyp skall beräknas en genomsnittstaxa, från vilken avvikelser skall kunna ske endast i den mån det är påkallat av särskilda förhållanden i det enskilda fallet.

Huvudmännaskapet för rättshjälpen skall ligga på staten. När det gäller det allmänna advokatverksamhet skall allmänna advokatbyråer inrättas i varje län. I första hand skall de nuvarande sexton rättshjälpsanstalterna omorganiseras till allmänna advokatbyråer. I övrigt skall uppbyggnaden och dimensioneringen av allmänna advokatbyråer ske med beaktande av förekomsten av privatpraktiserande jurister och andra förhållanden på varje ort.

De administrativa uppgifterna på rättshjälpsområdet skall regionalt skötas av särskilda rättshjälpsnämnder. Dessa skall pröva ansökningar om allmän rättshjälp, förordna biträde samt dessutom pröva ersättning till biträde i sådana mål eller ärenden som inte behandlas vid allmän domstol. Ersättning till biträde i mål eller ärende vid allmän domstol skall prövas av domstolen. När det gäller misstänkt i brottmål skall domstolen pröva ansökan om rättshjälp, förordna offentlig försvarare och pröva ersättningen till denne.

I rättshjälpsnämnderna skall tjänstgöra en domare och två lekmän. I vissa fall skall dessutom tjänstgöra två advokater, varav den ene skall vara verksam på allmän advokatbyrå och den andre vara privtpraktiserande. Huvuddelen av göromålen är avsedda att delegeras till en heltidsanställd tjänsteman vid varje nämnd. Verksamhetsområdet är avsett att anknytas till hovrätternas domkretsar och kansliet till hovrätts administrativa avdelning.

För tillsyn över och samordning av uppgifterna inom rättshjälpsområdet skall finnas en centralmyndighet. Avsikten är att centralmyndighetsfunktionerna skall förläggas till det blivande domstolsverket. Om domstolsverket inte hinner byggas upp innan rättshjälpsreformen träder i kraft, skall dessa arbetsuppgifter handhas av domstolsväsendets organisationsnämnd (DON). Uppgifterna för centralmyndigheten består i första hand av tillsyn över rättshjälpsnämndernas verksamhet. I anslutning härtill skall centralmyndigheten genom direktiv och anvisningar sörja för en riktig och enhetlig rättstillämpning.

Centralmyndigheten skall också vara fullföljdsinstans i fråga om beslut av rättshjälpsnämnden. En viktig uppgift för centralmyndigheten är att utarbeta och fastställa taxor för ersättning till biträden och offentliga försvarare.

Ett väsentligt inslag i rättshjälpen är kostnadskontrollen beträffande biträdesersättningen. Taxor och normalarvoden för biträdesersättningen kan beräknas komma att täcka det stora flertalet rättshjälpsärenden. Prövningen av biträdesersättningen skall som nämnts ankomma på allmän domstol i sådana mål eller ärenden som handläggs där och i övrigt på rättshjälpsnämnderna.

Skadeståndsregler

Skadeståndslagen (1972: 207) innehåller bl. a. bestämmelser om skyldighet för det allmänna att ersätta skada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning.

Enligt 3 kap. 2 § skall staten eller kommun ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Med kommun likställs i förevarande avseende

landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

Av särskilt intresse i detta sammanhang är de bestämmelser som rör ersättning för ren förmögenhetsskada vid felaktiga myndighetsbeslut. En allmän regel i fråga om det allmännas skadeståndsansvar innebär att ersättningsskyldighet föreligger endast om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning (3 kap. 3 §). Om den som lidit skada genom felaktigt beslut vid myndighetsutövning har utan giltig anledning underlåtit att föra talan om rättelse eller att använda särskilt rättsmedel, utgår ej ersättning för skada som därigenom kunnat undvikas (3 kap. 4 §). Talan om ersättning får inte föras med anledning av beslut av Kungl. Maj:t i statsrådet eller riksdagen eller av högsta domstolen, regeringsrätten eller försäkringsdomstolen, om inte beslutet upphävts eller ändrats. Sådan talan får ej heller föras med anledning av beslut av lägre myndighet mot vilket talan har fullföljts hos Kungl. Maj:t i statsrådet, högsta domstolen, regeringsrätten eller försäkringsdomstolen utan att beslutet upphävts eller ändrats (3 kap. 7 §).

Ersättning för ren förmögenhetsskada enligt nu angivna bestämmelser omfattar också kostnader som den skadelidande har haft för att komma till sin rätt, när han efter en motgång i lägre instans överklagar och får ett felaktigt beslut ändrat till sin fördel. I propositionen (1972: 5 s. 354) framhålls att den skadelidandes förlust i många, kanske de allra flesta fall, huvudsakligen består i att han har fått kännas vid utgifter med anledning av överklagandet.

Frågan om formerna för skadereglering på det statliga området regleras i kungörelsen (1972: 416) om statsmyndigheternas skadereglering i vissa fall. I fråga om beslutsskador skall anspråk framställas hos justietiekanslern som förhandlar för statens räkning med den som kräver skadestånd och får sluta avtal, om skadestånd. Överstiger ersättningen 100 000 kronor, skall dock ärendet hänskjutas till Kungl. Maj:t.

2.3 Offentligt biträde

2.3.1 Allmänt

2.3.1.1 Utredningen

Utredningen erinrar om att det endast på några få områden finns bestämmelser som ger möjlighet för förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet att förordna att den som är part i ärende inför myndigheten skall få biträdeshjälp av allmänna medel.

Det är främst ärenden om frihetsberövande som avsetts, när önskemål har framförts om möjlighet till offentligt biträde i förvaltningsärenden. Närmast är det tvångsingripanden enligt NvL och BvL som i detta sammanhang har varit på tal. En jämförelse med frihetsberövanden

i brottmål har ofta skett. I fråga om brottmålen har sedan länge gällt att en misstänkt skall ha offentlig försvarare om det på grund av sakens beskaffenhet eller eljest befinns att hans rätt inte kan tas tillvara utan biträde. Om den misstänkte är anhållen eller häktad skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas (21 kap. 3 § RB). De frihetsberövanden och andra liknande åtgärder som kan förekomma inom nykterhetsvården och barnavården har visserligen inte karaktär av straffpåföljd men är likväl av så ingripande natur för den enskilde att de i fråga om sina verkningar väl kan jämföras med frihetsberövanden på grund av brott.

Av de uppgifter som utredningen inhämtat från länsstyrelserna framgår att antalet hos dem under år 1968 anhängiggjorda intagningsärenden enligt NvL var 2 372. Antalet hos länsstyrelserna under 1968 anhängiggjorda underställningsärenden rörande omhändertagande för utredning och för samhällsvård enligt BvL var 1 199. Det finns enligt utredningen anledning förmoda att åtminstone antalet ärenden enligt BvL har vuxit under åren 1969 och 1970 och alltså visar en ej obetydlig ökning. Även om flertalet intagnings- och omhändertagningsärenden är av den art att något behov av offentligt biträde inte torde föreligga, måste uppenbarligen inom detta stora antal finnas åtskilliga där förordnande av sådant biträde kan vara av behovet påkallat.

Utredningen påpekar att riksdagen sedan lång tid har haft sin uppmärksamhet riktad på nu berörda frågor och hemställt om åtgärder för att förbättra rättsskyddet vid administrativa frihetsberövanden. Även de tvångsingripanden som kan förekomma inom mentalsjukvården har härvid särskilt uppmärksammats. Förslag om möjlighet att förordna offentligt biträde på dessa områden har vidare framlagts av kommittéer som arbetat med hithörande frågor, nämligen utredningen om administrativa frihetsberövanden (SOU 1960: 19) och sinnessjuklagstiftningskommittén (SOU 1964: 40).

Mot denna bakgrund anser utredningen det vara naturligt att dess undersökningar i fråga om offentligt biträde i första hand har inriktats på NvL, BvL och PsykL. Även OmsorgsL hör hemma i detta sammanhang.

Från de frihetsingripanden av personlig natur som kan förekomma på dessa områden är enligt utredningen steget inte långt till utlänningslagstiftningens regler om personers avlägsnande ur landet m. m. Ytterligare bör man enligt utredningen beröra frågan om offentligt biträde i ärenden enligt UtlämnL och enligt nordiska verkställighetslagen.

Utredningen diskuterar om man även utanför de nyss angivna områdena bör ha regler om offentligt biträde. I och för sig kan situationer förekomma, där förordnande av offentligt biträde kan synas motiverat för att ta tillvara enskild rätt. Utredningen konstaterar att man då

nästan alltid är inne på områden som ytterst rör rättigheter och förpliktelser av ekonomisk natur. Ärendena har därigenom en annan karaktär. Med viss rätt kan en skiljelinje dras mellan dessa ärenden och de förut nämnda som berör vederbörandes egen person. Offentligt biträde på det ekonomiska området får en karaktär av för speciella områden tillhandahållen expertis. Den experthjälp som där kan behövas tillgodoses i stor utsträckning under den allmänna rättshjälpen. Utredningen har emellertid närmare övervägt frågan om offentligt biträde på socialförsäkringsområdet och skattelagstiftningens område.

2.3.1.2 Sammanfattning av utredningens förslag

Utredningen föreslår att *offentligt biträde* skall i fall av behov kunna förordnas i vissa ärenden som angår den personliga rörelsefriheten. Det gäller följande områden och ärenden.

Mentalsjukvården. När talan förs hos utskrivningsnämnd mot beslut om intagning på sjukhus för sluten psykiatrisk vård skall nämnden, om det behövs för att tillvarata patientens rätt, kunna förordna offentligt biträde åt denne. Detsamma skall gälla vid talan mot beslut om kvarhållande och om slutlig utskrivning. Vidare föreslås att beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda skall ha motsvarande möjlighet att förordna offentligt biträde, när talan förs hos nämnden mot administrativ myndighets beslut om inskrivning, oberoende av samtycke, i vårdhem eller specialistsjukhus. Möjligheten skall även finnas vid talan rörande slutlig utskrivning samt vid behandling av fråga om särskolelevs placering utanför det egna hemmet.

Nykterhetsvården. När fråga är om tvångsintagning eller återintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare skall länsrätt kunna förordna offentligt biträde, om det behövs för att tillvarata dens rätt om vars tvångsintagning det är fråga.

Barnvården. För samtliga typer av ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård föreslås att möjlighet skall finnas att förordna offentligt biträde, när det behövs för att tillvarata parts rätt. Det sagda gäller även omhändertagande för utredning och för fortsatt samhällsvård samt ärenden rörande samhällsvårds slutliga upphörande. I samtliga fall är dock endast fråga om ärenden som underställningsvägen eller besvärsvägen anhängiggjorts hos länsrätt. Förordnandet meddelas av länsrätten.

Utlämningslagstiftningen och angränsande lagstiftning. Denna lagstiftning innehåller redan nu bestämmelser om skyldighet för myndighet i vissa fall att förordna biträde åt enskild part som anses behöva sådan hjälp. Utredningen föreslår på flertalet av hithörande områden utvidgningar av möjligheten till biträdesförordnande. Samtidigt samordnas bestämmelserna, i den mån så kunnat ske, med reglerna om offentligt biträde på förut nämnda förvaltningsområden.

Några särskilda kompetensvillkor i fråga om utbildning el. dyl. för offentligt biträde uppställs ej. Ersättning till biträdet föreslås skola bestämmas av rättshjälpsmyndighet. Någon återbetalningsskyldighet för den enskilde föreslås i regel inte.

Utredningen har vid genomgång av olika förvaltningsområden övervägt förutsättningarna för att inrätta offentligt biträde även på andra områden än de ovan nämnda. Bl. a. har i anslutning till riksdagsmotioner undersökts möjligheten att åstadkomma någon form av offentligt biträde på socialförsäkringens område. Utredningen har emellertid funnit institutet offentligt biträde böra begränsas till ingripande avseende den personliga rörelsefriheten.

2.3.1.3 Remissyttrandena

Remissinstanserna är allmänt mycket positiva till de av utredningen framlagda förslagen om offentligt biträde. Ett genomförande av utredningens förslag anses väl komplettera rättshjälpsreformen och förvaltningsrättsreformen. Det framhålls också att förslagen innebär att många av de sedan lång tid tillbaka påtalade behoven av ökad rättshjälp och rättssäkerhet inom förvaltningsområdet blir tillgodosedda.

JK anför att starka skäl föreligger för att ge den enskilde möjligheter till biträde i förvaltningsärenden varom nu är fråga och *JO* anför, att de grundtankar som uppbär förslaget synes vara riktiga även om rättshjälpsystemet onekligen kompliceras av det nya institutet. Olägenheterna förefaller dock inte *JO* bli alltför stora.

SIV anför att en utbyggnad av möjligheterna att få offentligt biträde bör medverka till en bättre allmän insyn i handläggningen av utlänningsärenden och därmed bidra till ett större allmänt förtroende för verksamheten. Enligt *SIV* åtnjuter handläggningen vid våra allmänna domstolar ett helt annat allmänt förtroende än handläggningen av ärenden hos åtminstone vissa förvaltningsmyndigheter främst på grund av att förhandling inför domstol i regel är muntlig och offentlig medan handläggningen av utlänningsärenden inte bara i allmänhet är skriftlig utan de handlingar varå besluten grundas regelmässigt sekretessbelagda. Den insyn i handläggningen som ett offentligt biträde skulle få bör därför enligt verket vara av särskilt värde i utlänningsärenden.

Socialstyrelsen anser att de personer, som blir föremål för tvångsåtgärder ofta är okunniga om innehållet i och syftet med de olika lagarna och dessutom ej sällan har svårigheter att själva argumentera mot myndigheter. Socialstyrelsen finner det tillfredsställande att dessa får den föreslagna möjligheten till sakkunnig och kostnadsfri hjälp. Socialstyrelsen har den erfarenheten att biträden som anlitas av den enskilde — i regel på dennes bekostnad — alltför ofta visar sig inte kunna tillvarata dennes intressen.

Socialutredningen anför att frågor om socialvårdens organisation, om

i vilken utsträckning åtgärder av tvångskaraktär fortfarande skall förekomma inom socialvårdens ram och om eventuella beslutsorgan och beslutsformer är föremål för utredningens övervägande och att utredningen ännu inte i detalj kan ta ställning till hur frågan om samhällets rättshjälp i de sociala förvaltningsärendena bör lösas.

Kammarrätten i Stockholm anför att även om rättshjälpsreformen i avsevärd mån bidrar till att lösa problemet med biträde för den enskilde, sådana situationer då biträde saknas dock med all sannolikhet kommer att föreligga trots att biträde varit önskvärt i såväl den enskildes intresse som från allmän synpunkt. Kammarrätten finner att detta ur rättssäkerhetssynpunkt angelägna behov i allt väsentligt kan tillgodoses genom att i enlighet med utredningens förslag institutet offentligt biträde införs.

Liknande synpunkter framförs i yttranden av bl. a. *psykiatriska nämnden, kammarrätten i Göteborg, skolöverstyrelsen, åtskilliga länsstyrelser, socialutredningen, svenska kommunförbundet, föreningen Sveriges tingsrättsdomare, föreningen Sveriges polismästare och flera rättshjälpsanstalter.*

Remissinstanserna godtar i allmänhet utredningens avgränsning av de områden där rätt till offentligt biträde bör närmare övervägas.

Endast ett par remissinstanser har ställt sig tveksamma till den föreslagna lagstiftningen om offentligt biträde. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* finner visserligen att den tanke som ligger bakom utredningens förslag att vid administrativa frihetsberövanden part skall beredas kostnadsfri hjälp när behov härav föreligger är i hög grad beaktansvärd men anser det inte vara ogörligt att inom ramen för den allmänna rättshjälpen tillgodose det behov av rättshjälp, som föreligger i förvaltningsärenden av nu ifrågakommande art.

Länsstyrelsen i Södermanlands län framhåller att av statsfinansiella skäl de mest angelägna reformerna måste prioriteras och att man i många fall bör gå fram med successiva reformer. Länsstyrelsen finner även det av utredningen framlagda förslaget böra prövas inte minst ur statsfinansiell synpunkt.

2.3.2 *Psykiatrisk vård*

2.3.2.1 Nuvarande ordning

Den som lider av psykisk sjukdom får oberoende av eget samtycke under vissa i PsykL angivna förutsättningar beredas sluten psykiatrisk vård efter ansökan eller på grund av domstols förordnande i brottmål. Om intagning efter ansökan beslutar i regel överläkaren. Efter undersökning av patienten skall överläkaren inom högst 15 dagar pröva om vård kan beredas med stöd av lagen. Finnes detta vara fallet skall överläkaren besluta att patienten även i fortsättningen skall vara intagen

på sjukhuset. Patient skall ofördröjligen utskrivas, om förutsättningar för hans vård inte längre föreligger och kan utskrivas på försök under viss tid, högst sex månader med möjlighet till förlängning. Om utskrivning och utskrivning på försök beslutar i allmänhet överläkaren. Han äger dock hänskjuta frågan till utskrivningsnämnden. Beträffande vissa patienter skall beslut alltid fattas av utskrivningsnämnden. Den som utskrivits på försök kan återintagas. Härom beslutar i allmänhet överläkaren.

Läkares beslut som gått patienten emot har denne i allmänhet rätt att besvära sig över hos utskrivningsnämnden. Talan mot utskrivningsnämnds beslut förs hos psykiatriska nämnden.

Vid sammanträde med utskrivningsnämnd skall överläkaren och patienten samt den som må föra hans talan vara närvarande, om inte särskilda skäl föranleder annat. I ärende hos psykiatriska nämnden skall muntlig förhandling hållas om ärendets beskaffenhet fordrar det. Förhör får anordnas med den som kan antas ha upplysningar av betydelse att lämna.

Polismyndighet kan under vissa förutsättningar provisoriskt omhänderta den som lider av psykisk sjukdom.

En utförligare redogörelse för bestämmelserna i och förarbetena till PsykL återfinns i betänkandet s. 80—83.

2.3.2.2 Utredningen

Utredningen anför att det varken i intagningsammanhang eller i övrigt synes lämpligt att institutet offentligt biträde införs med avseende på läkares handläggning av ärenden enligt PsykL. Det kan med allt fog befaras att den personliga kontakten mellan läkaren och patienten liksom patientens förtroende för läkaren blir lidande, om läkares ställning får någon judiciell prägel. Inte heller från rättssäkerhetssynpunkt synes påkallat att offentligt biträde förordnas på ifrågavarande stadium. På grund av möjligheterna att dra läkarnas viktigare beslut under utskrivningsnämnds prövning och att i vissa fall överklaga sådan nämnds beslut hos psykiatriska nämnden bör övervägandena om förordnande av offentligt biträde kunna begränsas till att avse ärenden hos utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden.

I *intagningsärenden* skall ställning tas inte blott till medicinska frågor. Av avgörande betydelse är också i många fall de faktiska omständigheter som aktualiserat vårdbehovet. Sålunda spelar dessa en viktig roll för frågan om patienten är att anse som farlig för annans personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa eller för eget liv. Redan på grund av sin sjukdom kan patienten ha svårigheter att belysa de faktiska förhållandena och att införskaffa kompletterande utredning, som kan bidra till en allsidig bild av läget. Så länge patienten vistas på sjukhus är dessutom hans möjligheter att inverka på utredningen ytterligare

beskurna. Det kan därför otvivelaktigt i vissa fall vara av värde för patienten att vid sin sida ha ett biträde, som hjälper honom att lägga fram material som kan vara betydelsefullt för hans sak. FL ger honom rätt att anlita biträde i ärende hos utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden. Detta synes emellertid inte vara tillräckligt. Trots förhållanden av den rättshjälp som samhället ställer till de enskildas förfogande kan en patient ha svårigheter att själv skaffa biträde. Härtill kommer att patientens sjukdomstillstånd kan medföra att han inte inser värdet av biträdeshjälp. På grund härav och med hänsyn till att det här är fråga om ett så djupgående ingrepp som ett frihetsberövande torde övervägande skäl tala för att samhället åläggs tillse att den som för talan hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden i ett intagningsärende får ett offentligt biträde i fall då det behövs för att tillvarata patientens rätt. En sådan skyldighet för samhället torde vara av värde inte bara från patienternas synpunkt. Även för utskrivningsnämnderna och psykiatriska nämnden bör det vara en fördel att möjlighet finns att förordna biträde och därigenom öka garantierna för att nämndernas beslutsunderlag är så fullständigt som möjligt.

När det gäller frågan om offentligt biträde skall kunna förordnas såväl vid talan mot beslut om intagning som vid talan mot beslut att patienten även i fortsättningen skall vara intagen på sjukhuset anför utredningen att mot förordnande av offentligt biträde i det förstnämnda fallet kan anföras att intagningsbeslutet endast är provisoriskt och måste följas av ett kvarhållningsbeslut. Det skulle därför från rättssäkerhetssynpunkt kunna vara tillräckligt att offentligt biträde kunde förordnas vid talan mot kvarhållningsbeslut. Å andra sidan bör beaktas att även om intagningsbeslutet är provisoriskt det kan tänkas förflyta en inte helt obetydlig tid mellan överprövningen av detta beslut och en kommande överprövning av beslutet att kvarhålla patienten. Övervägande skäl synes därför tala för att offentligt biträde bör kunna förordnas inte blott vid talan mot kvarhållande utan också vid överklagande av själva intagningsbeslutet.

Har någon genom lagakraftvunnen dom överlämnats till sluten psykiatrisk vård, skall socialstyrelsen föranstalta om att han intages på sjukhus för sådan vård. Ingen anledning finns att i sådana ärenden hos styrelsen kunna förordna offentligt biträde.

När det gäller ärenden hos utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden rörande *utskrivning* av patient torde det i vissa fall vara motiverat att offentligt biträde förordnas. Förutsättningarna för att vägra utskrivning är desamma som förutsättningarna för beslut att patient fortfarande skall vara intagen på sjukhuset. Om en patient, som intages efter ansökan, inte anför besvär över beslutet om hans kvarhållande utan i stället efter en tid ansöker hos läkaren om utskrivning och, då denna ansökan avslås, anför besvär över avslagsbeslutet hos utskriv-

ningsnämnden, är behovet av biträdeshjälp för tillvaratagande av patientens rätt regelmässigt detsamma som om han anført besvär över det tidigare kvarhållningsbeslutet. Har däremot frågan om förutsättningarna för vård beredande enligt lagen redan prövats av utskrivningsnämnd eller varit föremål för allmän domstols prövning, torde det vid oförändrade förhållanden i allmänhet inte finnas något behov av att förordna offentligt biträde för tillvaratagande av patientens rätt när frågan om hans utskrivning prövas av vederbörande utskrivningsnämnd eller av psykiatriska nämnden. Om emellertid den som för talan i utskrivningsärendet hävdar att de medicinska eller faktiska förhållandena ändrats eller att på grund av nya upplysningar fakta framstår i ny dager, torde det ibland vara behövt att offentligt biträde förordnas för tillvaratagande av patients rätt i utskrivningsärendet, särskilt om det ändrade läget hänför sig till de faktiska förhållandena.

Enligt lagen får patient under vissa förutsättningar *utskrivas på försök*. En försöksutskrivning kan beträffande vissa patienter vara ett lämpligt sätt att utröna om patienten är så pass återställd att han inte längre är i behov av vård på sjukhus. Försöksutskrivningen kan också i vissa fall vara ett värdefullt instrument för patientens anpassning i samhället. Då utskrivningen på försök således huvudsakligen är en undersöknings- och vårdform, som i särskilda fall kan vara lämplig, torde det inte finnas anledning att för ärenden om utskrivning på försök och vad därmed sammanhänger och om återintagning av försöksutskriven införa möjlighet till förordnande av offentligt biträde. Från rättssäkerhetssynpunkt synes det tillräckligt att biträde kan förordnas i ärende om slutlig utskrivning.

Andra ärenden rörande patient, bl. a. ärenden rörande tillstånd för intagen att vistas på egen hand utom sjukhusområdet synes inte vara av den natur att anledning föreligger att för dem öppna möjlighet till förordnande av offentligt biträde.

Polismyndighet äger i vissa fall omhändertaga person, beträffande vilken det föreligger sannolika skäl för att han lider av psykisk sjukdom. Då sådan person inte får kvarhållas med stöd av lagen längre tid än det tar att få ansökan om intagning på sjukhus prövad, torde det inte vara påkallat att komplicera omhändertagandeärendena med regler om offentligt biträde. Blir den omhändertagne intagen på sjukhus med stöd av lagen, får han möjlighet att anföra besvär, varvid reglerna om offentligt biträde i ärende hos utskrivningsnämnd träder i tillämpning.

2.3.2.3 Remissyttrandena

Över de föreslagna ändringarna i förevarande lag har *RA*, *hovrätten för Västra Sverige*, *socialstyrelsen*, *psykiatriska nämnden* och *LO* yttrat sig särskilt. Samtliga tillstyrker förslaget i huvudsak. Vissa erinringar beträffande det föreslagna tillämpningsområdet har emellertid fram-

förts. Det kan enligt *psykiatriska nämndens* mening ifrågasättas, om medverkan av offentligt biträde redan i det interimistiska intagningsärendet kan få någon självständig betydelse eftersom det interimistiska beslutet inom kort tid skall följas av ett slutligt beslut. Innan det offentliga biträdet kan inför nämnden på ett verksamt sätt bistå patienten förflyter lång tid. Otvivelaktigt kommer den omständigheten att offentligt biträde medverkar att fördröja nämndens prövning av det interimistiska beslutet och innan prövningen sker torde i flertalet fall det beslut som läkaren slutligen skall fatta ha medhunnits. Utan att tillmäta frågan större praktisk betydelse synes det psykiatriska nämnden både processtekniskt lämpligast och för patienten fördelaktigast, att ett för honom förordnat offentligt biträde koncentrerar sin utredning och motargumentation till det tillfälle då ett eventuellt bekräftande slutligt intagningsbeslut behöver angripas.

Undantagandet av försöksutskrivningar saknar betydelse i de fall då i första hand yrkas slutlig utskrivning och i andra hand utskrivning på försök, men då alternativen endast utgöres av försöksutskrivning eller fortsatt kvarstannande på sjukhus är det för psykiatriska nämnden svår-förståeligt, att inte samma behov av offentligt biträde skulle föreligga. För patienterna går den stora skiljelinjen mellan fortsatt sjukhusvistelse och vistelse i frihet och de band som åläggs dem genom försöksutskrivning torde sällan av dem upplevas som i någon högre grad frihetsinskränkande. Utredningens karakteristik av utskrivning på försök som huvudsakligen en undersöknings- och vårdform är enligt nämndens mening missvisande. Nämnden föreslår att beslut om utskrivning på försök medtages bland de fall i vilka offentligt biträde skall få förordnas. Däremot bör enligt nämnden möjlighet till förordnande av offentligt biträde icke föreligga i fråga om återintagning av försöksutskrivna.

Hovrätten för Västra Sverige, socialstyrelsen och LO delar psykiatriska nämndens uppfattning om offentligt biträde i ärende angående försöksutskrivning. Socialstyrelsen anser dock att det med hänsyn till rättssäkerhetsintressena kan vara värdefullt att även i andra ärenden — förutom vad gäller försöksutskrivningar särskilt ärenden rörande återintagningar från försöksutskrivningar — ha möjlighet att förordna offentligt biträde.

2.3.3 Omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda

2.3.3.1 Nuvarande ordning

Psykiskt utvecklingsstörd skall enligt OmsorgsL beredas vård i vårdhem eller specialsjukhus efter eget eller ställföreträdarens samtycke om han är i behov därav. Även den som är omhändertagen för samhällsvård skall beredas sådan vård om han är i behov därav. Oberoende av samtycke får psykiskt utvecklingsstörd beredas vård på angivet

sätt om vården är oundgängligen påkallad med hänsyn till utvecklingsstörningens grad och vissa speciella indikationer föreligger. Om inskrivning i vårdhem beslutar vårdchefen. Inskrivning i specialsjukhus beslutas av överläkaren vid sjukhuset. På begäran av den utvecklingsstörde eller vissa andra prövas dock frågan av beslutsnämnd, som är ett landstingskommunalt organ. Har någon genom dom överlämnats till vård av förevarande slag skall socialstyrelsen föranstalta om vården.

Om intagning skett efter samtycke skall utskrivning ske när vården ej längre behövs eller när det begärs av den intagne eller ställföreträdare för honom. Den som inskrivits oberoende av eget samtycke får utskrivas på försök endast om särskilda skäl föreligger. Beslut om utskrivning på försök skall avse högst sex månader vilken tid kan förlängas. Patienter får därvid åläggas att iaktta föreskrifter och ställas under tillsyn. Återintagning kan ske om förhållandena påkallar det. Slutlig utskrivning skall ske om förutsättningar för vård inte längre föreligger. Frågor om utskrivning och återintagning efter försöksutskrivning prövas i samma ordning som frågor om intagning. När det gäller bl. a. vissa patienter som av domstol överlämnats till vård prövas dock utskrivningsfrågor alltid av beslutsnämnd. Nämnden kan dock överlåta på överläkare att fatta beslut i vissa frågor.

Vissa psykiskt utvecklingsstörda barn är särskolpliktiga. Om inskrivning i särskola, förlängning av särskolplikten och befrielse från skolgång beslutar särskolchef. I motsvarande fall som överprövning äger rum angående vård i vårdhem m. m. prövas även ärenden om särskola av beslutsnämnden. Beslut kan fattas att särskolpliktig skall bo i annat enskilt hem än det egna, i inackorderingshem eller elevhem. Beträffande prövningen av sådana beslut gäller i princip samma regler som för inskrivning. Särskolelev får utskrivas på försök för viss tid, högst sex månader åt gången. Särskilda föreskrifter kan därvid meddelas. Särskolundervisningen kan återupptas om förhållandena påkallar det. Slutlig utskrivning äger rum när skolplikten upphör. Beslut om utskrivning på försök samt rörande undervisningens återupptagande meddelas av särskolans rektor. Om slutlig utskrivning beslutar särskolchefen eller efter delegation rektor. Angivna frågor kan dock på samma sätt som frågor om inskrivning komma under beslutsnämndens prövning.

Vid sammanträde med beslutsnämnd skall de som ärendet avser vara närvarande om särskilda skäl inte föranleder annat. Förs talan av vårdnadshavare eller förmyndare skall den som för talan beredas tillfälle att närvara i motsvarande fall. I ärende hos beslutsnämnd får förhör anordnas. Även vid förhör skall den som ärendet avser i allmänhet vara närvarande.

Vissa beslut av beslutsnämnd får överklagas genom besvär hos psykiatriska nämnden. För handläggning i psykiatriska nämnden gäller i huvudsak samma regler som för handläggningen i beslutsnämnd.

En närmare redogörelse för bestämmelserna i OmsorgsL återfinns i betänkandet s. 89—92.

2.3.3.2 Utredningen

OmsorgsL innehåller bl. a. bestämmelser rörande ingripanden av sådan natur att det finns anledning överväga att för vissa ärenden förstärka den enskildes rättsskydd genom föreskrifter om förordnande av offentligt biträde i fall då sådant biträde framstår som behövligt för tillvaratagande av den enskildes rätt. I första hand förtjänar bestämmelserna om inskrivning i vårdhem eller specialsjukhus och utskrivning därifrån att uppmärksammas. De innesluter nämligen regler om vård oberoende av samtycke, vilka är utformade på i huvudsak samma sätt som motsvarande föreskrifter i PsykL.

I de fall när allmän domstol förordnat att en person under vissa angivna förutsättningar skall överlämnas till vård i specialsjukhus, finns det starka garantier för att OmsorgsL:s förutsättningar för intagning oberoende av samtycke är för handen. Man kan räkna med att den enskilde alltid i fall av behov har haft kvalificerad hjälp till sitt förfogande när han på denna väg inskrivs i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda.

Inskrivning i vårdhem liksom övriga fall av inskrivning i specialsjukhus sker efter beslut av vårdchefen respektive överläkaren vid sjukhuset eller i vissa fall av beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda. När denna ordning tillämpas beträffande inskrivning i vårdhem eller specialsjukhus oberoende av samtycke, är för närvarande de rättsliga garantierna mot oriktiga beslut inte fullt ut lika starka som när domstol överlämnar någon till vård i specialsjukhus. Visserligen måste i ärendena föreligga föreskrivet läkarintyg, som skall vara utfärdat av annan läkare än den som enligt OmsorgsL har att medverka eller fatta beslut i ärendet. Vidare skall beslut i kontroversiella fall fattas av en nämnd, vars ordförande är lagfaren och i allmänhet innehar eller har innehaft ordinarie domartjänst. Slutligen kan beslut varigenom inskrivning skett överklagas hos psykiatriska nämnden. Det allmänna har emellertid inte sört för att den som för talan vid behov får biträde av lämplig person. Den rätt som finns att på eget initiativ anlita biträde synes inte vara tillfyllest. Trots förhandenvaron av den rättshjälp som samhället ställer till de enskildas förfogande kan en utvecklingsstörd eller dennes vårdnadshavare eller förmyndare ha svårigheter att själv skaffa biträde. Härtill kommer att den enskilde, på grund av sitt tillstånd eller av annan orsak, kanske inte inser värdet av biträdeshjälp. I ärenden rörande inskrivning i vårdhem eller specialsjukhus oberoende av samtycke skall ställning tas inte bara till medicinska frågor. Av avgörande betydelse är i vissa fall också faktiska omständigheter som aktualiserat vårdbehovet. Sålunda kan faktiska omständigheter spela en

viktig roll för t. ex. bedömningen av huruvida den utvecklingsstörde är farlig för annans personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa eller för eget liv eller huruvida han är ur stånd att skydda sig mot att bli sexuellt utnyttjad eller har ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt. Redan på grund av sitt tillstånd torde den utvecklingsstörde ofta ha svårigheter att allsidigt belysa situationen och att medverka till att utredningen blir fullständig. Vårdnadshavare eller förmyndare äger inte heller alltid förutsättningar att utföra talan på bästa sätt. Det kan därför i vissa fall vara av värde för den enskilde att han har ett kvalificerat biträde vid sin sida. Då det här är fråga om ett så djupgående ingripande som ett tidsbestämt frihetsberövande, synes det böra ankomma på samhället att se till att den enskilde i fall av behov får ett offentligt biträde för tillvaratagande av hans rätt. Även från det beslutande organets synpunkt torde införande av en möjlighet till offentligt biträde få anses vara av värde. Härigenom erhåller nämligen myndigheten ytterligare garantier för att beslutsunderlaget är så fullständigt som möjligt när den fattar sitt beslut. I enlighet med det anförda föreslår utredningen att offentligt biträde skall kunna förordnas i sådana ärenden rörande inskrivning i vårdhem eller specialsjukhus oberoende av samtycke, i vilka det avgörande beslutet fattas inte av allmän domstol utan av administrativ myndighet.

En särskild fråga är på vilket stadium av dessa inskrivningsärendens handläggning som offentligt biträde bör kunna förordnas. Något behov av offentligt biträde torde inte föreligga så länge inskrivningsfrågan handläggs av vederbörande vårdchef eller överläkare. När det gäller intagning enligt PsykL avvisade utredningen tanken på införande av offentligt biträde med avseende på läkares handläggning av ärende enligt PsykL. Bl. a. framhölls att den personliga kontakten mellan läkaren och patienten liksom patientens förtroende för läkaren kan bli lidande, om läkares ställning får någon judiciell prägel. Detsamma gäller läkares prövning av fråga om inskrivning i specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda och torde även vara tillämpligt på vårdchefs prövning av fråga om inskrivning i vårdhem. Härtill kommer att OmsorgsL är konstruerad på det sättet, att den utvecklingsstörde och hans företrädare kan få inskrivningsfrågan prövad av beslutsnämnd. Under sådana förhållanden torde det vara fullt klart att offentligt biträde i ärenden om inskrivning oberoende av samtycke i vårdhem eller specialsjukhus bör kunna förordnas endast i samband med beslutsnämnds prövning av sådant ärende. Dessutom bör offentligt biträde kunna förekomma vid psykiatriska nämndens handläggning av nu ifrågavarande inskrivningsärenden.

Övervägas bör vidare huruvida möjlighet att förordna offentligt biträde skall finnas i ärenden rörande slutlig utskrivning från vårdhem eller specialsjukhus av den som inskrivits oberoende av samtycke. Ut-

skrivning skall i sådant fall ske så snart förutsättningar för att bereda vård inte längre föreligger. Eftersom förutsättningarna för inskrivning och för avslag på framställning om utskrivning är desamma, torde behov av biträde i utskrivningsärendet regelmässigt inte föreligga, om biträde varit förordnat i inskrivningsärendet eller beslutsnämnd i sådant ärende funnit behov av biträde inte föreligga eller allmän domstol meddelat förordnande allt under förutsättning att under den tid som förflutit nya fakta inte framkommit och att inte heller i övrigt förhållandena i ärendet förändrats. Har däremot varken allmän domstol eller beslutsnämnd prövat vårdfrågan eller har ändrade förhållanden inträtt, kan det från rättssäkerhetssynpunkt finnas större anledning att låta den som för talan om utskrivning få bistånd av offentligt biträde. Särskilt kan detta vara motiverat om den som handlägger utskrivningsfrågan känner viss tvksamhet om bärkraften i den föreliggande utredningen rörande relevanta faktiska förhållanden. Med hänsyn till att intagningen på vårdhem och specialistsjukhus har karaktären av ett tidsbestämt frihetsberövande synes övervägande skäl tala för att möjlighet öppnas att förordna offentligt biträde i ärenden rörande slutlig utskrivning från vårdhem eller specialistsjukhus av den som inskrivits oberoende av eget samtycke. Även i dessa ärenden synes det lämpligt att biträde kan förordnas endast vid utskrivningsfrågans handläggning hos beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden. Såväl i utskrivnings- som i inskrivningsärenden torde det kunna förutsättas, att om överläkare eller annan befattningshavare, som äger fatta beslut, anser förordnande av offentligt biträde påkallat, han överlämnar ärendets handläggning till beslutsnämnd.

Försöksutskrivningen är ett medel att utröna om den slutna vården kan ersättas av en friare vård och samtidigt ett medel att skapa garantier för en speciell eftervård då sådan erfordras. Något starkt framträdande behov av offentligt biträde i dessa ärenden rörande utskrivning på försök och vad därmed sammanhänger och rörande återintagning synes inte föreligga. Från rättssäkerhetssynpunkt torde det vara tillräckligt att offentligt biträde har kunnat förordnas i det grundläggande inskrivningsärendet och att sådant biträde kan utses i ärende rörande slutlig utskrivning. Yrkar någon i första hand slutlig utskrivning och i andra hand utskrivning på försök, kan offentligt biträde utses. Även om biträdets uppdrag är givet med tanke på frågan om slutlig utskrivning, bör något hinder inte möta mot att biträdet argumenterar även beträffande andrahandsyrkandet.

Många av ärendena angående särskola är av stor vikt för de berörda barnens och ungdomarnas utveckling och framtida liv. De rör också i hög grad föräldrarna. Den utredning och prövning som görs i dessa ärenden är emellertid sådan att ett offentligt biträde inte torde ha någon egentlig uppgift att fylla. Det är medicinska och pedagogiska över-

väganden som dominerar ärendena. Någon anledning att i biträdeshänsende särbehandla dessa ärenden i förhållande till vissa motsvarande ärenden inom det allmänna skolväsendets ram synes inte föreligga. Något förslag om att offentligt biträde skall kunna förordnas i dessa ärenden framläggs således ej.

På en punkt som hänger ihop med skolgången inskränker emellertid OmsorgsL den enskildes självbestämmanderätt på ett sätt som inte synes ha någon direkt motsvarighet i andra sammanhang. Om det med hänsyn till svårigheter att dagligen färdas mellan hemmet och skolan eller annat förhållande är påkallat att den som är inskriven i särskola bor i annat enskilt hem än det egna, i inackorderingshem eller i elevhem, i samband med inskrivningen eller senare får beslutas att han skall bo i sådant hem. Här tilläggs således det allmänna befogenhet att i vissa fall bestämma i vilket hem särskoleleven skall bo, varigenom eleven under vissa förutsättningar kan förbjudas att bo i det egna hemmet. Gränsen mellan omhändertagande för samhällsvård enligt barnavårdslagen och särskolelevs placering utanför det egna hemmet med stöd av OmsorgsL är i viss mån flytande. Med hänsyn härtill torde övervägande skäl tala för att i biträdesavseende den enskilde inte bör ha en sämre rättsställning i ärende rörande tillämpning av bestämmelsen angående bostad än i ärende rörande omhändertagande för samhällsvård enligt BvL. Utredningen föreslår att offentligt biträde skall kunna förordnas vid länsrätts och högre myndighets handläggning av ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård enligt sistnämnda lag. På grund härav föreslås att när fråga som nu avses behandlas av beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden möjlighet skall finnas att utse offentligt biträde att bistå enskild person som för talan i ärendet.

Övriga frågor som kan uppkomma rörande omsorger om psykiskt utvecklingsstörda synes inte vara av beskaffenhet att det från rätts-säkerhetssynpunkt kan krävas att det allmänna förordnar biträde åt den enskilde.

2.3.3.3 Remissyttrandena

RA, hovrätten för Västra Sverige, socialstyrelsen, psykiatriska nämnden, skolöverstyrelsen, LO och riksförbundet för utvecklingsstörda barn yttrar sig särskilt över förslaget i denna del. Samtliga tillstyrker förslaget i huvudsak.

Hovrätten för Västra Sverige, socialstyrelsen, psykiatriska nämnden och LO föreslår emellertid av motsvarande skäl som när det gäller försöksutskrivning enligt PsykL att försöksutskrivningar skall omfattas av möjligheten till offentligt biträde.

Skolöverstyrelsen delar utredningens uppfattning att behov av offentligt biträde inte föreligger i frågor om särskolplikt och åberopar att dessa ärenden främst innehåller pedagogiska överväganden. — *Riksförbun-*

det för utvecklingsstörda barn anser att offentligt biträde kan ha en viktig uppgift på detta område och att det inte bör ankomma enbart på experter att ta ställning enligt OmsorgsL. Ärenden angående särskolundervisning kan inte jämföras med ärenden inom det allmänna skolväsendets ram såsom utredningen vill göra. Det kan förekomma tväck samma fall angående överflyttning av elev från grundskola till särskola med genomgripande betydelse och där vårdnadshavare bör kunna få hjälp av offentlig biträde med framläggande av sina synpunkter. Motsvarande bör enligt förbundet gälla beträffande utskrivning och förlängning av särskolplikt.

2.3.4 Nykterhetsvård

2.3.4.1 Nuvarande ordning

Enligt NvL skall i varje kommun finnas en nykterhetsnämnd. Framgår av nykterhetsnämnds undersökningar att någon missbrukar alkohol kan nämnden vidta hjälpåtgärder eller besluta om övervakning. Om detta ej leder till resultat, bedöms gagnlöst eller ej kan avvaktas kan tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare komma ifråga. Om tvångsintagning beslutar länsrätten. Ansökan om tvångsintagning görs av nykterhetsnämnden eller i vissa fall om framställning från nykterhetsnämnden inte utan olägenhet kan avvaktas, av polismyndigheten.

I vissa fall, särskilt om sannolika skäl föreligger att personen är farlig, kan polismyndighet besluta om omedelbart omhändertagande. I sådant fall skall ansökan om tvångsintagning göras senast femte dagen efter omhändertagandet. Länsrätten skall utan uppskov pröva omhändertagande. Om länsrätten finner förutsättningar för tillfälligt omhändertagande föreligga kan länsrätten genast föranstalta om interimistisk vård.

Inför länsrätten skall muntlig förhandling hållas om enskild som för talan i målet begär det samt förhandlingen ej är obehövlig och ej heller särskilda skäl talar mot det. Vid sin slutliga prövning kan länsrätten fatta beslut om tvångsintagning, hjälpåtgärd eller övervakning.

I vissa fall har länsrätten att föranstalta om verkställighet av slutligt beslut om tvångsintagning. I övriga fall ankommer detta på nykterhetsnämnden. Den myndighet som har att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning får bevilja villkorligt anstånd därmed. Om särskilda skäl föreligger, får länsrätten i beslut om tvångsintagning förordna om villkorligt anstånd även om, enligt vad nyss sagts, beslutet skall verkställas av nykterhetsnämnden. Den myndighet som förordnar om villkorligt anstånd får förklara anståndet förverkat. Länsrätten kan bemyndiga nykterhetsnämnden att besluta om förverkande som medgivits av länsrätten. Har anstånd förklarats förverkat, skall beslutet om

tvångsintagning omedelbart verkställas, utan hinder av att besvär anförs.

Den maximala tiden för omhändertagande på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare utgör i normala fall ett år. Har någon varit intagen förut är dock tiden i vissa fall två år. Vårdtiden kan i vissa fall förlängas med högst två år. Beslut härom meddelas av anstaltens styrelse för högst sex månader i sänder och beslutet skall underställas socialstyrelsen.

Anstaltsstyrelsen eller efter dess uppdrag föreståndaren för anstalten får besluta om försökspermission. Missköter sig den permitterade kan anstaltens styrelse eller föreståndaren besluta om återhämtande. Utskrivning får ske i förtid under vissa förutsättningar. Utskrivning är i regel förenad med övervakning och föreskrifter. Om utskrivning före vårdtidens utgång beslutar anstaltens styrelse. När skäl är därtill får även socialstyrelsen förordna om utskrivning. Vare sig vården upphört genom vårdtidens utgång eller genom särskilt beslut kan länsrätten i händelse av misskötsamhet meddela beslut om återintagning på allmän vårdanstalt av den som är utskriven. Prövningen av denna fråga sker enligt i huvudsak samma regler som gäller för beslutet om tvångsintagning.

I allmänhet kan beslut enligt NvL överklagas. Talan mot nykterhetsnämnds beslut förs hos länsrätten. Beslut av anstaltsstyrelse eller föreståndare för anstalt får överklagas hos socialstyrelsen genom besvär. Länsrättens beslut kan överklagas till kammarrätt. Mot socialstyrelsens beslut som meddelats i särskilt fall får talan föras hos kammarrätten. Talan mot socialstyrelsens beslut av generell natur förs däremot genom besvär hos Kungl. Maj:t. Talan mot kammarrätts beslut förs hos regeringsrätten.

En närmare redogörelse för bestämmelserna i och förarbetena till NvL återfinns i betänkandet s. 99—106.

2.3.4.2 Utredningen

NvL innehåller inga bestämmelser om biträde åt den som blir föremål för åtgärd enligt lagen. Däremot gäller såväl enligt FPL som enligt FL att part får anlita biträde vid talans utförande.

Länsrätt eller annan myndighet som tar befattning med ärende enligt NvL har för närvarande inte möjlighet att i fall av behov förordna biträde åt den som är föremål för åtgärd enligt lagen. Förslag om införande av en sådan möjlighet fick vid lagens tillkomst vila i avvaktan på att utredningen om administrativa frihetsberövanden skulle pröva frågan i ett vidare sammanhang. Särskilt framhölls att en institution av typen offentligt biträde kunde sätta diskretionskravet i alkoholistärenden i fara.

Ett beslut om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan medföra långtgående inskränkningar i den enskildes rörel-

se- och handlingsfrihet. Frihetsberövandet kan bli avsevärt längre än den frihetsförlust som många personer, vilka begått brott, blir underkastade då de döms till fängelse. Den omständigheten att tvångsintagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare inte utgör en reaktion med anledning av brott utan har karaktären av en vård, som skall tillgodose ett individuellt och aktuellt vårdbehov, betager inte tvångsintagningen dess karaktär av djupgående ingrepp i den enskildes personliga frihet. Under dessa förhållanden får starka skäl anses tala för att rättssäkerhetsgarantierna i ärenden rörande tvångsintagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare i princip inte bör vara sämre än garantierna mot att frihetsstraff utdöms på felaktiga grunder.

Det är vidare att observera att enligt NvL tvångsintagning av alkoholmissbrukare på allmän vårdanstalt kan komma i fråga endast vid svårare alkoholmissbruk som medfört vissa grövre sociala skador. Därför är de faktiska förhållanden, som hänför sig till den enskildes liv och uppträdande, av central betydelse i dessa ärenden, även om självfallet också medicinska förhållanden spelar stor roll härvidlag.

Med hänsyn till det ingrepp i den personliga friheten, som en tvångsintagning utgör, och mot bakgrunden av den betydelse som NvL tilllägger de faktiska förhållandena i de enskilda fallen, är det av grundläggande betydelse för rättssäkerheten att utredningen i tvångsintagningsärendena blir allsidig. Från rättssäkerhetssynpunkt är det av väsentlig betydelse att den enskilde, om vars tvångsintagning ansökan gjorts, har goda möjligheter såväl att komplettera utredningen, om den synes honom missvisande eller ofullständig, som att anföra alla omständigheter och synpunkter som för honom kan framstå som betydelsefulla för bedömningen av utredningsmaterialet. Han har därvid ofta behov av ett biträde.

Detta sammanhänger med att han vanligen har en oklar uppfattning om NvL:s innehåll, att hans allmänna tillstånd i många fall är sådant att han saknar tillräcklig förutsättning att själv verka i sitt ärende samt att han ofta är provisoriskt omhändertagen och då har speciellt svårt att själv vara verksam i utredningssyfte. En alkoholmissbrukares behov av biträde i tvångsintagningsprocessen inför länsrätten torde ofta inte vara mindre än en åtalads behov av försvarare i en straffprocess. När det gäller straffprocessen har det inte ansetts tillräckligt att polismyndigheten och åklagarmyndigheten skall beakta också förhållanden som talar till den enskildes förmån och att domstolen har ansvaret för utredningens fullständighet. Man har därutöver funnit rättssäkerheten kräva att den enskilde i vissa fall utrustats med försvarare. Anledning finns då knappast att i ärenden om tvångsintagning av alkoholmissbrukare enbart lita till att nykterhetsnämndens mål är att hjälpa alkoholmissbrukaren och att länsrätten har ansvaret för att utredningen i ärendena är fullständig. Liksom i straffprocessen bör i ärenden om tvångsintagning

möjlighet finnas att förse den enskilde med ett lämpligt biträde i fall då han synes ha behov av sådan hjälp.

Det är inte bara när det gäller utredningen och belysningen av de faktiska förhållandena i ett tvångsintagningsärende som ett biträde kan göra en insats av värde. Ett kunnigt biträde kan också tänkas bidra med synpunkter på frågan om den lämpligaste behandlingen av alkoholmissbrukaren. Det kan vidare antas att ett biträde, som uteslutande har till uppgift att tillvarata alkoholmissbrukarens intressen, har lättare än de berörda myndigheterna att vinna dennes förtroende och därför många gånger har större möjligheter än myndigheterna att få honom att se den egna situationen realistiskt och att förstå det berättigade och ändamålsenliga i de beslut som fattas. Ett införande av institutet offentligt biträde torde för övrigt inte endast bidra till att öka alkoholmissbrukarens förtroende för myndigheternas åtgärder i hans fall. Även allmänheten bör genom en sådan reform kunna få ett ökat förtroende för tvångsintagningsbeslut, som måste bygga på utredningsmaterial, vilket i stor utsträckning är undantaget offentligheten. Slutligen bör det även för de beslutande myndigheterna vara av värde att i vissa fall större garantier än nu kan skapas för att allt material och alla synpunkter av betydelse kommer fram i dessa för den enskilde djupt ingripande ärenden.

En särskild komplikation i ärenden om tvångsintagning av alkoholmissbrukare ligger däri, att det rättsskydd som måste eftersträvas har en dubbel syftning. Vad som nu närmast diskuterats är skyddet för den om vars tvångsintagning är fråga, alltså de rättsliga garantier som bör finnas mot ett oberättigat eller ej tillräckligt underbyggt frihetsberövande. Å andra sidan finns det uppenbarligen ett behov av skydd även för alkoholmissbrukarens omgivning. Det utmärkande för dessa ärenden är nästan alltid att omgivningen utsatts för lidande eller obehag. Det kan t. ex. vara fråga om en hustru som haft att utstå mångårig psykisk eller fysisk misshandel, om föräldrar som varit utsatta för långvarig parasitering eller om grannar som blivit svårt störda.

Vid diskussionen av rättssäkerhetsfrågorna är det ej ovanligt att detta omgivningens intresse av skydd kommer att undanskymmas av anspråken på att själva frihetsberövandet för alkoholmissbrukaren skall vara kringgärdat med tillräckliga rättssäkerhetsgarantier. Tydligt är emellertid att det här måste bli fråga om en avvägning. Kravet på diskretion blir då av betydelse. För att kunna uträtta ett effektivt arbete och lätt fylla sin uppgift måste nykterhetsnämndernas folk kunna garantera anmälare och uppgiftslämnare ett visst mått av anonymitet. Med stöd av bestämmelser i sekretesslagen, FL, FPL och NvL kan inom vissa gränser ett sådant anonymitetsskydd åstadkommas, i praktiken ofta på det sätt att alkoholmissbrukaren får del av själva sakinnehållet med uteslutande av sådant som kan ge ledning om vem som lämnat upplysningen.

En viktig fråga är nu vilken insyns rätt som i detta hänseende skall till-

komma ett offentligt biträde. Någon regel som ger myndighet möjlighet att låta parts ombud eller biträde — men inte parten själv — ta del av visst material och ålägga ombudet eller biträdet en tystnadsplikt även gentemot huvudmannen har inte intagits i FL eller FPL. Det är dock inte uteslutet att myndighet, när den till ombud eller biträde överlämnar en skriftlig handling, förbjuder denne att lämna den vidare till parten personligen eller att låta parten göra en avskrift av den. Utredningen har för sin del inte funnit anledning föreslå att offentligt biträde skall inta någon särställning i fråga om rätten till insyn i utredningsmaterialet.

Mot ett införande av institutet offentligt biträde på nykterhetsvårdens område har anförts, att det därigenom skulle uppkomma risk för att utredningen i ärendena blir onödigt omfattande. Denna invändning torde emellertid inte vara avgörande. Möjlighet finns för den beslutande myndigheten att avvisa utredning som saknar betydelse i ärendet. Det får antas att länsrätterna vid sin processledning sörjer för rimlig begränsning av materialet (jfr 8 § FPL).

På grund av det anförda föreslås att i ärenden rörande tvångsintagning av alkoholmissbrukare biträde skall kunna förordnas åt alkoholmissbrukaren. Biträde bör kunna förordnas vare sig muntlig förhandling anordnas i ärendet eller ej.

Med tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare torde i förevarande avseende böra likställas återintagning på sådan anstalt. Visserligen är förutsättningarna för återintagning utformade på sådant sätt att återintagningsärendena i allmänhet bör vara lättare att bedöma. Något behov av offentligt biträde torde sällan framträda i dessa ärenden. På grund av återintagningens frihetsberövande karaktär och då återintagningen medför att alkoholmissbrukaren kan komma att kvarhållas upp till två eller, efter förlängningsbeslut i vissa fall, fyra år synes dock övervägande skäl tala för att det inte bör vara uteslutet att besluta om biträde åt alkoholmissbrukare i återintagningsärende, om rätten undantagsvis skulle anse behov därav föreligga.

Från rättssäkerhetssynpunkt föreligger inte något behov av offentligt biträde i nykterhetsnämndsärenden rörande hjälpåtgärder. Inte heller torde det vara påkallat att nykterhetsnämnd skall kunna besluta om biträde åt alkoholmissbrukare, när fråga uppkommit om att meddela beslut om övervakning. Visserligen är förutsättningarna för anordnande av övervakning till mycket stor del desamma som förutsättningarna för tvångsintagning på vårdanstalt. Övervakningen är emellertid ett så mycket lindrigare ingrepp, att det inte kan anses påkallat att införa institutet offentligt biträde när det gäller denna vårdform.

Polismyndighets beslut rörande tillfälligt omhändertagande av alkoholmissbrukare skall inom mycket kort tid följas av en ansökan hos länsrätten om intagning på vårdanstalt, såvida inte den omhändertagne frigges eller ansökan redan gjorts. På grund härav torde det inte vara

behövt från rättsskyddssynpunkt att öppna möjlighet att besluta om biträde åt alkoholmissbrukare i ärenden hos polismyndighet rörande sådant omhändertagande.

Enligt NvL ankommer det i stor utsträckning på nykterhetsnämnden att föranstalta om verkställighet av beslut om intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare samt att besluta om villkorligt anstånd därmed och om de inskränkningar i den enskildes rörelse- och handlingsfrihet som kan förenas med sådant anstånd. Det kan diskuteras om offentligt biträde bör kunna förordnas i sådana ärenden. Svaret härpå synes bli nekande. Från rättssäkerhetssynpunkt bör det vara tillräckligt att möjlighet funnits att förordna biträde åt alkoholmissbrukaren i det grundläggande intagningsärendet. Av samma anledning synes det inte vara skäl att öppna möjlighet till förordnande av offentligt biträde i ärenden, som endast rör verkställighet, hos länsrätt eller högre instans. Däremot bör det inte vara något hinder för ett offentligt biträde i ett intagningsärende att agera också i verkställighetsfrågan. Vad angår ärenden om förverkande av villkorligt anstånd med verkställighet synes ej heller tillräckliga skäl finnas för att öppna möjlighet till förordnande av offentligt biträde. Även här torde i biträdeshänseende den grundläggande rättssäkerhetsgarantin få anses ligga däri, att offentligt biträde kunnat förordnas i det bakomliggande intagningsärendet.

Ett frihetsberövande av alkoholmissbrukare genom intagning på allmän vårdanstalt är inte tidsbestämt på annat sätt än att NvL anger vissa maximitider. Möjlighet finns till utskrivning före den ifrågavarande vårdtidens utgång. I samband med utskrivning på slutdagen eller före vårdtidens utgång kan beslut meddelas om övervakning och lydnadsföreskrifter avseende en tid av högst ett år. Fråga är nu om offentligt biträde bör kunna förordnas i dessa ärenden. För utskrivning före vårdtidens utgång krävs att det föreligger grundad anledning till antagande att den intagne efter utskrivningen kommer att föra ett nyktert liv. Grunderna till ett sådant antagande torde vara att söka i de iakttagelser som kunnat göras inom anstalten beträffande den intagnes arbetsresultat, sinnesinriktning och insikt om sin situation. Av betydelse är vidare hans medicinska status och hans uppförande under försökspermission. De omständigheter som sålunda blir avgörande för om en alkoholmissbrukare skall utskrivas från allmän vårdanstalt före vårdtidens utgång synes inte vara av den art att det från rättssäkerhetssynpunkt finns något behov av biträde åt den intagne i sådant ärende. Ej heller i övrigt torde anledning finnas att i utskrivningssammanhang förordna biträde åt den intagne.

Styrelsen för allmän vårdanstalt kan genom beslut som underställs socialstyrelsens prövning förlänga vårdtiden med upp till två år. Sådant förlängning kan komma i fråga för två grupper av intagna. Den ena gruppen utgörs av personer, för vilka intagningsbeslutet är grundat

på att vederbörande är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv. Den andra gruppen utgörs av fjärdegångsinternerade alkoholmissbrukare, om vilkas intagning förordnats genom slutligt beslut inom ett år från den senaste utskrivningen. För båda grupperna gäller som förutsättning för förlängning av vårdtiden att det med hänsyn till den intagnes sinnesart, föregående liv och förhållande i anstalten måste antas att han i händelse av utskrivning inte kommer att föra ett nyktert liv. Ett beslut om förlängning av vårdtiden är ett så djupt ingrepp i den enskildes rättssfär att det i och för sig bör omgärdas med alla tänkbara rättsliga garantier. Detta talar för att möjlighet införs att förordna offentligt biträde i ärenden om sådan förlängning. Mot en sådan lösning talar emellertid NVL:s utformning av de förutsättningar under vilka förlängningsbeslut kan meddelas. De personkategorier vilka kan bli föremål för sådant beslut, är exakt angivna. Såvitt angår de farliga alkoholmissbrukarna är inte avgörande huruvida vederbörande fortfarande är farlig utan huruvida intagningsbeslutet är grundat på farlighet. Det är i tvångsintagningsärendet och inte i förlängningsärendet som ett offentligt biträde kan göra en insats genom att ta upp frågan till granskning. I ärendena om förlängning av vårdtiden är den avgörande frågan huruvida den intagne kan antas komma att föra ett nyktert liv eller ej efter en utskrivning. De faktorer, till vilka man härvid skall ta hänsyn, är desamma som är av betydelse i ärenden om utskrivning före vårdtidens utgång. Utrymmet för en insats av ett offentligt biträde synes under sådana förhållanden vara mycket ringa. Tillräckliga skäl för möjlighet att förordna offentligt biträde i ärenden om förlängning av vårdtiden torde således inte föreligga. Bestämmelsen att anstaltsstyrelsens förlängningsbeslut skall underställas socialstyrelsens prövning bör härvidlag utgöra tillräcklig säkerhetsgaranti. Möjlighet finns också att dra ärendena under kammarrätts och, efter prövningstillstånd, regeringsrättens prövning.

Försökspermission kan beviljas från allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare om det provas vara till gagn. Sådan permission kan förbindas med övervakning och lydnadsföreskrifter. Försökspermission kan återhämtas till anstalten om han bryter mot meddelade föreskrifter. Försökspermission är av värde bl. a. för att utröna om behandlingen på anstalten gett det avsedda resultatet. Den är också ett viktigt instrument för den intagnes återanpassning till de ofta påfrestande förhållandena ute i samhället. Även om vederbörande missköter sig under permissionen, kan detta ha ett terapeutiskt värde genom att bidra till att ge honom insikt om sin verkliga belägenhet. På grund av försökspermissionens karaktär synes det inte föreligga behov av att införa möjlighet till förordnande av offentligt biträde i ärenden om försökspermission och därmed sammanhängande inskränkningar i rörelse- och

handlingsfriheten och inte heller ärende rörande återhämtande till anstalt av försökspermitterad person.

Övriga ärenden enligt NvL är inte av den natur att det finns anledning överväga att införa institutet offentligt biträde för dem. Utredningen föreslår således att offentligt biträde skall kunna förordnas endast i ärende om tvångsintagning eller återintagning av alkoholmissbrukare på allmän vårdanstalt. Övervägande skäl torde tala för att biträde bör kunna förordnas först sedan intagningsärendet anhängiggjorts hos länsrätten och inte redan under intagningsärendets förberedande behandling hos nykterhetsnämnd eller polismyndighet. Visserligen kan det i och för sig vara praktiskt att biträdet kopplas in redan på det stadium då ofta större delen av utredningen sker. Å andra sidan kan det vara svårt att bedöma behovet av offentligt biträde, innan kännedom vunnits om allt det material som åberopas till stöd för ansökningsen om intagning. Såvitt angår nykterhetsnämnden tillkommer att, då nämnden utreder ett fall av alkoholmissbruk, det ofta länge är ovisst i vilken form nämnden kommer att inskrida. I många fall torde nykterhetsnämndens utredning vara slutförd, innan nämnden beslutar göra ansökan om intagning på allmän vårdanstalt eller man eljest kan säga att fråga uppkommit om sådan intagning. Polismyndighets befattning med intagningsärendena inskränker sig till de brådska fallen. Ett offentligt biträde skulle ofta inte kunna träda i funktion innan ansökan om intagning gjorts, även om möjlighet till utverkande av förordnande på polisutredningsstadiet i och för sig fanns. Det anförda torde visa att det från rättssäkerhetssynpunkt är tillräckligt att beslutet om förordnande av offentligt biträde ges först sedan ansökan om intagning kommit länsrätten tillhanda. Länsrätten har att se till att utredningen är fullständig och har att föranstalta om all den komplettering av utredningsmaterialet som behövs för en objektiv bedömning av ärendet. Bristar i utredningen, som biträdet påtalar, kan således avhjälpas under länsrättens handläggning av intagningsärendet.

2.3.4.3 Remissyttrandena

Förslaget om offentligt biträde åt den som blir föremål för åtgärd enligt NvL har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran under remissbehandlingen.

Socialutredningen finner sig inte i detalj kunna ta ställning till utredningens förslag. Socialutredningen påpekar att frågan om på vilket sätt rättssäkerhetskravet skall kunna i rimlig omfattning tillgodoses inom bl. a. nykterhetsvården och barnavården måste bli beroende dels av socialvårdens organisation i stort, dels av i vilken utsträckning åtgärder av tvångskaraktär fortfarande skall förekomma inom socialvårdens ram och dels av i vilka former och av vilka organ beslut härom

skall fattas. Socialutredningen överväger f.n. frågorna härom men har ännu inte tagit slutlig ställning.

När det gäller den närmare avgränsningen av de fall då offentligt biträde skall kunna komma i fråga har flera remissinstanser kritiserat utredningens förslag. Till denna grupp hör *hovrätten för Västra Sverige*, *socialstyrelsen*, *kammarrätten i Göteborg*, *länsstyrelsen i Södermanlands län* och *JO*.

Socialstyrelsen anför att även andra beslut enligt NvL än tvångsintagningar är av sådan art att de innebär en väsentlig inskränkning i den enskildes rörelsefrihet, t. ex. meddelande av lydadsföreskrift, förverkande av anstånd med verkställighet samt hjälpåtgärd som syftar till att avstänga från spritinköp. Socialstyrelsen ifrågasätter om inte i sådana ärenden möjlighet borde finnas att förordna offentligt biträde, i varje fall då besvär föres hos länsrätten, vars prövning är av utpräglat judiciell karaktär. Även sådana ärenden som avgörs i socialstyrelsen, underställningar av kvarhållningsbeslut och vissa besvär över anstaltsstyrelses eller föreståndares beslut, kan leda till inskränkningar i den personliga rörelsefriheten. De av utredningen angivna skälen för möjlighet att i sådana fall förordna offentligt biträde är enligt styrelsens uppfattning starkare än de skäl utredningen anfört mot en sådan regel. Klart är att behandlingsarbetet på anstalterna inte skall behöva tyngas av ett omständligt förfarande med offentligt biträde för den intagne. I de få fall vederbörande anför besvär kan styrelsen däremot inte finna det sakligt motiverat att helt utesluta möjligheten till förordnande av offentligt biträde. Detsamma gäller underställningsärendena. Självklart skulle möjligheten härtill utnyttjas endast i de enstaka undantagsfall då biträde är av behovet påkallat.

Hovrätten för Västra Sverige anser att ärenden om förlängning av vårdtiden är av så ingripande art att en möjlighet bör införas att även i dessa förordna offentligt biträde. Hovrätten nämner som jämförelse att utredningen föreslår att sådant biträde skall kunna förordnas i ärenden som avser omhändertagande för fortsatt samhällsvård enligt BvL.

Kammarrätten i Göteborg anser att de fall där fråga är om förverkande av villkorligt anstånd till sin natur är mycket lika de fall där fråga är om återintagning på allmän vårdanstalt och att behovet av biträde ofta är framträdande. Kammarrätten finner en jämförelse kunna göras med talan enligt 27 kap. 6 § BrB om undanröjande av villkorlig dom och enligt 28 kap. 8 § BrB om undanröjande av skyddstillsyn. Offentlig försvarare kan i dessa fall förordnas. Det torde icke vara ovanligt att den om vars tvångsintagning är fråga i förvisningen om att erhålla villkorligt anstånd med tvångsintagningen går med på tvångsintagning eller försummar att då tillvarata sin rätt. Kammarrätten finner därför att möjlighet att förordna offentligt biträde bör införas också

när fråga om förverkande av villkorligt anstånd förekommer hos förvaltningsdomstol.

JO ifrågasätter om ej rätt till offentligt biträde bör finnas i ärenden om utskrivning från vårdanstalt enligt NVL.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser att något framträdande behov av biträde i ärenden om återintagningar på allmän vårdanstalt inte kan anses föreligga. Ett beslut om återintagning är enligt länsstyrelsen rättsligt sett att betrakta som en fortsättning av intagningsbeslutet och i hög grad ett beslut av verkställighetskaraktär. Liksom i utredningens förslag ifråga om verkställighetsärenden enligt utlänningslagstiftningen torde enligt länsstyrelsen rättssäkerhetssynpunkterna i tillräcklig grad tillgodoses genom att biträde kan förordnas i det bakomliggande ärendet om tvångsintagning.

Frågan om offentliga biträden skall kunna förordnas även i ärenden som handläggs av nykterhetsnämnd tas upp av flera remissinstanser.

Kammarrätten i Stockholm anför i denna fråga, att de av nykterhetsnämnden fattade besluten om hjälpåtgärder och övervakning visserligen kan synas vara mindre ingrepp i den personliga friheten än av länsrätt beslutad tvångsintagning men att inte desto mindre sådana beslut ofta har avgörande betydelse för frågan om vederbörande är att anse som alkoholmissbrukare. De kan därigenom och genom att övervakning och hjälpåtgärder normalt skall ha prövats innan tvångsintagning beslutas leda till ett kommande beslut om intagning. De rättsliga förutsättningarna är vidare delvis identiska med dem som gäller för tvångsintagning. Ett beslut om hjälpåtgärder eller övervakning kan få vittgående konsekvenser av ekonomisk och social natur för den enskilde. Sålunda kan beslutet leda till att en person som har körkort får detta återkallat.

Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt anför som skäl för den angivna ståndpunkten att man måste beakta att de personer som kommer inför nykterhetsnämnd ofta är sjuka människor, som har svårt att vinna gehör för vad de vill framhålla och att det inte är tillfredsställande att alkoholmissbrukare för att erhålla biträde i första instans skall hänvisas till vederbörande rättshjälpsmyndighet för att erhålla biträdeshjälp med eventuell skyldighet att gälda kostnadsbidrag.

Socialstyrelsen, kammarrätten i Göteborg, länsstyrelserna i Malmöhus och Värmlands län samt föreningen Sveriges socialchefer ansluter sig däremot till utredningens ståndpunkt i denna fråga.

Länsstyrelserna i Stockholms och Östergötlands län tar upp en fråga av praktisk natur. De anför att förhör i sådana mål som avser av polismyndighet omhändertagna alkoholister hålls mycket kort tid efter det ansökningshandlingarna inkommit till länsrätten och att offentliga biträden i sådana fall kan få alltför kort tid till sitt förfogande för att hinna förbereda uppdraget. Länsstyrelsen i Stockholms län ifrågasätter om ej i dessa fall möjlighet borde finnas att förordna biträde redan

innan de fullständiga ansökningshandlingarna inkommit till länsrättens kansli varvid dock självfallet fordras att länsrätten erhållit tillgång till sådana upplysningar i ärendet att en bedömning av behovet av biträde kan göras.

2.3.5 Barnavård

2.3.5.1 Nuvarande ordning

Barnavårdsnämnd skall enligt BvL i vissa fall besluta åtgärder för att tillrättaföra ungdomar. Sådant beslut kan meddelas på grund av den unges eget beteende — brottslig gärning, sedeslöst levnadssätt o. dyl. Beslut kan också grundas på att den unges hälsa utsätts för fara i hemmet eller därför att hans utveckling äventyras på grund av fostrares olämplighet eller bristande förmåga. I första hand skall barnavårdsnämnden tillgripa vissa förebyggande åtgärder som övervakning, lyd- nadsföreskrifter och förmaningar. Om sådana åtgärder bedöms gagn- lösa eller redan vidtagits utan resultat kan den unge omhändertas för samhällsvård enligt 29 § BvL. Föreligger sannolika skäl för att ingri- pande är påkallat äger nämnden i avbidan på att ärendet kan slutligt avgöras omhändertat den unge för utredning om detta kan anses nöd- vändigt av vissa angivna skäl. Omhändertagande för utredning får bestå i högst fyra veckor och har en interimistisk karaktär.

Förutom i nu nämnda fall kan omhändertagande för samhällsvård enligt 31 § BvL komma till stånd utan att något missförhållande av förut angiven art är för handen. Det är härvid dels fråga om vårdbe- hov på grund av att föräldrar avlidit eller övergett den unge, dels fall där föräldrarna begär eller samtycker till åtgärden för att på så sätt bereda den unge någon särskild form av vård utom hemmet.

Polismyndighet kan i vissa fall lå underårig i förvar i avbidan på nämndens beslut om samhällsvård. I sådant fall skall anmälan ofördröj- ligen göras till barnavårdsnämnd som har att skyndsamt besluta om den underårige skall omhändertas eller friges. Barnavårdsnämnden äger i vissa fall efter beslut om omhändertagande låta polismyndigheten för- vara den unge i högst en vecka. Om synnerliga skäl föreligger kan läns- styrelsen på framställning förlänga tiden med ytterligare högst en vecka.

I ärende hos barnavårdsnämnd skall erforderlig utredning inledas utan dröjsmål. Var och en som ärendet rör eller som kan lämna upp- lysningar kan höras och kallas att inställa sig inför nämnden eller dess ombud. Läkarintyg kan inhämtas. Under utredningen kan viss polis- handräckning utverkas. Begär någon som skall beredas tillfälle yttra sig att bli muntligen hörd inför nämnden skall förhör anordnas. Den som ärendet rör får utveckla sin talan och förebringa bevisning. Begär han att upplysning skall inhämtas eller att annan utredning skall före-

bringas, skall begäran efterkommas om det kan antas att åtgärden skulle äga betydelse. Barnavårdsnämnds beslut om omhändertagande länder till omedelbar efterrättelse. Har barnavårdsnämnd omhändertagit någon för utredning eller för samhällsvård enligt 29 § skall beslutet delges dels den unge, om han fyllt 15 år, dels hans föräldrar. Samtycker de ej till åtgärden skall beslutet underställas länsrättens prövning. Vid prövningen i länsrätten gäller beträffande förfarandet i huvudsak samma regler som för prövningen i nämnden. Vid muntlig förhandling är i allmänhet representant för nämnden närvarande. Finner sig länsrätten inte kunna fastställa underställt beslut kan rätten förordna om förebyggande åtgärder eller låta nämnden föranstalta därom.

Den som omhändertagits skall överlämnas till enskilt hem eller placeras i lämplig anstalt. Föräldrar kan förbjudas ta barn från fosterhem. Har den underårige omhändertagits på grund av sitt eget beteende, kan han intas i ungdomsvårdsskola. Den vårdform skall väljas som med hänsyn till den omhändertagnes ålder, utveckling och egenskaper får anses bäst. Vård i enskilt hem bör i första hand komma ifråga. Den som omhändertagits får underkastas den begränsning i rörelsefriheten som betingas av syftet med omhändertagandet. I samband med fosterbarnsvård gäller, att barnavårdsnämnden för viss tid kan förbjuda föräldrarna eller annan vårdnadshavare att ta barnet från fosterhemmet. Sådant förbud får endast meddelas om det föreligger en icke ringa risk för att barnets hälsa annars skadas.

Det är socialstyrelsen som beslutar om intagning av elever vid ungdomsvårdsskola. Sådan skola står under ledning av en styrelse, som det åligger att besluta om vården och om utskrivning av elever. Vården äger rum inom eller utom skolan. Elev skall utskrivas, när ändamålet med vården får anses uppnått, när eleven bättre behöver annan form av vård eller när eleven intagits i fängvårdsanstalt. Utskrivning skall ske senast när eleven fyller 20 år eller, om han omhändertagits efter det han fyllt 17 år, senast tre år efter omhändertagandet. I allmänhet upphör samhällsvården genom utskrivningen.

Beträffande andra än elever vid ungdomsvårdsskolor gäller, att barnavårdsnämnden skall förklara samhällsvården avslutad, när ändamålet med vården uppnått. Beträffande den som omhändertagits enligt 31 § BvL skall samhällsvården även avslutas, om föräldrarna eller en omhändertagen, som fyllt 15 år, begär det och särskilda skäl ej föranleder annat. Samhällsvården skall upphöra senast då den omhändertagne fyllt 18 år eller, om han omhändertagits enligt 29 § sedan han fyllt 15 år, senast tre år efter omhändertagandet. Har samhällsvården orsakats av missförhållanden i hemmet, får samhällsvården dock ej i något fall bestå sedan den omhändertagne fyllt 20 år. Beträffande den som omhändertagits enligt 29 § kan barnavårdsnämnden, om så anses lämpligt meddela beslut om villkorligt upphörande av samhällsvården. I samband

med sådant beslut kan vissa hjälpåtgärder beslutas. Vården får återupptagas om så erfordras.

Talan mot de beslut av barnavårdsnämnd som nu behandlats förs i allmänhet hos länsrätt. Även mot beslut som styrelse för ungdomsvårds-skola meddelat i ärende rörande utskrivning förs talan hos länsrätt. Mot flertalet av socialstyrelsen i särskilda fall meddelade beslut förs talan hos kammarrätt.

En närmare redogörelse för bestämmelserna i och förarbetena till BvL återfinns i betänkandet s. 117—125.

2.3.5.2 Utredningen

BvL har ett vidsträckt tillämpningsområde. Det bör uppmärksammas att ingripanden enligt denna lag i ökad utsträckning kommit till användning mot unga lagöverträdare i stället för brottspåföljder i straffrätts-skipningens regi. Från straffrättskipningens område undantas inte blott alla gärningar som en person begår före fyllda 15 år. Även när det gäller unga lagöverträdare som fyllt 15 år är straffrättskipningen begränsad på flera sätt. Restriktioner gäller beträffande användningen av vissa brottspåföljder. Åklagare har erhållit vidsträckt befogenhet att besluta att inte tala å brott som begåtts av ungdomar.

Lagstiftningen innehåller såväl för åklagare som för domstolar anvisningar om att i stället för brottspåföljd barnavård kan användas. Under förarbetena till BrB uttalade departementschefen att lagförslaget i princip utgick från att åtgärder mot lagöverträdare som inte fyllt 18 år skall ske inom barnavården och inte inom kriminalvården.

I detta sammanhang kan erinras om vissa drag som är utmärkande för samhällets barnavård och som skiljer denna från straffrättskipningen. För barnavården gäller oavsett ålder, att frågan huruvida åtgärder skall vidtas skall prövas med hänsyn till förhållandena vid tidpunkten för den ifrågasatta åtgärden. Vad som hänt i det förflutna, det må vara en brottslig gärning eller ej, får inom barnavården inte tillmätas betydelse utöver att vara indicium på ett aktuellt behov av åtgärd. Vidare gäller att åtgärd inom barnavården skall vara motiverad med hänsyn till den person det är fråga om. Det skall föreligga ett individuellt vårdbehov. Åtgärd enligt BvL kan vara motiverad för att skydda den unges omgivning mot honom, men sådan åtgärd får inte vidtas endast för att avhålla andra från brottsligt eller eljest olämpligt beteende. BvL tillåter således inte att åtgärd enligt lagen vidtas i syfte att tillgodose allmän-preventionen. Ej heller får straffmätningssynpunkter anläggas. Eftersom åtgärderna alltid skall avse att tillgodose ett vårdbehov, får enligt BvL inte mera genomgripande åtgärd vidtas än som erfordras för att tillgodose detta behov.

Lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare är av intresse i detta sammanhang. Enligt denna skall för unga

lagöverträdare offentlig försvarare förordnas i större utsträckning än som följer av bestämmelserna i RB. Förekommer i mål mot den som ej fyllt 21 år anledning att döma till annan påföljd än böter och saknar den underårige försvarare, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte på grund av sakens beskaffenhet eller eljest finns uppenbart att försvarare ej erfordras.

Ingripandena enligt BvL kan vara av mycket olika karaktär. I vissa fall medför de ett frihetsberövande. Även när så inte är fallet kan de innefatta högst avsevärda ingrepp i individens livsföring. Med hänsyn härtill och mot bakgrunden av att ingripandena enligt BvL i ökad utsträckning ersatt brottspåföljder i straffrättskipningens regi framstår det som en brist, att väl på straffrättskipningens men inte på barnavårdens område möjlighet finns att i fall av behov förordna biträde åt den mot vilken åtgärd vidtas. Denna olikhet markeras ytterligare genom att på straffrättskipningens område unga lagöverträdare har tillerkänts en särskilt vidsträckt rätt att erhålla offentlig försvarare.

I enlighet med det anförda förordar utredningen att möjlighet införs att förordna offentligt biträde i vissa ärenden enligt BvL.

Ett beslut om omhändertagande för samhällsvård kan utgöra den lagliga grunden för betydande inskränkningar i den omhändertagnes frihet. Särskilt tydligt blir detta om den omhändertagne intas i ungdomsvårdsskola. Men även i andra fall kan beslutet leda till att han underkastas mer eller mindre långt gående begränsningar i rörelsefriheten. Härtill kommer att redan den omständigheten att ett omhändertagandebeslut normalt leder till att den omhändertagne flyttas från sitt hem och placeras på ett annat ställe — det må vara ett enskilt hem eller en anstalt av något slag — gör att beslutet är av mycket ingripande art. Beslutets betydelsefulla karaktär förstärks av att de inte blott är fråga om en faktisk förflyttning av den omhändertagne. Beslutet medför ju också att bestämmanderätten rörande den omhändertagnes person och personliga förhållanden i väsentliga avseenden överflyttas till offentlig myndighet. Detta påverkar också den omhändertagnes ställning. Att observera är vidare att ett beslut om omhändertagande inte berör endast den omhändertagne utan i många fall även andra personer, i första hand den omhändertagnes föräldrar eller andra fostrare. Dessa träffas av beslutet dels därför att de mer eller mindre identifierar sig med den omhändertagne och dels därför att omhändertagandebeslutet regelmässigt är ett ingrepp i deras lagliga rätt att ha denne hos sig och vårda honom och bestämma rörande hans personliga förhållanden. I många fall känner de sig speciellt kränkta därför att omhändertagandebeslutet uppfattas som en prickning, vilken ger dem stämpeln av mindre goda samhällsmedborgare. Även beslut om omhändertagande enligt 31 § BvL kan i vissa fall få karaktären av ingrepp i den enskildes rättssfär. Så kan vara fallet när den omhändertagne själv motsätter sig samhällsvård,

fastän föräldrarna gett sitt samtycke. Tvist kan också föreligga beträffande frågan huruvida situationen är sådan att föräldrarna kan anses ha övergett den omhändertagne.

Med hänsyn till nu angivna förhållanden förordar utredningen att för samtliga typer av ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård möjlighet öppnas att förordna offentligt biträde åt den eller dem som ärendet rör, när detta behövs för att tillvarata partens rätt. Vad nu sagts avser även ärenden rörande omhändertagande för fortsatt samhällsvård.

De flesta av de skäl som talar för att det bör vara möjligt att förordna offentligt biträde i ärende rörande omhändertagande för samhällsvård gäller även när det är fråga om omhändertagande för utredning, med den modifikation som följer av att sistnämnda form av omhändertagande är tidsbegränsad. Omhändertagande för utredning kan omfatta en så lång tid som fyra veckor. Detta gör att ingripandet i fråga får anses ha en allvarlig karaktär. Vanligen utgör det inledningen till ett varaktigt omhändertagande. BvL bygger också på betraktelsesättet att omhändertagande för utredning är ett allvarligt ingrepp i den enskildes rättssfär, vilket bör kringgärdas med rättssäkerhetsgarantier. Detta kommer främst till uttryck däri att samma underställningsregler gäller för beslut angående omhändertagande för utredning som för beslut om omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § BvL. Under angivna förhållanden synes det befogat att möjlighet skall finnas att förordna offentligt biträde även i ärenden rörande omhändertagande för utredning.

Vad angår behovet av offentligt biträde när det gäller förebyggande åtgärder är det till en början uppenbart att offentligt biträde inte behövs i ärenden rörande hjälpåtgärder. Inte heller är påkallat att offentligt biträde kan förordnas i ärenden rörande förmaning eller varning. I fråga om meddelandet av föreskrifter rörande underårigs levnadsförhållanden är läget i viss mån ett annat. Sådana föreskrifter — som kan riktas till den underårige, hans föräldrar eller annan fostrare — kan röra ämnen som är av väsentlig betydelse för den enskilde. Det kan bl. a. avse den underåriges sysselsättning, arbetsanställning, vistelseort, bostad och förfogande över arbetsförtjänst. Flera av de skäl som talar för möjlighet till förordnande av offentligt biträde i ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård är i princip tillämpliga även på ärenden om meddelande av föreskrifter. Av betydelse i sammanhanget är emellertid att föreskrifternas iakttagande inte kan genomdrivas genom vitesföreläggande eller exekutiva åtgärder och att överträdelse inte är belagd med straff. Den enda sanktion som finns är att underlåtenhet att följa föreskrift kan leda till att fråga tas upp om att meddela beslut rörande omhändertagande för samhällsvård. Mot denna bakgrund torde det inte föreligga något mera påtagligt behov av offentligt biträde i dessa ärenden. Det synes vara tillräckligt att biträde kan förordnas för den händelse beslut fattas angående omhändertagande för samhällsvård.

I sammanhanget kan också nämnas att mera ingripande föreskrifter av ovan angiven typ sällan lär meddelas, just därför att det inte finns någon direkt möjlighet att genomdriva föreskrifternas efterlevnad. Vad slutligen angår förordnande om övervakning framgår av bestämmelserna att övervakning inte i högre grad beskär den underåriges eller föräldrarnas handlingsfrihet. På grund härav kan behov av offentligt biträde inte heller anses föreligga i sådant ärende.

Polismyndighet äger under vissa förutsättningar ta underårig i förvar. Det frihetsberövande, varom här kan bli fråga, är mycket kortvarigt. Anledning saknas därför att i dessa ärenden koppla in offentligt biträde. Fråga är vidare om offentligt biträde bör kunna förordnas i ärenden som rör tillämpningen av bestämmelser rörande behandlingen av dem som omhändertagits för samhällsvård eller utredning. Svaret synes böra bli nekande. Från rättssäkerhetssynpunkt bör det vara tillräckligt att möjlighet finns att förordna offentligt biträde i det grundläggande omhändertagandearrendet samt — såsom utredningen föreslår — i ärende rörande slutligt upphörande av samhällsvård. Vad särskilt angår de fall där polismyndighet håller underårig i förvar bör observeras, att kvarhållningstiden inte kan överskrida två veckor. Med hänsyn härtill synes det inte finnas anledning att för dessa ärenden överväga någon specialregel om offentligt biträde.

När det gäller ärenden rörande samhällsvårdens slutliga upphörande och ärenden rörande utskrivning från ungdomsvårdsskola varigenom samhällsvården upphör om inte annat förordnas i utskrivningsbeslutet, finns skäl både för och emot en möjlighet att förordna offentligt biträde. Vården skall i första hand upphöra, när ändamålet med densamma får anses uppnått. Vid bedömning om detta är fallet spelar olika faktorer in, beroende på grunden för omhändertagandet. Har den underåriga omhändertagits på grund av sitt eget beteende, måste stor betydelse tillmätas hans psykiska tillstånd, hans uppförande under omhändertagandetiden och frågan om hans sinnesinriktning förändrats på ett positivt sätt. För belysningen av dessa frågor kan ett offentligt biträde knappast göra någon insats. När grunden för omhändertagandet har varit missförhållanden eller brister i hemmet, är i regel samhällsvårdens slutliga upphörande beroende av om hemförhållandena väsentligt förbättrats. En utredning måste då ske om olika faktiska förhållanden. Det är möjligt att läget ibland kan vara sådant, att ett offentligt biträde skulle kunna bidra till en allsidig belysning av hemförhållandena. I fråga om upphörande av samhällsvård som meddelats enligt 31 § BvL aktualiseras behov av offentligt biträde för den händelse barnavårdsnämnden vägrar att låta vården upphöra trots att den som fyllt 15 år begär det. En ytterligare omständighet av betydelse för bedömningen av behovet av institutet offentligt biträde i ärenden rörande samhällsvårdens slutliga upphörande är det förhållande att man på denna väg kan skapa vissa

efterhandsgarantier mot omhändertaganden på alltför lösa grunder. Beaktas bör att den myndighet som fattar omhändertagandebesluten är en kommunal nämnd som inte alltid förfogar över önskvärd juridisk expertis. I en del fall torde berörda enskilda, trots de upplysningar som de erhåller i ämnet, inte ha fullt klart för sig vilka vidsträckta befogenheter det allmänna får genom omhändertagandebeslutet och hur tidsobestämt omhändertagandet blir. Med hänsyn till nu angivna förhållanden synes övervägande skäl tala för att möjlighet bör finnas att förordna offentligt biträde i ärenden rörande samhällsvårds slutliga upphörande eller utskrivning från ungdomsvårdsskola.

Enligt BvL kan beträffande den som omhändertagits för samhällsvård enligt 29 § beslut meddelas om villkorligt upphörande av samhällsvården, om så anses lämpligt. I samband därmed kan föreskrifter meddelas om den underåriges levnadsförhållanden och övervakning anordnas. Efter ett beslut om att samhällsvården skall villkorligt upphöra kan vården när som helst återupptas, om så erfordras för att uppnå dess syfte. Vid ett villkorligt upphörande av samhällsvården behöver inte läget vara sådant, att i det närmaste fulla skäl föreligger att låta samhällsvården definitivt upphöra. Ett försök med villkorligt upphörande kan vara lämpligt även i fall där samhällsvården dittills inte gett tillfredsställande resultat men där större frihet i förening med möjlighet till återupptagning antas kunna ha en gynnsam verkan eller anses böra beredas som en övergång till ett nära förestående upphörande av samhällsvården. Från rättssäkerhetssynpunkt torde för nu ifrågavarande ärenden förordnande av offentligt biträde ej erfordras. Det synes tillräckligt att biträde kunnat förordnas i det grundläggande omhändertagandebeslutet och kan utses i ärende rörande slutligt upphörande av samhällsvården. Yrkar någon i första hand slutligt och i andra hand villkorligt upphörande av samhällsvården, kan offentligt biträde förordnas. Även om biträdet är förordnat med tanke på frågan om samhällsvårdens slutliga upphörande, lär något hinder inte möta mot att biträdet argumenterar även beträffande andrahandsyrkandet.

Beträffande fosterbarnsvård m. m. tilldrar sig föreskrifterna enligt vilka föräldrar eller annan vårdnadshavare kan föbjudas att ta barn från fosterhem särskilt intresse. Ett förbud hade tidigare långtgående verkningar därigenom att handräckning eller domsverkställighet för barnets utlämnande hindrades så länge förbudet gällde. Efter tillkomsten av 21 kap. FB har emellertid förbud enligt BvL fått begränsad betydelse, därför att sådant förbud nu inte längre utgör hinder att barnet skiljs från fosterhemmet på grund av beslut enligt de nya bestämmelserna i FB. Ett förbud enligt BvL torde numera ha sin största betydelse däri att det utgör ett stöd för fosterföräldrar, som egentligen inte vill lämna ifrån sig barnet men som tvekar om de verkligen bör motsätta sig föräldrarnas eller annan vårdnadshavares önskan att få barnet överlämnat

(se prop. 1967: 138 s. 50). På grund av den begränsade betydelse som förbudet i BvL sålunda numera har torde det inte finnas anledning att överväga möjlighet till offentligt biträde för dessa ärenden. Inte heller övriga ärenden om fosterbarnsvård torde vara av den art att det föreligger något sådant behov.

Återstående ärenden enligt BvL och följdförfattningarna till denna lag är inte heller av den natur att det kan anses behövt att däri förordna offentligt biträde åt part.

Utredningen föreslår således att möjlighet till förordnande av offentligt biträde införs i ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård eller utredning samt i ärenden rörande samhällsvårds slutliga upphörande eller rörande utskrivning från ungdomsvårdsskola. Fråga är nu på vilket stadium av dessa ärenden biträde bör kunna förordnas. Samtliga ifrågavarande ärenden behandlas i första instans av barnavårdsnämnd med undantag av ärendena rörande utskrivning från ungdomsvårdsskola, vilka i första hand avgörs av skolans styrelse. Ärenden angående omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § BvL eller rörande omhändertagande för utredning skall av barnavårdsnämnden underställas länsrättens prövning, om inte skriftligt samtycke till verkställighet lämnas. Övriga hithörande ärenden kan genom besvär dras under länsrättens prövning. Länsrättens beslut i ärendena kan överklagas hos kammarrätten och kammarrättens beslut hos regeringsrätten. Vissa skäl talar för att offentligt biträde bör kunna förordnas redan under förfarandet hos barnavårdsnämnden och styrelsen för ungdomsvårdsskolan. Det kan nämligen vara en fördel att biträdet medverkar redan då den grundläggande utredningen och bedömningen görs och kan bistå den enskilde parten redan då. Å andra sidan finns det omständigheter som gör att man starkt kan ifrågasätta lämpligheten av att i ärende hos barnavårdsnämnd eller styrelse för ungdomsvårdsskola särskild person utses för att tillvarata den enskildes rätt.

Barnavårdsnämnden är på barnavårdens område det samhällsorgan som i första hand har den direkta kontakten med de enskilda och som på olika sätt skall sörja för att barn och ungdomar får nödig vård. Barnavårdsnämndens kontakt med den enskilde är inte en engångsföreteelse. Nämnden måste ofta under långa perioder upprätthålla kontakt med de barn och ungdomar, för vilkas bästa nämnden skall sörja, och med dessas vårdnadshavare. Barnavårdsnämndens strävan går ut på att hjälpa och stödja dem på bästa möjliga sätt. Detta är en förutsättning för ett förtroendefullt samarbete mellan barnavårdsnämnd och enskilda parter, utan vilket nämnden har svårt att uppnå framgångsrika resultat. Mot denna bakgrund skulle det te sig främmande, om man i ärenden hos barnavårdsnämnd tillsatte ett offentligt biträde med uppgift att verka för att den enskildes rätt tillvaratas. På motsvarande sätt skulle strävandena efter ett förtroendefullt samarbete mellan ledningen för ung-

domsvårdsskola och eleverna och deras föräldrar kunna motverkas genom förekomsten av offentligt biträde. Från socialvårdssynpunkt kan det inte vara lyckligt att ge förfarandet hos barnavårdsnämnd eller styrelse för ungdomsvårdsskola en rättegångsliknande prägel. När det gäller ärendena rörande omhändertagande för samhällsvård tillkommer den ytterligare omständigheten, att det ofta inte förrän på ett sent stadium av ärendets handläggning hos barnavårdsnämnd blir klart att nämnden inte kan begränsa sig till en eller flera förebyggande åtgärder. Nu angivna förhållanden torde utgöra bärande skäl för att ej införa institutet offentligt biträde redan vid barnavårdsnämnds och ungdomsvårdsskolstyrelses behandling av förevarande ärenden. Möjlighet att förordna offentligt biträde torde böra öppnas först sedan sådant ärende underställnings- eller besvärsvägen anhängiggjorts hos länsrätten.

Samtidigt från rättsskyddssynpunkt synes det vara tillräckligt att offentligt biträde kan förordnas först i länsrätt. Den föreslagna ordningen medför nämligen att möjligheten till offentligt biträde står öppen i samtliga kontroversiella ärenden av förevarande slag. Det bör i detta sammanhang erinras om att länsrätten har att se till att utredningen i underställnings- och besvärssärendena är fullständig och har att föranstalta om den komplettering av utredningsmaterialet som behövs för en objektiv bedömning av ärendena. Bristar i utredningen, vilka det offentliga biträdet påtalar, kan således lätt avhjälpas under länsrättens handläggning. Den ordning som här föreslås med avscende på BvL är i mycket likartad med den som tidigare förordats beträffande PsykL och NvL.

2.3.5.3 Remissyttrandena

Utredningens förslag om offentligt biträde i ärenden enligt BvL har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Den av utredningen föreslagna närmare avgränsningen av området där offentligt biträde skall kunna förordnas har dock utsatts för kritik. Sålunda har några remissinstanser föreslagit att offentligt biträde skall kunna förordnas även när ärende handläggs i barnavårdsnämnd. Till denna grupp hör *JK*, *RA*, *kammarrätten i Stockholm*, *socialutredningen*, *Svenska kommunförbundet*, *föreningen Sveriges rättshjälpsjurister*, *rättshjälpsanstalterna i Göteborg och Helsingborg* samt *föreningen Sveriges socialchefer*. *Socialstyrelsen*, *kammarrätten i Göteborg* och *några länsstyrelser* tillstyrker emellertid utredningens förslag. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* uttalar tveksamhet i denna fråga.

JK har förståelse för utredningens tvekan beträffande offentligt biträde i fall varom nu är fråga men anser dock, att de skäl, som motiverar införandet av offentligt biträde vid administrativa frihetsberövanden, kräver möjlighet till sådant biträde även innan vederbörande barnavårdsärende kommit under länsrättens prövning. I sammanhanget

erinrar JK att redan enligt gällande lagstiftning den som för talan i nu förevarande fall äger anlita ombud eller biträde. Är det hos nämnden eller styrelsen aktualiserade ärendet föranlett av brottslig handling från den unges sida torde denne biträdas av offentlig försvarare. Den unge kan vidare få biträde enligt rättshjälpslagen. Part har rätt att utveckla sin talan och förebringa bevisning inför barnavårdsnämnd och det torde enligt JK mot bakgrunden härav inte kunna resas några avgörande invändningar mot att även beträffande nu förevarande ärenden införa offentliga biträden. En sådan möjlighet till hjälp vid barnavårdsnämnd för den enskilde framstår enligt JK som desto mer angelägen som i vissa fall ej obetydlig tid kan komma att förflyta innan ett nämndbeslut om omhändertagande kommer under länsrätts prövning.

Föreningen Sveriges socialchefer anmärker att BvL i första hand syftar till att vara en vårdlagstiftning och föreningen vill understryka att de behandlingsmässiga förutsättningarna bör göras så gynnsamma som möjligt. I detta sammanhang uppkommer dock i ett antal fall fråga om tvångsomhändertagande. Möjligheter att förordna offentligt biträde skulle vara ägnade att öka rättssäkerheten och samtidigt stärka förtroendet för socialvården. Vid handläggning inför barnavårdsnämnd är det som regel inte förenat med någon nämnvärd administrativ omgång att tillgodose en begäran om komplettering av utredningen och ett offentligt biträde skulle enligt föreningen i vissa ärenden kunna ha en viktig roll att fylla. Det offentliga biträdet skulle även kunna lämna barn och föräldrar råd om ställningstagande till samtycke till verkställighet och biträdets betydelse från rättssäkerhetssynpunkt belyses också av att barnavårdsnämnds omhändertagandebeslut ofta sätts i verkställighet omedelbart och intill länsrätts beslut består under en tidsperiod, som väl kan jämföras med häktningstid.

RÅ, svenska kommunförbundet och Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt delar inte utredningens uppfattning att offentliga biträden skulle motverka ett förtroendefullt samarbete mellan den enskilde och myndigheten utan anser tvärtom att ett offentligt biträde ofta torde kunna för den unge och dennes föräldrar klargöra förhållandena på ett sätt som för dessa framstår som objektivt varigenom möjligheterna att nå en lösning i samförstånd skulle främjas. För att ett offentligt biträde skall kunna förordnas även för prövning hos barnavårdsnämnd talar enligt dessa remissinstanser samt *kammarrätten i Stockholm* och *rättshjälpsanstalten i Helsingborg* även följande skäl. Den unges möjligheter att få biträdeshjälp genom rättshjälpslagen är beroende av ansökan men i länsrätt skall offentligt biträde kunna utses ex officio. Den senare ordningen framstår som mer följdriktig för prövning i barnavårdsnämnden. Ärendena är i många fall av högst ingripande karaktär och nämnderna saknar i regel juristmedverkan. Ärendena är vidare av exakt samma slag som de som handläggs vid länsrätten. Det förhållandet att

barnavårdsnämnds beslut hänskjuts till länsrätt, när det inte godtas av den eller dem det rör, kan inte medföra annat synsätt. Bristande förmåga att tillvarata sin rätt kan just leda till att man godtar beslut som inte är materiellt underbyggda. Biträde i ärenden rörande omhändertagande enligt BvL anlitas redan nu i ökad utsträckning. Stundom förekommer ingripanden enligt BvL mot barn med föräldrar av utländsk härkomst. Dessa föräldrar och barn har inte sällan språksvårigheter som medför att de kan ha svårt att på ett tillfredsställande sätt ta till vara sin rätt. Om den unge inför nämnden utpekats för brottslig gärning men bestrider gärningen kan han ofta vara i trängande behov av biträde. Skulle åtal ha väckts inför domstol hade han obetingat erhållit offentlig försvarare. Det bör vidare beaktas att det kan innebära stora svårigheter att återföra ett barn sedan det under en tid varit omplacerat genom nämndens försorg.

JK och RÅ anser att vissa likartade skäl gäller för att offentligt biträde skall kunna förordnas även i ärende hos styrelsen för ungdomsvårdsskola.

Socialstyrelsen tar upp frågor om behovet av offentligt biträde i andra ärenden än omhändertagande för samhällsvård och utskrivning från ungdomsvårdsskola som också kan medföra en väsentlig inskränkning i den enskildes rörelsefrihet och nämner särskilt meddelande av föreskrift, förbud för föräldrar att besöka omhändertaget barn, återupptagande av samhällsvård efter villkorligt upphörande och ärenden angående fosterbarn. Det synes styrelsen inte uteslutet att i sådana fall offentligt biträde bör kunna bidra till att stärka den enskildes rättssäkerhet i ärendets behandling hos länsrätten. Även i ärenden hos kammarrätt som avser besvär över socialstyrelsens beslut om intagning i ungdomsvårdsskola borde offentligt biträde enligt styrelsen kunna förordnas. Sådana beslut innebär nämligen enligt styrelsen onekligen ett väsentligt ingripande i den personliga rörelsefriheten.

Länsstyrelsen i Västerbottens län anser praktiska skäl tala för att man inte skall skilja mellan villkorligt och slutligt upphörande av samhällsvård.

Offentligt biträde i samband med polismyndighets beslut om förvarshållande behandlas av LO, som inte finner den korta tid det rör sig om utesluta behov av offentligt biträde. LO framhåller att det rör sig om ungdomar och att varje form av frihetsberövande kan få betydande och allvarliga följder och föreslår att offentligt biträde skall utses även i fråga om förvarshållande om föräldrar eller andra vårdnadshavare ej kan eller vill företräda den underårige.

2.3.6 Utlänningslagstiftningen

2.3.6.1 Nuvarande ordning

Enligt UtlL är rätten för utlänning att vistas i riket i vissa fall beroende av uppehållstillstånd eller bosättningstillstånd. Beslut om uppehållstillstånd meddelas i allmänhet av polismyndighet och annars av den centrala utlänningsmyndigheten. Om uppehållstillståndet skall avslås på grund av utlänningsens vandel eller förenas med skyldighet att utresa skall centrala utlänningsmyndigheten före sitt beslut inhämta yttrande från utlänningsnämnden. Uppehållstillstånd som innebär rätt att vistas endast inom ett mindre område får inte gälla längre tid än ett år utan att utlänningsnämndens yttrande inhämtats.

I UtlL finns fyra former av utlännings avlägsnande ur riket, nämligen avvisning, förpassning, förvisning och utvisning. För varje form är i lagen uppställda vissa särskilda rekvisit. Förvisning och utvisning är alltid förbundna med ett förbud att återvända till riket inom viss tid. Sådant förbud kan meddelas även vid förpassning.

Avvisning skall ske vid utlännings ankomst till riket eller omedelbart därefter. I visst undantagsfall får dock avvisning ske intill tre månader efter ankomsten. Beslut om avvisning meddelas av polismyndigheten. Finner polismyndigheten skäl till avvisning men påstår utlänningen att han genom avvisning skulle löpa risk för politisk förföljelse och är påståendet inte uppenbart oriktigt skall ärendet underställas den centrala utlänningsmyndigheten. Denna har, att efter utlänningsnämndens hörande, besluta i ärendet. Är ärendet synnerligen brådskande får den centrala utlänningsmyndigheten meddela beslut även om yttrande inte föreligger. Utlänningen kan även få ärendet av de angivna myndigheterna prövat efter besvär.

Utlänning, som uppehåller sig i riket utan att då så fordras inneha pass och tillstånd att vistas här får förpassas ur riket. Beslut om förpassning meddelas, efter utlänningsnämndens hörande, av den centrala utlänningsmyndigheten. I de fall nämnden redan yttrat sig över beslut om uppehållstillstånd fordras dock i allmänhet inte dess yttrande även i förpassningsärendet.

Beslut om förvisning meddelas av domstol i brottmål.

Beslut om utvisning meddelas av länsrätt. Om utlänning påstår att han är politisk flykting skall detta prövas först i samband med verkställighet av beslutet. Mot länsrätts beslut kan talan föras hos allmän förvaltningsdomstol.

När det finns påkallat för rikets säkerhet eller eljest i statens intresse får Kungl. Maj:t utvisa utlänning (s. k. politisk utvisning) eller föreskriva inskränkning och villkor för hans vistelse i riket.

Verkställighet av förpassning, förvisning och utvisning ankommer på länsstyrelse. Påstår utlänning att han därigenom skulle löpa risk för

politisk förföljelse eller icke åtnjuta trygghet mot att bli sänd till land i vilket han löper sådan risk och är ej påståendet uppenbart oriktigt eller tidigare prövat i avlägsnandeärendet underställs ärendet den centrala utlänningsmyndigheten, som även i detta fall i allmänhet skall inhämta yttrande från utlänningsnämnden. Beslut om avvisning går i allmänhet i omedelbar verkställighet genom polismyndighetens försorg.

Uppkommer fråga om utlännings avlägsnande kan utlännningen tas i förvar eller ställas under uppsikt. Om det finns anledning att hålla utlännning i förvar längre tid än en månad skall frågan därom underställas Kungl. Maj:t. I normala fall får ingen kvarhållas längre tid än tre månader utan att Kungl. Maj:t finner synnerliga skäl därtill. Före sådant beslut skall utlänningsnämnden höras. I ärende hos förvaltningsdomstol om utvisning gäller dock efter en lagändring som trätt i kraft den 1 januari 1972 att utlännning kan kvarhållas högst tre månader och ännu längre tid om synnerliga skäl föreligger.

I flera fall kan talan mot den centrala utlänningsmyndighetens beslut föras hos Kungl. Maj:t.

I de flesta ärenden kan förhör eller muntlig förhandling hållas. Förhör kan även i vissa fall ske inför domstol. Annars skall förhör normalt hållas av den myndighet som handlägger ärendet. Myndigheten kan, då det finnes erforderligt, uppdra åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vara allmänt ombud vid förhöret.

Saknar utlännningen lämpligt biträde och finnes hans rätt inte utan biträde kunna tillvaratas skall förhørsmyndigheten förordna biträde åt honom vid förhör. Är utlännningen ej på fri fot skall även eljest, om han begär det, biträde förordnas. Utlännningen skall underrättas om sin rätt i detta avseende. Utlännning, som är intagen i fångvårdsanstalt, häkte eller polisarrest har rätt till det biträde som behövs, om han vill anföra besvär. Ersättning till allmänt ombud och biträde utgår av allmänna medel efter beslut av förhørsmyndigheten.

Om utlännning har varaktigt behov av socialhjälp eller omhändertagande för samhällsvård skall enligt kungörelsen (1956: 492) angående anmälan om socialhjälp åt utlännningar m m vederbörande kommun anmäla detta till länsstyrelse som har att pröva om framställning om utlänningshemsändande bör göras hos Kungl. Maj:t. Enligt kungörelsen (1966: 585) angående tillämpningen av lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård kan på framställning av utlännning som är intagen för sluten psykiatrisk vård, eller av anhörig till honom eller av vederbörande överläkare socialstyrelsen besluta att utlännningen skall hemsändas. Enligt stadgan (1968: 146) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda kan motsvarande hemsändning göras för sådana utlännningar som vårdas med stöd av OmsorgsL. Även beträffande nu angivna kungörelse gäller specialregler angående politiska flyktingar.

En närmare redogörelse för bestämmelserna i och förarbetena till utlänningslagstiftningen återfinns i betänkandet s. 141—153.

2.3.6.2 Utredningen

Utlänningslagstiftningen är ett av de få författningskomplex på förvaltningsrättens område som innehåller bestämmelser om skyldighet för myndighet att i vissa fall förordna biträde åt enskild part som anses vara i behov av sådan hjälp.

Grunden till att i utlänningslagstiftningen införts regler om offentligt biträde torde vara att en utlännings avlägsnande ur landet kan för honom vara ett ingrepp av det mest djupgående slag. Det har därför ansetts angeläget att bl. a. på denna väg åstadkomma garantier för att rättsskyddssynpunkterna blir väl tillgodosedda. Parallellen med lagstiftningen om utlämning av förbrytare har också spelat en roll i sammanhanget (prop. 1914: 55).

Det synes uppenbart att utlänningslagstiftningen även framdeles bör innehålla regler om förordnande av offentligt biträde i vissa fall. Den fråga som här skall övervägas är om de nuvarande bestämmelserna i ämnet är ändamålsenliga. Eftersom utredningen lägger fram förslag om att institutet offentligt biträde skall finnas på ett flertal förvaltningsrättsliga områden, där allvarliga ingrepp görs i den enskildes frihet och självbestämmanderätt, torde det böra tillses att institutet över hela linjen konstrueras på samma sätt, såvida inte på något eller några områden särskilda omständigheter gör en specialreglering motiverad.

I utvisningsärenden har alltsedan vår första utlänningslagstiftning möjlighet funnits att i vissa fall förordna offentligt biträde. Utvisningen utgör ett allvarligt ingrepp och kan komma till användning även mot personer som vistats här lång tid. Rättssäkerhetshänsyn talar därför starkt för att offentligt biträde bör kunna förordnas i utvisningsärenden även i fortsättningen och att detta bör gälla i fråga om både vanlig utvisning och politisk utvisning.

Förpassningen innebär liksom utvisningen avlägsnande ur riket av en utlänning som i princip inte är nyanländ utan vistats här längre eller kortare tid. Förpassningsbeslut kan meddelas då en utlänning uppehåller sig här utan att, då så fordras, inneha pass och tillstånd att vistas här. Förpassningen är den sanktion som garanterar iakttagandet av vårt pass- och tillståndssystem, vilket är den viktigaste länken i den generella utlänningskontroll som vi upprätthåller för att kunna reglera tillströmningen av utlännningar från sådana allmänna synpunkter som tillgången på arbete, bostäder, livsmedel m. m. Förpassningsinstitutet används emellertid också som ett led i den individuella utlänningskontrollen, vars syfte är att hindra sådana utlännningar att vistas i Sverige vilka med hänsyn till sin person inte är önskvärda här. Avslag på ansökan om uppehållstillstånd samt därefter meddelat förpassningsbeslut kompletterar sålunda i praxis utvisningsinstitutet. Sätillvida är förpassningen lindrigare än den vanliga utvisningen att den inte behöver för-

bindas med något förbud att återvända hit. Hur förpassningsinstitutet gripit in på utvisningsinstitutets område framgår av tillgängliga uppgifter rörande utvisningsinstitutets användning. Av de 359 utlännningar som utvisades under åren 1966—1970 var 342 eller 95 % nordbor, som är undantagna från skyldigheten att ha uppehållstillstånd, och bara 17 personer eller 5 % uppehållstillståndspliktiga utlännningar, fastän de senares andel i totalantalet utlännningar i landet under ifrågavarande tid utgjorde ca 35 %. Eftersom förpassningen innefattar ett avlägsnande ur riket av en person, som vistats här någon tid och som därigenom fått i varje fall någon anknytning till vårt land, talar rättsskyddssynpunkter för att möjlighet bör finnas att förordna offentligt biträde också i förpassningsärenden. Detta torde gälla vare sig en förpassning tillgodoser den generella eller den individuella utlänningskontrollens intressen.

Förvisningen innefattar också ett avlägsnande av en utlännning som kan ha vistats i Sverige lång tid. Något behov av särskilda regler rörande offentligt biträde finns emellertid inte i förvisningsfallen, eftersom förvisning beslutats av allmän domstol och utlänningsens behov av rätts hjälp i dessa fall tillgodoses genom RB:s bestämmelser rörande offentlig försvarare i brottmål.

I avvisningsärenden är det fråga om att avlägsna en utlännning som är alldeles nyanländ eller som vistats här blott en mycket kort tid efter ankomsten. Det rör sig därför i regel om personer som inte har någon anknytning till vårt land. Avvisningsärendena är i allmänhet av enkel beskaffenhet och har därför också till största delen kunnat anförtros åt de lokala polismyndigheterna. De kräver regelmässigt en snabb behandling. Under dessa förhållanden torde anledning inte finnas att öppna möjlighet till förordnande av offentligt biträde i avvisningsärenden, som avgörs av polismyndighet. Sådana avvisningsärenden, som enligt UtL skall underställas den centrala utlänningsmyndighetens prövning är av mera komplicerad beskaffenhet. Detta gäller i första hand de ärenden, i vilka utlänningen påstår att det föreligger ett politiskt verställighetshinder. Men detsamma gäller i viss grad även övriga avvisningsärenden som underställs den centrala utlänningsmyndigheten. Från rättssäkerhetssynpunkt kan det vara av värde att det i underställningsärenden finns möjlighet att förordna offentligt biträde. I enlighet härmed föreslås att i avvisningsärende, som underställs den centrala utlänningsmyndigheten, biträde åt utlänningen skall kunna utses men att motsvarande inte skall gälla avvisningsärende som polismyndighet avgör. Anförs besvär över polismyndighets avvisningsbeslut, torde det inte böra vara uteslutet att besluta om offentligt biträde åt utlänningen.

När det gäller ärenden om uppehållstillstånd tillgodoses rättsskyddssynpunkterna till stor del därigenom att en utlännning, som vistas i Sverige, inte utan beslut om förpassning kan avlägsnas härifrån om uppehållstillstånd vägras eller upphör att gälla. I förpassningsärendet tas i

realiteten slutlig ställning till uppehållstillståndsfrågan och i förpassningsärendet finns som nyss nämnts möjlighet att förordna offentligt biträde. Detta kan synas vara tillfyllest. I fråga om uppehållstillståndsärendena måste emellertid beaktas att UtIL särbehandlar två typer av ärenden, nämligen *dels* sådana ärenden i vilka beslut om uppehållstillstånd förenas med utresebeslut och *dels* sådana ärenden i vilka ansökan om uppehållstillstånd lämnas utan bifall på grund av något förhållande som är att hänföra till utlänningens vandel. Beslut av dessa två slag får enligt UtIL inte meddelas utan att utlänningsnämndens yttrande dessförinnan inhämtats. I fall av avvikande mening hos nämnden eller någon dess ledamot får besvär anföras i ärendena. Föreligger ett beslut av nu angivet slag äger vidare den centrala utlänningsmyndigheten meddela förpassningsbeslut utan att utlänningsnämnden hörs och utan att den enskilde under några omständigheter får besvärsmöjlighet. Eftersom UtIL sålunda i dessa två fall förbinder de huvudsakliga rättssäkerhetsgarantierna inte med förpassningsbeslutet utan med utresebeslutet respektive beslutet att avslå ansökan om uppehållstillstånd, synes det ändamålsenligt att i ärenden av nu ifrågavarande slag möjlighet införs att förordna om biträde åt utlänningen redan i uppehållstillståndsärendet. I enlighet med det anförda föreslås att offentligt biträde skall kunna förordnas i uppehållstillståndsärenden, i vilka utlänningsnämndens yttrande på nyss angiven grund skall inhämtas.

En speciell typ av uppehållstillståndsärenden är sådana i vilka fråga uppkommer om att begränsa uppehållstillståndet geografiskt så att det medför rätt att vistas blott inom en kommun eller ett polisdistrikt. En sådan begränsning av en utlännings rätt att vistas i Sverige kan innebära en avsevärd beskärning av hans handlingsfrihet. Det ligger därför i och för sig nära till hands att föreslå att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden av denna typ. Något förslag i denna riktning framläggs dock inte här. Detta sammanhänger med att under nu rådande förhållanden en så snäv geografisk begränsning av uppehållstillstånden inte tillämpas. Det sagda innebär emellertid inte att bestämmelsen i ämnet är en död bokstav. Erfarenheter från förfluten tid ger vid handen att krisförhållanden av olika slag kan göra det nödvändigt att genomföra en stark begränsning av utlänningsarnas vistelseområden. Härvid spelar i stor utsträckning gencrella utlänningskontrollsynpunkter av olika slag en viktig roll. Från rättssäkerhetssynpunkt synes det vara tillräckligt med en bestämmelse i UtIL om att utlänningsnämndens yttrande skall inhämtas innan ett sålunda begränsat uppehållstillstånd meddelas för längre tid än ett år eller förlängs utöver nämnda tid samt att frågan skall underställas Kungl. Maj:t om nämnden finner att inskränkningen i utlänningens rätt att välja vistelseort inte är behövlig. Något framträdande behov av möjlighet för den centrala utlänningsmyndigheten att förse utlänningen med offentligt biträde i ärenden av denna

typ kan i varje fall för närvarande inte anses föreligga. Skulle situationen förändras så att det blir aktuellt att begränsa uppehållstillstånden på nu ifrågavarande sätt, torde frågan om offentligt biträde böra omprövas på grundval av de förhållanden som då råder.

När fråga uppkommer om verkställighet av avvisning, förpassning, förvisning eller utvisning finns det i allmänhet inte något starkare behov av att förordna offentligt biträde. Rättssäkerhetssynpunkterna torde i tillräcklig grad ha tillgodosetts genom att offentligt biträde eller offentlig försvarare kunnat förordnas i det bakomliggande ärende eller mål som lett fram till det meddelade beslutet. Det nu sagda äger dock inte alltid tillämpning. I de fall verkställighetsfrågan skall underställas den centrala utlänningsmyndigheten på grund av politiskt verkställighets hinder torde det från rättssäkerhetssynpunkt vara i hög grad befogat att möjlighet finns att utse biträde åt utlänningen. Därför föreslås att offentligt biträde skall kunna förordnas i sådant verkställighetsärende.

Uppkommer fråga om avvisning, förpassning eller utvisning eller om verkställighet av sådan åtgärd eller av förvisning, kan enligt UtL vederbörande utlännings tas i förvar. Fråga är om ärendena rörande utlännings tagande eller kvarhållande i förvar bör tas upp bland de ärenden, i vilka offentligt biträde kan förordnas. Något framträdande behov härav föreligger inte vid kortare förvarstaganden. Det torde i sådana fall vara tillräckligt att vederbörande myndighet har möjlighet att utse biträde i bakomliggande avvisnings-, förpassnings- eller utvisningsärende och i viss utsträckning även i verkställighetsärende. Vid avgörande av om biträde bör förordnas i sådant ärende bör nämligen hänsyn tas bl. a. till det speciella rättsskyddsbehov som föreligger om utlännings tagits i förvar. Ju längre en utlännings hålls i förvar, desto större anledning finns emellertid att i biträdeshänseende behandla förvarsfrågan som en särskild fråga och inte blott som en osjälvständig del av ärendet om utlännings avlägsnande ur landet. Blir ett förvarstagande av längre varaktighet, synes övervägande skäl tala för att i förvarsärendet som sådant — i överensstämmelse med vad som föreslagits för flera andra slag av långvarigare administrativa frihetsberövanden — möjlighet bör finnas till förordnande av offentligt biträde. I enlighet härmed föreslås att bland de ärenden, i vilka offentligt biträde skall kunna förordnas, även upptas ärenden om utlännings hållande i förvar längre tid än en månad.

Övriga ärenden enligt UtL eller UtK synes inte vara av den natur att det kan anses föreligga något framträdande behov av möjlighet att förordna offentligt biträde i dem.

Den hemsändning av utlännings, som är möjlig enligt hemsändningsbestämmelserna i kungörelsen angående anmälan om socialhjälp åt utlännings m. m., kungörelsen angående tillämpningen av PsykL och stadgan angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda innebär

i en del fall ingrepp som medför betydelsefulla konsekvenser för framtiden. I vissa fall torde förhållandena vara sådana att det från rättssäkerhetssynpunkt är starkt motiverat att den enskilde utrustas med biträde. Såvitt angår dem som lider av psykisk sjukdom eller psykisk utvecklingsstörning utgör i en del fall redan vederbörandes psykiska tillstånd ett vägande skäl för den enskilde i dessa viktiga ärenden att ha ett lämpligt biträde vid sin sida. Ett offentligt biträde kan bl. a. göra en insats när det gäller utredningen av frågan huruvida från den enskildes synpunkt någon särskild omständighet talar mot hemsändning. Utländska barn och ungdomar som omhändertagits för samhällsvård kan också vara i behov av biträdeshjälp när det gäller deras hemsändande. Redan vederbörandes underårighet gör att det synes befogat att samhället i fall av behov utrustar den unge med ett biträde som bl. a. kan belysa frågeställningarna ur hans synvinkel. Också i socialhjälpfallen torde i bland ett offentligt biträde kunna fylla en viktig uppgift i hemsändningsärendena för tillvaratagandet av den enskildes intressen och som garanti för att de synpunkter och den utredning som kan framföras från hans sida verkligen blir framlagda. Uppkommer fråga om politisk flyktingskap torde ofta behovet av offentligt biträde bli ännu mera framträdande. Detta gäller för samtliga typer av hemsändningsfall. I enlighet med det anförda föreslås att för alla slag av hemsändningsärenden möjlighet öppnas att förordna offentligt biträde åt vederbörande utlänning.

De nuvarande bestämmelserna i utlänningslagstiftningen om offentligt biträde är inte konstruerade på det sättet att i vissa typer av ärenden — som anses vara av särskild vikt från rättssäkerhetssynpunkt — möjlighet finns för den beslutande myndigheten att förordna offentligt biträde. Institutet offentligt biträde är i UtIL knutet till vissa i lagen reglerade förhör, som kan hållas av den centrala utlänningsmyndigheten, utlänningsnämnden, länsstyrelse eller efter förordnande av Kungl. Maj:t. Det är bara vid ett sådant förhör som utlänningen kan ha ett offentligt biträde. Om förhör skall hållas beror i sin tur till mycket stor del på Kungl. Maj:ts, den centrala utlänningsmyndighetens och utlänningsnämndens bedömning av behovet av kompletterande utredning i sådan form. Endast för några få typer av ärenden finns regler om obligatoriskt förhör eller om förhör ifall utlänningen begär det. Om förhör hålls, äger för närvarande inte alla utläningar samma rätt till offentligt biträde vid förhöret. Är utlänningen på fri fot, skall biträde förordnas för förhöret, om det behövs för att tillvarata utlänningens rätt. Är utlänningen inte på fri fot, skall biträde vid förhöret utses så snart utlänningen framställer begäran därom. Härutöver finns en möjlighet för utläningar som inte är på fri fot att genom statens försorg få biträde i besvärärenden därigenom att det föreskrivs, att om utlänning som är intagen i fängvårdsanstalt, häkte eller polisarrest kan anföra besvär över beslut enligt UtIL,

styresmannen för anstalten eller föreståndaren för häktet eller polisaresten skall se till att utlänningen har det biträde som behövs, om han vill anföra besvär. Utlänningar som är på fri fot utrustas däremot inte av det allmänna med biträde vid anförandet av besvär över beslut enligt utlänningslagstiftningen. Det förhåller sig således på det sättet, att om offentligt biträde förordnats för att bistå utlänning vid förhör, uppdraget inte omfattar bistånd vid ärendets fortsatta handläggning hos beslutsmyndigheten och inte heller vid anförande av besvär.

Den nuvarande ordningen i fråga om förordnande av offentligt biträde i utlänningsärenden synes inte fullt tillfredsställande. Det är inte bara vid sådana förhör som UtIL behandlar utan även i flera andra sammanhang som en utlänning kan ha ett starkt behov av att vid sin sida ha ett lämpligt biträde. Det bör också påpekas att förhör kan hållas i ett större eller mindre antal fall och att praxis härutinnan växlat. Från rättsskyddssynpunkt talar starka skäl för att i vissa typer av utlänningsärenden möjlighet bör finnas att utrusta en utlänning med biträde, som bistår honom under ärendets alla faser och inte bara vid eventuellt förhör. Biträdet bör kunna hjälpa utlänningen med de inlagor och den komplettering av utredningen som är önskvärd för att det skriftliga beslutsunderlaget i ärendet skall bli så fullständigt som möjligt och garantier finnas för att alla omständigheter som talar till utlänningsens förmån blir framdragna. Hålls polisförhör efter det offentligt biträde förordnats, bör självfallet biträdet bistå utlänningen vid sådant förhör. Anordnas förhör i UtIL:s bemärkelse, skall biträdet även härvid lämna utlänningen erforderlig hjälp. I det uppdrag, som ett offentligt biträde erhåller, synes även böra ingå att bistå utlänningen vid anförandet av besvär i fall då utlänningen äger besvärsrätt. Språksvårigheter, isolering och obekantskap med svenska förhållanden och rättsregler gör att utlänningarna ofta har ett större behov av biträdeshjälp än vad många svenskar har i ärenden rörande frihetsberövande. Därför föreslås här att förordnandet av offentligt biträde i ärenden enligt UtIL skall frigöras från förhörssituationerna och att möjlighet införs att förordna offentligt biträde i de typer av ärenden för vilka detta förordats i det föregående, oberoende av om förhör hålls eller ej.

Utlänningsnämnden har i allt större utsträckning fått karaktären av ett organ för utlänningars rättsskydd. Nämndens befattning med de viktigare utlänningsärendena bidrar också till att öka förtroendet för myndigheternas åtgärder på utlänningsområdet. Nämndens verksamhet möjliggör vidare att rätten att anföra besvär hos Kungl. Maj:t kunnat beskäras. För närvarande äger nämnden möjlighet att hålla förhör i vilket utlänningsärende som helst, vari nämnden har att avge yttrande. Vid förhöret äger utlänningen rätt till offentligt biträde. Den möjlighet att utrusta utlänning med biträde som i dag finns via förhörsinstitutet synes vara av värde från rättssäkerhetssynpunkt. Övervägande skäl sy-

nes tala för att offentligt biträde skall kunna förordnas åt utlänning i sådant ärende enligt UtL, i vilket nämnden har att avge yttrande. Denna supplerande möjlighet att förordna offentligt biträde i utlänningsnämnden torde lämpligen böra stå öppen inte blott i de fall då förhör skall hållas utan även i andra fall, låt vara att biträdesfrågan torde bli mest aktuell för nämnden i de fall då nämnden anordnar förhör. Därför föreslås en regel av innehåll att i ärende, i vilket utlänningsnämnden har att avge yttrande, offentligt biträde åt utlänningen får utses om särskild anledning föreligger därtill. Särskild anledning till förordnande av biträde kan vara att utlänningsnämnden avser att hålla förhör med utlänningen och utlänningen behöver biträde vid förhöret.

I UtL finns för närvarande bestämmelser om offentligt biträde vid sådant förhör vid allmän underrätt varom Kungl. Maj:t kan förordna. Sådana förhör förekommer i praktiken ytterligt sällan. I 1954 års proposition framhölls att om domstolsförhör anordnas, det torde bli i särskilt svårbedömda och uppmärksamade ärenden rörande förpassning eller politisk utvisning. Några särskilda regler rörande offentligt biträde vid sådana domstolsförhör torde inte vara påkallade. Det kan nämligen förutsättas att i ett ärende, vari domstolsförhör anordnas, offentligt biträde förordnas, om han saknar lämpligt biträde. Har det inte skett tidigare, torde förordnande av biträde i varje fall komma till stånd så snart Kungl. Maj:ts beslut om domstolsförhör föreligger.

2.3.6.3 Remissyttrandena

Förslaget om offentligt biträde i utlänningsärenden har allmänt tillstyrkts under remissbehandlingen. Till de remissinstanser som tillstyrkt förslaget hör *kammarrätten i Göteborg, länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Värmlands och Jämtlands län. SIV, föreningen Sveriges polismästare, Göteborgs kommuns rätts-hjälpsanstalt och LO* som också yttrat sig över utredningens förslag i denna del föreslår vissa ändringar i reglerna.

SIV framhåller att behovet av offentliga biträden är stort inom utlänningslagstiftningens område och att det är viktigt att kompetenta biträden kommer att finnas tillgängliga om ej ärendenas handläggnings-tid skall förlängas.

Verket erinrar beträffande kretsen av ärenden där biträde skall kunna förordnas om att Kungl. Maj:t i några fall på senare tid förordnat om inskränkning i utlännings rörelsefrihet i landet och ifrågasätter med hänsyn härtill om inte även sådana ärenden bör medtas bland de ärenden där biträde skall kunna förordnas.

LO anför att det är särskilt viktigt att rättsskyddet är av god kvalitet när det gäller utlännningar, vilka ofta på grund av språksvårigheter och bristande kännedom om landets lagar är sämre ställda än svenska medborgare. Med hänsyn härtill bör offentligt biträde kunna förordnas så

snart ett hållande i förvar överskrider en vecka eller kan beräknas redan vid förvarsåtgärdens verkställande överskrida denna tid.

Även *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* anför att utlännings ofta har ett rättshjälpsbehov som är större än svenska medborgares och vill ifrågasätta om icke offentligt biträde förutom i de av utredningen angivna fallen bör kunna förordnas i avvisningsärenden som ej är underställningsärenden.

Föreningen Sveriges polismästare anser däremot att det inte bör finnas någon möjlighet att få offentligt biträde i samband med prövning av besvär över beslut om avvisning i de fall då utlännings redan avlägsnats ur riket. Dessa ärenden har ansetts vara av okvalificerad natur och möjligheten till offentligt biträde förefaller föreningen omotiverad. Utgången av besvärsmålet har enligt föreningen endast akademiskt intresse. Föreningen hyser också vissa betänkligheter mot att utvidga möjligheter att utse biträde i ärende inför utlänningsnämnden. Utlänningsnämnden är enligt föreningen en remissinstans och i ärende där nämnden hörs är handläggningstiden lång redan nu. Genom tidsutdräkten ges den ifrågavarande utlännings möjligheter att knyta kontakter i riket och på annat sätt få fotfäste här. Dessa omständigheter inverkar på det slutliga ställningstagandet i ärendena. Om möjligheten ökas att utse biträde vid handläggningen hos utlänningsnämnden uppkommer enligt föreningen lätt föreställningen om en fristående process hos denna myndighet med risk för att handläggningen i de ifrågavarande ärendena ytterligare drar ut på tiden.

2.3.7 Verkställighet av straff utomlands

2.3.7.1 Nuvarande ordning

Enligt nordiska verkställighetslagen kan vissa nordiska domar varigenom dömts till fängelse, böter m. m. verkställas i annat nordiskt land än det där domen meddelats. Sådana verkställighetsfrågor prövas av kriminalvårdsstyrelsen. Talan mot kriminalvårdsstyrelsens beslut förs hos de allmänna förvaltningsdomstolarna genom besvär. Om ej annorlunda förordnas länder kriminalvårdsstyrelsens och kammarrätts beslut omedelbart till efterrättelse. Är den dömda här i riket omhändertagen för verkställighet av domen skall i fråga om förberedande och utförande av hans talan mot sådant beslut vad i RB är stadgat om offentlig försvarare äga motsvarande tillämpning. Arvode och ersättning till försvararen skall dock alltid gäldas av statsverket.

Enligt lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, vilken tillkommit efter det att utredningens förslag lagts fram, har öppnats möjlighet att verkställa brottmålsdomar även utom Norden. Verkställighet här i landet föregås i princip av en domstolsprövning med möjlighet att förordna offentlig försvarare me-

dan fråga om verkställighet av svensk dom utomlands prövas av kriminalvårdsstyrelsen eller i vissa fall Kungl. Maj:t. Ifråga om sistnämnda prövning kan biträde förordnas enligt regler som motsvarar nordiska verkställighetslagens regler om offentlig försvarare.

2.3.7.2 Utredningen

De ärenden som behandlas i nordiska verkställighetslagen är i huvudsak av administrativ natur. I de viktigaste ärendena enligt lagen är det kriminalvårdsstyrelsen som fattar beslut och styrelsens beslut överklagas hos förvaltningsdomstol, i första hand kammarrätt och i andra hand, enligt reglerna i FPL, regeringsrätten. Under dessa förhållanden synes övervägande skäl tala för att de nuvarande bestämmelserna i nordiska verkställighetslagen om offentlig försvarare byts ut mot de regler rörande offentligt biträde som utredningen föreslår införda för ett flertal andra områden, där avgörandet i personligt ingripande angelägenheter är anförtrott åt förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar.

Den nuvarande möjligheten att erhålla offentlig försvarare i besvärssärenden enligt nordiska verkställighetslagen utnyttjas sällan. När det gäller att bestämma i vilka fall offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden enligt lagen föreslår utredningen att möjligheten begränsas till att omfatta ärenden rörande verkställighet i Danmark, Finland, Island eller Norge av här i riket meddelad dom, varigenom dömts till fängelse. Härigenom träffas de fall där det från svenska rättssäkerhetssynpunkter framstår som angeläget att den dömda i fall av behov utrustas med biträde. I övriga fall som omfattas av lagen synes behovet av biträde vara avsevärt mindre, varför institutet offentligt biträde ej synes böra utsträckas till att gälla andra fall än de nyss nämnda.

2.3.7.3 Remissyttrandena

Mot utredningens förslag har under remissbehandlingen inte framförts någon erinran. Förslaget tillstyrks av bl. a. *kriminalvårdsstyrelsen*.

JK anför att med den föreslagna bestämningen av tillämpningsområdet för offentligt biträde även lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom bör upptaga bestämmelser om offentligt biträde. *JK* påpekar att bestämmelserna om biträde i nämnda lag nära ansluter till liknande bestämmelser i nordiska verkställighetslagen. Vid en översyn av biträdesbestämmelserna i 1972 års lag synes det *JK* angeläget att även frågan om rätten till offentligt biträde skall vara begränsad till fall då den dömda berövats friheten ånyo prövas. För närvarande finns en motsvarande bestämmelse i nordiska verkställighetslagen. Det angivna villkoret för rätt till biträde bortfaller dock i utredningens förslag.

2.3.8 Utlämnning

2.3.8.1 Nuvarande ordning

Enligt UtlämnL kan den som efter beslut av myndighet i annat nordiskt land skall vara omhändertagen för vård eller behandling efter framställning utlämnas för verkställighet av beslutet. Sådan framställning görs hos polismyndigheten i den ort där den som begärs utlämnad uppehåller sig. Finner polismyndigheten att villkoren för utlämnning är uppfyllda och att utlämnning eljest inte bör vägras får polismyndighet meddela beslut om utlämnning. Om polismyndighet inte förordnar om utlämnning skall handlingarna tillställas länsstyrelsen som beslutar i ärendet.

När ärendet handläggs av polismyndigheten eller länsstyrelse skall i allmänhet förhör hållas med den som begärs utlämnad. Den myndighet hos vilken ärendet är anhängigt skall förordna biträde åt den som begärs utlämnad om det fordras för att han skall kunna bevaka sin rätt i ärendet. Den som förordnats har rätt till arvode och ersättning för kostnad. Arvodet och ersättningen skall utgå av allmänna medel och stanna på statsverket.

Om det skäligen kan befaras att den som begärs utlämnad avviker eller på annat sätt undandrar sig utlämnning, får den myndighet hos vilken ärendet är anhängigt meddela reseförbud eller omhändertaga honom. Även när någon är efterlyst med anledning av beslut som kan föranleda utlämnning enligt lagen får sådant reseförbud eller omhändertagande beslutas.

Talan mot polismyndighets beslut enligt lagen förs genom besvär hos länsstyrelsen. Mot länsstyrelsens beslut förs talan hos kammarrätten.

En närmare redogörelse för bestämmelserna i och förarbetena till UtlämnL återfinns i betänkandet s. 135—139.

2.3.8.2 Utredningen

Bestämmelsen i UtlämnL om biträde motsvarar de regler om offentligt biträde som enligt utredningens förslag skall införas i bl. a. PsykL, OmsorgsL, NvL, BvL och UtL. De överväganden som ligger bakom förslagen avseende sistnämnda lagar är likartade med dem som föranlett införandet av en regel om biträde i UtlämnL. Utredningen föreslår därför att också i fortsättningen UtlämnL skall innehålla en bestämmelse om biträde åt den som begärs utlämnad, om det behövs för att tillvarata dennes rätt.

Har biträde förordnats åt någon som begärts utlämnad, får han biträda inte blott i själva utlämningsfrågan utan också i fråga om reseförbud eller omhändertagande. En verksamhet i sistnämnda avseenden faller nämligen inom ramen för tillvaratagandet av dens rätt som begärts utlämnad.

Enligt UtlämnL kan i avbidan på framställning om utlämning reseförbud eller omhändertagande beslutas beträffande person som är efterlyst här i riket med anledning av beslut som kan föranleda utlämning enligt lagen. Tvångsåtgärden skall emellertid omedelbart hävas, om framställning om utlämning inte mottagits senast inom fem dagar. Med hänsyn härtill synes det inte finnas anledning att öppna möjlighet till förordnande av offentligt biträde vid sådan tvångsåtgärd. Det synes från rättssäkerhetssynpunkt tillräckligt att biträde kan förordnas sedan utlämningsärende blivit anhängigt genom framställning om utlämning. Övervägande skäl synes tala för att bestämmelserna om biträde som avses i UtlämnL utformas enligt det mönster som utredningen i andra sammanhang föreslagit beträffande offentligt biträde.

I detta sammanhang berör utredningen frågan huruvida de för olika förvaltningsområden föreslagna bestämmelserna om offentligt biträde bör föranleda ändringar i lagen (1957: 668) om utlämning för brott och lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge. Dessa lagar innehåller bl. a. bestämmelser om offentlig försvarare som skall utses enligt bestämmelserna i RB. Eftersom förfarandet i ärenden enligt de två lagarna om utlämning för brott anknyter till RB:s principer och bestämmelserna om förundersökning i brottmål, torde det vara mest rationellt att även i fortsättningen RB:s regler om offentlig försvarare i brottmål gäller beträffande biträdeshjälpen till den som begärs utlämnad för brott. Utredningen anser sig därför inte ha anledning att föreslå några ändringar i lagarna om utlämning för brott.

2.3.8.3 Remissyttranden

Utredningens förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran under remissbehandlingen.

2.3.9 Kriminalvården

2.3.9.1 Nuvarande ordning

I samband med verkställighet av de frihetsberövande påföljder som ådöms av allmän domstol kan med stöd av BrB och lagen (1964: 541) om behandling i fängvårdsanstalt i åtskilliga fall i administrativ ordning beslutas åtgärder som ingriper i den personliga friheten.

Den som intagits i fängelse, ungdomsfängelse eller interneringsanstalt kan genom beslut av övervakningsnämnd, ungdomsfängelsenämnden respektive interneringsnämnden erhålla långtidspermission. Mot övervakningsnämnds beslut kan talan föras. Sådan talan prövas av kriminalvårdsnämnden. Den som undergår fängelse på viss tid kan enligt 26 kap. BrB villkorligt frigivas sedan viss tid avtjänats. I samband med villkorlig frigivning fastställs en provotid varunder den frigivne står under

övervakning. Åsidosätter den frigivne sina åligganden under prövotiden, kan den villkorliga frigivningen förverkas av övervakningsnämnden. Den villkorligt frigivne kan påkalla kriminalvårdsnämndens prövning av beslutet. Den som dömts till ungdomsfängelse eller internering enligt 29 eller 30 kap. BrB skall under vissa förutsättningar överföras till vård utom anstalt. Beslut härom meddelas av ungdomsfängelsenämnden resp. interneringsnämnden. I händelse av misskötsamhet kan den dömda återintagas genom beslut av samma nämnder. I avbidan på sådant beslut kan övervakningsnämnd tillfälligt låta omhändertaga den dömda. Mot kriminalvårdsnämndens, ungdomsfängelsenämndens och interneringsnämndens beslut får talan ej föras.

Styresman för fångvårdsanstalt kan ålägga intagen att utföra arbete i enrum. Beslut härom är i princip icke tidsbestämt men kräver om åtgärden skall avse mer än en månad medgivande av kriminalvårdsdirektör. Som disciplinär åtgärd mot intagen kan vidare ifrågakomma inneslutning i enrum. Inneslutningen kan fortgå under högst 30 dagar eller för vissa ungdomar under högst sju dagar. Efter sådan inneslutning skall minst sju dagar förflyta innan ny inneslutning i enrum kan äga rum. Innan beslut om inneslutning meddelas skall förhör hållas. Beslut om arbete eller inneslutning i enrum kan ändras av kriminalvårdsstyrelsen mot vars beslut talan kan föras hos kammarrätt och regeringsrätten.

Som disciplinär åtgärd mot den som dömts till fängelse kan vidare ifrågakomma förlängning av verkställighetstid med högst 14 dagar. Beslut härom meddelas av kriminalvårdsnämnden.

2.3.9.2 Utredningen

Utredningen har inte behandlat frågan om offentligt biträde inom kriminalvården.

2.3.9.3 Remissyttrandena

Kriminalvårdsstyrelsen konstaterar att utredningen inte framlagt förslag om offentligt biträde på kriminalvårdens område och inte heller redovisat vilka överväganden som ligger bakom detta ställningstagande. Mot bakgrunden av utredningens allmänna aspekter på institutet offentligt biträde i förvaltningen kan emellertid den gjorda begränsningen för kriminalvårdens del enligt styrelsens mening ifrågasättas. De rätts-säkerhetsskäl som utredningen anfört till stöd för sina förslag om offentligt biträde i ärenden angående administrativa frihetsberövanden inom mentalsjukvården, nykterhetsvården och barnavården torde även kunna åberopas till stöd för att sådant biträde skall kunna förordnas i liknande ärenden inom kriminalvården. Styrelsen åsyftar därvid i första hand ärenden hos de olika nämnderna om förverkande av villkorlig frigivning samt om återintagning i anstalt. Viss möjlighet att an-

lita offentligt biträde fanns för övrigt tidigare enligt 19 § 1943 års lag om villkorlig frigivning men bortföll vid tillkomsten av BrB. Även vid överförande till vård utom anstalt samt vid långtidspermission kan det vara värdefullt att i vissa fall förordna om offentligt biträde. Biträdesfrågan i dessa ärenden bör naturligtvis avgöras av den nämnd som handlägger själva ärendet om frihetsberövande. Vidare kan övervägas om inte av rättssäkerhetsskäl offentligt biträde bör kunna förordnas även i sådana under verkställighet på anstalt förekommande ärenden, som gäller kvalificerat frihetsinskränkande åtgärder mot intagna. Härmed avser styrelsen ärenden om inneslutning i enrum och om arbete i enrum. Den disciplinära åtgärden inneslutning i enrum är en förhållandevis kortvarig åtgärd. Inneslutningen pågår sålunda sällan längre än sju dagar. Den måste för att få avsedd effekt i allmänhet sättas in mycket skyndsamt. Vissa regler till skydd för den intagne har uppställts. För övrigt är inneslutningen som disciplinär åtgärd i praxis stadd på mycket stark tillbakagång. Den används normalt inte längre som reaktion vid permissionsmissbruk och rymningar. Däremot tillgrips den alltså i allvarliga fall av indisciplinärt beteende av intagen, framför allt vid övergrepp mot personal, men även här har fallen minskat i antal. Kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården har i sitt betänkande "Kriminalvård i anstalt" (SOU 1971: 74) föreslagit att "isoleringsstraffet" avskaffas. Styrelsen har intet att erinra mot att institutet offentligt biträde införs i här avsedda ärenden på anstalt men vill mot bakgrunden av förslagen i betänkandet "Kriminalvård i anstalt" ifrågasätta om tillräckligt starka skäl nu föreligger härför. Minskningen av dessa fall motsvaras i viss mån av en ökning av användningen av enrumsarbete. Enrumsarbetet innebär inte samma stränga avskildhet från yttervärlden som inneslutning i enrum men är å andra sidan inte lika starkt tidsbegränsat som detta. Tvärtom är det relativt tidsobestämt. Inte heller uppställer behandlingslagen i fråga om enrumsarbete regler till den intagnes skydd motsvarande dem beträffande inneslutning i enrum. Styrelsen har dock meddelat vissa kompletterande föreskrifter angående enrumsarbete. Kommittén för anstaltsbehandling inom kriminalvården har velat bibehålla arbete i enrum som en behandlings- och säkerhetsåtgärd. Skäl kan anföras både för och emot offentligt biträde i ärenden om enrumsarbete. Med hänsyn till enrumsarbetets principiella karaktär av behandlingsåtgärd förefaller det dock som om det stora flertalet av dessa ärenden inte lämpar sig särskilt väl för medverkan av offentligt biträde och att därför generella bestämmelser härom inte bör meddelas. Det behov av biträde, som otvivelaktigt kan föreligga i undantagsfall, får i så fall i stället tillgodoses inom ramen för den nyligen reformerade allmänna rättshjälpen. I detta sammanhang bör framhållas att intagen enligt 6 § FL alltid får anlita ombud eller biträde och att ombudet eller biträdet inte kan vägras närvara vid muntligt förhör med

den intagne eller annan. Trots anförda principiella betänkligheter vill styrelsen ändå inte bestämt motsätta sig att möjlighet införs att utse offentligt biträde i ärenden om enrumsarbete. I så fall bör emellertid biträdet kunna förordnas först i samband med att den intagne överklagar beslutet om enrumsarbete hos styrelsen. Av praktiska skäl är det i regel inte möjligt att hinna koppla in offentligt biträde redan före ärendets avgörande på anstalten, eftersom åtgärden i de flesta fall måste sättas in snabbt. Vad nu anförts om enrumsarbete gäller även isolering såsom säkerhetsåtgärd. I övriga ärenden inom kriminalvården dominerar de behandlingsmässiga synpunkterna och avgörandena måste i stor utsträckning baseras på värderingar, som initierad personal är bäst skickad att göra. Utomstående juridiskt eller annat sakkunnigt biträde har därför inte så stora möjligheter att göra en effektiv insats i sådana ärenden. Detta utesluter givetvis inte att det kan förekomma situationer, där ett biträde vid klientens sida skulle kunna fylla en viktig funktion. Även i sådana fall bör biträdesfrågan lösas genom den allmänna rättshjälps försorg.

Kammarrätten i Stockholm anser mot bakgrund av att utredningen velat begränsa området för offentligt biträde till ingrepp som rör den enskildes rörelsefrihet, att det kunde ligga nära till hands att införa möjlighet till sådant biträde jämväl inom kriminalvårdslagstiftningens område. Kammarrätten anser dock att man måhända bör avvakta rättsutvecklingen och om så ter sig motiverat först framdeles överväga denna utvidgning.

Även *JO* har fäst sig vid att utredningen i sin enumeration inte kommit in på kriminalvårdens område. *JO* menar att för den enskildes personliga rörelsefrihet betydelsefulla avgöranden fattas av de skilda nämnderna och att det är svårt att förstå varför rätt till offentligt biträde inte i princip skulle föreligga här när den föreslås skola finnas i ärenden hos utskrivningsnämnd, beslutsnämnd och psykiatriska nämnden.

2.3.10 Smittskyddslagstiftningen

2.3.10.1 Nuvarande ordning

Enligt smittskyddslagen (1968: 231) är den som lider av eller av läkare misstänks lida av allmänfarlig sjukdom eller föra smitta av sådan sjukdom skyldig att låta inta sig för vård på sjukhus. Han är därefter skyldig att stanna kvar och underkasta sig nödvändig vård till dess han med hänsyn till faran för att han skall sprida smitta kan behandlas i öppen vård. Beslut om intagning kan meddelas av vissa läkare och skall på begäran av den beslutet rör underställas hälsovårdsnämnden. Nämnden kan också självant pröva sådant beslut. Beslut om utskrivning från sjukhus meddelas av överläkaren. Mot beslut varigenom utskrivning vägrats får talan föras hos länsstyrelsen. Talan mot hälso-

vårdsnämndens beslut föres hos länsstyrelsen. Mot länsstyrelsens beslut i ovan angivna ärenden får talan föras hos kammarrätt och regeringsrätten.

2.3.10.2 Utredningen

Utredningen har inte behandlat frågan om offentligt biträde i ärenden enligt smittskyddslagstiftningen.

2.3.10.3 Remissyttrandena

Kammarrätten i Stockholm och *JO* anmärker att smittskyddslagstiftningen lämnar utrymme för långvariga ingrepp i den enskildes rörelsefrihet.

2.3.11 Kastrering och sterilisering

2.3.11.1 Nuvarande ordning

Enligt lagen (1944: 133) om kastrering får kastrering företagas under vissa i lagen angivna förutsättningar, såvida samtycke lämnas. Saknar någon på grund av rubbad själsverksamhet förmåga att lämna giltigt samtycke till kastrering, får han kastreras utan att samtycke lämnats. Kastrering får i princip företagas endast efter tillstånd av socialstyrelsen. I sådant ärende skall i förekommande fall tillfälle att yttra sig beredas vårdnadshavare, förmyndare, make samt läkare och föreståndare för anstalt där vederbörande är intagen. I fråga om den som fyllt 23 år och är i stånd att lämna giltigt samtycke får kastrering som regel ske utan tillstånd av socialstyrelsen. I sådana fall skall föreligga i viss ordning utfärdat läkarutlåtande. Mot socialstyrelsens beslut i ärende angående kastrering får talan föras hos kammarrätt och regeringsrätten.

Enligt lagen (1941: 282) om sterilisering får sterilisering företagas under vissa i lagen angivna förutsättningar. Bestämmelserna om samtycke, tillstånd och förfarande i övrigt vid sterilisering överensstämmer i allt väsentligt med motsvarande regler i fråga om kastrering.

2.3.11.2 Utredningen

Utredningen har inte behandlat frågan om offentligt biträde i ärende om kastrering eller sterilisering.

2.3.11.3 Remissyttrandena

JO anför att det, förutom ärenden som rör den personliga friheten, kan finnas skäl att nämna även ärenden om kastrering och sterilisering, vilka rör den kroppsliga integriteten.

2.3.12 Socialförsäkringslagstiftningen

2.3.12.1 Tidigare reformförslag m. m.

Försäkringsdomstolen, som inrättades 1961, är högsta instans i mål om sjukförsäkring, folkpension, tilläggspension, yrkesskadeförsäkring och arbetslöshetsförsäkring. Ett mål kan komma under domstolens prövning antingen genom att besvär anförs över beslut av riksförsäkringsverket, försäkringsrådet eller tillsynsmyndigheten för erkända arbetslöshetskassor, dvs. arbetsmarknadsstyrelsen, eller också genom att beslut av riksförsäkringsverket eller arbetsmarknadsstyrelsen underställs domstolen. Som förutsättning för underställning gäller att det för enhetlig lagtolkning eller rättstillämpning är av synnerlig vikt att saken prövas av domstolen eller eljest särskilda skäl finns för sådan prövning.

Frågan om att inrätta ett allmänt ombud på socialförsäkringens område har diskuterats alltifrån tillkomsten av försäkringsdomstolen och därefter i samband med tillkomsten av lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Vad som då åsyftades var ett allmänt ombud i detta begrepps egentliga mening, alltså en befattningshavare med huvudsaklig uppgift att ta tillvara det allmännas intressen. Detta ombud skulle föra det allmännas talan hos försäkringsdomstolen. Härigenom skulle alltså ett tvåpartsförfarande komma till stånd hos domstolen, vilket förutsattes stärka dess opartiska ställning och vara till gagn för utredningen i målen och för prejudikatbildningen.

Under den fortsatta diskussionen om allmänt ombud har begreppets innebörd kommit att i viss mån förskjutas. I motioner vid 1963 och 1965 års riksdagar har den sida av ombudets verksamhet som består i att tillgodose de försäkrades intresse skjutits i förgrunden. Vad som efterlysts har varit en instans med uppgift att vid försäkringsdomstolen tillvarata främst de enskildas rätt. Detta betraktelsesätt har också utgjort bakgrund för interpellationer vid 1967 och 1968 års riksdagar samt motioner vid 1969, 1971 och 1972 års riksdagar.

En utförlig redogörelse för gällande rätt och lagförarbeten m. m. på socialförsäkringens område återfinns i betänkandet s. 175—183.

2.3.12.2 Utredningen

Utredningen konstaterar att frågan om allmänt ombud har övergått till att närmast bli en fråga om ett ombud för de försäkrade och sålunda i princip till en rättshjälpsfråga. Även om utredningen haft att se denna fråga enbart som en rättshjälpsfråga, medan det fallit utanför dess uppdrag att diskutera hur det allmännas rätt bäst bör tillvaratas i socialförsäkringsärenden, har utredningen dock till utgångspunkt för sina resonemang tagit upp tanken att dessa båda syften skulle kunna förenas.

Efter att ha skisserat riktlinjerna för hur en ombudsorganisation av

ifrågavarande slag skulle kunna tänkas arbeta uttalar utredningen att den haft tillfälle att med försäkringsdomstolen diskutera en sådan ombudsorganisation. Utredningen har därvid kommit till den övertygelsen att en sådan organisation skulle för den enskildes rättsskydd få högst begränsad betydelse. Även om antalet mål, som handläggs hos försäkringsdomstolen, kan synas i och för sig stort, är det dock en mycket liten del av socialförsäkringsärendena som fullföljs till domstolen och som sålunda skulle komma att passera ombudet. Även om verksamheten utsträcktes till en granskning i någon omfattning av den näst högsta instansens beslut är möjligheten att på denna väg bringa hjälp åt enskilda inte stor. I förhållande till mängden av ärenden som handläggs vid försäkringskassorna är det ett ringa antal som förs vidare till riksförsäkringsverket. Ett allmänt ombud med rätt att föra talan hos försäkringsdomstolen torde i realiteten få huvudsakligen processuell betydelse, såsom motpart i ett tvåpartsförfarande. Eftersträvar man däremot rätts hjälp åt de försäkrade är detta, framhåller utredningen, inte den väg som i första hand bör beträdas.

Utredningen understryker emellertid att behovet av rättshjälp på socialförsäkringsområdet är avsevärt. Rättsreglerna är ingalunda lättillgängliga. De enskilda parterna utgörs i stor utsträckning av sjuka eller gamla, som har ringa förmåga att själva ta tillvara sin rätt. Om en rättshjälp av någon betydelse skall kunna åstadkommas bör denna finnas redan på ett tidigt stadium och inte speciellt inriktas på sådana ärenden som förs vidare genom besvär. Besvärsinstanserna har att sörja för utredning i sina ärenden och risken för rättsförluster där är mindre än i de ärenden som inte förs vidare.

Utredningen framhåller att man, för att åstadkomma ett rättsskydd på ett tidigt stadium har i första hand att lita till personalen hos försäkringskassorna. Otvivelaktigt görs här redan f. n. betydelsefulla insatser av de hos kassorna anställda. Tillgången till välutbildad personal är härvid ett väsentligt villkor. Över huvud taget är detta ett område av förvaltningen där kunnig hjälp från tjänstemännens sida är av största betydelse.

Vad beträffar möjligheterna att rätta till felaktigheter i försäkringskassornas handläggning av ärenden och att åstadkomma en enhetlig praxis kassorna emellan är detta en riksförsäkringsverkets angelägenhet. Kassorna står under verkets tillsyn och enligt uttrycklig bestämmelse har verket rätt att ex officio ta upp försäkringskassas beslut i försäkringsärende till prövning. De erkända arbetslöshetskassorna står på liknande sätt under arbetsmarknadsstyrelsens tillsyn och yrkesskadeförsäkringsinrättningarnas skadereglering kan bli föremål för granskning av försäkringsrådet.

Oberoende av det rättsskydd, som sålunda kan åstadkommas genom personalutbildning och tillsyn, måste dock, anför utredningen vidare,

alltid på detta område finnas ett påtagligt behov av rättshjälp i egentlig mening, alltså biträde i form av en utomstående expertis. Det kan emellertid knappast vara någon realistisk tanke att för detta ändamål inrätta särskilda rättshjälpsanstalter. Den möjlighet som erbjuder sig är att inom den nya rättshjälpsreformen utveckla hjälpverksamhet även på detta område. Lämpligen bör därvid eftersträvas att förse de allmänna advokatbyråerna med sakkunskap även på socialförsäkringens speciella område.

Utredningen konstaterar sålunda att medlen för att åstadkomma en förbättrad rättshjälp på socialförsäkringsområdet inte är att söka i en ombudsorganisation av något slag. Strävandena bör i stället inriktas på utbildningen av personal hos försäkringskassorna samt på att inom den allmänna rättshjälpens ram tillhandahålla lämpligt biträde för dessa ärenden.

2.3.12.3 Remissyttrandena

Riksförsäkringsverket, LO, försäkringskassaförbundet och Jämtlands läns allmänna försäkringskassa instämmer i huvudsak i vad utredningen anfört om att medlen för att åstadkomma en förbättrad rättshjälp på socialförsäkringsområdet inte är att söka i en ombudsorganisation av något slag. Ej heller *försäkringsrådet* har något att erinra mot utredningens förslag i denna del. *Riksförbundet för utvecklingsstörda barn och handikappförbundens centralkommitté* avvisar dock de av utredningen föreslagna alternativa lösningarna och finner skäl tala för att offentligt biträde bör införas även inom socialförsäkringsområdet. *Försäkringsdomstolen* menar att rättshjälpsreformen med däri föreslagna ändringar och tillägg torde kunna leda till förbättringar i fråga om den enskildes möjlighet att erhålla rättshjälp men vill ifrågasätta om det är motiverat att med anledning av rättshjälpsreformen avskrika frågan om allmänt ombud inom socialförsäkringens område. Denna fråga bör enligt domstolen ses i ett vidare perspektiv än det utredningen haft att iaktta. Försäkringsdomstolen förordar alltså att frågan om allmänt ombud tas upp till förutsättningslös utredning.

Riksförsäkringsverket uttalar bl. a. att, såsom utredningen anfört, det i förhållande till mängden ärenden, som handläggs hos försäkringskassor, är ett ringa antal som förs vidare till riksförsäkringsverket och ännu färre som fullföljs till försäkringsdomstolen och som alltså skulle komma fram till ombudet. Även om ombudets verksamhet utsträcktes till en granskning av näst högsta instansens beslut, skulle möjligheten att på denna väg bringa hjälp åt de försäkrade ändå inte vara särskilt stor. Eftersträvar man rättshjälp och rättsskydd åt de försäkrade anser verket — liksom utredningen — att en välutbildad personal hos såväl försäkringskassorna som hos verket är den bästa garantin för att tillgodose den enskildes rätt. En utbyggnad av verkets tillsynsverksamhet för att

ytterligare verka för en likformig handläggning av ärendena hos försäkringskassorna är ännu en väsentlig faktor. Utöver detta finns det emellertid ett behov av rättshjälp i egentlig mening för de försäkrade. Detta bör kunna tillgodoses inom den nya rättshjälpsreformens ram.

Även *försäkringskasseförbundet* påpekar att en rättshjälp på socialförsäkringsområdet för att få någon reell betydelse bör finnas tillgänglig på ett tidigt stadium och inte speciellt inriktas på de ärenden som förs vidare genom besvär. Besvärinstanserna har ju att själva sörja för erforderlig utredning i sina ärenden. Också förbundet instämmer i att man i första hand har att lita till försäkringskassornas personal och vill understryka vikten av att informationen i försäkringsfrågor förs ut så att en preventiv rättssäkerhet uppnås. Förbundet pekar vidare på att lekmannainflytandet inom socialförsäkringsområdet kan sägas tjäna som en viss garanti för att den enskildes intressen på detta område tas tillvara.

Såväl försäkringsdomstolen, som riksförsäkringsverket och försäkringskasseförbundet betonar vikten av att de advokater som inom den allmänna rättshjälpens ram skall arbeta med socialförsäkringsfrågor ges erforderlig utbildning.

2.3.13 Skattelagstiftningen

2.3.13.1 Tidigare reformförslag m. m.

Utredningen erinrar om att frågan om att förbättra den enskildes rättsskydd i skatteärenden under åren har tagits upp i riksdagen genom återkommande motioner. Bl. a. har förslag framförts om att en särskild befattningshavare skulle tillsättas med uppgift att bevaka de skattskyldigas rätt gentemot taxeringsintendenten. Förslaget har genomgående avvisats av riksdagen. I vissa riksdagsmotioner har vidare framförts yrkande, att prövningsnämnden — numera skatterätten — skulle ha möjlighet att på det allmännas bekostnad förordna sakkunnigt biträde åt den skattskyldige i taxeringsprocess, således en form av offentligt biträde. Vederbörande utskott har i sitt av riksdagen godtagna utlåtande hänvisat till utredningen och förutsatt att den skulle beakta de synpunkter som har anförts i motionerna.

2.3.13.2 Utredningen

Utredningen framhåller att genom verksamheten på länsstyrelsernas skatteavdelningar, med möjligheten till taxeringsrevision och andra utredningar, mycket kan läggas till rätta för de skattskyldiga. Erfarenheten visar att materiellt riktiga avgöranden i skattemål kan nås utan särskild rättshjälp även i komplicerade frågor genom sådan utredning. Uppenbart är emellertid att den utredningsverksamhet som sålunda be-

drivs inte kan täcka den enskildes behov av hjälp i skatteärenden och att det ofta måste förekomma fall där det är av betydelse för honom att vid sin sida ha ett biträde.

Vissa skäl kan enligt utredningen synas tala för att möjlighet ges att få offentligt biträde. Skattereglerna är nu så svårtillgängliga att det ofta inte kan begäras av den enskilde att han skall kunna tränga in i dem. Detta kan gälla också helt vanliga inkomstförhållanden. Även skattskyldiga med mycket begränsad inkomst kan ställas inför skattefrågor som ingalunda är lättlösta. Om det emellertid såsom föreslagits, skulle läggas i skatterättens hand att i särskilda fall förordna biträde åt en skattskyldig, torde — anför utredningen vidare — denna möjlighet få praktisk betydelse huvudsakligen i samband med muntlig förhandling. Sådan förhandling kan hållas på framställning av den skattskyldige men kan komma till stånd även på initiativ av taxeringsintendenten eller skatterätten. Antalet muntliga förhandlingar har hittills inte varit stort. Under året 1/7 1967—30/6 1968 hölls endast 251 sådana förhandlingar i riket. Det får dock antas att förfarandet kommer att bli vanligare i och med tillkomsten av skatterätterna.

Utredningen understryker att vad som skall klarläggas vid en muntlig förhandling i allmänhet är fakta. I många fall har prövningsnämnderna hittills vid en sådan förhandling kunnat få fram de omständigheter som varit av betydelse i saken, och detta oavsett om den skattskyldige haft biträde eller ej. I andra fall åter har förhållandena kunnat vara så invecklade eller den skattskyldiges förmåga att klarlägga dem så begränsad, att biträdeshjälp skulle kunnat ha en uppgift att fylla.

Av utredningens förfrågan till länsstyrelserna framgår emellertid att det stora flertalet länsstyrelser inte har ansett det vara en brist att möjlighet saknats att förordna offentligt biträde åt skattskyldig vid muntlig förhandling inför prövningsnämnden. Något önskemål om en reform i denna riktning finns inte hos länsstyrelserna. Vinsten av sådana förhandlingar har varit att man kunnat komma till tals med den skattskyldige och genom frågor klarlägga för målet grundläggande omständigheter.

Utredningen konstaterar slutligen att frågan om offentligt biträde i skatteärenden kommit i nytt läge genom den föreslagna rättshjälpsreformen. Inom det nya rättshjälpsystemet skall biträde kunna erhållas även i skattesaker. I fråga om näringsidkare är visserligen rättshjälpen begränsad men skall dock kunna ges om det med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden eller sakens beskaffenhet föreligger synnerliga skäl för rättshjälp. Det kan förutsättas att härigenom alla fall av ömmande natur kan få erforderlig hjälp. Detta torde innebära att man i de flesta fall, då annars offentligt biträde skulle kunna ifrågakomma, bör kunna räkna med biträde genom rättshjälpen. Denna form av biträde bör också enligt utredningen fungera enklare och smidigare än

om det mera komplicerade institutet offentligt biträde skulle införas i skatteprocessen. Taxeringsmyndigheterna och även skatterätten kan i förekommande fall hänvisa den skattskyldige att skaffa biträde genom förmedling av rättshjälpsorgan. Utredningen betonar emellertid vikten av att genom särskild utbildning sörs för att de allmänna advokatbyråerna får möjlighet att tillhandahålla sakkunnig hjälp i skatteärenden.

Vad gäller skattskyldiga som med hänsyn till inkomstens storlek inte kan påräkna biträde inom rättshjälpsystemet är enligt utredningen frågan för deras del uppenbarligen mera en kostnadsersättningsfråga än en fråga om offentligt biträde.

På grund av nu redovisade synpunkter har utredningen funnit sig inte böra föreslå någon möjlighet till offentligt biträde i taxeringsprocessen.

2.3.13.3 Remissyttrandena

Utredningens uppfattning att offentligt biträde inte bör kunna förordnas i taxeringsprocessen delas av *RA, riksskatteverket och några länsstyrelser. Kammarrätten i Stockholm, lantbrukarnas riksförbund och Sveriges hantverks- och industriorganisation*, till vars yttrande *Sveriges köpmannaförbund* ansluter sig, har den uppfattningen, att den skattskyldiges behov av rättshjälp inte alltid täcks av rättshjälpslagen. Ej heller dessa remissinstanser förordar dock regler om offentliga biträden i skatteprocessen.

SR anser att institutet offentligt biträde bör utvidgas till alla mål och ärenden där enskilds intressen skall tas till vara gentemot det allmänna och pekar särskilt på det konkreta behovet av motsvarande ordning vad gäller taxeringsärenden samt ärenden enligt skattebrottslagen angående skattetillägg.

2.3.14 Fastighetsrättslig lagstiftning

2.3.14.1 Utredningen

Utredningen har undersökt behovet av offentligt biträde när det gäller lagstiftningen om expropriation och fastighetsbildning. Även naturvårdslagen, lagen om byggnadsminnen, lagen om fornminnen, väglagen, lagen om enskilda vägar och fastighetsbildningslagen har omfattats av undersökningen.

I fråga om offentligt biträde i ärenden enligt expropriationslagen anför utredningen att expropriationslagstiftningen är så omfattande och för sin uttolkning så beroende av omständigheterna i det enskilda fallet att fastighetsägare eller annan sakägare i allmänhet torde behöva biträde för att kunna tillvarata sin rätt i förfarandet vid expropriation. Detta gäller inte bara rättegången i expropriationsmålet utan också övriga skeden av förfarandet, särskilt första skedet, förfarandet hos Kungl.

Målet i fråga om tillstånd till expropriation. Konsekvenserna av en expropriation kan visserligen vara mycket ingripande för en fastighetsägare eller annan sakägare. De torde enligt utredningen dock inte vara av den natur att det — utöver de möjligheter som rättshjälpsreformen kan erbjuda — bör åligga det allmänna att tillhandahålla biträde. I huvudsak samma synpunkter anförs av utredningen i fråga om offentligt biträde i ärenden enligt naturvårdslagen. Inte heller ärendena enligt lagen om byggnadsminnen, väglagen och lagen om enskilda vägar anses vara av sådan natur att det bör åligga det allmänna att tillhandahålla biträde utöver de möjligheter som rättshjälpslagen ger. I överensstämmelse med den ståndpunkt utredningen sålunda intagit i fråga om dessa fastighetsrättsliga lagar finner utredningen inte heller skäl att föreslå möjlighet till offentligt biträde i fastighetsbildningsärenden. I stället bör man enligt utredningen eftersträva att inom ramen för rättshjälpsreformen tillgodose behovet av experthjälp i de fall då det kan anses önskvärt att sådan hjälp tillhandahålls genom statens förmedling.

2.3.14.2 Remissyttrandena

Under remissbehandlingen har utredningens bedömning av behovet av offentligt biträde på dessa områden lämnats utan erinran.

2.3.15 *Förutsättningarna för förordnande av offentligt biträde*

2.3.15.1 Utredningen

Utredningen diskuterar i anslutning till de olika områden där enligt förslaget offentligt biträde skall kunna förordnas frågan om förutsättningarna för att förordna offentligt biträde och anför bl. a. när det gäller intagning för sluten psykiatrisk vård att en viss restriktivitet synes vara motiverad i de fall då utskrivningsnämndens bedömning avser rent medicinska frågor. I allmänhet är det i sådana ärenden, där de faktiska förhållandena har betydelse, som ett offentligt biträde kan göra en insats av värde. Särskilt om utredningen är intetsägande eller motsägelsefull eller eljest oklar torde förordnande av offentligt biträde vara av betydelse för tillvaratagande av patientens rätt. På grund av förordnandets karaktär bör det meddelas utan någon prövning av patientens ekonomi. I lagen bör endast föreskrivas att offentligt biträde skall förordnas, om det behövs för att tillvarata patients rätt. I utskrivningsärenden där bedömningen avser rent medicinska frågor torde liksom i intagningssammanhang en viss restriktivitet vara att förordna när det gäller förordnande av offentligt biträde. I lagen torde förutsättningen för förordnande av offentligt biträde i utskrivningsärende bära formulcras på samma sätt som föreslagits för intagningsärendena.

Beträffande samtliga de ärenden enligt OmsorgsL, i vilka offentligt biträde kan förordnas, bör gälla att biträde skall utses bara om det be-

hövs för att tillvarata dens rätt som ärendet avser. Liksom i ärendena enligt PsykL torde behov av offentligt biträde föreligga främst i sådana fall där de faktiska förhållandena är oklara eller utredningen i ärendet är ofullständig eller tvekan kan råda om den lämpligaste formen för samhällets ingripande. Vid bedömande av behovet av biträde måste hänsyn också tas till vem som för talan hos nämnden. Är det den psykiskt utvecklingsstörde själv som för talan, torde behov av biträdeshjälp oftare föreligga än om talan förs av hans vårdnadshavare eller förmyndare. Det bör dock inte vara uteslutet att utse offentligt biträde även i fall då vårdnadshavare eller förmyndare för talan. I utskrivningsärenden saknas i många fall anledning att utse biträde.

Biträde enligt NvL bör förordnas endast om det behövs för att tillvarata alkoholmissbrukarens rätt. Vid avgörandet om sådant behov föreligger måste hänsyn tas till flera olika omständigheter. Om en alkoholmissbrukare har tillfälligt omhändertagits av polismyndigheten eller eljest är berövad friheten, är hans möjligheter att på egen hand komplettera utredningen starkt beskurna. En sådan person har därför större behov av biträde än den som är på fri fot. Vederbörandes fysiska och psykiska tillstånd och andra förhållanden som inverkar på hans förmåga att sakligt bedöma det föreliggande utredningsmaterialet är också av betydelse. Hänsyn måste vidare tas till om utredningen framstår som fullständig eller bristfällig. Förordnande av offentligt biträde bör inte komma i fråga i sådana fall där fakta är fullt klara och det är uppenbart att intagning på allmän vårdanstalt måste ske. Om däremot de faktiska förhållandena inte är otvetydiga eller tvekan kan råda om den lämpligaste vårdformen, är det i många fall anledning att förordna biträde. På grund av den verkan på vårdtidens längd, som farlighetsrekvisitet har, torde det ofta finnas skäl att förordna offentligt biträde när förhandenvaron av detta rekvisit är oklar, även om det är uppenbart att annan specialindikation för intagning föreligger. Om alkoholmissbrukaren av diskretionsskäl inte kan få del av all väsentlig bevisning i ärendet, kan detta utgöra särskild anledning att överväga förordnande av biträde åt honom. Även om biträdet inte har annan rätt än vederbörande själv att ta del av materialet torde han likväl i detta fall kunna göra en god insats. Har frågan om intagning aktualiserats genom att allmän domstol med stöd av 31 kap. 2 § BrB överlämnat åt nykterhetsnämnd att föranstalta om erforderlig vård och har den enskilde i brottmålet haft försvarare, kan behovet av biträde i intagningsärendet bli mindre starkt, eftersom de förhållanden, som är av betydelse enligt NvL, blivit belysta i brottmålet.

Vid avgörande av frågan om offentligt biträde bör förordnas skall ingen hänsyn tas till alkoholmissbrukarens ekonomiska förhållanden. Avgörande bör uteslutande vara om i intagningsärendet hans rätt inte anses kunna tillvaratas utan biträde.

När det gäller ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård eller för utredning enligt BvL är tanken inte att biträde skall förordnas i alla ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård, utan hänsyn måste tas till förhållandena i varje enskilt fall. Det är många olika faktorer som här spelar en roll. Utredningens fullständighet är av betydelse i sammanhanget. Förordnande av offentligt biträde bör inte komma i fråga i sådana fall där fakta är fullt klara och det är uppenbart att ett beslut om omhändertagande bör meddelas. Om däremot de faktiska förhållandena inte är otvetydiga eller tvekan kan råda om den lämpligaste formen för ett ingripande från samhällets sida, är det i många fall anledning att förordna biträde. Med hänsyn till den verkan på den omhändertagnes behandling, som ett omhändertagande på grund av den unges eget beteende har, torde det ofta finnas skäl för att förordna offentligt biträde i de fall då det är oklart huruvida förutsättningarna enligt 25 § b) BvL föreligger, även om det är uppenbart att annan grund för ett omhändertagandebeslut är för handen. Kan av diskretionsskäl enskild berörd part inte få del av all väsentlig bevisning i ärendet, torde detta utgöra särskild anledning att överväga förordnande av offentligt biträde. Har frågan om omhändertagande för samhällsvård aktualiserats genom att allmän domstol med stöd av 31 kap. 1 § BrB överlämnat åt barnavårdsnämnd att föranstalta om erforderlig vård och har den unge haft försvarare i brottmålet, kan behovet av biträde i ärendet angående omhändertagande för samhällsvård bli mindre starkt därför att de förhållanden, som är av betydelse enligt BvL, blivit belysta i brottmålet. En annan omständighet som kan ha betydelse för frågan om förordnande av offentligt biträde är de enskilda parternas förmåga att förstå vad som är relevant i ärendet och att bidra till en allsidig belysning därav. Förhållandet mellan barnet och föräldrarna kan också vara en faktor i sammanhanget. Är det fråga om omhändertagande för samhällsvård enligt 31 § BvL, torde det regelmässigt inte finnas anledning att förordna offentligt biträde i andra fall än när underårig, som fyllt 15 år, motsätter sig omhändertagande eller föräldrar eller annan vårdnadshavare bestrider att den minderårige blivit övergiven.

Flertalet ärenden enligt UtlämnL torde vara så otvetydiga och klara att det inte kan anses motiverat att förordna något biträde. Vid prövningen av frågan om offentligt biträde i dessa ärenden skall ingen hänsyn tas till den dömdes ekonomiska förhållanden.

Den skillnad i fråga om rätt till offentligt biträde som i utlänningslagstiftningen för närvarande görs mellan sådana utlännningar, som inte är på fri fot, och utlännningar på fri fot har en viss motsvarighet i RB:s bestämmelser om offentlig försvarare. Enligt RB skall en misstänkt, som är anhållen eller häktad, alltid få offentlig försvarare om han begär det, medan annan misstänkt erhåller offentlig försvarare endast

om han saknar privat försvarare och domstolen finner att hans rätt inte kan tillvaratas utan biträde. Reglerna i utlänningslagstiftningen och i RB är dock inte helt parallella. Det bör observeras *dels* att offentlig försvarare biträder den misstänkte inte bara vid muntlig förhandling utan även vid skriftväxling med domstolen, och *dels* att den som fått offentlig försvarare åtnjuter biträde av denne även vid fullföljd av talan till högre rätt och detta helt oberoende av om parten är anhållen eller häktad. När det gäller utlänningslagstiftningen kan man ifrågasätta om det finns tillräcklig anledning att i fråga om rätten till offentligt biträde uppställa helt olika regler för dem som inte är på fri fot och dem som är på fri fot. Givetvis inverkar ett frihetsberövande i viss mån på en utlännings möjligheter att tillvarata sina intressen. Även utlännningar som är på fri fot kan emellertid i realiteten vara isolerade och utan kontakter och utan större möjligheter att inverka på utredningen. Från biträdesbehovssynpunkt går det inte någon skarp skiljegräns mellan de utlännningar som är berövade friheten och de utlännningar som är på fri fot. Vid bedömandet av en utlännings biträdesbehov måste hänsyn givetvis tas bl. a. till om han kan röra sig fritt eller ej. Men det finns andra faktorer som är lika betydelsefulla för behovet av biträde, t. ex. utlännings förmåga att förstå vilka upplysningar som är betydelsefulla i sammanhanget och hans förmåga att klargöra relevanta förhållanden. Det från rättssäkerhetssynpunkt ändamålsenliga synes vara att inte någon viss omständighet tilläggas större betydelse än andra när man i lagen bestämmer förutsättningarna för förordnande av offentligt biträde. Villkoren för förordnande av offentligt biträde synes böra utformas så att för alla fall en sammanvägning kan ske av alla de faktorer som i det enskilda fallet framstår som betydelsefulla för bedömande av behovet av offentligt biträde. Här föreslås därför — i överensstämmelse med vad som förordats i samband med tidigare behandlad lagstiftning — att för de typer av utlänningsärenden, beträffande vilka möjlighet skall föreligga att förordna offentligt biträde, den gemensamma regeln uppställs att biträde skall förordnas, om det behövs för att tillvarata utlännings rätt.

Vid bedömande av frågan om offentligt biträde behövs för tillvaratagande av utlännings rätt i ett utlänningsärende av förevarande slag, måste — som nyss antytts — hänsyn tas till ett stort antal faktorer. I det föregående har nämnts att frågan om utlänningen är på fri fot eller ej bör tillmätas betydelse i sammanhanget och att hans förmåga att förstå vilka upplysningar som är betydelsefulla och hans förmåga att klargöra relevanta förhållanden likaledes spelar en viktig roll. Lider utlänningen av psykisk sjukdom, utgör detta givetvis ofta ett starkt skäl för förordnande av biträde. Utredningens beskaffenhet är också av väsentlig betydelse i sammanhanget. Regelmässigt torde något offentligt biträde inte behövas i sådana fall där alla förhållanden av betydelse

synes klarlagda och det är uppenbart vilket beslut som är det riktiga. Om däremot beslutsunderlaget är intetsägende eller motsägelsefullt eller tvekan eljest kan råda om vilket beslut som bör meddelas, torde ofta ett biträde ha en viktig uppgift att fylla. Behovet av offentligt biträde påverkas också i viss utsträckning av om det beslut som övervägs grundas på generella eller individuella utlänningskontrollsynpunkter. Skall en utlännings avlägsnas ur landet, torde det oftare föreligga behov att förordna offentligt biträde, om ingreppet beror på individuella förhållanden som kan läggas utlännings till last än om hans avlägsnande utgör ett led i en av exempelvis arbetsmarknadsskäl beslutad åtstramning av utlänningspolitiken.

Har en utlännings själv utsett lämplig person till biträde åt sig, föreligger regelmässigt ej något behov av offentligt biträde. Avvisas emellertid det privata biträdet, kan offentligt biträde behöva förordnas. Från att utlännings har privat biträde är att skilja det fallet att han vänt sig till en person med begäran om bistånd och denne förklarat sig villig att biträda honom, under förutsättning att han erhåller förordnande som offentligt biträde. Är läget detta, bör den omständigheten att personen i fråga eventuellt redan påbörjat arbetet inte utgöra hinder för att han förordnas till offentligt biträde.

Vid bestämmande av om offentligt biträde bör förordnas skall ingen hänsyn tas till utlännings ekonomiska förhållanden. Det avgörande bör uteslutande vara om i det föreliggande ärendet utlännings rätt inte kan tillvaratas utan biträde.

2.3.15.2 Remissyttrandena

Den av utredningen föreslagna allmänna förutsättningen för förordnande av offentligt biträde att sådant behövs för att tillvarata den enskildes rätt i ärendet om tvångsingripande tillstyrks eller lämnas utan erinran i det stora flertalet remissyttranden. Även utredningens uppfattning att många ärenden på de områden där offentligt biträde föreslås är av den arten att något behov av offentligt biträde inte föreligger delas av flertalet remissinstanser. Till de remissinstanser som intagit denna ståndpunkt hör *kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, psykiatriska nämnden, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Kronobergs och Värmlands län samt Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt*. Några remissinstanser är dock kritiska mot förslaget och mot utredningens uttalanden om behovet av offentligt biträde på olika områden. Hit hör *JK, JO, kammarrätterna, SIV, länsstyrelserna i Östergötlands och Västerbottens län samt Riksförbundet för utvecklingsstörda barn*.

Socialstyrelsen framhåller att behovet av biträde endast är påkallat i enstaka undantagsfall och att erforderlig hänsyn vid fråga om förordnande bör tas till klientens uppfattning om behovet av biträde.

Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt framhåller att förvaltnings-

ärendena i många fall är sådana, att ett biträde ej skulle kunna uträtta något positivt för parten. Utredningen av vederbörande barnavårdsnämnd etc. kan vara så väl motiverad, att utgången av ärendet framstår som självklar.

Psykiatriska nämnden anför att även om dess erfarenhet är, att det endast är i undantagsfall som den muntliga förhandlingen i nämnden tillhörande ärenden rör frågor där ett biträde kan göra någon insats av värde och även om nämnderna av psykologiska skäl torde komma att finna det svårt att med erforderlig restriktivitet pröva framställningar om förordnande av offentligt biträde nämnden inte vill förorda en särställning i fråga om de administrativa frihetsberövanden som sker med stöd av PsykL.

Riksförbundet för utvecklingsstörda barn anför i fråga om utskrivning från vårdhem eller specialistsjukhus att möjligheten att förordna om offentligt biträde bör utnyttjas i större omfattning än utredningen förutsatt. Den omständigheten att den intagne haft offentligt biträde i in-skrivningsärendet bör inte förhindra att han får sådant biträde även i utskrivningsärendet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför att en alkoholmissbrukares behov av biträde inför länsrätten ofta torde vara mindre än en åtalads behov av försvarare i en straffprocess. Enligt länsstyrelsen är nämligen en åtalads behov av försvarare betingat av angelägenheten av att ge den åtalade en i förhållande till åklagaren jämbördig ställning i fråga om den rättsliga argumenteringen. I tvångsintagningsärendet förekommer inte något liknande tvåpartsförhållande. Där är vårdaspekten primär och länsstyrelsens erfarenheter är också sådana, att större delen av intagningsärendena är av den art, att behov av biträde ej torde föreligga.

Med det av utredningen föreslagna behovskriteriet skulle det enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* sannolikt ytterst sällan komma att utses något offentligt biträde i de typer av socialmål som handläggs vid länsrätt. Det material och de påståenden som läggs fram inför länsrätten nagelfars nog. Den enskilde parten ges tack vare den informella processen mycket goda möjligheter att själv föra sin talan på ett tillfredsställande sätt. Å andra sidan är det enligt länsstyrelsen fullt klart att många, kanske flertalet, parter i ett socialmål känner sig övergivna och försatta i underläge när de uppträder i en förvaltningsprocess. Det bästa sättet att ge en enskild part en känsla av jämställdhet är kanske att alltid erbjuda honom möjligheten att få biträde och länsstyrelsen föreslår därför att offentligt biträde också skall utses om den enskilde parten så önskar.

Även en generös tillämpning av utredningens förslag medför enligt *SIV*, att biträde kommer att förordnas i ett begränsat antal fall i utlänningsärenden. Verket måste emellertid få fram alla upplysningar och klargöra alla relevanta förhållanden. Utredningens bestämmelser i för-

ening med att det i regel inte finns någon besvärsmätt över verkets beslut i sakfrågor och inte heller över beslut att vägra biträdesbjälp skulle med största sannolikhet enligt verket medföra ett gradvis undergrävande av tilltron både till utlänningsmyndigheten och dess handläggning. Verket kan om det erfordras ge åtskilliga exempel på mycket omskrivna avlägsnandecärenden där sakfrågan med nuvarande praxis är förhållandevis enkel men där vägrad biträdesbjälp skulle för en stor allmänhet framstå som en bekräftelse på att handläggningen är ensidig. Till det anförda kommer enligt verket att en allmän klausul som den föreslagna medför betydande tillämpningsproblem och härigenom ökade krav på personalen i ett läge där handläggningstiderna redan nu är alltför långa. Enligt verkets mening bör gälla att biträde skall kunna förordnas om utlänningsen önskar det. En sådan regel har fördelen av att vara både enkel att tillämpa och ge största möjlighet till allmän insyn.

En ovillkorlig rätt att på begäran få offentligt biträde föreslås även av *länsstyrelsen i Östergötlands län* för fall enligt NvL och UtL där parten är berövad friheten.

Partens inställning till frågan om förordnande tas upp även av JO, som påpekar att det inte framgår av förslaget vilken betydelse partens egen inställning till frågan om offentligt biträde skall ha. Även utan särskilt stadgande bör det dock vara tydligt, att sådant biträde skall förordnas när parten begär det och särskilda skäl ej talar emot ett förordnande. — Den enskildes rättsskyddsintresse på nu förevarande förvaltningsområde är enligt *kammarrätten i Stockholm* så starkt, att bestämmelserna bör utformas så att därav framgår, att sådant biträde skall utgå i de av JO angivna fallen.

JK är tveksam till om man skall nöja sig med en sådan allmän regel som utredningen föreslagit. Det synes JK vara möjligt att efter ytterligare överväganden inom vart och ett av de av reformen berörda områdena ange mer specificerade rekvisit för utseende av biträde. Bl. a. torde det vara av intresse att belysa betydelsen av att vederbörande part är berövad friheten vid ärendets handläggning. Här torde åtminstone för några områden, bl. a. nykterhetsvården, kunna ifrågasättas om inte offentligt biträde skall utses så snart begäran därom framställts i analogi med vad som gäller i brottmål, där den misstänkte är anhållen eller häktad (jfr 21 kap. 3 § sista stycket RB). Även för part som är underårig torde enligt JK finnas anledning att överväga rätt till offentligt biträde efter begäran därom. En omarbetning av reglerna i den föreslagna riktningen synes JK vara ägnad att ytterligare stärka rättssäkerheten ävensom vara till gagn för de berörda förvaltningsmyndigheternas arbete.

En jämförelse med förhållandena i brottmålsprocessen görs även av *kammarrätten i Göteborg* som anför, att behovet av offentligt biträde

liksom av offentlig försvarare är särskilt framträdande när det är fråga om en långtgående frihetsinskränkning eller när risken är stor för att den mot vilken åtgärd övervägs inte själv kan bevaka sina intressen. I sistnämnda hänseende vill kammarrätten särskilt peka på 11 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, där det föreskrivs, att den som är under 21 år normalt skall ha offentlig försvarare, om det finns anledning att döma till annan påföljd än böter. Mål om omhändertagande enligt BvL berör ofta personer, som kan antas sakna förutsättningar att effektivt bevaka sin rätt. En mer frekvent användning av offentligt biträde i barnavårdsmålen än vad utredningen synes ha tänkt sig kan därför vara önskvärd. De nu anförda synpunkterna torde i varierande utsträckning äga tillämpning även på de andra grupperna av förvaltningsmål, beträffande vilka utredningen har föreslagit att offentligt biträde skall kunna förordnas. Kammarrätten vill dessutom framhålla att de administrativa frihetsberövandena i många fall innebär mer djupgående ingrepp i den enskildes liv än frihetsstraff som utdöms av allmän domstol. F. n. gäller beträffande rätten att erhålla offentlig försvarare att sådan skall utses, om den misstänktes rätt inte kan tas till vara utan biträde. Är den misstänkte anhållen eller häktad, har han ovillkorlig rätt att få offentlig försvarare. Även eljest när han är berövad friheten på grund av dom har den misstänkte sådan rätt (19 § RP). Enligt kammarrättens mening är det svårt att finna skäl för restriktivare regler för utseende av offentligt biträde i förvaltningsärenden än för offentlig försvarare i brottmålsprocessen. Den omständigheten att förvaltningsprocessen inte i lika stor utsträckning utspelar sig i muntliga former som brottmålsprocessen är enligt kammarrättens mening inte något skäl för att institutet offentligt biträde skall komma till användning i mindre utsträckning än institutet offentlig försvarare. Tvärtom torde i många fall behovet av offentligt biträde vara större i en skriftlig process än i en muntlig.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att reglerna om förutsättningarna för förordnande bör vara klara och lätta att tillämpa. Det kan därför enligt länsstyrelsen ifrågasättas om den föreslagna texten inte bör kompletteras med tillägsbestämmelser som något mera ingående anger när biträde skall utses.

2.3.16 Förordnande myndighet

2.3.16.1 Utredningen

Utredningen föreslår att fråga om förordnande av offentligt biträde bör prövas av den i det bakomliggande ärendet beslutande myndigheten eller domstolen inte bara om framställning rörande sådant biträde gjorts hos myndigheten respektive domstolen utan också om det eljest finns anledning överväga frågan. Vid avslag på begäran om offentligt biträde,

får enligt utredningens förslag talan mot beslutet i princip föras i samma ordning som gäller för talan mot beslut varigenom myndigheten avgör det ärende vari biträde begärs.

Såsom tidigare utvecklats innebär utredningens förslag att offentligt biträde inte skall kunna förordnas för ärendes prövning i bl. a. barnavårdsnämnd. I detta sammanhang anför utredningen att det skulle föreligga stor risk för att praxis beträffande förordnande av offentligt biträde skulle bli mycket skiftande, om beslutanderätten i detta ämne lades i händerna på barnavårdsnämnderna. Av praktiska skäl torde det vara olämpligt att överlämna åt högre myndighet, exempelvis länsrätten, att avgöra huruvida under pågående handläggning hos barnavårdsnämnd offentligt biträde skall förordnas. När det gäller ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård tillkommer den ytterligare omständigheten, att det ofta inte förrän på ett sent stadium blir klart att nämnden inte kan begränsa sig till förebyggande åtgärder.

2.3.16.2 Remissyttrandena

Remissinstanserna har allmänt tillstyrkt eller lämnat utan erinran förslaget att offentligt biträde skall utses av den myndighet som handlägger och beslutar i ärendet om ingripande mot den enskilde. Till dessa remissinstanser hör *kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus och Värmlands län* samt *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt*.

Ett par remissinstanser förordar dock en annan ordning. *Kammarrätten i Stockholm* förordar sålunda att de offentliga biträdena skall förordnas av rättshjälpsnämnd. Kammarrätten, som finner mycket tala för en sådan lösning, pekar på att rättshjälpsnämnden förordnar biträde enligt rättshjälpslagen inom förvaltningsområdet och att det därför ur såväl praktisk som principiell synpunkt samt i likformighetens intresse är önskvärt att även offentligt biträde förordnas av samma nämnd. — Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Östergötlands län*. Länsstyrelsen finner dock att frågan om själva behovet av offentligt biträde alltid bör prövas av vederbörande förvaltningsmyndighet eller förvaltningsdomstol.

Ett par remissinstanser tar upp frågan vilken myndighet som bör förordna offentligt biträde i barnavårdsnämnd. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att förordnande i sådant fall bör meddelas av länsrätten medan *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* anser att rättshjälpsnämnden bör ligga närmast till hands.

2.3.17 Ersättning till offentligt biträde

2.3.17.1 Utredningen

Offentligt biträde bör ha rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt.

I anslutning till bestämmelserna i det förslag till rättshjälpslag som upptagits i promemoria angående reform av samhällets rättshjälp (Ju 1970: 14) finner utredningen att ersättningen till offentligt biträde bör bestämmas av rättshjälpsmyndigheten och att till ledning för bestämmande av ersättningen skall finnas taxa, som fastställs av Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande centralmyndigheten för rättshjälpen. Den sålunda föreslagna ordningen finner utredningen motiveras av det allmännas intresse av en effektiv kostnadskontroll och angelägenheten av att uppnå största möjliga enhetlighet vid bedömningen av hit hörande ersättningsfrågor. Övervägande skäl talar enligt utredningen för att uppställa huvudregeln att beslutanderätten skall tillkomma den rättshjälpsmyndighet inom vars område den myndighet är belägen som utsett det offentliga biträdet. En viss möjlighet att överflytta beslutanderätten till annan rättshjälpsmyndighet torde dock böra finnas. Därför föreslår utredningen att vid sidan av nyssnämnda huvudregel uppställs regeln att, om särskilda skäl föreligger, beslut får fattas av annan rättshjälpsmyndighet. En tillämpning av sistnämnda regel torde enligt utredningen bl. a. bli aktuell i fall då myndighet utsett offentligt biträde först efter det att myndigheten skilt saken från sig och biträdets verksamhet således helt varit förlagd till högre instans.

Ersättningen till offentligt biträde bör utgå av statsmedel. Vad angår frågan om ersättningen till offentligt biträde skall stanna på statsverket eller den enskilde skall kunna förpliktas att till statsverket återbetala kostnaden torde till en början kunna konstateras att målets utgång inte bör tillmätas någon betydelse. Det kan däremot ifrågasättas om inte den enskilde partens ekonomiska situation bör inverka så, att enligt vissa regler återbetalningsskyldighet skall kunna åläggas den enskilde, om vid ärendets avgörande hans ekonomi anses tåla en sådan påfrestning.

Mot en återbetalningsskyldighet i ärenden enligt de sociala vårdlagarna kan dock anföras att i flera andra vårdssammanhang den enskildes ekonomi inte tilläggas någon betydelse. Härtill kommer att det ekonomiska värdet för staten av en återbetalningsskyldighet i vissa fall torde bli ringa och att bestämmelsernas tillämpning för myndigheterna skulle medföra arbete som knappast står i proportion till vinsten. Därför föreslås beträffande de sociala vårdlagarna inte någon skyldighet för enskild part att i mån av ekonomisk förmåga återbetala kostnaden för offentligt biträde.

Med hänsyn till ärendenas natur synes det skäligt att även det all-

männas kostnader för offentligt biträde enligt UtlämnL och nordiska verkställighetslagen också i fortsättningen stannar på statsverket.

När det gäller offentligt biträde som utses enligt UtlL torde inte lika starka skäl tala för att biträdesersättningen undantagslöst bör stanna på det allmänna. Omständigheterna i ett ärende om utlännings avlägsnande ur landet e. d. kan vara sådana att det framstår som skäligt att utlänningen helt eller delvis får bestrida kostnaderna för offentligt biträde som förordnats åt honom. Denna ståndpunkt överensstämmer med gällande rätt. Den nuvarande utformningen av reglerna i ämnet synes dock kunna göras till föremål för viss kritik.

För närvarande gäller att utlänning, som inte är på fri fot, ej kan förpliktas att betala kostnaden för biträde vid förhör och ej heller kostnaden för biträde vid besvärs anförande. Utlänning, som vid förhöret är på fri fot, kan däremot av förhörsmyndigheten åläggas att ersätta statsverket kostnaden för biträdesersättningen, om han befins kunna göra detta utan intrång i de medel som han behöver för sitt eget uppehälle och för fullgörande av underhållsskyldighet som åligger honom. Denna skillnad i betalningshänseende mellan utläningar, som inte är på fri fot, och utläningar på fri fot synes föga motiverad. Antag exempelvis att en flykting kommer till vårt land och att frågan om hans avvissning underställs den centrala utlänningsmyndigheten. Myndigheten låter anordna förhör med utlänningen, varvid denne åtnjuter offentligt biträde. Det synes i ett sådant fall svårförståeligt att utlänningsens ställning i fråga om skyldigheten att ersätta statsverket kostnaden för biträdet skall vara en annan om han tillåts att vara på fri fot med skyldighet att dagligen anmäla sig hos polisen än om han tas i förvar. Därför föreslås här att i betalningsavseende olika regler inte skall uppställas för utläningar på fri fot och utläningar som inte är på fri fot.

De utlänningsärenden, i vilka offentligt biträde kan förordnas, är av starkt skiftande art. I vissa fall är det fråga om avlägsnande ur riket av en utlänning på den grund att han kan befaras fortsätta brottslig verksamhet här i riket eller eljest kan betraktas som asocial. I sådana fall skulle det möjligen kunna övervägas att uppställa regeln att utlänningen skall åläggas att betala i de fall då beslutet blir att avlägsna honom ur landet men däremot inte i fall då han tillåts stanna kvar. En sådan ordning torde dock inte vara lämplig för dessa ärenden därför att humanitära synpunkter av olika slag kan göra att utlänningen tillåts vara kvar i Sverige utan att det därför finns anledning att i betalningshänseende behandla honom på annat sätt än om han avlägsnats ur landet. Fråga om en utlännings avlägsnande ur Sverige kan emellertid också aktualiseras av en skärpning av den generella utlänningskontrollen, t. ex. av arbetsmarknadsskäl. I sådana fall torde visserligen anledning ofta saknas att förordna offentligt biträde. Om det emellertid på grund av särskilda förhållanden befinns erforderligt att utse bi-

träde åt utlännningen — som kanske vistats här under avsevärd tid — kan det framstå som oskäligt att låta utlännningen betala biträdesersättningen. Detta kan vara fallet vare sig beslutet blir att utlännningen på de ifrågavarande generella grunderna skall avlägsnas ur landet eller han tillåts stanna kvar. Rör det sig om avvisning av en nyanländ utlännning, kan förhållandena vara sådana att det synes skäligt att utlännningen åläggs att betala ersättningen till offentligt biträde, vare sig beslutet går i den ena eller den andra riktningen. Observeras bör vidare att det kan förekomma utlänningsärenden, i vilka både individuella och generella utlänningskontrollsynpunkter kan åberopas och som på denna grund är särskilt komplicerade. Av det anförda torde framgå att det inte kan komma i fråga att uppställa en regel som låter ärendets utgång få avgörande betydelse för frågan om utlännningens skyldighet att återgälda ersättningen till offentligt biträde.

En omständighet som torde böra tilläggas viss betydelse när det gäller att bestämma om en utlännning skall behöva ersätta staten kostnaden för offentligt biträde är utlännningens ekonomiska situation. Har utlännningen god ekonomi, torde det i många fall finnas större anledning att låta honom betala kostnaden för offentligt biträde än om hans ekonomiska situation är sämre. Frågan om utlännningens betalningsskyldighet torde emellertid inte böra bedömas endast med hänsyn till hans ekonomiska ställning. Regeln synes böra vara att frågan om utlännningens skyldighet att till statsverket återbetala kostnaden för offentligt biträde bör göras beroende av en allmän skälighetsprövning, vid vilken hänsyn tas till alla föreliggande omständigheter.

Man torde emellertid inte böra stanna vid en regel av nyss angivet innehåll. Det synes önskvärt att undvika betalningsålägganden som inte kan verkställas. Sådana ålägganden medför bl. a. en onyttig belastning av de exekutiva myndigheterna. Med tanke härpå och även för att för enkla den beslutande myndighetens arbete torde den nyssnämnda allmänna skälighetsregeln böra kompletteras med en regel av innehåll att utlännningen inte skall åläggas betalningsskyldighet med mindre den beslutande myndigheten bedömer situationen vara sådan att utlännningen kan antas ha förmåga att betala utan intrång i de medel som behövs för hans eget uppehälle och för fullgörande av underhållsskyldighet som åligger honom. Myndigheten synes härvid böra ta hänsyn inte blott till utlännningens situation för tillfället utan även till den betalningsförmåga han kan väntas ha under de närmaste fem åren. En nyanländ flykting, som tillåts stanna, har kanske vid ankomsten inte medel som förslår till att gälda biträdesersättningen men kan beräknas få tillräcklig inkomst inom de närmaste fem åren på grund av sina yrkeskunskaper. I ett sådant fall synes det inte böra vara uteslutet att ålägga utlännningen att betala biträdesersättningen.

I enlighet med det anförda föreslås en bestämmelse av innehåll att

i den mån det befinns skäligt utlänningen i samband med huvudsakens avgörande kan åläggas att till statsverket återbetala hela eller del av statsverkets kostnad för ersättning till offentligt biträde. Utlänningen skall dock inte få åläggas att återbetala högre belopp än han enligt myndighetens bedömande kan antas ha förmåga att betala inom fem år utan intrång i de medel som behövs för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Uppgår — därför att rättshjälpsmyndigheten skall besluta om vilket arvode offentligt biträde skall få m. m. — statsverkets slutliga kostnad till lägre belopp än som lagts till grund för beslutet om återbetalning, skall efter anmälan av rättshjälpsmyndigheten frågan om utlänningens återbetalningsskyldighet ånyo prövas. Vidare bör föreskrivas att betalningsåläggande som förut sagts får verkställas i den ordning som är föreskriven beträffande domstols dom i tvistemål. Åtgärd för uttagande av beloppet skall inte få vidtas senare än fem år efter det betalningsåläggandet vann laga kraft.

Den reglering av frågan om utlännings skyldighet att ersätta statsverket kostnaden för offentligt biträde, som föreslagits i det föregående, har avsett ärenden enligt UtIL. Enligt vad som förordats i det föregående skall emellertid offentligt biträde kunna utses inte blott i vissa ärenden enligt UtIL utan också i ärenden om utlännings hemsändande enligt kungörelsen angående tillämpningen av PsykL, stadgan angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda och kungörelsen angående anmälan om socialhjälp åt utlännningar m. m. Det rör sig här om personer som är intagna på mentalsjukhus eller specialsjukhus eller beträffande vilka det föreligger ett varaktigt behov av socialhjälp eller omhändertagande för samhällsvård. Vårdsynpunkter och andra sociala synpunkter sätter i hög grad sin prägel på dessa ärenden. Anledning torde inte finnas att för dessa ärenden införa möjlighet att ålägga utlänningen skyldighet att till statsverket återbetala hela eller en del av kostnaden för ersättning till offentligt biträde som förordnats åt honom.

2.3.17.2 Remissyttrandena

I fråga om förslaget att det regionala rättshjälpsorganet skall bestämma ersättningen till offentligt biträde har meningarna varit delade under remissbehandlingen. *Socialstyrelsen, kammarrätten i Stockholm* samt *länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs och Värmlands län* tillstyrker förslaget. Av de övriga anser huvudparten att åtminstone förvaltningsdomstol bör anförtros att fastställa ersättning. Hit hör *hovrätten för Västra Sverige, kammarrätten i Göteborg* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Hallands och Jämtlands län*.

Länsstyrelsen i Värmlands län anför att förslaget innebär ett utnyttjande av den erfarenhet rättshjälpsnämnden kan antas komma att förvärva från fastställande av biträdesersättning enligt rättshjälpslagen.

Kammarrätten i Göteborg anför att i allt väsentligt samma skäl som

anförts för att ersättningen till offentlig försvarare skall bestämmas av domstolen (prop. 1972: 24 s. 290 ff) talar för att ersättningen till offentligt biträde skall bestämmas av domstolen eller i förekommande fall av förvaltningsmyndigheten. Kammarrätten tillägger att mål, där offentligt biträde förordnas, säkerligen i stor utsträckning kommer att företagas till muntlig handläggning och det är enligt kammarrätten antagligt att frekvensen av sådan handläggning kommer att öka. Även i de fall då målet avgörs utan muntlig förhandling ligger den handläggande domstolen eller myndigheten närmast till att bedöma omfattningen och betydelsen av biträdets insats och därmed skäligheten av begärd ersättning. De förvaltningsmyndigheter, som nu föreslås erhålla rätt att utse offentligt biträde, får anses tillräckligt kvalificerade för att kunna bestämma ersättningen. Noggrant utarbetade taxor tryggar enhetligheten beträffande ersättningsbeloppen. Kammarrätten påpekar även att förvaltningsdomstolar jämlikt bestämmelser i förvaltningsprocesslagen redan bestämmer ersättningen åt parter, vittnen, sakkunniga och andra.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför att de berörda domstolarna, som även till antalet är betydligt färre än antalet allmänna domstolar, tämligen snart torde få en samlad erfarenhet av att bedöma ersättningsfrågor. I sådana ärenden som inte avgörs av förvaltningsdomstol torde dock rättshjälpsnämnden enligt länsstyrelsen ha att avgöra ersättningsfrågan även om systemet i vissa fall synes krångligt.

Länsstyrelsen i Stockholms län påpekar att länsrätten redan nu beslutar om ersättning i vissa utlänningsärenden.

Länsstyrelsen i Hallands län anser det lämpligt att den myndighet som utser biträdet även fastställer ersättningen. Det innebär enligt länsstyrelsen en enklare ordning än den av utredningen föreslagna. Om arvodes- och kostnadsersättningsfrågorna likväl anses — med hänsyn till angelägenheten av att undvika splittring i kostnadskontrollen — böra så långt möjligt avgöras av rättshjälpsnämnden torde dock enligt länsstyrelsen länsrätt ges befogenhet att besluta om arvode och ersättning.

Den föreslagna grundläggande regeln om att ersättning till offentligt biträde skall utgå av allmänna medel och enligt huvudparten av lagarna stanna på statsverket har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser.

Utredningens förslag om att återbetalningsskyldighet skall kunna åläggas i utlänningsärenden får ett blandat mottagande av remissinstanserna. *Länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Värmlands och Jämtlands län* samt en minoritet inom *SIV* är positiva till utredningens förslag. *Hovrätten för Västra Sverige* och *JO* är tveksamma medan majoriteten i *SIV*, *de tre rättshjälpsanstalterna* samt *TCO* är negativa.

Enligt minoriteten i *SIV* är det visserligen högst tvivelaktigt om de administrativa kostnaderna för ett system med återbetalningsskyldighet

skulle komma att täckas av vad som kan komma att återgäldas till statsverket. Skäl finns trots detta att tillstyrka utredningens förslag. För återbetalningsskyldighet talar nämligen en jämförelse med brottmålsreglerna om kostnaden för offentlig försvarare och att det i en del visserligen sällsynta ärenden där utlänning som avlägsnas har egna betydande tillgångar och i de något vanligare fallen där en utlänning får stanna här på helt andra skäl än han först åberopat (exempelvis genom giftermål) kan te sig stötande om någon återbetalningsskyldighet inte kunde komma ifråga. Möjligt är även att den som tvångsvis avlägsnats ur landet skulle dra sig för att återvända hit utan att förutsättningarna ändrats, om han visste, att han här i landet hade en skuld att betala. Vidare skulle, om verkets förslag att utlänning skall få biträde om han önskar det, bestämmelser om återbetalningsskyldighet kunna minska benägenheten att begära biträde i klara ärenden.

JO finner det kunna ifrågasättas om icke ärendenas natur även på utlänningslagens område är sådana att ersättningen alltid bör stanna på statsverket. Även den belastning som de exekutiva myndigheterna utsätts för i form av icke verkställbara betalningsålägganden bör beaktas i sammanhanget.

Enligt *hovrätten för Västra Sverige* är det något tveksamt huruvida med hänsyn till ärendenas beskaffenhet en regel om återbetalningsskyldighet över huvud taget bör bibehållas. Regeln i förslaget är dessutom enligt *hovrätten* mycket allmänt hållen och kräver bl. a. att en prognos ställs beträffande utvecklingen av utlännings ekonomiska situation under de närmaste fem åren. *Hovrätten* föreslår att frågan om återbetalningsskyldighet i utlänningsärenden ytterligare övervägs. I detta sammanhang finner *hovrätten* böra observeras att biträde enligt rätts-hjälpslagen ej skall få förordnas då offentligt biträde kan utses. *Hovrätten* vill vidare erinra om att myndighet kan förordna offentligt biträde även om utlänningsen förklarat att han inte vill ha sådan hjälp.

I motsats till utredningen anser majoriteten i *SIV* att utlänning inte bör kunna förpliktas återbetala ersättning som utgått för biträdet. I och för sig kan det enligt verket anföras vissa principiella skäl för att ha en sådan återbetalningsskyldighet men de praktiska problemen och kostnaderna som en sådan ordning kan väntas medföra talar emot. I regel kan vidare medel knappast väntas flyta in från dem som med den föreslagna ordningen kommer i åtnjutande av rättshjälpen, eftersom återbetalningsskyldigheten ju främst är påkallad i de fall där resultatet av handläggningen blir ett avlägsnandebeslut. Återbetalningsskyldigheten skulle alltså bli ett slag i luften och föranleda kostnader som vida överstiger vad som kan erhållas från sökanden sedan han rest ur landet. Även med utredningens linje att biträde skall förordnas endast om behov därav finns kan enligt verket själva principen om återbetalningsskyldighet ifrågasättas.

TCO vill bestämt hävda, att kravet på rättssäkerhet och rätten till största möjliga personliga rörelsefrihet inte gör sig mindre starkt gällande för utlänningar än för svenska medborgare. Efter vad TCO har kunnat finna har utredningen ej heller kunnat framlägga några omständigheter som motiverar den i ersättningshänscende föreslagna skillnaden. TCO anser att ersättningen undantagslöst bör stanna på statsverket.

Malmö rättshjälpsanstalt kan inte finna att utredningen anfört något sakligt bärande skäl för att utlänning skall förpliktas återbetala kostnader och finner det oegentligt, att när det gäller utlänningar återgå till grundsatser som visserligen överensstämmer med nu gällande lag om fri rättegång men som helt frångåtts i såväl rättshjälpslagen som i utredningen i övrigt. Anstalten avstyrker därför utredningens förslag i denna del. — Även *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* avstyrker utredningens förslag och anför, att förordnande av offentligt biträde enligt utlänningslagen skall ske i de fall som på ett alldeles särskilt sätt ingriper i den enskildes liv. Anstalten finner det stötande att utlänning som får kvarstanna kan åläggas återbetalningsskyldighet medan sådan skyldighet ej kan förekomma enligt andra lagar. Erhåller utlänning rättshjälp enligt rättshjälpslagen i ett ärende angående bosättningsstillstånd och föreligger ej skyldighet för honom att betala kostnadsbidrag blir han ej återbetalningsskyldig. Det måste dessutom föreligga stora svårigheter för den beslutande myndigheten att kunna avgöra hur utlänningens situation kan komma att gestalta sig i Sverige under de närmaste fem åren. En mängd faktorer kan där komma att spela in. Lagen öppnar inte någon möjlighet för den enskilde att erhålla ändring i vad myndigheten bestämt angående återbetalningsskyldighet även om det av olika skäl skulle vara aldrig så påkallat. Enda möjligheten att få någon ändring i beslutet synes vara att vederbörande ansöker om nåd. Kan han ej göra rätt för sig kan detta komma att menligt påverka hans möjligheter att vinna svenskt medborgarskap (jfr 6 § 4 lagen om svenskt medborgarskap). Till detta kommer enligt rättshjälpsanstalten att individskostnaderna kan komma att överstiga de belopp som kan komma att flyta in till statsverket. *Rättshjälpsanstalten i Helsingborg* finner utredningens förslag om återbetalningsskyldighet stötande.

Svårigheten att göra bedömningar för fem år framåt i tiden påpekas även av *länsstyrelserna i Östergötlands och Jämtlands län*, som anser att den föreslagna bestämmelsen måste göras enklare. Utlänningens betalningsförmåga måste enligt dessa bedömas enbart med hänsyn till utlänningens situation vid tillfället för beslutet.

2.3.18 *Behörighetskrav för offentligt biträde*

2.3.18.1 Utredningen

Utredningen finner att förfarandet hos flertalet av de myndigheter och domstolar som handhar frågor om administrativa frihetsberövanden inte är formbundet i samma grad som processen i de allmänna domstolarna. Det åligger ofta myndigheten och domstolen att hjälpa de enskilda tillrätta när det behövs och vara aktivt verksamma för att utredningen skall bli så fullständig som förhållandena kräver. I de fall då förhör hålls och allmänt ombud medverkar enligt UtL får dock processen enligt utredningen i någon mån en prägel som liknar rättegången i brottmål. Utredningen påpekar dock att några särskilda kvalifikationer för behörighet som biträde trots detta inte stadgats i utlänningsärenden.

Utredningen anför beträffande nykterhetsvårdsärenden, att det ofta kan vara önskvärt att till offentligt biträde utses person, som har social eller socialmedicinsk utbildning och dessutom är praktiskt förtrogen med nykterhetsvårdsfrågor. Även person med uteslutande på praktisk väg förvärvade kunskaper om nykterhetsvårdslagstiftning och dess problem bör kunna komma ifråga.

I vissa barnavårdsärenden, exempelvis sådana där det är fråga om omhändertagande på grund av den unges eget beteende kan förhållandena enligt utredningen vara sådana, att starka skäl talar för att det offentliga biträdet bör ha juridisk examen och erforderlig praktisk erfarenhet.

I ärenden enligt UtL kan uppkomma fråga om förhör med deltagande av allmänt ombud, som har att tillvarata statsintresset. På grund härav och på grund av naturen hos ärenden enligt utlänningslagen och det förhållandet att utredningen ofta till väsentlig del handhas av polismyndighet torde det visserligen i allmänhet vara ändamålsenligt att biträdet i utlänningsärenden är advokat eller annan jurist med erfarenhet av polisutredningar och av mera kvalificerade förhör och med god kännedom om svensk lagstiftning. Det synes dock ej heller i utlänningsärenden uteslutet att det i en del fall, exempelvis i vissa flyktingärenden, kan visa sig lämpligt att till offentligt ombud förordna annan person som äger ingående kännedom om förhållandena i det land varifrån utlänningen flytt.

I ärenden enligt nordiska verkställighetslagen har den dömde tidigare ofta haft offentlig försvarare och om behov av offentligt biträde finns ligger det nära till hands att förordna den tidigare offentlige försvararen.

Mot denna bakgrund anser utredningen att det inte torde finnas anledning att för offentligt biträde uppställa något krav på att vederbörande skall vara advokat eller ha andra juridiska kvalifikationer. Det väsentliga är att finna en person som med hänsyn till det aktuella ären-

dets typ är lämplig för uppdraget. Det bör självfallet tillses att den som erhåller uppdrag som offentligt biträde har förutsättningar att tillvarata sin huvudmans rätt i ärendet. Det är givetvis enligt utredningen även angeläget att stor omsorg ägnas åt valet av offentligt biträde.

Utredningen anför att i vissa ärenden, exempelvis när utredningen rörande de faktiska förhållandena är bristfällig eller när ärendet eljest är av mer invecklad beskaffenhet det torde vara ändamålsenligt att uppdraget anförtros åt person med juridisk utbildning och erforderlig praktisk erfarenhet.

Utredningen framhåller vidare att det inte kan vara lämpligt att utse person, som är knuten till den beslutande myndigheten eller angränsande myndighet eller till lägre myndighet. Övervägande skäl synes enligt utredningen tala för att den enskilde parten bör tilläggas stort inflytande på valet av offentligt biträde. En sådan ordning gäller nu enligt 21 kap. 5 § RB beträffande utseende av offentlig försvarare i brottmål och skall också gälla beträffande biträde enligt rättshjälpslagen. I huvudsaklig överensstämmelse med dessa lagrum föreslår därför utredningen att till offentligt biträde skall utses den som parten föreslagit, om den föreslagne är lämplig för uppdraget och ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader och ej heller i övrigt särskilda skäl föranleder att annan utses.

2.3.18.2 Remissyttrandena

Utredningens förslag att några speciella behörighetsvillkor för förordnande som offentligt biträde inte skall uppställas utöver ett allmänt lämplighetskrav tillstyrks i princip av flertalet av de remissinstanser som särskilt yttrat sig häröver. Till denna grupp hör *hovrätten för Västra Sverige, socialstyrelsen, kammarrätterna i Stockholm och Göteborg, länsstyrelsen i Kronobergs och Jämtlands län och föreningen Sveriges socialchefer. SIV, länsstyrelserna i Östergötlands och Värmlands län, föreningen Sveriges tingsrättsdomare, rättshjälpsanstalten i Helsingborg och SR* förordar däremot att någon form av kompetenskrav ställs.

Mest positiv till föreningens förslag är *föreningen Sveriges socialchefer* som med tillfredsställelse konstaterar att utredningen inte föreslagit någon formell kompetensbestämmelse. Föreningens erfarenheter pekar nämligen på att endast ett fåtal advokater och andra jurister är tillräckligt väl insatta i de socialrättsliga förhållandena för att på de korta varsel, varom kan bli fråga, kunna göra en meningsfylld insats. Föreningen finner däremot att personer med exempelvis socionomutbildning och lämplig praktisk tjänstgöring i många fall borde kunna göra en god insats som offentligt biträde. På grund härav förutsätter föreningen att de myndigheter, som kommer att ha hand om förordnanden av offentliga biträden skaffar sig en god kännedom om vilka personer — utöver

advokater och deras biträdande jurister — som är lämpliga att mottaga förordnanden.

Hovrätten för Västra Sverige har som nämnts i princip inget att erinra mot att några formella behörighetskrav icke uppställs i fråga om offentligt biträde men vill framhålla, att de ärenden, vari behov av sådant biträde kan anses föreligga, ofta torde vara av sådan art att starka skäl talar för att biträdet bör ha juridisk examen.

Även *länsstyrelsen i Jämtlands län*, som ansluter sig till vad utredningen anfört, framhåller att i flertalet fall där offentligt biträde kan komma ifråga förhållandena torde vara sådan att uppdraget bör anförtros advokat eller annan lämplig jurist med erforderlig praktisk erfarenhet.

Enligt *SIV* är det i och för sig önskvärt att särskilda behörighetsvillkor inte uppställs. Å andra sidan är ärendena enligt verket ofta av så ingripande natur för den enskilde, att det är befogat att i likhet med vad som gäller för offentlig försvarare i brottmål ställa upp någon form av kompetenskrav. Den allmänna rätten till offentligt biträde måste enligt verkets mening kombineras med ett förhållandevis snabbt förfarande. Detta förutsätter att biträdet snabbt kan sätt sig in i sakfrågan och begära att relevanta omständigheter ytterligare klargörs samt slutföra talan. Det förekommer f. n. alltför ofta att vissa landsmän till utlännningar som är föremål för avlägsnandeprövning påstås försöka skaffa sig oskäligen vinning genom att biträda dem. Inte minst för att undvika att oskäligt agerande sätts i system och att det blir ständiga problem med ärenden om avvisning av ombud och besvär hos Kungl. Maj:t bör ett kompetenskrav ställas upp. Verket finner att man eventuellt kunde ställa upp krav på lagfarenhet och kanske även tillåta att icke lagfaren person som godkänts av rättshjälpsmyndighet också skulle få fungera som offentligt biträde i utlänningsärenden.

Länsstyrelsen i Värmlands län delar utredningens uppfattning att även andra än jurister i vissa fall skall kunna utses till offentligt biträde. Länsstyrelsen anser dock att det i lagtexten bör komma till uttryck att till offentligt biträde företrädesvis skall utses jurist. Härmed uppnås nära överensstämmelse med rättshjälpslagens regler. Sådan överensstämmelse bör enligt länsstyrelsen eftersträvas. Rättsskyddskravet på det offentliga biträdets verksamhetsområde torde bäst tillgodoses om till offentligt biträde huvudsakligen förordnas jurist. Länsstyrelsen erinrar om att föredragande departementschefen i propositionen till UtIL (prop. 1970: 30 s. 45) anförde, att det till biträde bör förordnas advokat eller annan lämplig person. Av intresse i detta sammanhang finner länsstyrelsen vidare vara, att JO i 1968 års ämbetsberättelse med hänsyn till rättsskyddsbehovet i ärenden angående omhändertagande för samhällsvård underströk vikten av juristmedverkan i barnavårdsnämnden.

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare instämmer i utredningens påstående att även annan sakkunskap än juridisk kan vara av betydelse för tillvaratagande av partens rätt. Föreningen påpekar emellertid i detta sammanhang att möjligheten att erhålla offentligt biträde inskränks till sådan handläggning som sker inför förvaltningsdomstol eller eljest i rättegångsliknande former. Föreningen understryker starkt att biträde inte bör kunna förordnas i situationer där frågan rör exempelvis medicinska bedömningar. I första hand skall biträdeshjälpen tillgodose rätts-säkerhetssynpunkter och föreningen anser mot bakgrund av det sagda, att frågan om behörighet för offentligt biträde bör regleras på samma sätt som stadgas för biträde enligt rättshjälpslagen.

Länsstyrelsen i Östergötlands län finner befogat att vissa garantier skapas för att biträdet har erforderliga kvalifikationer för sitt uppdrag eftersom det är en myndighet som skall utse biträdet och eftersom statsverket som regel skall stå för kostnaderna. Annan än jurist bör enligt länsstyrelsens mening endast i undantagsfall kunna förordnas som biträde och detta bör enligt länsstyrelsen klart komma till uttryck i lagtexten. *Rättshjälpsanstalten i Helsingborg* har i huvudsak samma uppfattning.

SR finner det anmärkningsvärt att förslaget inte innehåller regler om kompetenskrav för offentligt biträde. Garanti måste enligt förbundet skapas för att den enskilde får stöd av sakkunnigt biträde. Den speciella förvaltningsrätten består av ett stort författningsmaterial och omfattande praxis. Det vore därför enligt förbundet värt att överväga, om inte kompetenskrav borde arbetas in i lagen. En direkt jämförelse med det judiciella området visar, att endast advokat kan förordnas som offentlig försvarare med i grunden likartade uppgifter som det offentliga biträdet inom det administrativa området avses få.

Länsstyrelsen i Kronobergs län tar upp frågan om personvalet och ifrågasätter om inte förslaget bör kompletteras med tillämpningsbestämmelser som något mera ingående anger hur uppdragen skall fördelas. Länsstyrelsen anser att ett klargörande är på sin plats i fråga om någon form av turlista skall användas och vilka yrkesgrupper som i sådant fall skall vara representerade.

2.4 Rättshjälp för utredningskostnader i förvaltningsärenden

2.4.1 Utredningen

När det gäller frågan om utredningskostnader i förvaltningsärenden bör omfattas av förmånerna i rättshjälpsystemet har mot en utvidgning av rättshjälpsförmånerna till att omfatta även utredningskostnader åberopats det förhållandet att förvaltningsmyndigheterna i regel är skyldiga att själva sörja för att utredningen i ärendena blir fullständig. Behovet för en part att förebringa egen utredning kan därför antas vara mindre

än när fråga är om mål eller ärenden vid allmän domstol. Emellertid är det enligt utredningen tydligt att förhållandena i förvaltningsärenden mycket ofta är sådana att den enskilde måste aktivt verka för att få fram utredning av betydelse för honom. Detta gäller vanligen i förfaranden där enskilda parter står mot varandra, t. ex. hyresnämndsärenden. Men även när den enskilde agerar ensam inför myndigheten ankommer det ofta på honom att tillhandahålla nödvändig utredning. Myndigheternas skyldighet i detta avseende har sin naturliga begränsning och kan i många fall inte täcka den enskildes intressen.

På samma sätt är den enskilde i ett förfarande vid förvaltningsdomstol, exempelvis i en skatteprocess, vanligen hänvisad till att själv förebbringa utredning som han kan vilja åberopa. Utredningskostnader av dessa olika slag måste anses tillhöra sådant som bör omfattas av förmånerna i ett utbyggt rättshjälppssystem. Utredningen föreslår därför att utredningskostnader i förvaltningsärenden skall i princip omfattas av rättshjälpen och kunna ersättas av allmänna medel.

Utredningen anser att regler om utredningskostnader i förvaltningsärenden inte bör anknyta till reglerna om ersättning för utredningskostnader i mål eller ärende vid allmän domstol. Sistnämnda regler är avpassade till RB:s bestämmelser om rättegångskostnader och kan inte lämpligen appliceras på förvaltningsområdet. I stället torde man få anknyta till de bestämmelser som skall gälla i fråga om kostnader för utredning i angelägenhet som inte handläggs vid domstol. Detta innebär att förmånen av kostnadsersättning i stort sett görs beroende av att biträde har förordnats i förvaltningsärendet och då endast kan utgå när biträdet har beslutat om utredningen. Sådant beslut skall få meddelas endast om utredningen är skälig påkallad för att den som har rättshjälp skall kunna tillvarata sin rätt.

Utredningen ifrågasätter emellertid om inte i förvaltningsärenden vissa ytterligare garantier bör uppställas för att kostnaden hålls inom en nödvändig ram. Eftersom i förvaltningsärenden myndigheterna har viss skyldighet att sörja för utredningens fullständighet, bör biträdet ej införskaffa utredning när denna lika väl kan anskaffas genom myndighetens försorg. I allmänhet torde i ärendena utan svårighet kunna bedömas vilken medverkan som man i detta avseende kan räkna med från myndigheten. I fall av tvekan bör emellertid biträdet i första hand vända sig till myndigheten och begära dess medverkan till att utredningen införskaffas.

Med hänsyn till de skiftande förhållandena på olika förvaltningsområden och svårigheten att överblicka de olika slags kostnader som det kan bli fråga om bör enligt utredningen en ytterligare garanti uppställas för att kostnaderna skall hållas inom rimlig gräns. På det fastighetsrättsliga området liksom ofta när det gäller tekniska frågor, t. ex. i patentmål, kan en utredning medföra högst betydande utgifter, inför vilka

man har anledning tveka om de verkligen skall kunna ersättas inom ett rättshjälppssystem. Utredningen föreslår därför en ytterligare regel av innehåll att biträdet, innan han fattar beslut om utredning som kan antas medföra *mera betydande* kostnad, har att inhämta godkännande av vederbörande regionala administrativa organ. Regeln torde bli tillämplig endast undantagsvis. Det gäller här fall där det med tanke på bitrådets ansvar för kostnadens nödvändighet eller storlek bör vara i hans intresse att ha en återförsäkring hos det regionala administrativa organet. Den närmare innebörden av uttrycket "mera betydande belopp" torde enligt utredningen kunna belysas genom anvisning, utfärdad i administrativ ordning, förslagsvis av centralmyndigheten för rättshjälpen.

Anledning torde enligt utredningen inte föreligga att behandla utredningskostnaderna olika om de uppkommer i ett hos förvaltningsmyndighet anhängigt ärende eller i angelägenhet som ännu inte har lett till förfarande hos myndighet. I båda fallen torde samma bestämmelser kunna tillämpas. Om saken ännu inte är före hos någon förvaltningsmyndighet bör biträdet, innan utredningen införskaffas, överväga om utredningen kan komma att på senare stadium förebringas genom myndighets försorg och i sådant fall om utredningen kan anstå till dess.

2.4.2 Remissyttrandena

Utredningens förslag i denna del tillstyrks eller lämnas utan erinran av nästan samtliga remissinstanser. *Riksrevisionsverket* och *länsstyrelsen i Södermanlands län* är dock kritiska.

Riksrevisionsverket förutsätter att särskild, av biträde föranstaltad utredning endast skall behövas undantagsvis och föreslår att biträde i förekommande fall alltid skall inhämta rättshjälpsnämndens medgivande här till.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför att mot förslaget att utvidga förmåner i rättshjälppssystemet till att omfatta också utredningskostnader i förvaltningsärenden kan åberopas att förvaltningsmyndigheterna är skyldiga att se till att utredningen i mål och ärenden blir fullständig. Behovet för den enskilde att själv förebringa utredning får därför anses vara förhållandevis ringa. En viss garanti för att inte onödig och dyrbar utredning verkställs på det allmännas bekostnad skulle enligt förslaget erhållas genom att förmånen görs beroende av att biträde förordnats och att biträdet ansett utredningen påkallad. Enligt länsstyrelsens uppfattning är emellertid denna förutsättning inte tillräcklig för att undvika missbruk, som leder till mycket stora, onödiga utgifter för statsverket. Den föreslagna bestämmelsen om att ifråga om utredning som kan medföra mera betydande kostnad, biträdet skall inhämta godkännande av vederbörande rättshjälpsnämnd ger inte heller tillfredsställande garantier för att kostnaderna stannar inom rimliga gränser. "Mera

betydande kostnad" är enligt länsstyrelsen ett vagt uttryck med helt olika innebörd inom olika delar av samhällslivet.

Även de remissinstanser som tillstyrker utredningens förslag, bl. a. *kammarrätten i Stockholm*, *lantmäteristyrelsen* och *länsstyrelserna i Kronobergs och Jämtlands län*, finner nödvändigt att det allmännas kostnader för utredning inte blir onödigt höga och att rätten att föranstalta om utredning därför bör begränsas. De nämnda myndigheterna finner emellertid utredningens förslag i denna del ge erforderliga garantier för att utredning skall komma till stånd endast då verkligt behov härav föreligger. Länsstyrelsen i Jämtlands län förutsätter därvid att förmånen av fria kostnader endast skall omfatta mindre utredningar såsom intyg.

Ett par remissinstanser tar upp frågan om arrende- och hyresnämndernas samt hyresrådets ställning i rättshjälpsystemet. *Statens hyresråd* hänvisar till en inom justitiedepartementet upprättad promemoria med förslag till ändringar i hyreslagstiftningen m. m. (Ds Ju 1972: 5). I promemorian föreslås bl. a. att nämnderna får behörighet att avgöra preliminärfrågor, som det nu ankommer på domstol att pröva. Förslaget innebär också att nämnderna ges möjlighet att ta upp muntlig bevisning i form av förhör med vittne under ed eller med part under sanningsförsäkran. De föreslagna ändringarna beträffande arrendenämnds och hyresnämnds kompetens innebär att nämndens ställning som prövningsorgan i viss mån blir en annan än vad den nu är. Man torde få anse att om förslaget genomförs arrendenämnd och hyresnämnd blir att betrakta som med domstol jämställda prövningsorgan. Hyresrådet finner det angeläget att det klart utsäges vilka bestämmelser angående rättshjälp som skall gälla för dessa nämnder och hyresrådet. Genomförs de i promemorian Ds Ju 1972: 5 föreslagna ändringarna beträffande arrendenämndernas och hyresnämndernas kompetens, anser hyresrådet att arrendenämnd och hyresnämnd bör vara jämställda med allmän domstol. Även om hyresrådet efter genomförande av den föreslagna ändringen beträffande arrendenämndernas och hyresnämndernas kompetens kommer att i fortsättningen inta en annan ställning än dessa nämnder, synes det olämpligt att ha olika regler beträffande ersättning av allmänna medel för biträde och utredning i hyresregleringsmål och andra mål som handläggs av hyresnämnd.

Hyresnämnden för Stockholms län anför att arrende- och hyresnämnd ifråga om rättshjälp enligt det nya systemet får vara att betrakta som förvaltningsmyndighet. Det torde inte vara erforderligt att f. n. ta upp särskilda regler för arrende- och hyresnämnd i rättshjälpslagen. Nämnden framhåller emellertid att begreppet nödvändig utredning inte får tolkas så att utredningsskyldigheten anses kunna åvila nämnden. Processen vid arrende- och hyresnämnd äger rum i domstolsmässiga former, och tvisterna är av dispositiv natur, varav följer att utredningens-

skyldigheten åvilar parterna. Utredning vid arrende- och hyresnämnder bör alltså i rättshjälpshänseende vara helt likställd med bevisning vid domstol. Om förslaget i departementspromemorian Ds Ju 1972: 5 genomförs torde arrende- och hyresnämnd inte längre kunna hänföras till gruppen förvaltningsmyndighet. Det torde då bli nödvändigt att specialreglera sådan nämnds ställning i rättshjälpshänseende.

2.5 Kostnadsersättning

2.5.1 Utredningen

Endast i begränsad omfattning ges möjlighet för enskild part att få ersättning av allmänna medel för sina kostnader i förvaltningsförfarandet. Också bestämmelser om kostnadsersättning mellan två eller flera enskilda parter är sällsynta men i praxis har sådan kostnadsersättning ansetts kunna utdömas i viss utsträckning.

Utredningen framhåller att den främst har inriktat sig på sådana kostnader som uppkommer för en enskild i hans mellanhavanden med myndighet. Dessa kostnader är i stort sett kostnader för biträde, för utredning och för inställelse. Härutöver kan givetvis förekomma en del smärre kostnader, såsom för skrivpapper, porto m. m. Sådana kostnader får dock anses tillhöra normala utgifter för vilka särskild ersättning inte kan påräknas. Vidare kan i förvaltningsärenden någon gång förekomma speciella avgifter. Utredningen berör frågan om expeditionsavgiften för bevis om förvärv av svenskt medborgarskap och taxeavgifterna vid lantmäteriförrättning. Något förslag till ändring av gällande bestämmelser läggs emellertid inte fram.

Utredningen slår fast att en grundläggande regel vid bedömningen av kostnadsersättningsfrågan måste vara att den enskilde i första hand har att själv stå för sina kostnader i förvaltningsärenden. Detta följer redan av medlemskapet i ett samhälle. Den enskilde kan inte agera som om han är av samhället oberoende, med anspråk på ersättning för de olika utgifter som samhällstillhörigheten kan medföra. I de fall då dessa kostnader blir av mera betydande storlek sammanhänger de ofta med egendomsinnehav. Man måste räkna med att ett mera komplicerat egendomsinnehav i regel är förenat med kostnader av förevarande slag, utan att därför någon rätt till ersättning kan anses given.

Utredningen erinrar i sammanhanget om den skyldighet myndigheterna har att tillhandagå allmänheten med råd och upplysningar. Enligt 8 § FL gäller att, om ansöknings- eller besvärshandling eller annan handling från någon som saken angår är ofullständig och bristen kan avhjälpas på ett enkelt sätt, myndigheten skall vägleda honom, om det behövs för att han skall kunna ta till vara sin rätt. Enligt servicecirkuläret (1946: 680) till statsmyndigheterna skall myndighet på begäran lämna upplysningar från akter samt diariér, register och andra hand-

lingar som är tillgängliga för allmänheten i den mån det kan ske med hänsyn till arbetets behöriga gång. Myndighet skall också i övrigt i lämplig utsträckning gå allmänheten till handa med upplysningar i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Utredningen framhåller att statsmyndigheterna utövar en betydande upplysningsverksamhet och att även kommunala myndigheter i stor utsträckning torde biträda allmänheten med upplysningar inom sina områden. Med hjälp av den service som sålunda lämnas finns det enligt utredningen goda möjligheter för den enskilde att själv ta till vara sin rätt i inte alltför komplicerade ärenden.

Utöver denna serviceverksamhet har myndigheterna regelmässigt att sörja för en tillfredsställande utredning i ärendena. Detta sker genom att behövliga upplysningar införskaffas, ofta i form av expertutlåtanden, genom remiss till olika sakkunniga instanser. Med visst fog kan sägas att om den enskilde väljer att själv anlita biträde och förebringa utredning, när denna annars skulle ha kunnat förebringas genom myndighetens försorg, det inte kan vara det allmännas sak att ersätta kostnaden. Av det sagda torde också framgå att det inte är möjligt att i förvaltningsärenden betrakta den enskilde och det allmänna som två motstående parter i en process, där den tappande regelmässigt har att ersätta den vinnande hans kostnader.

Utredningen konstaterar att frågan om kostnadsersättning genom rättshjälpsreformen i betydande grad har frikopplats från sociala aspekter. I den mån sådana tidigare har kunnat anläggas på ersättningsfrågan tillgodoses de på en enligt utredningen riktigare väg, genom den utvidgade rättshjälpen. I och med att rättshjälpen träder in och övertar kostnaderna för personer med låg inkomst bortfaller för deras del frågan om kostnadsersättning. För personer med något högre inkomst gäller väl inte detta fullt ut men genom att det allmännas bidrag till kostnaderna utgår relativt högt upp i inkomstlägena minskar ersättningsfrågan i angelägenhetsgrad. För dem som inte eller i ringa mån kan få sina kostnader täckta genom rättshjälpen kvarstår dock alltså frågan om de skall ha rätt till ersättning.

Av betydelse är härvid, framhåller utredningen, ärendenas mångskiftande karaktär. Merparten ärenden är enkla och inte förenade med några nämnvärda kostnader. Att skilja ut vissa ärendegrupper efter kostnadernas storlek är dock knappast tänkbart med hänsyn till den stora variation som föreligger även inom olika ärendegrupper.

Utredningen går därefter in på frågan om på andra grunder vissa ärenden kan särskiljas. Utredningen påpekar därvid att en mycket stor del av förvaltningsärendena är sådana att någon oenighet inte föreligger mellan myndigheten och den enskilde. Hit hör i allmänhet den stora gruppen ansökningsärenden. Tydligt är att fråga om kostnadsersättning i denna typ av ärenden sällan blir aktuell. Om däremot ett

motsatsförhållande utvecklar sig mellan myndigheten och den enskilde kan läget bli ett annat. Är fråga om en mera allmän värdering av hur myndigheten bort handla i ett slutfört ärende lär en sådan värdering i regel inte kunna läggas till grund för kostnadsersättning på administrativ väg. Om däremot myndighetens beslut grundar sig på en oriktig uppfattning av fakta eller rättsregler kan ett sådant förhållande bilda underlag för ett ersättningsanspråk. Detsamma kan vara fallet om det framstår klart att myndigheten inte gett tillräcklig ledning eller anvisning i ärendet eller åsamkat den enskilde kostnader genom att begära in onödig utredning.

Synpunkter av detta slag har föranlett utredningen att överväga om inte, vid sidan av eventuella specialregler om kostnadsersättning, kunde behövas en allmän regel av begränsad räckvidd. Denna skulle gälla fall då genom *myndighets åtgörande* i förvaltningsärende enskild part har ådragit sig betydande kostnad i ärendet och omständigheterna är sådana att det framstår såsom oskäligt att parten skall bära kostnaden. Ersättning av statsmedel skulle då kunna tillerkännas honom för hela eller en del av kostnaden. Ärendena skulle prövas i administrativ ordning, förslagsvis av kammarrätt.

Utredningen anför vidare att de åsyftade handlingarna innebär naturligt nog ofta fel från myndigheternas sida, fel i handläggningen eller fel i bedömningen. Emellertid kan det också vara fråga om åtgöranden som ligger inom vad myndigheten i det givna läget kan ha haft anledning att vidta. Först i efterhand kan det kanske konstateras att myndigheten har sträckt sina krav för långt. Man får komma ihåg att en utredning måste kunna bedrivas med viss marginal.

Utredningen konstaterar att man här rör sig inom eller på gränsen till området för skadestånd. I själva verket utgör ju ersättning för rättegångskostnad en form av skadestånd. Utredningen erinrar om att enligt den föreslagna skadeståndslagen skall staten eller kommun ersätta personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet, för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Mot den bakgrunden menar utredningen att utrymmet för en allmän regel om kostnadsersättning av det innehåll som utredningen har övervägt skulle bli begränsat. Vid sidan av de nya skadeståndsreglerna skulle den till stor del innebära en dubbling av ersättningsmöjligheterna. I varje fall finns enligt utredningen i detta läge anledning att tills vidare avvakta resultat av den nya skadeståndslagstiftningen och den praxis som på detta område kan komma att utbilda sig. Utredningen har därför avstått från att lägga fram förslag om en sådan allmän kostnadsersättningsregel.

Utredningen anser sålunda att behovet av kostnadsersättningsregler väsentligt har reducerats genom rättshjälpsreformen och den nya lagstiftningen om skadestånd. Likväl kan, framhåller utredningen, på

vissa områden ett sådant behov fortfarande föreligga. Utredningen har gjort en genomgång av de områden av förvaltningen där kostnadsersättningsregler kan bli aktuella. Undersökningen redovisas till en början i de delar den avser områden där offentligt biträde skall kunna förordnas enligt utredningens förslag. Som utredningen framhåller är kostnaden för biträde vanligen den tyngsta posten bland de kostnader för vilka ersättning skulle kunna komma ifråga. En lösning av biträdesfrågan har därför direkt betydelse för kostnadsersättningsfrågan.

I fråga om kostnaderna för att anlita biträde framhåller utredningen att enligt dess förslag offentligt biträde skall på det allmännas bekostnad kunna förordnas i de viktigaste ärenden enligt resp. författningar. Sådant förordnande skall meddelas utan någon prövning av partens ekonomi. Härigenom är det sört för att den enskilde utan kostnad får biträde i de fall då det från rättssäkerhetssynpunkt föreligger särskilt starkt behov av sådan hjälp. Någon anledning att vid sidan härav införa bestämmelser om ersättning av allmänna medel för biträdeskostnad i dessa ärenden finns enligt utredningen inte. När det gäller övriga ärenden enligt ifrågavarande författningar är enligt utredningen den enskildes behov av biträde inte så starkt framträdande att det finns skäl att införa regler om ersättning till part för kostnad som han har ådragit sig genom att anlita biträde i ärendet. Utredningen pekar i detta sammanhang bl. a. på att förfarandet hos myndigheterna är föga formbundet och att det allmänna har ansvaret för att utredningen i ärendena blir så fullständig som deras beskaffenhet kräver. Det ligger enligt utredningen närmast till hands att parten i dessa fall själv får stå för biträdeskostnaden, i den mån inte ersättningen till biträdet utgår av allmänna medel enligt rättshjälpslagen.

Utredningen föreslår inte heller några bestämmelser som ger möjlighet till ersättning av allmänna medel för utredningskostnad på de områden där enligt utredningens förslag offentligt biträde skall kunna förordnas. Utredningen erinrar om att den beslutande myndigheten har att se till att utredningen är så fullständig som ärendets beskaffenhet kräver. Vid behov kan komplettering av utredningsmaterialet ske. Parten behöver således i stort sett inte vara verksam i utredningshänseende på annat sätt än att han skriftligen eller muntligen lägger fram sin egen syn på de problem som är aktuella och anger vilka omständigheter som han anser att myndigheten bör ta hänsyn till när den avgör ärendet. Det bidrag till utredningen som parten lämnar torde inte vara förenat med några betydande kostnader. Utredningen föreslår emellertid att offentligt biträde under vissa förutsättningar skall kunna besluta om utredningsåtgärder på det allmännas bekostnad. I utlänningsärenden skall enligt utredningens förslag återbetalningsskyldighet kunna åläggas den enskilde för sådan kostnad. Vidare skall enligt utredningens förslag ersättning av allmänna medel under vissa förutsättningar utgå för utredning som beslutats av biträdet enligt rättshjälpslagen.

När det gäller kostnadsfrågor utom området där offentligt biträde enligt utredningens förslag skall kunna förordnas anför utredningen följande.

I ärenden hos försäkringskassa förekommer i praktiken nästan aldrig muntlig förhandling. Utredningen hos kassorna föranleder ej heller några nämnvärda kostnader. Prövningen hos erkända arbetslöshetskassor och arbetsmarknadsstyrelsen kan visserligen medföra vissa kostnader för den enskilde men ej av den storlek att de motiverar införande av någon särskild ersättningsregel. Förfarandet hos försäkringsrådet, socialförsäkringsbolagen och hos riks-försäkringsverket är nästan alltid skriftligt. I den mån muntlig förhandling äger rum sker denna inför domstol varvid särskilda ersättningsregler gäller. Den skadade kan i sådana ärenden ofta få hjälp med besvarande av förfrågningar m. m. av sin fackförening om han behöver det. Kostnaderna för intyg och dylikt bestrids av försäkringsinrättningen eller av allmänna medel och de ifrågavarande myndigheterna är verksamma för att i erforderlig mån komplettera utredningen. Den enskilde behöver därför ej drabbas av några mera betydande kostnader i anledning av handläggningen. Vill han anlita juridiskt biträde har han även i dessa fall möjlighet att vända sig till rättshjälpsmyndigheten med begäran om allmän rättshjälp. Beträffande processen hos försäkringsdomstol är frågor om ersättning till part, vittne och sakkunnig numera reglerade i nära anslutning till 15 § FPL. Kostnaderna för utredning och biträde finner utredningen föranleda i huvudsak samma bedömanden som motsvarande frågor inom de områden där offentligt biträde i vissa fall skall kunna förordnas. På grund härav framlägger utredningen inte något förslag till regel om ersättning för kostnad inom socialförsäkringsområdet.

De kostnader, som kan uppkomma för den enskilde i skatteärenden, är i första hand kostnader för hjälp med självdeklaration. Hjälp av sådant slag har vid den föreslagna rättshjälpsreformen ansetts ej kunna inrymmas under rättshjälpen. Ärendenas mängd och koncentration till tiden har utgjort hinder. Avgifterna för den deklarationshjälp som i olika former står till allmänhetens förfogande är emellertid i allmänhet tämligen måttliga. Någon ersättning av allmänna medel för dylika kostnader kan ej gärna ifrågakomma.

Ytterligare kostnader i skatteärenden kan uppkomma vid kommunikation med taxeringsmyndigheten och i besvärärenden. Bland dessa kostnader kan i stort sett urskiljas tre slag: för utredning, för biträde och för inställelse inför myndighet. Inställelsekostnader i skatteärenden är numera reglerad genom 15 § FPL och frågan härom har därför ej längre aktualitet.

För frågan huruvida enskilda skattskyldiga skall kunna påräkna ersättning av allmänna medel för övriga kostnader är av betydelse i vad mån rättshjälp i dessa hänseenden kan lämnas enligt den föreslagna

rättshjälpslagen. Enligt denna skall rättshjälp i princip utgå även i skatteärenden. Biträde skall alltså även i sådana ärenden kunna förordnas av rättshjälpsmyndigheten; om den rättshjälpsökande ej själv eller genom någon, som i tjänsteställning eller i övrigt lämnar honom bistånd, kan tillvarata sin rätt. Beträffande utredningskostnader i dessa liksom andra förvaltningsärenden har utredningen förut föreslagit, att sådana kostnader skall ingå i rättshjälpsförmånerna, när utredningen införskaffats av förordnat biträde, i vissa fall dock först efter särskilt medgivande av rättshjälpsmyndigheten.

Genom dessa föreslagna bestämmelser får frågan om kostnadsersättning anses löst för den kategori av skattskyldiga som kan erhålla rättshjälp kostnadsfritt eller mot ringa avgift. Den kvarstår emellertid för övriga kategorier, varvid särskilt är att märka att rättshjälp enligt förslaget som regel inte får beviljas näringsidkare i fråga om angelägenhet som har samband med hans näringsverksamhet. Sistnämnda förhållande berör en vidsträckt och i taxeringshänseende betydelsefull krets av skattskyldiga. Utom företagare inom handel och industri omfattar den t. ex. jordbrukare, skogsbrukare och fiskare. Det bör dock beaktas att dessa yrkesgrupper i många fall kan räkna med viss hjälp i skatteärenden av sina organisationer.

För skattskyldiga som på grund av inkomstens relativa storlek eller på grund av verksamhetens art inte kan påräkna bistånd inom rättshjälpsreformens ram bör däremot den nya lagstiftningen om skadestånd få betydelse. Enligt denna skall staten eller kommun vara skyldig ersätta bl. a. förmögenhetsskada som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning, för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Tydligt är att de skatteärenden, där frånvaron av kostnadsersättningsregler tett sig särskilt besvärande, just är sådana där fel eller försummelse förekommit från myndigheternas sida. Utgående skadestånd måste antas komma att omfatta även kostnader som åsamkats vederbörande i ärendet.

Vissa skäl kan emellertid tala för att på skatteområdet ersättning av allmänna medel borde kunna utgå även när direkta fel eller försummelser inte kan läggas någon myndighet till last. Ett skäl är redan beskattningens ekonomiska betydelse för den enskilde. Bedömandet av en skattefråga kan emellanåt vara så avgörande för hans ekonomi att han tvingas påtaga sig kostnader som eljest knappast motsvarar hans villkor. Ett annat skäl är skatteärendenas frekvens. Det torde väl inte finnas något annat område inom förvaltningen, med vilket den enskilde i så hög grad kommer i beröring. En specialreglering beträffande kostnadsersättning på enbart detta område behöver därför inte te sig inkonsekvent. Härtill kommer också såsom ett ytterligare skäl den komplicerade lagstiftningen. När de gällande bestämmelserna nått en sådan grad av svårtillgänglighet för gemene man som numera är fallet kan

konsekvensen synas fordra att den enskilde ej ställs utan ersättningsmöjlighet i situationer där det eljest kunde synas obilligt att han själv skall stå sina kostnader. Av betydelse är slutligen även den omständigheten att kostnaderna i skatteärenden och i skatteprocess inte anses avdragsgilla vid taxering, en grundsats som synes upprätthållas även när ett skatteärende har direkt samband med en förvärvskälla.

Med hänsyn till dessa för skatteområdet speciella förhållanden kan det ifrågasättas om inte viss möjlighet till kostnadsersättning borde införas för just detta område. Även om utredningen beträffande andra förvaltningsområden inte funnit tillräckliga skäl för ett sådant bedömande har utredningen sålunda beträffande skatteområdet funnit sig böra överväga kostnadsersättningsregler och pröva hur dessa lämpligen skulle avvägas.

Till en början bör då konstateras att något anspråk på ersättning ej kan grundas enbart på den omständigheten att en skattskyldig "får rätt" i en tvist med myndigheten. Av skäl som utredningen tidigare anfört är det inte möjligt att i förvaltningsärenden betrakta den enskilde och det allmänna som två motstående parter i en process, där den tappande regelmässigt har att ersätta den vinnande hans kostnader. Att införa en ersättningsskyldighet av sådant generellt slag för det allmänna är enligt vår mening lika orealistiskt som att föreskriva att den skattskyldige, när han inte får bifall till sin talan, regelmässigt skulle bestrida myndighetens kostnader i ärendet.

Det får vidare anses uppenbart att någon kostnadsersättning inte skall ifrågakomma när den skattskyldige åsidosatt någon skyldighet i fråga om deklaration, bokföring eller anteckningar. Om exempelvis en skattskyldig på grund av vissa brister i bokföringen i förening med en statistiskt lågt redovisad bruttovinst påförs taxering skönsmässigt men han sedan i en skatteprocess får skönstaxeringen nedsatt eller eventuellt undanröjd, bör kostnadsersättning likväl ej ifrågakomma. I frågor rörande värderingar av olika slag kan — även om någon formell brist inte ligger den skattskyldige till last — någon kostnadsersättning ej heller lämpligen förekomma. Myndigheten måste här alltid ha vissa marginaler för sina bedömanden utan att fråga om kostnadsersättning skall uppkomma. Detsamma måste emellertid i allmänhet gälla även rättsliga bedömanden i frågor av svårlöst eller eljest komplicerad karaktär.

Av det sagda torde framgå att den kostnadsersättningsregel, som vi ansett kunna komma i fråga, skulle få utpräglad karaktär av undantagsbestämmelse. Den skulle avse fall där betydande kostnad åsamkats en skattskyldig under sådana förhållanden att det framstod såsom obilligt att han inte kunde få ersättning helt eller till någon del. De åsyftade fallen är nästan alltid sådana där någon anmärkning kan riktas mot myndighetens handlande. Det kan vara fråga om oriktig till-

lämpning av gällande rätt men också om sakligt obefogade yrkanden eller invändningar, ogrundade påståenden och alltför löst underbyggda antaganden, ofta innefattande vårdslöshet eller försummelse från myndighetens sida.

Tydligt är att här åsyftade fall till stor del är sådana, där skadestånd skulle ifrågakomma enligt den föreslagna lagstiftningen om stats och kommuns skadeståndsskyldighet. Innan någon praxis hunnit där utbilda sig är det givetvis svårt att bedöma i vad mån denna nya lagstiftning — och särskilt den diskretionära prövning beträffande tillämpningen som skall kunna ske genom justiekanslern — kan komma att tillgodose behovet av kostnadsersättning. Emellertid får det antas att av de nyss åsyftade fallen vissa måste falla utanför gränsen för skadestånd. Så får exempelvis antas vara förhållandet när ersättningsanspråket anknyts till en talan, vilken från början synts motiverad men som sedermera konstateras vara obefogad och därför nedläggs eller ogillas. Detsamma gäller en talan som från myndighetens sida drivs för erhållande av prejudikat. I en sådan process inträffar stundom att en skattskyldig nödgas ådraga sig betydande kostnad för att skydda ekonomiska intressen. I intet av nu nämnda fall lär kunna påstås att myndigheten gjort sig skyldig till vårdslöshet eller försummelse. Det kan tvärtom anses ha varit myndighetens skyldighet att driva saken.

I direktiven för utredningen anføres att, i varje fall till en början, kostnadsersättningsregler torde böra meddelas endast beträffande sådana ärenden, i vilka det föreligger ett starkt framträdande behov av möjlighet att tillerkänna enskild part ersättning för kostnader. Fråga blir då om de fall, som det här rör sig om, kan anses bilda grund för ett starkt framträdande behov av kostnadsersättningsregler på skatteområdet.

Utredningen stannar slutligen för att i närvarande läge ej föreslå några ersättningsregler på skatteområdet. Erfarenheten från skatteminstolarna kan svårigen anses ge belägg för att man här kan tala om ett starkt framträdande behov. För frågans bedömande är också av betydelse hur praxis på skadeståndsområdet kommer att utveckla sig. Det finns i detta läge anledning att avvakta denna utveckling och att, åtminstone tills vidare, inte införa några supplerande bestämmelser inom ett särskilt område av förvaltningen.

Utredningen tar även upp frågan om kostnadsersättning i vissa fall när förvaltningsmyndighet kan ålägga part att ersätta statsverket kostnad för utredning varom myndigheten själv beslutat. Detta är t. ex. fallet i ärenden enligt fastighetsbildningslagen, vilken stadgar att fastighetsbildningsmyndigheten i vissa fall får anlita biträde av sakkunnig och besluta om ersättning till denne. Sådan ersättning, som förskottteras av allmänna medel, utgör förrättningskostnad och betalas efter förrättnings avslutande av sakägarna eller av någon eller några av dessa.

Övervägande skäl torde tala för att sådan kostnad för utredning som beslutats av myndighet skall kunna ersättas inom rättshjälpssystemet. Utredningen föreslår att i rättshjälpslagen tas in en bestämmelse att utredningskostnad skall ersättas inte bara i de fallen då biträde beslutat om utredning utan också i fall då utredningen beslutats av myndighet.

När det gäller utredningen i fastighetsbildningsärenden anför utredningen vidare att denna i princip skall ombesörjas av fastighetsbildningsmyndigheten. Det är vidare förutsatt att myndigheten skall bedriva en omfattande verksamhet för information och rådgivning. Sålunda föreligger i regel inget behov av biträde och några utredningskostnader bör normalt inte uppkomma. De sammanträden med saksägarna som kan förekomma skall i allmänhet hållas där den mark är belägen som fastighetsbildningen avser. Dessa förhållanden medför enligt utredningens uppfattning, att de kostnader som i förrättningsinstansen kan uppkomma för den enskilde saksägaren i allmänhet är begränsade. De skäl som kan åberopas till stöd för en regel om kostnadsersättning i mer komplicerade fall kan inte heller anses vara av den styrka att en sådan lösning bör tillgripas. Genom rättshjälpslagen och utredningens förslag till ändring häri beträffande utredningskostnader torde vidare behovet av ersättningsregler för fastighetsbildningsförrättningar ha minskat. Sedan fastighetsbildningsärendet i vissa fall övergått i rättegång kan ytterligare kostnader uppkomma. Den enskilde kan dock i fastighetsbildningsmål få ersättning av annan saksägare för sina rättegångskostnader enligt en regel som motsvarar den allmänna regeln om rättegångskostnader i 18 kap. 1 § RB. I undantagsfall kan den enskilde även få ersättning när han vinner mål mot företrädare för allmänna intressen. Utredningen vill med hänsyn till det sagda inte föreslå införandet av någon allmän kostnadsersättningsregel för fastighetsbildningsärenden.

I fastighetsbildningsärende kan den enskilde för övrigt komma att få automatisk eller särskild nedsättning av förrättningskostnaderna. Utöver sådan nedsättning finns även vissa möjligheter till statsbidrag. Utredningen anser sig sakna anledning att föreslå en utvidgning av de möjligheter till lättnader i ersättningsskyldigheten som föreligger enligt gällande bestämmelser.

Utredningen konstaterar att kostnader som åsamkas någon när han kallas att inställa sig inför myndighet intar en viss särställning. Behov av ersättning i detta hänseende föreligger otvivelaktigt på alla förvaltningsområden där sådan inställelse kan förekomma. Även här har rättshjälpsreformen åstadkommit ett ändrat läge genom att ersättning för kostnad för inställelse inför myndighet ingår i rättshjälpsförmåner, när personlig inställelse har ålagts. Vidare gäller enligt FPL att enskild part, som inställt sig till muntlig förhandling, får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om

rätten finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Härigenom är frågan om inställelsekostnad reglerad såvitt angår de allmänna förvaltningsdomstolarna samt länsrätt och skatterätt. Den kvarstår emellertid beträffande en del andra myndigheter.

I ärenden enligt PsykL och OmsorgsL kan förhör komma att äga rum inför olika nämnder men enligt utredningen uppkommer i allmänhet inte några inställelsekostnader för den omhändertagne. Närstående som för sådan talan kan däremot oftare ha sådan kostnad. Anledning synes enligt utredningen inte finnas att för dessa fall införa någon generell rätt för den enskilde att erhålla ersättning för dylika kostnader. I en del fall kan inställelsekostnaden emellertid vara betungande och det kan då framstå som obilligt att ersättning av allmänna medel inte skall kunna utgå. Utredningen föreslår därför att i PsykL och OmsorgsL införs regler, som utgör paralleller till 15 § FPL.

Vad angår kostnaderna för inställelse till förhör i ärenden enligt UtlämnL torde enligt utredningen anledning saknas att införa ersättningsregler såvitt fråga är om inställelse inför polismyndigheten. Annorlunda är emellertid läget när fråga är om kostnaden för inställelse till förhör inför länsstyrelsen. I sådana fall kan den enskildes utgifter för inställelsen bli mera betydande och utredningen föreslår för dessa förhör ersättningsbestämmelser som även de motsvarar bestämmelsen i 15 § FPL.

Även beträffande ärenden enligt UtIL talar enligt utredningen skäligheten för att vissa ersättningsmöjligheter bör finnas. Förhörsmyndighetens ställningstagande i ersättningsfrågan torde böra bygga på en allmän skälighetsbedömning vid vilken hänsyn bör tas till bl. a. utlänningsens ekonomiska förhållanden och längden av den tid utlänningsen vistats i riket. Utredningen föreslår att ersättning för inställelsekostnad efter sådan skälighetsbedömning skall kunna utgå till den enskilde i alla de fall i vilka förhör enligt UtIL kan förekomma.

Några regler om ersättning för inställelsekostnad föreslås däremot inte för de övriga förvaltningsområden där offentligt biträde skall kunna förordnas. Utredningen konstaterar att nykterhetsnämnd vid behov får kalla den som är föremål för undersökning att personligen inställa sig hos nämnden eller särskilt utsett ombud för denna eller av nämnden anvisad läkare. Nykterhetsnämnd får också kalla person som förväntas kunna meddela upplysning i något till nämndens behandling hörande ärende att inställa sig hos nämnden eller särskilt utsett ombud för denna. I kallelse kan föreskrivas vite av högst 50 kronor. Har kallelsen delgivits minst fyra dagar före inställelsedagen och uteblir den kallade utan anmält laga förfall, äger nämnden, dess ombud eller den anvisade läkaren påkalla handräckning för att hämta honom. Blir han inte samma dag inställd genom hämtning, får nämnden i fall av tredska fälla honom till vite som föreskrivits i kallelsen. Bestämmelserna om

hämtning och vite avser inte person som kallats för att lämna upplysningar, om han skall inställa sig på plats utanför den kommun där han bor eller eljest uppehåller sig.

Utredningen erinrar om bestämmelserna i kungörelsen (1969: 590) om ersättning vid förundersökning i brottmål. Enligt denna kungörelse kan den som hörs under förundersökning få ersättning av allmänna medel, varvid bestämmelserna om ersättning av allmänna medel till vittnen har motsvarande tillämpning. Ersättning utgår dock inte om skälig anledning till misstanke föreligger, att den hörde är skyldig till brottet eller har medverkat till det, eller om det i övrigt med hänsyn till den hördes förhållanden till saken inte är skäligt att ersättning utgår.

Enligt utredningen talar i och för sig goda skäl för att möjlighet bör öppnas att ge ersättning för inställelsekostnader till utomstående som efter kallelse infinnet sig hos nykterhetsnämnden eller företrädare för denna för att lämna upplysningar i nykterhetsvårdsärende. Vederbörande har laglig skyldighet att inställa sig och det synes föga motiverat att den som hörs i ett nykterhetsvårdsärende skall vara sämre ställd i ersättningshänseende än den som hörs vid en förundersökning i brottmål. Vad angår frågan om ersättning till alkoholmissbrukaren själv för motsvarande kostnad kan tanken på sådan ersättning knappast avvisas med en hänvisning till att den som är misstänkt för brott inte får ersättning för inställelsekostnader vid förundersökning i brottmål. Samtliga åtgärder enligt NvL har till syfte att tillgodose ett vårdbehov och kan inte motiveras med annat än behovet att bereda alkoholmissbrukaren vård, även om vissa av åtgärderna faktiskt också har en allmänpreventiv effekt. Eftersom nykterhetsnämndens ingripanden således helt går ut på att bereda den enskilde vård, kan det finnas anledning att ge en alkoholmissbrukare ersättning för kostnader för inställelse hos nämnden. Utredningen lägger emellertid inte fram något förslag om ersättning till alkoholmissbrukare eller tredje man. De kostnader och inkomstförluster för alkoholmissbrukare eller utomstående, som kan vara förenade med en inställelse hos nykterhetsnämnden eller företrädare för denna, torde enligt utredningen i allmänhet vara obetydliga. I regel blir de resor som krävs för inställelsen korta och den tid som går förlorad på grund av förhöret inte alltför lång. Nykterhetsnämnderna strävar efter att lägga förhören på sådana tider att den enskilde inte går miste om någon arbetsförtjänst. I många fall får förhören formen av samtal i hemmet eller andra informella kontakter som inte medför några utgifter för de berörda.

Inte heller för ärenden som polismyndighet, anstaltsstyrelse, anstaltsföreståndare eller socialstyrelsen handlägger enligt NvL föreslås några bestämmelser om ersättning av allmänna medel för inställelsekostnad. Utredningen konstaterar att i ärende hos anstaltsstyrelse, anstaltsföreståndare eller socialstyrelsen uppstår inga inställelsekostnader för alko-

holmisbrukaren och att inte heller utomstående har någon skyldighet att infinna sig efter kallelse för att lämna upplysningar.

I fråga om BvL gäller att var och en som ärendet rör eller som antas kunna lämna upplysningar av betydelse kan höras och kallas att inställa sig inför barnavårdsnämnden eller ombud för denna. Skall barn under 15 år kallas, bör kallelse med föreläggande att inställa barnet delges föräldrarna eller annan som har barnet i sin vård. Om det erfordras för utredningen bör yttrande inhämtas av läkare eller annan sakkunnig. I vissa ärenden kan eller skall läkarintyg angående den underårige anskaffas och i sådant fall kan den underårige kallas till undersökning hos anvisad läkare. I kallelse till förhör eller läkarundersökning kan föreskrivas vite av högst 100 kronor. Om den kallade uteblir kan barnavårdsnämnden under vissa förutsättningar besluta att han skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Inställs han inte samma dag genom hämtning, kan nämnden i fall av tredska utdöma förelagt vite. Bestämmelserna om vite och hämtning är emellertid inte tillämpliga då den som skall höras upplysningsvis, kallats att inställa sig på plats utanför den kommun där han bor eller eljest uppehåller sig.

Enligt utredningens uppfattning föreligger inte något framträdande behov av att bygga ut BvL med ersättningsregler för inställelse inför barnavårdsnämnden eller företrädare för nämnden. Detta sammanhänger enligt utredningen med att de resor som krävs för parts eller utomstående inställelse till förhör hos barnavårdsnämnden eller företrädare för denna i allmänhet blir korta och att den tid som går förlorad genom förhören inte heller torde vara alltför lång. Härtill kommer att barnavårdsnämnderna strävar efter att lägga förhören på sådana tider att de berörda inte drabbas av några inkomstförluster. I många fall får förhören form av samtal i hemmet eller andra informella kontakter som inte medför några utgifter för den som ärendet rör. Utredningen erinrar också om att part som har rättshjälp enligt rättshjälpslagen kan få ersättning för bl. a. resa, om han har ålagts att inställa sig inför förvaltningsmyndighet.

Inte heller för övriga ärenden enligt BvL anser utredningen att det föreligger något behov av bestämmelser om ersättning av allmänna medel för inställelsekostnad. Detsamma gäller ärenden enligt stadgan (1960: 728) för ungdomsvårdsskolorna.

2.5.2 Remissyttrandena

Remissinstanserna ansluter sig i allmänhet till utredningens principiella ståndpunktstagande att en allmän regel om kostnadsersättning inom förvaltningsområdet inte bör införas. Denna uppfattning framförs av bl. a. *hovrätten för Västra Sverige*, *kriminalvårdsstyrelsen*, *rikspolisstyrelsen*, *socialstyrelsen*, *psykiatriska nämnden*, *kammarrätten i Göteborg*, *riksskatteverket*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *länsstyrelserna i Värm-*

lands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt Stockholms läns landstings rätts hjälpsanstalt. Till de mer tveksamma hör kammar-rätten i Stockholm, JO, och länsstyrelsen i Kronobergs län. TCO utta-lar sig däremot för en generell regel om kostnadsersättning. Vissa re-missinstanser framför förslag om speciella kostnadsersättningsregler i skatteärenden. I några remissyttranden tats även upp frågan om särskilda kostnadsersättningsregler i socialförsäkringsärenden m. m.

Kammarrätten i Göteborg, som alltså delar utredningens allmänna synsätt, har den uppfattningen att kostnaderna i förvaltningsärenden normalt inte skall behöva bli särskilt betungande och i princip komma att drabba alla medborgare någorlunda jämnt på grund av den allmän-na utrednings- och vägledningsskyldighet som åvilar myndigheterna. Om den enskilde likväl behöver hjälp, bör enligt kammarrätten den ny-ligen beslutade rätts hjälpslagen medföra att kostnaden för biträde inte blir orimligt betungande för honom. Dessutom kan enligt kammarrät-ten, tack vare skadeståndslagens nya regler om det allmännas skade-ståndsskyldighet, stötande konsekvenser undvikas i de sällsynta fall då behovet av biträde eller särskild utredning från enskild parts sida för-anletts av att myndighet eftersatt sin utrednings- eller vägledningsskyl-dighet.

Även *kammarrätten i Stockholm* delar utredningens uppfattning att behovet av kostnadsregler för förvaltningsärenden väsentligt reduce-rats genom rätts hjälpsreformen och lagstiftningen om skadestånd. Det föreligger dock enligt kammarrätten beträffande kostnadsersättning allttjämt behov av rätts hjälp utöver vad som kan erbjudas enligt rätts-hjälpslagen. Även om principiellt inte något är att invända mot den av utredningen fastlagda grundregeln att den enskilde i första hand själv har att stå för sina kostnader måste dock avsteg göras från regeln. En utbyggnad av rätts hjälpen inom detta område på sätt föreslagits till-godoser i viss utsträckning de berättigade krav kammarrätten finner kunna ställas men det kan samtidigt ifrågasättas om de föreslagna ersättningsreglerna i tillräcklig grad tar hänsyn till den enskildes intresse. Kammarrätten konstaterar att den som inte har rätts hjälp enligt rätts-hjälpslagen i vissa fall får stå för sina kostnader själv och att den som har rätts hjälp får bidra till dessa kostnader. I många fall kan det en-ligt kammarrätten synas mindre tillfredsställande att den som haft ett berättigat krav och som fått sin talan bifallen i högre instans själv skall stå för de betydande kostnader, som genom myndighets åtgöranden kan ha åsamkats honom. Kammarrätten konstaterar att de nya reglerna om stats och kommuns skadeståndsansvar i vissa fall kommer att vara till-lämpliga och att det torde vara svårt att avgöra om behov av en mera generell kostnadsersättningsregel föreligger innan erfarenhet vunnits om verkningarna av denna lagstiftning. Kammarrätten antar dock att skadestånd kommer att tillerkännas skadelidande endast i mera uppen-

bara fall av felaktig myndighetsutövning och att även andra icke fåtalliga fall skall förekomma då myndighet genom åtgöranden som inte direkt kan hänföras till fel eller försummelse förorsakar enskild part kostnader. Kammarrätten finner att det därför kan te sig rimligt att den rättssökande med åberopande av en allmän regel kan få ersättning för sådana kostnader om dessa är betydande och det framstår som oskäligt att parten själv skall bära kostnaderna. Det syns dock kammarrätten ändamålsenligt att tills vidare avvakta den praxis som kommer att utvecklas vid tillämpningen av den nya skadeståndslagstiftningen. Därtill kommer enligt kammarrätten att en sådan mera allmänt utformad föreskrift säkerligen skulle bereda svårigheter vid tillämpningen. Oaktat starka skäl enligt kammarrätten talar för en generell regel av avgivet slag stannar kammarrätten i likhet med utredningen för att f. n. inte förorda en sådan. — *JO* anför liknande synpunkter.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att om utredningskostnader i förvaltningsärenden inbegripes i rättshjälpslagen än mer bärande skäl föreligger för att den enskilde normalt skall bära sina kostnader själv. Länsstyrelsen påpekar dock att även den som inte kan få sina kostnader ersatta genom rättshjälpslagen kan ådra sig betydande kostnader genom myndigheters åtgöranden och att den genomförda skadeståndslagstiftningen i detta avseende inte innebär att frågan om kostnadsersättningar är tillfredsställande löst. Enligt länsstyrelsen finns risk för att i många fall mycket lång tid hinner förflyta innan ansvarsfrågan avgjorts och skadestånd kunnat utbetalas. Om utredningens lösning likväl väljes finner länsstyrelsen det angeläget att ersättningen förskottteras i uppenbara fall och att reglerna utformas så att utbetalningar kan göras snabbt.

TCO anför att kostnadsersättning, på samma sätt som i civilmål, bör utgå i alla de fall de enskilde helt eller delvis vinner sin talan.

Kostnadsersättningsfrågor i socialförsäkringsfrågor berörs av *försäkringsdomstolen*, *riksförsäkringsverket*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *LO*, *försäkringskassaförbundet* och *Jämtlands läns allmänna försäkringskassa*. Samtliga delar utredningens uppfattning att några ytterligare kostnadsersättningsregler inom socialförsäkringsområdet inte är behövliga. *LO* framhåller i detta sammanhang att det i ärenden rörande socialförsäkring förekommer att personer som blir hänvisade till allmän rättshjälp inte kan erlagga det kostnadsbidrag eller den avgift som fordras. *LO* anser att bestämmelserna om nedsättning och eftergift av bidraget eller avgiften härvid bör tillämpas generöst, särskilt när det gäller upprättande av besvärsskrift och tillsyn av att denna inges i laga tid. *LO* anser att den rättssökande i dylika fall aldrig bör förnekas rättshjälp även om bidraget eller avgiften inte kan erläggas omgående.

Flera remissinstanser har tagit upp frågan om kostnadsersättning i skatteärenden särskilt. Av dessa delar *riksskatteverket* och *länsstyrelsen*

i *Södermanlands län* utredningens uppfattning att några regler om ersättning inte behövs utöver rättshjälpslagen. *Länsstyrelserna i Jämtlands och Kronobergs län*, *LRF*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation* samt *Sveriges köpmannaförbund* är kritiska mot utredningens betraktelsesätt.

Riksskatteverket, som alltså delar utredningens uppfattning, finner de nuvarande förhållandena inom skatteområdet otillfredsställande. Särskilt anmärker verket att den serviceverksamhet myndigheten har skyldighet att utöva inom skatteområdet är otillräcklig. Verket uppmärksammar i detta sammanhang främst deklarationsskyldigheten. Verket ansluter sig till de sakkunnigas uppfattning att någon ersättning av allmänna medel för kostnaderna för deklarationshjälp inte gärna kan komma i fråga och att de allmänna advokatbyråerna inte heller kan förväntas ta emot uppdrag att upprätta självdeklarationer men finner samtidigt att det inte kan bortses från att många deklarationsskyldiga faktiskt anlitar hjälp. Likaså måste enligt verket medges att den rådgivnings- och upplysningsverksamhet som ankommer på taxeringsnämndens ordförande av praktiska skäl kan fullgöras endast i begränsad omfattning. Verket anser att det kan finnas skäl att överväga införandet av någon form av statliga eller kommunala deklarationsbyråer. Verket nämner att denna fråga på grund av sin stora och allmänna betydelse redan varit föremål för viss behandling inom verket och att man avser att vidare undersöka olika möjligheter att tillskapa en bättre serviceapparat på området.

Enligt *länsstyrelsens i Jämtlands län* erfarenhet förekommer i viss utsträckning fall inom skatteområdet där framträdande behov av regler om kostnadsersättning kan anses föreligga. Sådana fall kan enligt länsstyrelsen dels gälla mål, vilka av skattemyndighet drivs i syfte att erhålla prejudikat, och dels i mål av utpräglat fiskalisk natur, avseende mera betydande inkomst- och förmögenhetsbelopp. Taxeringsmyndigheternas agerande i sådana mål kan åsamka vederbörande skattskyldig mycket väsentliga kostnader enbart för anlitan av biträde. Motparten i sådana mål befinner sig vanligen i sådan ekonomisk ställning att han inte kan påräkna bistånd inom ramen för rättshjälpsreformen. Omständigheterna i dessa fall är inte heller sådana att den föreslagna skadeståndslagstiftningen kan antas bli tillämplig. Länsstyrelsen anser sig på grund av det anförda böra ifrågasätta om inte den skattskyldige i nu åsyftade fall skäligen bör kunna tillerkännas viss ersättning, åtminstone vad gäller kostnad för anlitan av sakkunnigt biträde. Länsstyrelsen får dessutom framhålla att avsaknaden av regler om kostnadsersättning i taxeringsmål inte kan uteslutas inverka hämmande på myndigheternas agerande i prejudikatomål. — *Länsstyrelsen i Kronobergs län* framför likartade synpunkter.

För *LRF* framstår det som en brist att utredningen inte inhämtat syn-

punkter från de organisationer som kan anses representera de skattskyldiga. Skattelagstiftningen griper mer in i den enskildes ekonomi än någon annan lagstiftning. Förbundet finner därför naturligt att den enskilde har ett starkt behov av att tillvarata sina intressen på skatteområdet. Förbundet har emellertid den uppfattningen att skattereglerna på senare år varit ofullgångna och så komplicerade att det är ytterst få skattskyldiga som förmår att själva hävda sin rätt. Det övervägande antalet skattskyldiga anlitar enligt förbundet hjälp vid upprättandet av självdeklaration och vid skatteprocess praktiskt taget alla. Enligt förbundet kan vidare kostnaderna i synnerhet vid skatteprocess bli avsevärda. Den hjälp som näringslivets branschorganisationer lämnar är inte kostnadsfri. I många av de fall där taxeringsmyndigheterna utan fog avviker från deklaration eller driver s. k. prejudikatmål åsamkas de skattskyldiga stora kostnader och enligt förbundets mening bör de skattskyldiga i dessa fall alltid erhålla full ersättning. Motsvarande syn anlägger förbundet på processer uppkomna genom bristfällig eller svårtolkad lagstiftning. Förbundet utgår från att frågan om kostnadsersättning endast kan bli löst för de mer flagranta fallen men föreslår i övrigt avdragsrätt vid taxering för kostnader och biträdeshjälp. Rätts-hjälpsreformen undantar näringsidkare. Det framstår för förbundet som inkonsekvent att betrakta utgifter för rättslig hjälp i samband med administrativa frågor avseende skatteproblem som en del av kostnaderna för näringen. Förbundet anser sammanfattningsvis att förslaget om kostnadsersättning bör bli föremål för en grundlig överarbetning.

Även Sveriges hantverks- och industriorganisation, med vilken Sveriges köpmannaförbund instämmer, tar i sitt yttrande upp skatteprocessen och näringsidkares ställning därvid enligt rättshjälpslagen. Organisationen uppehåller sig vid den utjämning som under senare år skett i synsättet företagare — anställda. Enligt organisationen är den gränsdragning mellan fysiska personer i allmänhet och fysiska personer som får sin utkomst såsom företagare, som blir resultatet av utredningens hänvisning till rättshjälpslagen, inte motiverad. Organisationen önskar att ställningstagande beträffande rättshjälp sker liberalt så att rättshjälp i taxeringsprocess också kan komma ledare och ägare av mindre och medelstora företag till del.

LRF anför beträffande fastighetsbildningsärenden att lantbrukare i huvudsak inte kan påräkna hjälp enligt rättshjälpslagen. Förbundet föreslår därför att kostnadsersättning skall utgå i fastighetsbildningsärenden om det på grund av förhållandena skulle anses obilligt att markägaren själv står för sina kostnader.

Lantmäteristyrelsen anför att part i fastighetsbildningsärenden till skillnad från förvaltningsärenden i allmänhet i princip får stå för kostnad för myndighetens utredning i fastighetsbildningsärende. Vad nu anförts kan tala för att utredningskostnader i fastighetsbildningsärenden

i vissa fall borde kunna ersättas inom rättshjälpssystemet. Lantmäteristyrelsen anser emellertid att förslaget om att enbart utredningskostnader som hänför sig till sakkunnigt biträde skall kunna ersättas inte innebär en sakligt motiverad avgränsning av ersättningsberättigade kostnader. Ersättningsmöjligheten skulle bl. a. bli beroende av fastighetsbildningsmyndighetens kompetens i det enskilda fallet. Ersättning till sakkunnigt biträde enligt 4 kap. 34 § FBI. utgör förrättningskostnad. Till förrättningskostnad kan statsbidrag erhållas enligt kungörelsen (1971: 1105) om statsbidrag till kostnader för vissa fastighetsbildningsförrättningar m. m. Statsbidragsbestämmelserna fyller i princip samma funktion som utredningens förslag avser att tillgodose. I samband med gällande statsbidragsbestämmelsers tillkomst anförde departementschefen att det med fog kunde ifrågasättas om de intressen som bär upp bidragsbestämmelserna skulle tillgodoses på detta sätt. Enligt lantmäteristyrelsens mening finns anledning att närmare utreda om statsbidragsbestämmelsernas syften kan tillgodoses inom ramen för rättshjälpssystemet.

Mot de av utredningen framlagda förslagen om ersättning i vissa fall för inställelsekostnad har inte riktats någon invändning under remissbehandlingen. *Socialstyrelsen* och *kammarrätten i Stockholm* vill utvidga ersättningsreglerna till att omfatta inställelse inför barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd (social centralnämnd) eller företrädare för dessa. *Socialstyrelsen* anför i denna fråga att huvudregeln bör vara att den enskilde, som blir föremål för ingripande eller som kallas till förhör så långt det är rimligt hålls skadeslös. Även om nämnden ibland har mottagning någon kväll i veckan händer det enligt socialstyrelsen inte så sällan att enskilda ombeds besöka nämndens expedition under dagtid. I nykterhetsvårdsärenden förekommer hembesök endast i begränsad utsträckning. I de till ytan mycket stora kommuner som numera finns i landet och som blir ännu fler då kommunsammanslagningen år 1974 är fullbordad kan det för personer som bor långt från centralorten ibland krävas dyrbara resor och extra kostnader för uppehälle för att komma till och från nämndens lokaler. Ett kvällsbesök hos nämnden är i många fall omöjligt att företa utan övernattning i centralorten. Det vore därför enligt socialstyrelsen rimligt att, i likhet med vad som gäller i förvaltningsdomstolarna, kostnader för resor och uppehälle ersätts. I varje fall bör enligt styrelsen sådana kostnader ersättas om de överstiger vad som är att anse som normala inställelsekostnader. — *Kammarrätten i Stockholm* anför liknande synpunkter. *Kriminalvårdsstyrelsen* vill utvidga ersättningsreglerna till att också omfatta övervakares inställelse till sammanträde med övervakningsnämnd eller annan nämnd inom kriminalvården.

2.6 Författningsregleringen

2.6.1 Utredningen

Utredningen anser att starka skäl talar mot att ta in regler om offentligt biträde i rättshjälpslagen. Institutet offentligt biträde i ärenden enligt PsykL, BvL, UtIL, osv. förete visserligen vissa likheter med institutet offentlig försvarare i brottmål. Det bör emellertid understrykas att de ärenden i vilka offentligt biträde skall kunna utses inte är att jämställa med brottmål. I ärenden enligt ovan avsedda lagar är det fråga om att tillgodose ett aktuellt vårdbehov eller att ompröva frågan om någons vistelse här i landet. Redan med hänsyn härtill synes det olämpligt att i ett gemensamt avsnitt i rättshjälpslagen föra samman bestämmelserna om offentlig försvarare och annan rättshjälp i brottmål med bestämmelserna om offentligt biträde i vissa administrativa ärenden. För denna ståndpunkt talar också det förhållande att enligt rättshjälpslagen biträde i brottmål aldrig kan erhållas annat än i form av offentlig försvarare, som skall utses när rätten funnit behov av sådan försvarare föreligga, medan i ärenden som kan leda till administrativt frihetsberövande den enskilde enligt utredningens förslag på ett förberedande stadium (hos nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd) skall kunna erhålla rättshjälp i form av biträde enligt rättshjälpslagen och det först på ett senare stadium skall ankomma på högre myndighet att ta ställning till frågan om behov av offentligt biträde föreligger.

Reglerna om offentligt biträde är tillämpliga endast på ett fåtal särskilda områden av förvaltningen och är även i övrigt så speciella att de inte lämpligen kan fogas in i rättshjälpslagens avsnitt om rättshjälp i allmänhet. I förhållande till de allmänna rättshjälpsbestämmelserna föreligger bl. a. avvikelse därutinnan att enligt utredningens förslag förordnande av offentligt biträde skall vara kostnadsfritt, medan den som beviljas rättshjälp enligt rättshjälpslagen i många fall har att erlagga rättshjälpsavgift. Likaså skall kostnad för utredning, som införskaffas av offentligt biträde, ej till någon del bestridas av den enskilde utan stanna på statsverket. För ärenden enligt UtIL föreslås dock viss särreglering. Vidare skall enligt utredningens förslag offentligt biträde utses av den förvaltningsmyndighet eller förvaltningsdomstol som handlägger det aktuella ärendet eller målet, medan biträde enligt rättshjälpslagen förordnas av rättshjälpsmyndigheten.

Skall bestämmelserna om offentligt biträde tas in i rättshjälpslagen, blir det nödvändigt att öka ut denna lag med ett speciellt avsnitt rörande detta begränsade ämnesområde. Härigenom skulle rättshjälpslagen bli mera svåröverskådlig och svårläst än vad nu är fallet. Enligt utredningens mening är det systematiskt lämpligast att helt särhålla bestämmelserna om offentligt biträde från bestämmelserna om biträde enligt rättshjälpslagen. Utredningen föreslår därför att bestämmelserna om offent-

ligt biträde ges i en särskild lag om offentligt biträde, till vilken hänvisning görs i de författningar, enligt vilka sådant biträde skall kunna förordnas.

Det valda tillvägagångssättet förutsätter att i 18 § rättshjälpslagen — som handlar om biträde — införs en bestämmelse av innehåll att biträde som avses i paragrafen inte skall förordnas för mål eller ärende, vari enligt särskild föreskrift förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet kan utse offentligt biträde. Har biträde förordnats enligt 18 §, t. ex. i ärende inför barnavårdsnämnd, skall förordnandet inte gälla om i samma ärende fråga om omhändertagande för samhällsvård upptas till prövning av länsrätt. I sådant fall har länsrätten att bedöma om det föreligger behov av offentligt biträde. Skulle så vara fallet är det naturligt att länsrätten till offentligt biträde i allmänhet förordnar den som förut i barnavårdsärendet haft förordnande som biträde enligt rättshjälpslagen.

2.6.2 Remissyttrandena

Utredningens förslag att bestämmelserna om offentligt biträde ges i en särskild lag till vilken hänvisning görs i de författningar enligt vilka sådant biträde skall kunna förordnas tillstyrks av bl. a. *socialstyrelsen*, *psykiatriska nämnden*, *kammarrätten i Göteborg* och *länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Jämtlands län*. Härvid framhålls i några yttranden att förslaget har den fördelen att institutet offentligt biträde lätt kan utsträckas till nya områden. Flertalet av de övriga remissinstanserna lämnar utredningens förslag i denna del utan erinran.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, *kammarrätten i Stockholm* och *föreningen Sveriges tingsrättsdomare* är dock kritiska mot utredningens förslag. Hovrätten finner att den lagstiftningsmetod som utredningen använt givit ett mycket svåröverskådligt resultat. Genom utredningens förslag blir nämligen de materiella reglerna om rättshjälp i här ifrågasvarande förvaltningsärenden uppdelade på tre lagar, den särskilda förvaltningslagen, lagen om offentligt biträde och rättshjälpslagen. I samma ärende kan alla lagarna bli tillämpliga. Hovrätten anser att man i vart fall bör ta in reglerna om offentligt biträde i ett särskilt avsnitt i rättshjälpslagen.

Även *kammarrätten i Stockholm* finner utredningens förslag svåröverskådligt. Kammarrätten anser inte att vad som anförts mot att införa bestämmelserna om offentligt biträde i rättshjälpslagen är särskilt tungt vägande. Tvärtom syns det kammarrätten vara till fördel om bestämmelserna om rättshjälp och offentligt biträde kan infogas i samma lag. Detta skulle bidra till större överskådlighet av hithörande bestämmelser och förenkla tillämpningen. Dock bör enligt kammarrätten ifrågakommande specialförfattningar innehålla vissa bestämmelser om offent-

ligt biträde liksom även en hänvisning till rättshjälpslagen. Kammarrätten ifrågasätter vidare om det inte av praktiska skäl är önskvärt att institutet offentligt biträde omnämnes även i FL och FPL. Dessa lagar bör innehålla upplysning om att offentligt biträde i vissa fall kan förordnas åt enskild part. — *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* har i huvudsak samma uppfattning. Föreningen föreslår att reglerna om offentligt biträde införs mellan 40 § och 41 § rättshjälpslagen.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att den föreslagna samordningsregeln mellan instituten biträde enligt rättshjälpslagen och offentligt biträde är erforderlig men att det uppenbarligen för undvikande av otillfredsställande situationer måste förutsättas att offentligt biträde förordnas i de fall biträde enligt rättshjälpslagen tidigare varit förordnat. — Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Hallands län*.

2.7 Kostnaderna för reformen

2.7.1 Utredningen

Offentligt biträde. Enligt uppgifter som inhämtats från länsstyrelserna utgjorde antalet under år 1968 anhängiggjorda intagnings- och återintagningsärenden enligt NvL 2 372. Av uppgifterna framgår emellertid att förhör hållits i endast 905 av dessa ärenden eller ca 38 procent. Om institutet offentligt biträde införs, får det antas att detta kommer att begagnas huvudsakligen i fall då förhör anordnas. En stor del av ärendena även sådana däri förhör förekommer, får antas vara så klara, att anledning ej finns att förordna offentligt biträde. Å andra sidan torde redan möjligheten att få offentligt biträde förordnat föranleda att begäran därom framställs i rätt stor utsträckning. Det synes troligt att länsrätterna finner sig böra tillmötesgå sådan begäran, åtminstone i fall där någon tvekan om utgången kan råda. Enligt vad som inhämtats torde tendensen inom nykterhetsvården på senare år ha varit att man mera inriktat sig på hjälpåtgärder än på tvångsintagning i vårdanstalt. Någon ökning av antalet tvångsintagningsfall efter år 1968 torde det därför knappast vara anledning att räkna med. Med anledning härav bör antalet fall enligt NvL, där offentligt biträde kan komma att förordnas, kunna uppskattas till 500 för år.

Enligt motsvarande uppgifter rörande barnavårdsärenden utgjorde antalet underställningsärenden 1 199. Endast i 277 av dessa eller 23 procent hölls förhör. Viss ökning av antalet fall under senare år än 1968 torde ha inträtt. Antalet barnavårdsärenden, däri offentligt biträde kan komma att förordnas, torde därför kunna uppskattas till 400 för år.

I fråga om utlänningsärendena framgår att antalet ärenden rörande verkställighet av förpassning, förvisning eller utvisning vilka avgjorts av länsstyrelserna under år 1968 utgjort 1 161 och att antalet förhör utgjort 67. Förordnande av biträden i utlänningsärenden hos länsstyrel-

serna har förekommit i begränsad utsträckning och de belopp som utgått i ersättning till biträden har varit obetydliga. Antalet utlänningsärenden hos olika myndigheter torde ha ökat väsentligt sedan 1968. Då biträde redan nu kan förordnas i utlänningsärenden, skall vid kostnadsberäkningen hänsyn tas endast till den ökning av antalet ärenden med förordnat biträde som kan uppkomma genom utredningens förslag. Ökningen beräknas till 400 ärenden per år.

I fråga om mentalsjukvården saknas hållpunkter för att bedöma det antal ärenden, vari offentligt biträde kan tänkas bli förordnat. Enligt utredningens mening torde antalet bli relativt begränsat.

Vid beräkning av kostnaderna bör beaktas att i åtskilliga fall, därest offentligt biträde ej kunnat förordnas, biträde i stället skulle ha förordnats enligt rättshjälpslagen och sålunda kommit att på den vägen belasta statsverket. Kostnaderna för offentligt biträde kommer alltså att delvis motsvaras av en minskning i kostnaderna för den allmänna rätts hjälpen.

Även om reservation måste göras för beräkningarnas osäkerhet bör antalet fall av förordnande av offentligt biträde kunna antas ej komma att överstiga 2 000 om året och kostnaden kunna uppskattas till mellan 0,5 och 1 miljon kronor.

Utredningens förslag om kostnadsersättning avser kostnader för inställelse inför myndighet i vissa fall. Inställesekostnadsersättningen begränsar sig till ett fåtal myndigheter och utgör närmast en komplettering till eljest gällande bestämmelser om ersättning för sådan kostnad. Några belopp av betydelse är det inte fråga om.

Ersättning för utredning i förvaltningsärenden skall enligt förslaget inbegripas under förmånerna enligt rättshjälpslagen och ersättas av allmänna medel. Att ange något belopp för vad dessa kostnader kan uppskattas till är ej möjligt. Kostnaderna kommer att ingå i vad som erfordras för rättshjälpsreformen och kan inte antas utgöra någon större del post i totalkostnaden för denna reform.

2.6.2 Remissyttrandena

Endast länsstyrelserna i Södermanlands och Hallands län har berört utredningens förslag ur kostnadssynvinkel. Länsstyrelsen i Södermanlands län understryker att det av statsfinansiella skäl inte är möjligt att på kort tid genomföra alla de kostnadskrävande reformer på snart sagt alla områden varom förslag redan framlagts eller är att vänta. Länsstyrelsen framhåller att de mest angelägna reformerna måste prioriteras och att reformerna i många fall bör ske successivt. Länsstyrelsen finner även de av utredningen framlagda förslagen böra prövas inte minst ur statsfinansiell synpunkt, då de enligt länsstyrelsen föreligger stor risk för att ett genomförande av förslagen i oförändrat skick kan leda till betydligt större utgifter än utredningen synes ha förutsatt.

Länsstyrelsen i Hallands län menar tvärtom att statsverket ej torde komma att åsamkas särskilt stora kostnader för offentliga biträden, eftersom behovet av sådana biträden framför allt torde komma att göra sig gällande i sådana angelägenheter där biträde skulle ha kunnat erhållas inom ramen för den allmänna rättshjälpslagen.

3 Bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

3.1 Nuvarande ordning m. m.

3.1.1 Utrikesförvaltningens biståndsverksamhet

Regler om denna biståndsverksamhet finns i Kungl. Maj:ts instruktion (1967: 83) för utrikesrepresentationen (IFUR) och i de med stöd av denna instruktion av ministern för utrikes ärendena den 2 maj 1967 utfärdade allmänna föreskrifterna för utrikesrepresentation (AFUR). I 36 § IFUR finns särskilda regler för bistånd åt svensk medborgare som genom beslut av utländsk domstol eller annan myndighet berövats sin frihet och i 35 § bestämmelser om bistånd åt svensk medborgare som i utlandet råkat i nöd eller annan svårighet. Närmare föreskrifter i dessa hänseenden lämnas i 36 § AFUR rörande bistånd i brottmål m. m. och i 35 § rörande sociala biståndsärenden. Särskilda bestämmelser om ekonomiskt bistånd åt sjöfolk finns dessutom i 53—55 §§ förordningen (1928: 49) angående beskickningar och konsulat (FBK) samt i 53—55 §§ i den allmänna instruktion för beskickningar och konsulat (IBK), som den 15 februari 1928 utfärdats av ministern för utrikes ärendena.

Mottagare av bistånd. Enligt gällande regler skall bistånd i princip endast lämnas svenska medborgare (35 och 36 §§ IFUR). Vissa undantag finns emellertid. Av 50 § IFUR och 55 § AFUR framgår sålunda att bistånd under vissa förutsättningar kan lämnas även till flyktning eller statslös person. I 51 § IFUR och 56 § AFUR anges vidare att svenska beskickningar och konsulat skall bistå medborgare i Danmark, Finland, Island eller Norge i enlighet med vad som överenskommits med dessa stater. I art. 31 i samarbetsöverenskommelsen den 23 mars 1962 mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige (SÖ 1962: 14 och 1971: 12) stadgas i detta hänseende att befattningshavare, som tillhör en fördragsslutande parts utrikestjänst och tjänstgör utanför de nordiska länderna, skall i den mån det är förenligt med hans tjänsteåligganden samt hinder inte möter från tjänstgöringslandets sida bistå jämväl medborgare i annat nordiskt land, om detta saknar representation på den ifrågavarande orten.

Slutligen gäller enligt 53—55 §§ FBK och 53—55 §§ IBK vissa särskilda regler om bistånd till svenskt och även utländskt sjöfolk.

I fråga om socialt bistånd gäller olika regler för svenska medborgare som är bosatta i Sverige och svenska medborgare med stadigvarande

hemvist utomlands (emigranter). Beträffande de senare föreligger mera begränsade möjligheter att lämna bistånd.

Förutsättningar för bistånd. I fråga om bistånd i brottmål stadgas i 36 § IFUR att beskickning och konsulat skall tillse att bistånd lämnas den som genom beslut av utländsk domstol eller annan myndighet berövats sin frihet. Enligt de därtill anknytande bestämmelserna i 36 § AFUR skall bistånd lämnas så snart beskickning eller konsulat erhåller kännedom om att svensk medborgare inom beskickningens eller konsulatets verksamhetsområde anhållits eller häktats i avvaktan på förundersökning eller rättegång eller på annat sätt berövats sin frihet i samband med brott. Också i andra fall av frihetsberövande skall beskickning eller konsulat i mån av möjlighet lämna bistånd.

Det anges i 36 § AFUR att det ibland även i fall då den misstänkte inte är anhållen eller häktad är önskvärt att beskickning eller konsulat på begäran bistår svensk medborgare som lagförs inför utländsk domstol eller annan utländsk myndighet. Det påpekas slutligen att bistånd också skall kunna lämnas svensk medborgare i samband med utvisning, när utvisningen bedöms medföra allvarliga nackdelar för den som drabbas av åtgärden.

Enligt 35 § IFUR skall beskickning eller konsulat lämna ekonomiskt och annat bistånd till svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet.

I 35 § AFUR tilläggs att beskickning och konsulat, innan försträckning lämnas, bör övertyga sig om att sökanden verkligen befinner sig i nödställd belägenhet c. d., vilket innebär att han skall sakna erforderliga medel för kost och logi och/eller för återresa till Sverige. Personer som sedan längre tid utan giltiga skäl har underlåtit återbetala eller göra avbetalningar på tidigare erhållen försträckning bör endast efter särskilt bemyndigande av utrikesdepartementet erhålla ekonomiskt bistånd.

Vidare föreskrivs i 35 § AFUR att myndigheten bör förvissa sig om att fallet inte är sådant att verksamhetslandet har skyldighet att bistå svensk medborgare som under vistelse där blivit nödställd. Sådan skyldighet föreligger enligt vissa internationella överenskommelser om social trygghet m. m.

Förfarandet. Det nuvarande systemet innebär att medel utlämnas som försträckning. Biståndsgivningen skapar alltså en privaträttslig relation mellan staten och biståndstagaren. Den senare är skyldig att till staten återbetala det belopp han erhållit som försträckning. I enlighet härmed har i såväl 35 som 36 §§ AFUR uppställts krav på att den som erhåller bistånd skall underteckna biståndsansökan med återbetalningsförbindelse. Undantag från detta krav kan dock i fråga om bistånd i brottmål o. d. göras, när oöverstigliga hinder föreligger.

Begäran om ekonomiskt bistånd skall enligt 35 § AFUR i allmänhet

inhålla uppgift om personer i Sverige som förmodas vara villiga att till utrikesdepartementet inbetala det av den nödställda önskade beloppet eller att garantera återbetalning. Ibland förutsätts för att bistånd skall få lämnas, att ett motsvarande belopp inbetalats till utrikesdepartementet eller att säkerhet ställts för beloppet.

Som allmän regel gäller enligt 35 § IFUR och 35 § AFUR att ekonomiskt bistånd inte skall lämnas utan bemyndigande av utrikesdepartementet i varje särskilt fall. För att underlätta utrikesmyndigheternas handläggning av biståndsärenden har emellertid ett förenklat förfarande införts för bistånd av mindre omfattning. Sålunda har utlandsmyndigheterna genom särskilda anvisningar erhållit generellt bemyndigande att lämna ekonomiskt bistånd intill vissa av departementet för olika fall fastställda maximerade belopp och under uttryckligt beaktande av de villkor som därför uppställts.

Även vid bistånd som består i att ge anhållen, häktad eller åtalad person försvarare, annat rättegångsbiträde eller tolk skall enligt 36 § AFUR som regel utrikesdepartementets bemyndigande inhämtas.

Utgår ekonomiskt bistånd till medborgare i annat nordiskt land, skall den biståndssökande, om det över huvud taget är möjligt, underteckna en skuldförbindelse som skall översändas till den biståndssökandes egen närmaste utlandsmyndighet eller till hans hemlands utrikesdepartement i och för restitution.

Biståndets omfattning. När det gäller person som anhållits eller häktats i avvaktan på förundersökning eller rättegång eller på annat sätt berövats sin frihet i samband med brott, skall beskickning eller konsulat enligt 36 § AFUR lämna honom det bistånd som är påkallat med hänsyn till brottets art, polis- och rättegångsväsendets tillstånd och omständigheterna i övrigt. Också i andra fall av frihetsberövande skall beskickning eller konsulat i mån av möjlighet lämna motsvarande bistånd. Även om den som berövats friheten inte begärt utlandsmyndighetens hjälp skall den ingripa.

Bistånd av detta slag skall främst avse kostnaderna för försvarare, annat rättegångsbiträde eller tolk. Det kan emellertid också ifrågakomma att enligt föreskrifterna i 35 § AFUR försträcka den som är berövad friheten smärre penningbelopp för behövlig kostförbättring, cigaretter, korrespondens osv.

Även för den som utan att vara anhållen eller häktad lagförs inför utländsk domstol eller annan utländsk myndighet bör enligt 36 § AFUR beskickningens eller konsulatets bistånd i första hand lämnas genom utseende av försvarare eller annat rättegångsbiträde som kan föra den misstänktes talan.

Omfattningen av det bistånd som lämnas åt nödställd är beroende av en allmän skälighetsbedömning. Enligt 35 § IFUR skall bistånd lämnas i den omfattning som är skälig med hänsyn till omständighe-

terna. Biståndets primära syfte är enligt 35 § AFUR att utgöra hjälp till självhjälp. Det sägs därför att den nödställda i första hand bör uppmanas att själv söka skaffa fram medel för att kunna resa tillbaka till sin hemort i Sverige eller för att reglera skulder som han nödgas ikläda sig eller som han redan ådragit sig på platsen. Lämnas ändå försträckning för att täcka kostnaderna för hemresan, skall kostnaderna beräknas efter billigaste färd sätt.

Särskilda regler gäller enligt 35 § AFUR för bistånd till emigranter. Dessa regler gäller bistånd vid repatriering, bistånd vid sjukdom och periodiskt understöd.

I 53 § FBK finns bestämmelser om bestridande av kostnader för sjömans sjukvård, underhåll eller fortskaffning och i 54 § FBK om bestridande av kostnader för sjömans begravning.

I fråga om bistånd till medborgare i annat nordiskt land förutsätts normalt att i ärenden av större omfattning eller av rättslig karaktär kontakt tas med och instruktioner inhämtas från närmaste utlandsmyndighet för den biståndssökandes hemland eller, om nödvändigt, detta lands utrikesdepartement. I de fall då man på grund av omständigheterna måste handla utan föregående instruktion, kan en utlandsmyndighet i första hand tillämpa sitt eget lands instruktion för utrikesrepresentationen även om biståndet därigenom skulle få ett innehåll som avviker från vad den biståndssökande skulle ha erhållit om hans hemlands regler tillämpats.

Återbetalningsskyldighet. Den som erhållit ekonomiskt bistånd enligt nuvarande regler är principiellt återbetalningsskyldig för det belopp han erhållit. I vissa fall kan dock eftergift av fordringen ske. Sålunda får enligt kungörelsen (1953: 475) om eftergift i vissa fall av belopp, vilka lämnats såsom ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet (eftergiftskungörelsen), utrikesdepartementets understödsnämnd på framställning av chefen för departementets arvs- och ersättningsbyrå (numera konsulära byrå) besluta att helt eller delvis efterge skuldbelopp som förskotterats av statsmedel som ekonomiskt bistånd. En närmare redogörelse för de principer som härvid tillämpas lämnas i det följande.

I fråga om återbetalning av kostnader för bistånd i brottmål e. d. enligt 36 § IFUR gör sig särskilda synpunkter gällande. Några uttryckliga regler om återbetalningsskyldigheten finns emellertid inte, och detta har skapat en viss oklarhet om vilka principer som bör följas och vilka organ som bör besluta. I stort sett kan dock sägas att en praxis utbildats, enligt vilken återkrav sker när den tilltalade dömts för det brott för vilket han anhållits, häktats eller åtalats, medan man avstår från att framställa återkrav i de fall där han frikänts för brottet. I de sistnämnda fallen brukade tidigare meddelas särskilda beslut av Kungl. Maj:t innebärande att kostnaderna skulle bestridas av stats-

medel. Det har också förekommit att ärenden av detta slag behandlats av understödsnämnden. Någon fast praxis rörande handläggningen av dessa ärenden har inte utbildats.

I de fall då bistånd utgår till medborgare i annat nordiskt land inom ramen för det nordiska konsulära samarbetet skall gottgörelse alltid lämnas av vederbörandes hemland. Det blir därför inte aktuellt att svenska staten i sådana fall gör gällande återkrav mot medborgare i annat nordiskt land.

Eftergiftskungörelsen m. m. Som redan har nämnts kan utrikesdepartementets understödsnämnd med stöd av eftergiftskungörelsen besluta att helt eller delvis efterge skuldbelopp som förskotterats av statsmedel som ekonomiskt bistånd. Enligt kungörelsen skall nämndens beslut grundas på hänsyn till gäldenärens ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vidare kan enligt kungörelsen chefen för arvs- och ersättningsbyrån (numera konsulära byrån) besluta om eftergift, när han finner det uppenbart att kostnaderna för indrivning av statsverkets fordran inte skulle stå i rimligt förhållande till fordringens storlek.

Den till grund för eftergiftskungörelsen liggande propositionen (1952: 209) hade föregåtts av en utredning av 1946 års sjömanskommitté, som den 7 februari 1952 avgav en promemoria. Kommittén uttalade i denna promemoria att det var oförenligt med grunderna för modern svensk sociallagstiftning att ekonomiskt bistånd från utlandsmyndighet återkrävdes i de fall, då biståndstagarens ekonomiska förhållanden var sådana att återbetalning i ett motsvarande fattigvårdsfall inte skulle krävas, samt föreslog att fordran för belopp, vilket lämnats som ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet, skulle kunna efterges enligt i huvudsak samma grunder, som om beloppet utgetts som fattigvård. I propositionen anslöt sig ministern för utrikes ärendena till denna uppfattning och erinrade om att bistånd åt nödställda i utlandet i åtskilliga fall hade samma sociala funktion som fattigvårdshjälp. Det syntes därför med hänsyn till biståndstagaren inte vara rimligt att beloppet återkrävdes i sådana fall, då krav på återbetalning av fattigvård under i övrigt lika förhållanden inte skulle framställas.

Sedan fattigvårdslagen ersatts av socialhjälpslagen upptogs principerna för eftergiftskungörelsens tillämpning på nytt till bedömning i en proposition till riksdagen (1957: 165). Propositionen var grundad på en framställning av utrikesdepartementets understödsnämnd om ändring av de i 1952 års proposition intagna riktlinjerna för eftergiftskungörelsens tillämpning. I den nya propositionen uttalade ministern för utrikes ärendena att han fann det angeläget att principerna för tillämpningen av eftergiftskungörelsen bringades i överensstämmelse med socialhjälpslagens principer. Ett genomförande av dessa principer i fråga om biståndsverksamheten i utlandet skulle innebära att frågan om eftergift av lämnat biståndsbelopp skulle avgöras efter samma grunder

som, om mottagaren vid tiden för hjälpbehovet befunnit sig i Sverige, skulle ha gällt för prövningen av huruvida återbetalningsskyldighet för lämnad socialhjälp skulle ha förclegat. Vissa modifikationer var emellertid erforderliga. Sålunda borde t. ex. eftergift av biståndsbelopp icke ifrågakomma, när mottagaren befann sig i en väsentligen självförvållad nödsituation utomlands.

För understödsnämnden har Kungl. Maj:t utfärdat en instruktion av den 29 juni 1950 (ändrad den 5 juni 1953). Av instruktionen framgår att nämnden består av fyra ledamöter, utsedda av ministern för utrikes ärendena för högst tre år i sänder. Suppleanter för envar av ledamöterna utses för samma tid. Ministern förordnar ordförande i nämnden. Vid förfall för ordföranden inträder dennes suppleant som ordförande. Nämnden är beslutför, då samtliga ledamöter eller, vid förfall för ledamot, dennes suppleant är närvarande. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst. Sekreterare i nämnden utses av ministern för utrikes ärendena. Nämnden kan överlåta till ordföranden och sekreteraren eller någon av dem att på dess vägnar handlägga ärenden, vilka befinns kunna avgöras i sådan ordning. Denna delegationsmöjlighet har utnyttjats på så sätt att ordföranden och/eller ordförandens ställföreträdare, som tillika är nämndens sekreterare, har bemyndigats att i vissa fall själva besluta i ärenden om eftergift av belopp om högst 500 kronor. Slutligen föreskrivs i instruktionen att besvär inte får föras över understödsnämndens beslut.

3.1.2 Bistånd i brottmål enligt rättegångsbalken m. m.

Skilda bestämmelser i RB syftar till att ge den som är misstänkt för brott ekonomiska lättnader för att han skall kunna tillvarata sin rätt. Huvudregeln är visserligen att han själv får bestrida kostnaderna för sitt försvar, men olika slag av kostnader kan förskotteras av allmänna medel, och detta gäller oberoende av den misstänktes ekonomiska villkor.

Enligt 21 kap. 3 § tredje stycket RB skall offentlig försvarare förordnas, om den misstänkte inte har utsett försvarare eller om försvarare som har utsett avvisas och domstolen på grund av sakens beskaffenhet eller av annat skäl finner att hans rätt inte kan tillvaratas utan biträde. Den som är anhållen eller häktad har en ovillkorlig rätt till offentlig försvarare. Den offentliga försvararen har enligt 21 kap. 10 § första stycket RB rätt till arvode och ersättning av allmänna medel. Rätten fastställer arvodet och ersättningen. När det gäller kostnad för vittne och för skriftligt bevis som den misstänkte själv har påkallat gäller som huvudregel att den misstänkte själv får svara för kostnaden. Han kan emellertid hemställa att rätten självmant föranstaltar om bevisningen. Har rätten självmant inkallat vittne eller föranstaltat om skriftlig bevisning förskotteras kostnaden av allmänna medel. Ersättningens stor-

lek bestäms av rätten. Kostnad för sakkunnig som på den misstänktes begäran har utsetts av rätten förskötteras också av statsverket.

Även beträffande frågan vem som slutligen skall svara för de kostnader som utgår av allmänna medel finns bestämmelser i RB. I mål vari åklagare för talan skall den tilltalade, om han döms för brottet, enligt 31 kap. 1 § första stycket RB i dess lydelse enligt lagen (1972: 430) om ändring i rättegångsbalken, som träder i kraft den 1 juli 1973, till statsverket återbetala bl. a. vissa kostnader som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel. De kostnader som anges i bestämmelsen är ersättning för den tilltalades inställelse vid rätten under förundersökningen, till vittne eller sakkunnig, kostnad för annan bevisning under förundersökningen eller rättegång, ersättning eller arvode till offentlig försvarare och hämtning av den tilltalade till rätten. Den tilltalade är dock inte skyldig att betala mer än som motsvarar det för honom gällande maximibeloppet för kostnadsbidrag vid allmän rätts hjälp. Ersättningsskyldigheten kan jämkas om kostnadens belopp inte står i rimligt förhållande till den tilltalades brottslighet eller till hans villkor.

Frikännes den tilltalade, skall han inte åläggas återbetalningsskyldighet.

Om den tilltalade genom att utebli från rätten eller inte iaktta föreläggande, som rätten meddelat, eller genom påstående eller invändning som han insett eller bort inse sakna fog, eller annorledes genom vårdslöshet eller försummelse föranlett uppskov i målet eller eljest vållat kostnad för statsverket, är han enligt 31 kap. 4 § första stycket RB skyldig att ersätta sådan kostnad, hur rättegångskostnaden i övrigt än skall bäras.

Bestämmelserna i rättshjälpslagen om rättshjälp åt misstänkt i brottmål ger dessutom personer i små ekonomiska omständigheter ytterligare förmåner. De praktiskt viktigaste förmåner som här kommer i fråga gäller rätten till ersättning för inställelskostnad och för bevisning.

3.1.3 *Internationella överenskommelser om socialt och medicinskt bistånd.*

I december 1953 undertecknade Sverige tillsammans med Europarådets övriga medlemsstater förutom två provisoriska avtal om social trygghet en europeisk konvention om social och medicinsk hjälp (se prop. 1955: 53 och SFS 1955: 563). Konventionen är uppbyggd på principen att varje land inom Europarådet skall likställa medborgare från de andra medlemsstaterna med sina egna medborgare vid tillämpning av lagstiftning om social och medicinsk hjälp (art. 1). Med sådan hjälp avses enligt art. 2 med visst undantag all hjälp som enligt biståndslandets lagstiftning utgår till personer som saknar det underhåll och den vård de behöver. Det bistånd som från svensk sida skall lämnas

enligt konventionen följer sålunda i första hand av socialhjäpplagen (1956: 2) och lagen (1962: 381) om allmän försäkring.

Den likställdhet i fråga om social och medicinsk hjälp som konventionen föreskriver gäller endast vid lovlig vistelse i annan medlemsstat. Enligt art. 11 anses utlännning uppehålla sig lovligen i fördragsslutande stat så länge han innehar giltigt uppehållstillstånd eller annat föreskrivet tillstånd. Biståndslandet har att betala kostnaderna för hjälpen (art. 4). Staterna är skyldiga att hjälpa varandra med att ta ut kostnaderna från personer som är underhållsskyldiga mot eller i övrigt har ekonomiska förpliktelser mot den som fått hjälp.

I art. 6—10 behandlas frågan om hemsändning av den som behöver hjälp. Hemsändning får enligt huvudregeln inte ske enbart av det skälet att hjälpbehov uppstått. Regleringen i detta hänseende syftar bl. a. till att hindra hemsändning av person som genom lång tids vistelse eller eljest har anknytning till vistelselandet. Kostnaderna för hemsändningen till hemlandets gräns betalas av det hemsändande landet.

Vid sidan av regler om hur uppehållstiden i biståndslandet skall beräknas innehåller konventionen ett antal bestämmelser av teknisk natur. I art. 15 föreskrivs att de fördragsslutande staternas myndigheter skall bistå varandra vid tillämpningen av konventionen.

Enligt ett tilläggsprotokoll till konventionen jämföras flykting med medborgare i fördragsslutande stat. Det gäller vid tillämpning av konventionens allmänna bestämmelser (art. 1—5) men givetvis inte i fråga om hemsändningsreglerna.

Konventionen medger att två eller flera stater träffar överenskommelser som är fördelaktigare för hjälpmottagaren (art. 18).

Konventionen har hittills ratificerats av Belgien, Danmark, Frankrike, Förbundsrepubliken Tyskland, Grekland, Irland, Island, Italien, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Norge, Sverige och Storbritannien.

I förhållandet mellan de nordiska länderna gäller vidare konventionen den 15 september 1955 mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om social trygghet. Konventionen ratificerades av Sverige den 6 april 1956 och trädde för svenskt vidkommande i kraft den 1 november 1956 (se prop. 1956: 17 och SFS 1956: 491). Denna konvention syftar till en likställdhet mellan egna medborgare och medborgare i annat nordiskt land vid tillämpning av lagstiftning om social trygghet.

3.1.4 Statistiska uppgifter

Bistånd i brottmål m. m. I det följande lämnas en översikt över antalet fall av svenska medborgare som under senare år häktats i utlandet såsom misstänkta för brott. Vidare anges de belopp som utbetalats av utrikesmyndigheterna för att tillförsäkra dem ett tillfredsställande rättskydd. Det rör sig nästan helt om arvoden och andra ersättningar till deras försvarare. I många fall har sådana kostnader betalats av de

misstänkta eller av anhöriga till dem. Eftersom utrikesdepartementet ibland förmedlat betalningarna, är beloppens storlek delvis kända, och de har angetts nedan i en särskild kolumn. Självfallet är dock statistiken på denna punkt inte fullständig eftersom sådana belopp som betalats utan utrikesförvaltningens medverkan inte är medräknade.

År	Antalet frihetsberövanden	Försvararkostnad bet. av UD	Försvararkostnad bet. av den misstänkte eller av anhöriga
1969	95	22 381:—	30 233:—
1970	78	24 336:—	10 600:—
1971	109	13 320:—	23 755:—

Socialt bistånd. Storleken av utrikesdepartementets utgifter för socialt bistånd till andra än sjömän och för återbetalda biståndsbelopp under budgetåren 1967/68—1970/71 framgår av följande sammanställning, som också innehåller uppgifter om statsverkets fordran för icke återbetalda bidragsbelopp vid varje budgetårs slut samt om storleken av de belopp som eftergetts under varje budgetår.

Budgetår	Utbetalt	Återbetalt
1967/68	1 691 342:—	1 170 998:—
1968/69	1 981 633:—	1 607 557:—
1969/70	2 212 668:—	1 853 864:—
1970/71	2 291 099:—	2 149 926:—

Budgetår	Icke återbetalt belopp vid budgetårets utgång	Eftergivet belopp under budgetåret
1967/68	520 344:—	3 656:—
1968/69	894 420:—	20 543:—
1969/70	1 253 223:—	51 979:—
1970/71	1 394 396:—	22 753:—

Det bör anmärkas att det utbetalda beloppet och det återbetalda beloppet under ett och samma budgetår inte är helt jämförbara eftersom återbetalning i viss utsträckning sker först under följande budgetår. En del av det återbetalda beloppet under varje budgetår avser således bidragsbelopp som utbetalats under tidigare budgetår. En överslagsberäkning avseende de fyra angivna budgetåren visar emellertid att över 80 % av de utbetalade beloppen återbetalas till statsverket.

3.2 UD-promemorian

I promemorian framhålls att det, när det gäller bistånd till svenska medborgare som anhålls eller häktas eller som åtalas för brott i utlandet, är naturligt att ta upp de principer som bör gälla till förnyat övervägande i ljuset av den rättshjälpsreform som håller på att genomföras.

I fråga om biståndsverksamheten i övrigt anför, att denna numera har fått en sådan omfattning och betydelse att det är lämpligt att de viktigaste bestämmelserna fastslås i lag. En lagreglering medför också

vissa praktiska fördelar, bl. a. genom att man kan avskaffa det nu tillämpade, komplicerade förfarandet som bygger på att biståndstagarna undertecknar särskilda skuldförbindelser.

F. n. gäller vissa särskilda bestämmelser om bistånd till sjömän. Sådana särregler förutsätts komma att i vissa avseenden bestå även i framtiden. Vid sidan härav bör emellertid enligt promemorian de allmänna reglerna om bistånd åt svenska medborgare vara tillämpliga även på sjömän.

I promemorian betonas att det är ett viktigt rättssäkerhetskrav, att den som anhålles, häktas eller eljest berövas friheten får möjlighet att framlägga de omständigheter som talar till hans förmån och att i övrigt försvara sig. Han får inte av ekonomiska eller andra skäl hindras från att få biträde av en jurist eller att framlägga bevisning och få till stånd utredning som talar till hans fördel.

I förfaranden inför svensk domstol är dessa önskemål tillgodosedda framför allt genom reglerna om offentlig försvarare i brottinål. Det måste enligt promemorian vara ett rimligt önskemål, att svenska medborgare som tillfälligt befinner sig i utlandet erhåller ett tillfredsställande rättsskydd om de berövas friheten eller åtalas för brott i det land där de vistas. Ibland tillgodoses detta genom de regler som gäller i landet i fråga. Det kan sålunda enligt landets lag eller enligt internationella överenskommelser föreligga en möjlighet att i vistelselandet kostnadsfritt eller till nedsatt kostnad erhålla bistånd av en försvarare av tillfredsställande kvalitet. Dessa möjligheter bör i första hand utnyttjas. Först om ett tillfredsställande rättsskydd inte erbjuds på detta sätt, avses den svenska utlandsmyndigheten skola ingripa och tillse att den anhållne eller den tilltalade erhåller ett rättsskydd som såvitt möjligt svarar mot de krav som uppställs i ett svenskt brottmålsförfarande.

Det kan enligt promemorian inte utan vidare krävas att samma förmåner skall beredas de svenska medborgare som inte har sitt hemvist i Sverige (emigranter). Sådana svenskar har en svagare anknytning till Sverige. Det bör emellertid inte vara uteslutet att svenska utlandsmyndigheter när särskilda skäl föreligger finansiellt bistår även sådana svenskar när de berövas friheten eller åtalas.

Liksom enligt nuvarande bestämmelser föreslås bistånd kunna utgå, förutom till svenska medborgare, även till flyktingar och statslösa med hemvist i Sverige. Däremot saknas skäl att i lagen reglera den biståndsverksamhet som svenska utlandsmyndigheter enligt överenskommelse med övriga nordiska länder svarar för gentemot medborgare i dessa länder, eftersom det här endast är fråga om bistånd som inom ramen för det nordiska konsulära samarbetet lämnas för den stats räkning, vari biståndstagaren är medborgare.

Rätten till ett tillfredsställande rättsskydd vid frihetsberövanden föreslås skola gälla oavsett frihetsberövandenas art och oavsett vilken myn-

dighet som förordnar om frihetsberövandena. Det kan röra sig om an- hållande eller häktning på grund av misstanke om brott, men det kan också vara fråga om omhändertagande för psykiatrisk vård eller i vård- anstalt för alkoholmissbrukare e. d. Rättsligt bistånd skall också kunna lämnas vid åtal för brott, även om den tilltalade inte är anhållen eller häktad, varvid det dock skall krävas att det är fråga om en mera in- gripande påföljd. Bistånd föreslås vidare kunna ges i utvisningsärenden i fall, där utvisning skulle medföra allvarliga olägenheter för den utvi- sade.

Bistånd skall utgå i sådan utsträckning att den person som behöver finansiell hjälp erhåller ett tillfredsställande rättsskydd. De regler som gäller för motsvarande förfaranden i svensk rätt får därvid tjäna till vägledning.

Enligt nuvarande regler har biståndet karaktären av en försträckning. Att bygga återbetalningsskyldigheten på en civilrättslig skuldförbindelse medför emellertid enligt promemorian vissa olägenheter. Exempelvis kan civilrättsliga ogiltighetsregler aktualiseras. Systemet med skuldför- bindelser lämpar sig inte heller för omyndiga eller andra personer som saknar rättshandlingsförmåga. Det kan i vissa fall vara svårt eller rent av omöjligt att få en återbetalningsförbindelse av en person som berö- vats friheten, och det ifrågasätts i promemorian om det f. n. finns nå- gon rättslig grund för att i sådana fall återkräva biståndsbeloppet. Här- till kommer att systemet med skriftliga förbindelser medför onödigt ad- ministrativt arbete. Av dessa skäl föreslås i promemorian att återbetal- ningskraven baseras direkt på en föreskrift i lagen. Det blir då tillräck- ligt att biståndstagaren undertecknar ett kvitto som bevis för att han mottagit biståndsbeloppet.

Biståndet skall enligt förslaget särskilt avse arvode och annan ersätt- ning till försvarare, rättegångsbiträde, ombud eller tolk samt kostnader för utredning och bevisning. Andra kostnader, t. ex. för kostförbättring under fängelsevistelse, skall däremot behandlas enligt reglerna för so- cialt bistånd. För vissa kostnader skall i princip bistånd över huvud inte utgå. Dit hör t. ex. kostnader för böter och skadestånd. I princip avses inte heller bistånd skola utgå till erläggande av borgensbelopp vid domstol, men undantagsvis kan omständigheterna vara sådana att bi- stånd bör lämnas även för sådant ändamål. Gränsdragningen mellan socialt bistånd och rättsligt bistånd antas på det hela taget inte behöva skapa alltför stora svårigheter. Däremot kan det ibland vara oklart för vilket ändamål bistånd i ett särskilt fall har utgått, särskilt när bistånd samtidigt har lämnats av anhöriga. För vissa sådana fall föreslås att en presumtionsregel tillämpas innebärande bl. a. att anhörigas inbetalning skall anses ha använts i första hand till bestridande av utgifter, för vilka statsbidrag inte bör utgå. När det gäller skyldigheten att till statsverket återbetala medel som utbetalats som bistånd till en person som berövats

friheten eller åtalats föreslås de regler bli vägledande som gäller för motsvarande förfaranden i Sverige. Detta innebär i fråga om den som varit anhållen, häktad eller åtalad att återkrav i allmänhet inte bör framställas, om det rättsliga förfarandet mynnar ut i en frikännande dom. Vid fällande dom bör en bedömning göras med ledning av bestämmelserna i 31 kap. 1 § RB.

Om särskilda skäl föreligger skall dock biståndstagaren enligt promemorian kunna åläggas återbetalningsskyldighet även om han frikänts eller återbetalningsskyldighet inte skolat åläggas honom med en analogisk tillämpning av 31 kap. 1 § RB. Om han sålunda genom vårdslöshet eller försummelse vållat särskild kostnad i rättegången, bör detta vara en särskild grund för att ålägga honom återbetalningsskyldighet.

I promemorian tas vidare upp det fallet att det trots förekomsten av en fällande dom av utländsk domstol föreligger allvarliga tvivel om att den dömde har begått det brott för vilket han dömts. I sådana undantagsfall anser man det vara oskäligt att låta biståndstagaren återbetala kostnaden i rättegången och ett undantag från principen om återbetalningsskyldighet anges därför vara motiverat i dessa fall.

Det bör enligt promemorian också observeras att svensk domstol vid bestämmande av arvode och annan ersättning till offentlig försvarare skall pröva om ersättningen är skälig och att åklagaren har skyldighet att tillvarata statsverkets ekonomiska intressen, om han anser att domstolen tillerkänt försvararen en alltför hög ersättning. Motsvarande kontroll kan inte från svensk myndighets sida utövas över arvoden till försvarare i förfarande inför utländsk domstol. Det framhålls att när staten genom reglerna i 31 kap. RB under vissa förhållanden avstår från att återkräva kostnader från den enskilde, en viktig förutsättning är att dessa kostnader inte överstiger vad som med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. I vissa främmande länder kan särskilt advokatkostnaderna komma att uppgå till synnerligen höga belopp och det sägs vara tveksamt om staten bör genom lag generellt vara ålagd att stå för sådana kostnader oavsett deras storlek. Bl. a. skulle detta kunna leda till att utländska advokater betingar sig alltför höga arvoden. Om kostnaderna i ett särskilt fall blir oskäligt höga, bör därför enligt promemorian partiell återbetalningsskyldighet i viss utsträckning kunna åläggas den enskilde, även om han frikänts. Möjligheten bör användas tämligen sparsamt, eftersom resultatet annars blir att den enskilde åläggs betalningsskyldighet just i de fall, då han på grund av kostnadernas storlek är i särskilt behov av ekonomiskt bistånd från det allmännas sida.

I promemorian tas vidare upp det fall att den som varit anhållen eller häktad frigges utan åtal eller att väckt åtal läggs ner eller dom av annan anledning inte kommer till stånd. Om åtalet läggs ner på grund av att den tilltalade inte längre betraktas som skyldig, skall frågan om återbetalningsskyldigheten bedömas på samma sätt som om han blivit

frikänd. Har målet inte fullföljts på grund av att den tilltalade uteblivit från rättegången, bör han däremot i allmänhet anses återbetalningsskyldig. Det framhålls emellertid att omständigheterna kan vara mycket skiftande, varför frågan om återbetalningsskyldighet skall föreligga i fall där skuldfrågan inte blivit slutligt prövad bör bli föremål för diskretionär prövning i varje särskilt fall.

När det gäller kostnader i andra förfaranden än brottmål bör enligt förslaget återbetalningsskyldighet kunna åläggas den enskilde efter vad som anses skäligt. De regler som kommer att gälla beträffande offentligt biträde i förvaltningsärenden föreslås tjäna till vägledning även vid bistånd utomlands. Liksom när det gäller brottmålen bör dock med hänsyn till de skiftande förhållandena utomlands lämnas ett visst utrymme för en diskretionär prövning i varje särskilt fall.

I promemorian diskuteras frågan om inte ränta eller avgift borde utgå i samband med att utrikesförvaltningen lämnar ekonomiskt bistånd. Med hänsyn till frågans ringa betydelse och till de administrativa svårigheter som skulle vara förknippade med ett ränte- eller avgiftssystem anses det inte finnas skäl att för närvarande införa en förpliktelse för biståndstagarna att betala ränta på erhållna belopp eller särskild avgift. I beslut, varigenom någon åläggs återbetalningsskyldighet, skall dock kunna fastställas att dröjsmålsränta skall utgå, om inte betalning sker inom viss tid.

När det gäller förutsättningarna för utgivande av socialt bistånd till svenskar i utlandet saknas enligt promemorian skäl att göra någon saklig ändring i de regler som nu gäller. Bistånd föreslås sålunda skola lämnas svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet. Det skall ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare tillämpningsföreskrifter. I dessa bör bl. a. anges att bistånd skall kunna vägras personer som tidigare har missbrukat möjligheten att erhålla sådant bistånd.

I princip skall endast svenska medborgare komma i fråga för socialt bistånd av detta slag. Framför allt åsyftas svenska medborgare med hemvist i Sverige. För svenska medborgare med hemvist utanför Sverige (emigranter) föreslås emellertid bistånd kunna utgå under vissa förutsättningar som får närmare anges i de av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifterna. Liksom enligt gällande regler skall socialt bistånd få utgå till flyktingar och statslösa med hemvist i Sverige. I kraft av det nordiska konsulära samarbetet kan bistånd lämnas medborgare i de övriga nordiska länderna.

En grundläggande regel bör enligt promemorian vara, att den som är i behov av ekonomiskt bistånd i första hand skall tillvarata de möjligheter till sådant bistånd som kan finnas i vistelselandet på grund av dess egen lagstiftning eller på grund av internationella överenskommelser. Svenskt bistånd bör lämnas endast i den mån behovet inte kan täckas på sådant sätt.

Utöver de förut berörda olägenheter som är förknippade med att åter-

betalningsskyldigheten bygger på en civilrättslig skuldförbindelse nämns i fråga om det sociala biståndet, att det i vissa fall av tidsskäl inte är möjligt att få särskilda skuldförbindelser av de hjälpbehövande. Så kan vara fallet då i en nödsituation (krigsutbrott, oroligheter, naturkatastrof e. d.) svenska medborgare måste evakueras med största snabbhet och utan onödiga formaliteter. Det bedöms därför av olika skäl angeläget att införa uttryckliga lagbestämmelser som direkt reglerar återbetalningsskyldigheten. Det räcker då att biståndstagaren undertecknar ett kvitto som bevis för att han mottagit beloppet eller att utlandsmyndigheten på annat sätt styrker vilket belopp som utbetalats.

Återbetalningsskyldighet i fråga om socialt bistånd bör enligt promemorian också i fortsättningen principiellt anses åvila biståndstagaren. Han skall dock kunna begära eftergift eller jämkning av skulden. Avgörande för om en sådan ansökan skall bifallas skall vara en helhetsbedömning av biståndstagarens ekonomiska och sociala situation, varvid inte endast förhållandena vid det tillfälle då biståndet utgavs utan även därefter inträffade förändringar skall tillmätas betydelse. Som exempel nämns att ekonomiskt bistånd tämligen ofta utgår till studerande som vid biståndstillfället saknar såväl tillgångar som inkomster. Hinder skall inte föreligga att göra återkrav gällande mot dem, om de vid återkravstillfället har tillgångar eller uppbär inkomster. Inte heller finns fog för eftergift i fall där biståndstagaren utan att ha medel för sitt uppehälle begett sig till utländsk ort, där han inte kunnat påräkna försörjning.

När skäl föreligger skall möjlighet finnas att utan ansökan efterge eller jämka en återkravsfordran. Enligt promemorian kan det ibland vara att föredra, att fordringen avskrivs utan att slutligt efterges, framför allt i fall då ingen eller ringa möjlighet föreligger att utfå betaining eller då indrivning av fordringen skulle förorsaka mer arbete och kostnad än vad som kan anses skäligt. Vid förändrade förhållanden kan då fordringen på nytt göras gällande mot biståndstagaren och om denne självmant inbetalar skuldbeloppet, kan statsverket tillgodogöra sig detta.

Enligt 33 § socialhjäpslagen är den biståndstagare som inte har fyllt 16 år i princip befriad från återbetalningsskyldighet. I promemorian erinras emellertid om att bistånd enligt den föreslagna lagen kommer att kunna utgå i många fall då socialhjälp enligt socialhjäpslagen skulle ha varit utesluten. Det kan röra sig om personer som har ordnade ekonomiska förhållanden men som saknar likvida medel i det främmande land där de för tillfället befinner sig. Utlandsmyndighetens bistånd har sålunda i åtskilliga fall karaktären av hjälp ur ett tillfälligt dilemma. Mot den bakgrunden anförts att det saknas skäl att medge personer under 16 år en generell befrielse från återbetalningsskyldighet.

Har bidrag utgått till en underårig men återfår inte statsverket beloppet från denne, uppkommer frågan om den underåriges föräldrar eller andra vårdnadshavare skall vara återbetalningsskyldiga gentemot stats-

verket. Enligt 36 § socialhjälpslagen föreligger sådan skyldighet för föräldrar till barn under 16 år i viss begränsad omfattning.

I promemorian framhålls att det, när det gäller bistånd som utges till underåriga personer i utlandet, föreligger ett särskilt skäl att ålägga vårdnadshavaren ett ekonomiskt ansvar. Särskilt pass för barn under 18 år får nämligen inte utfärdas utan medgivande av barnets vårdnadshavare, såvida inte synnerliga skäl föreligger att inte kräva sådant medgivande. Vidare gäller att pass som utfärdats för barn under 18 år kan återkallas av passmyndigheten på begäran av barnets vårdnadshavare. Med hänsyn till vårdnadshavarens vidsträckta möjlighet att hindra barn under 18 år från att inneha pass och bege sig till utlandet bedöms det i promemorian som rimligt att han åläggs ett särskilt ansvar i de fall då den omyndige efter att med hans medgivande ha erhållit pass beger sig till utlandet och där får ekonomiskt bistånd och att åldern 18 år tillämpas som gräns för vårdnadshavarens ansvar gentemot statsverket för sådant bistånd. Emellertid föreligger ingen fullständig rätt för vårdnadshavaren att förhindra att den som är under 18 år kommer i besittning av pass. När synnerliga skäl föreligger, kan sålunda pass utfärdas utan vårdnadshavarens medgivande. Vidare kan förekomma att den underåriga utan att inneha pass beger sig till utlandet. Slutligen kan erinras om att passsvånet är avskaffat i förhållande till övriga nordiska länder och i framtiden kan komma att avskaffas i förhållande till flera länder. Möjlighet bör finnas att i undantagsfall befria vårdnadshavaren från ansvar, vilket föreslås ske genom att fordringen efterges.

Beträffande frågan om skyldighet bör föreligga för ena maken att återbetala biståndsbelopp som den andra maken erhållit kan sägas att det står bäst i överensstämmelse med ett modernt synsätt att inte ålägga makarna ett sådant ansvar för varandras skulder.

I promemorian nämns att det undantagsvis kan förekomma att utlandsmyndighet, utan att framställning föreligger eller på begäran av anhörig eller annan, lämnar bistånd till person som råkat i ett nödläge. Med hänsyn till att ekonomiskt bistånd utgår endast i fall då ett verkligt behov föreligger och till att det står i överensstämmelse med allmänna rättsgrundsatser att den som hjälpts ur ett nödläge har återbetalningsskyldighet för erhållet bistånd föreslås återbetalningsskyldighet föreligga också i sådana fall. Skulle den undantagsvis te sig oskälig, får eftergift ske.

En annan fråga som tas upp i promemorian är om betalningsskyldighet för det bistånd som utgått i vissa fall skall åläggas tredje man. Enligt nuvarande regler skall biståndssökande i vissa fall lämna uppgift på personer i Sverige som förmodas vara villiga att till statsverket inbetala det önskade beloppet eller garantera återbetalning. I den mån utrikesförvaltningens biståndsskyldighet föreligger oberoende av garanti anses det i promemorian inte motiverat att begära sådan. Vidare anför

att om bistånd från andra synpunkter är motiverat så bör ett grundläggande socialt bistånd lämnas oavsett om den som är i behov härav har möjlighet att skaffa sig borgen eller annan garantiförpliktelse från tredje man. I sådana fall föreslås alltså att man i fortsättningen avstår från att begära garanti.

Annorlunda förhåller det sig om en betalning eller utfästelse från tredje mans sida i visst fall gör det möjligt för statsverket att ge en nödställd person bistånd i större utsträckning än som behövs för att avhjälpa de rent elementära behoven. En garantiförpliktelse kan exempelvis göra det möjligt att förskottera kostnaden för en resa med dyrare färdssätt än som annars skulle ha använts. Garantiförbindelse från tredje mans sida bör enligt promemorian begäras endast när det är fråga om att ge bistånd till högre belopp än som är normalt eller förmåner för vilka bistånd annars inte skulle ha utgått. I sådana fall konstitueras återbetalningsskyldighet för den som utställt förbindelsen. Även om garantiförbindelsen i sådana fall inte skulle avse mera än ett belopp motsvarande skillnaden mellan det totala biståndet och det bistånd som under alla förhållanden skulle ha utgått kan det enligt promemorian med hänsyn till svårigheten att göra en sådan beräkning i många fall vara av praktiska skäl motiverat att låta biståndsförbindelsen omfatta hela biståndsbeloppet. Det föreslås att liksom hittills en garanti får formen av en proprieborgen.

Biståndsärendena föreslås liksom hittills handläggas av beskickningar och konsulat. Utlandsmyndighet skall dock liksom nu i princip inte få lämna ekonomiskt bistånd utan bemyndigande av utrikesdepartementet i varje särskilt fall. Ett bemyndigande innefattar ett angivande av omfattningen av det ekonomiska biståndet eller beräkningsgrunden härför. I fråga om biståndsbelopp av mindre omfattning kan dock utlandsmyndigheterna erhålla ett generellt bemyndigande.

En rätt att anföra besvär mot utlandsmyndighets beslut i biståndsärenden har visserligen en begränsad praktisk betydelse men bör enligt promemorian ändå föreligga. Talan föreslås skola föras i kammarrätten.

När det gäller bistånd som utgått i brottmål eller annat rättsligt förfarande skall som förut nämnts företas en prövning i varje särskilt fall av frågan om den enskilde skall åläggas återbetalningsskyldighet eller om statsverket skall slutligt stå för kostnaden. Denna prövning innefattar bl. a. en analogisk tillämpning av bestämmelser i RB, vilka normalt tillämpas av svensk domstol. I fråga om socialt bistånd har däremot föreslagits att principiell återbetalningsskyldighet skall åligga bidragstagaren. Ibland skall återbetalningsskyldighet dessutom åvila hans vårdnadshavare. I vissa fall uppkommer emellertid fråga om eftergift av återbetalningskravet och prövningen av denna fråga måste anförtros en myndighet som genom sin sammansättning är lämpad för denna uppgift.

Det kunde enligt promemorian i och för sig medföra vissa fördelar om prövningen i båda de nämnda fallen anförtröddes samma myndighet. Bl. a. skulle det i de fall då en person av utlandsmyndighet erhållit dels bistånd för att tillgodose sina rättsliga intressen dels socialt bistånd vara en fördel om hans skyldighet att återbetala de olika beloppen bedömdes av ett och samma organ. Emellertid anføres att man inte kan bortse från att de två typerna av bistånd är av olika art och att en viktig principiell skillnad föreligger emellan dem såtillvida som det i fråga om socialt bistånd blir en bedömning av om en existerande fordran skall efterges i ett enskilt fall, medan det beträffande det rättsliga biståndet måste bedömas i varje särskilt fall om en skuld skall åläggas den enskilde eller inte. Starka skäl sägs därför tala för att prövningen i de båda fallen sker enligt skilda procedurer och av skilda organ.

När det gäller bedömningen av återbetalningsskyldighet för finansiellt bistånd i brottmål eller annat rättsligt förfarande diskuteras möjligheterna att lägga avgörandet på en domstol eller att anförtra uppgiften åt det föreslagna domstolsverket. Båda möjligheterna avvisas under hänvisning till att dessa myndigheter skulle bli tvungna att till ledning för sina avgöranden införskaffa skilda sakuppgifter från utrikesdepartementets rättsavdelning. I stället föreslås att beslutanderätten läggs direkt på chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning, där man har den största kunskapen om fakta av betydelse för de beslut som skall fattas. Visserligen har chefen för rättsavdelningen en fortlöpande kontakt med biståndsärenden av detta slag genom att ge utlandsmyndigheterna instruktioner om det bistånd som skall ges, men detta anses inte kunna åberopas som ett skäl mot att han får bedöma frågan om bidragstagarens återbetalningsskyldighet i samma ärenden.

Det framhålls att såväl principiella juridiska synpunkter som sociala element skall beaktas i bedömningen av återbetalningsskyldigheten. Det sägs därför inte vara naturligt, att sedan chefen för rättsavdelningen fattat sitt beslut, frågan om eftergift av statsverkets fordran skulle kunna underställas utrikesdepartementets understödsnämnd, som i övrigt har att besluta i frågor om eftergift av belopp som lämnats i ekonomiskt bistånd. Chefens för rättsavdelningen beslut föreslås därför, om det vinner laga kraft, vara ett slutligt avgörande i frågan om återbetalningsskyldighet föreligger. Beslutet skall vara direkt exigibelt. Av rättssäkerhetsskäl skall beslutet kunna överklagas. Det föreslås få ske i kammarrätten.

När det gäller proceduren vid handläggningen av frågor om eftergift av belopp som lämnats som socialt bistånd anføres i promemorian bl. a. följande. De grundläggande bestämmelserna om verksamheten hos den förut berörda utrikesdepartementets understödsnämnd finns i Kungl. Maj:ts instruktion 29 juni 1950 för utrikesdepartementets understödsnämnd. Genom eftergiftskungörelsen har nämnden blivit behörig att

besluta om eftergift, helt eller delvis, av belopp som av utlandsmyndighet lämnats i ekonomiskt bistånd. Enligt kungörelsen skall nämndens beslut fattas på framställning av chefen för utrikesdepartementets arvs- och ersättningsbyrå (numera konsulära byrå). Att en sak föreläggs för nämnden kan vara föranlett av att den återbetalningsskyldige begärt befrielse, men chefen för konsulära byrån kan också utan sådan framställning hänskjuta en sak till nämnden. Erfarenheterna av understödsnämndens befattning med eftergiftsärendena är enligt promemorian positiva och det anses därför ändamålsenligt att nämnden även fortsättningsvis får handlägga dessa.

Enligt förslaget bör understödsnämnden i första hand pröva ansökningar om jämkning eller eftergift. När skäl föreligger skall den emellertid också kunna ex officio pröva om återbetalningsskyldighet skall jämkas eller efterges. Förvaltningslagens bestämmelser blir tillämpliga. Beträffande förfarandet när nämnden ex officio tagit upp en fråga om eftergift eller jämkning av återbetalningsskyldighet framhålls i promemorian, att om nämnden finner skäl föreligga till jämkning eller eftergift, särskilt beslut skall fattas i frågan. Om den däremot anser att fordringen inte bör jämkas eller efterges, bör, till skillnad mot vad som gäller när prövningen skett i anledning av yrkande, något formellt beslut inte meddelas utan krav framställas eller indrivningsåtgärder vidtas på samma sätt som om nämnden inte prövat frågan om jämkning eller eftergift.

Nämnden föreslås liksom hittills få överlåta till ordföranden och sekreteraren eller någon av dem att på nämndens vägnar handlägga ärenden, vilka befinnes kunna avgöras i sådan ordning. Det anges att nämnden hittills utnyttjat möjligheten till delegation på det sättet att ordföranden och/eller ordförandens ställföreträdare, som tillika är nämndens sekreterare, bemyndigats att själv besluta i ärenden om eftergift av belopp om högst 500 kronor. Enligt eftergiftskungörelsen har chefen för konsulära byrån fått rätt att besluta om eftergift av fordringar i fall där han finner det uppenbart att kostnaderna för indrivning inte skulle stå i rimligt förhållande till fordringens storlek. Det föreslås att en liknande bestämmelse, som ger understödsnämndens ordförande beslutanderätt och som bör inbegripa även avskrivning av fordringen, får gälla även framdeles. De nu nämnda bestämmelserna föreslås bli upptagna i instruktion för understödsnämnden eller annan av Kungl. Maj:t utfärdad författning. I promemorian framhålls att en konsekvens av att återbetalningsskyldigheten enligt den föreslagna lagen kommer att grundas direkt på en lagbestämmelse och inte på en skriftlig betalningsutfästelse är, att statsverket för indrivning måste använda sig av ansökan om betalningsföreläggande i stället för lagsökning. Detta bedöms inte medföra någon allvarlig olägenhet.

Understödsnämndens beslut kan f. n. inte överklagas. Under hänvis-

ning till att nämndens prövning av ett yrkande om eftergift av återbetalningsskyldighet i princip är av samma karaktär som t. ex. socialnämndens prövning av ett socialhjälpärende, föreslås i promemorian att talan skall kunna föras även mot understödsnämndens beslut. Talan skall föras hos kammarrätten. I de fall då understödsnämnden ex officio tar upp en fråga om befrielse från återbetalningsskyldighet men inte finner skäl föreligga till sådan befrielse, finns däremot enligt förslaget inte skäl att meddela formellt beslut i ärendet, varför någon fråga om besvärsrätt inte uppkommer i dessa fall.

Den föreslagna lagen bör enligt promemorian träda i kraft samtidigt med rättshjälpsreformen och tillämpas på ekonomiskt bistånd som lämnas efter lagens ikraftträdande. Däremot bör den inte retroaktivt tillämpas på bistånd som utgetts dessförrinnan. I fråga om skyldigheten att återbetala biståndsbelopp som utgått före lagens ikraftträdande skall således äldre bestämmelser alltså gälla. I fråga om rätten att föra talan mot understödsnämndens beslut i frågor om jämkning eller eftergift av fordringar skall emellertid de nya bestämmelserna tillämpas även beträffande bistånd som lämnats före lagens ikraftträdande.

3.3 Remissyttrandena

Förslaget har genomgående fått ett välvilligt mottagande. Man framhåller att det allmänt sett föreligger ett behov av klarhet i fråga om grundläggande principer för bistånd i socialt och rättsligt hänseende till svenska medborgare i utlandet. Från olika håll uttalas att förslaget är väl ägnat att ligga till grund för lagstiftning samt att den föreslagna ordningen kommer att väsentligt förenkla handläggningen av biståndsärenden.

Så gott som alla remissinstanserna finner det värdefullt att biståndsverksamheten blir reglerad i lag. Därigenom undanröjs betydande olägenheter både för utlandsmyndigheten och den enskilde, som är förknippade med den nuvarande ordningen. *Ambassaden i Paris* hyser emellertid vissa farhågor med anledning av en lagstiftning. Det kan enligt ambassaden inte uteslutas, att frågans reglering genom lag kan komma att medföra vissa konsekvenser av icke juridisk natur. Många kan komma att betrakta konsulärt bistånd som en i vidare mening medborgerlig rättighet. En sådan inställning skulle, om den vann större spridning, kunna få till följd minskad omsorg beträffande den ekonomiska planeringen av utlandsresor, handhavandet av den medförda reskassan samt respekten för gästlandets lagar och förordningar. Det kan enligt ambassaden inte uteslutas, att den nya lagen vid sitt ikraftträdande eller i annat sammanhang kan i massmedia få missvisande publicitet av nu antydd innebörd. Det blir angeläget klargöra att den nya ordningen inte innebär en generell ökning av rätten till socialt bistånd utan att det i detta avseende rör sig om en förändring blott i juridisk-teknisk bemärkelse.

Generalkonsulaten i London och Istanbul föreslår att tillämpningsföreskrifter också i fortsättningen utfärdas av utrikesministern.

Några remissinstanser tar upp frågan om omfattningen av den personkrets som bör komma i åtnjutande av biståndet. *Socialstyrelsen* framhåller sålunda att en relativt stor grupp av här bosatta utländska medborgare enligt förslaget utesluts från bistånd. När det gäller andra slags hjälpbehov, som uppkommer i utlandet, än de som avses täckas genom den föreslagna lagen, såsom hjälp vid sjukdomsfall, är svenska och utländska medborgare som är bosatta i Sverige jämställda. Detta framgår bl. a. av lagen om allmän försäkring och dess följdförfattningar. Enligt 3 § är alla svenska medborgare och de som utan att vara svenska medborgare är bosatta i Sverige, försäkrade enligt lagen. Enligt en särskild kungörelse om ersättning för sjukvård utom riket (SFS 1962: 388) bör varje försäkrad som är bosatt i Sverige få ersättning för läkarevård och sjukhusvård om han under tillfällig utlandsvistelse blir i behov av sådan vård. Sverige har emellertid träffat särskilda överenskommelser med de nordiska länderna samt Storbritannien och Nordirland varför kungörelsen inte avser vård som meddelas i någon av dessa länder. *Socialstyrelsen* anser det mot den bakgrunden vara anmärkningsvärt, att de utländska medborgarna som genom sin bosättning i Sverige har anknytning här vid utlandsvistelse inte skall ha samma rättigheter som svenska medborgare vid andra slags hjälpbehov än sjukvård. I vart fall bör enligt styrelsen sådan hjälp som det sociala biståndet innebär dvs. kost och logi och/eller återresa till Sverige i en tillfällig nödställd belägenhet utomlands kunna lämnas. Beträffande bistånd vid brottmål torde man möjligen få lägga andra aspekter. Det rättsliga förfarandet kan avse politisk aktivitet, där det ur neutralitetssynpunkt vore olämpligt med ekonomisk hjälp. Även *ambassaden i Madrid* menar att biståndet bör omfatta andra utlänningar än flyktingar och statslösa som är fast bosatta i Sverige. Många sådana är gifta med svenska medborgare, är försörjningspliktiga gentemot svenskar och betalar skatt i Sverige. Det framhålls att sådana utlänningar vid flera tillfällen erhållit ekonomiskt bistånd vid ambassaden efter samråd med departementet, när det tett sig angeläget att vederbörande snarast möjligt bort kunna återgå till arbetet och därmed återupptaga försörjningsplikten.

I en del yttranden framställs önskemål om att bosättningsbegreppet definieras i lagtexten. *Socialstyrelsen* säger att det bör anges efter hur lång tid utomlands man upphör att vara bosatt här i landet i lagens mening. Även *ambassaden i Madrid* understryker behovet av en definition. Man nämner att det vid ambassaden visat sig att svenskar som i praktiken varit bosatta i Spanien under ett års tid eller längre i själva verket aldrig regelmässigt utflyttat från Sverige av en eller annan anledning. Tveksamhet har i sådana fall uppkommit. *Kammarrätten i Stockholm* konstaterar att med begreppet svensk medborgare som inte är bo-

satt här i landet åsyftas emigranter. Domstolen förmodar att med emigranter har avsetts sådana personer, som jämlikt 34 § folkbokföringsförordningen anmält avsikt att bosätta sig stadigvarande i utlandet. Emellertid kan en person vara stadigvarande bosatt utomlands utan att ha gjort sådan anmälan. Begreppet "icke bosatt" bör därför enigt kammarrätten på något sätt förtydligas. Kammarrätten erinrar om att hithörande frågor f. n. är under utredning av Hemvistsakkunniga. *Generalkonsulatet i New York* betonar att innebörden av begreppet bosatt varierar. Vilken tolkning som än ges anser man det dock klart, att inte alla "icke bosatta" svenska medborgare kan hänföras till kategorin emigranter som förutsatts i promemorian. Som exempel på personer som inte bör till emigrantkategorin anges i USA stationerade tjänstemän såsom Svenska informationskontorets personal, handelssekreterarna och dessas svenska personal, lokalrepresentanter för Turisttrafikförbundet och Statens Järnvägar. Andra exempel på personer som inte utan vidare kan betecknas som emigranter är enligt generalkonsulatet de halvstatliga företagens (Sveriges Radio, The Swedish Industrial Development Corporation) företrädare i New York, liksom svenska tidningskorrespondenter, studerande, forskare, vetenskapsmän och privatanställda med tidsbegränsade utlandskontrakt från svenska företag. Också om de med skäl skulle kunna hänföras dit, har de för övrigt ofta lika stark anknytning till Sverige som där bosatta svenska medborgare, statslösa och flyktingar. Generalkonsulatet anser det därför angeläget att bosättningsvillkoret inte ges en snäv tillämpning. *Ambassaden i Rom* anför att ett ökande antal flyktingar uppehåller sig i Sverige. Detta ger särskild tyngd åt frågan om dessas rätt till bistånd. Erfarenheten visar enligt ambassaden att praxis i dessa fall många gånger är svårgripbar, vilket främst torde hänga samman med svårigheten att definiera kraven på anknytning till och hemvist i Sverige: när skall en flykting anses ha visat tillräcklig samhörighet med Sverige ifråga om exempelvis vistelsetid? Skall den principen tillämpas att om flyktingen hade kunnat få socialhjälp vid hänvändelse till svensk social myndighet han även bör ha rätt till socialt bistånd av utlandsmyndighet på samma villkor som svensk medborgare?

De föreslagna ersättningsbestämmelserna när det gäller bistånd i brottmål har i allmänhet godtagits utan särskild kommentar. *Socialstyrelsen* framhåller att reglerna i görligaste mån bör överensstämma med innehållet i den föreslagna rättshjälpsreformen. Socialstyrelsen förutsätter att lagen om bistandsverksamhet samordnas med hela frågan om rättshjälp inom förvaltningsförfarandet. I fråga om biståndets omfattning framhåller *generalkonsulatet i New York* det angelägna i att biståndsrätten inte begränsas till frihetsberövande på grund av misstanke om brott. Man belyser sitt påstående med ett fall där generalkonsulatet hjälpte en svensk medborgare som hade inspärrats av de amerikanska

immigrationsmyndigheterna (på ansökan av militär domstol). Detta fall, vari ett avsevärt borgensbelopp krävdes för frigivning, ger enligt generalkonsulatet också anledning att uttala tillfredsställelse över att enligt promemorian bistånd för betalning av borgen skall undantagsvis kunna beviljas. I yttrandet tas även upp en annan situation. Under en lång följd av år aktualiserades för generalkonsulatets del frågan om ekonomiskt bistånd till två redan dömda och fängslade personer, som själva krävde resning i målet och på svenskt initiativ begärdes benådade. Visst underlag för biståndet i sådant fall finns enligt generalkonsulatet i AFUR 36 § c). Man anser det däremot inte klart framgå att ekonomiskt bistånd får utgå enligt lagförslaget 3 § till svensk medborgare som avtjänar straff. Är så ej fallet, innebär förslaget en inskränkning i utlandsmyndigheternas möjligheter att lämna dömda personer bistånd till rättshjälp.

Frågan om återbetalningsskyldighet i brottmålsfallen har tagits upp av några remissinstanser. *Socialstyrelsen* godtar i likhet med övriga remissinstanser, att man med hänsyn till rättstillståndet i särskilda stater i vissa fall gör undantag från återbetalningsskyldigheten vid fällande dom. Däremot opponerar man sig mot den i promemorian antydda begränsningen av friheten från återbetalningsskyldighet vid frikännande dom. Styrelsen anser det vara tveksamt att frågan om återbetalningsskyldighet avgörs efter skilda normer beroende på vilket land man befinner sig i. Vid prövningen av en partiell återbetalningsskyldighet bör man enligt styrelsen i vart fall ta hänsyn till den belägenhet vederbörande hjälptagare befunnit sig i vid valet av försvarare samt om möjlighet funnits att samråda med den svenska utlandsmyndigheten.

Även *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* och *Malmö rättshjälpsanstalt* betonar, att befrielsen från återbetalningsskyldighet vid frikännande dom inte får inskränkas, därför att advokatarvodena är särskilt höga. Den senare remissinstansen ifrågasätter om resonemanget i promemorian på denna punkt är bärande. Enligt 3 § i lagförslaget är nämligen svensk medborgare under vissa förutsättningar berättigad att av beskickning eller konsulat erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som erfordras för att han skall beredas tillfredsställande rättsskydd i förfarandet inför den utländska domstolen eller myndigheten. Biståndet skall särskilt avse bl. a. arvode och annan ersättning till försvarare eller rättegångsbiträde. Den utländske advokaten kan alltså alltid räkna med att få sitt arvode ersatt av svenska staten. Om den enskilde enligt svensk lag i viss utsträckning åläggs återbetalningsskyldighet till svenska staten för t. ex. höga advokatarvoden, kan detta enligt rättshjälpsanstalten inte få någon nedpressande effekt på dessa arvoden, vilka statsverket under alla förhållanden får betala. Den enskilde kan inte heller påverka storleken av de advokatarvoden som enligt gängse normer finns i ett

visst land. Det föreslås därför att tredje stycket i 4 § i lagförslaget utgår.

I fråga om förutsättningarna för utgivande av socialt bistånd föreslås i promemorian ingen saklig ändring av gällande regler. Endast några få remissinstanser har berört denna fråga. *Generalkonsulatet i London*, som i princip godtar promemoriaförslaget i denna del, ifrågasätter om man inte borde terminologiskt och begreppsmässigt skilja på det ekonomiska bistånd, som huvudsakligen utgör en försträckningsrörelse till tjänst åt personer i tillfällig penningförlägenhet och bistånd i sådana fall som tillgodoses genom sociallagstiftning, främst lagen om socialhjälp. Man framhåller att den förra biståndsverksamheten knappast hör till egentlig social verksamhet. Inte desto mindre gäller i princip samma regler för "socialfallet" som för den helt välanpassade samhällsmedlemmen. Det kunde vara av viss psykologisk nytta att ta bort termen "social" beträffande den försträckningsverksamhet som det i verkligheten är fråga om. Ordet kan ge ett intryck av att en rättighet att låna pengar föreligger. Även ordet "nödständ" ger lätt ett missvisande intryck. En lämplig rubrik till 1 och 2 §§ kunde kanske vara "Om ekonomiskt bistånd i allmänhet". Den principiella återbetalningsskyldigheten, som på flera sätt skiljer sig från vad som föreskrivs i socialhjälpslagen skulle efter denna terminologiska ändring te sig mera naturlig. Med detta betraktelsesätt skulle det enligt generalkonsulatet också bli lättare att acceptera införandet av en mindre ersättning till statsverket för den service som försträckningen utgör. I yttrandet föreslås en föreskrift om en expeditiionsavgift vid utbetalande av bistånd. *Socialstyrelsen* opponerar sig mot uttalandet i promemorian att bistånd skall kunna vägras personer, som tidigare har missbrukat möjligheten att erhålla sådant bistånd varmed enligt styrelsen torde avses exempelvis den som inte ersatt tidigare utgiven hjälp. Det kan emellertid enligt styrelsens mening ifrågasättas om det verkligen är möjligt att annat än i undantagsfall vägra bistå någon med den hjälp som kan erfordras för återresa till Sverige. Den önskvärda och nödvändiga restriktiviteten av verksamheten bör därför i stället gälla möjligheterna att få eftergift av återbetalningsskyldigheten. *Socialstyrelsen* föreslår en bestämmelse som motsvarar innehållet i 37 § IFUR, varigenom regleras beskicknings respektive konsulats skyldigheter vid svenska medborgares dödsfall utomlands angående kostnader för hemtransport.

När det gäller åläggande av skyldighet att återbetala medel som erhållits som socialt bistånd bör enligt *socialstyrelsens* mening i vissa fall göras andra än rent ekonomiska överväganden. Så är fallet beträffande kostnad för hemtransporter av psykiskt sjuka liksom av alkohol- och läkemedelsmissbrukare. I betydande omfattning förekommer att patienter som vårdas i Sverige för psykisk sjukdom eller alkoholism vid upprepade tillfällen reser utomlands, blir omhändertagna på grund av sin

sjukdom och hemsända. Det ter sig enligt styrelsen inte rimligt att ålägga dessa människor någon återbetalningsskyldighet. Om man av humanitära eller andra skäl vill förhindra sådana ur rehabiliteringssynpunkt tveksamma resor måste passkungörelsen eller dess tillämpning ändras.

Socialstyrelsen tar också upp en annan fråga. Man anser det otillfredsställande att det av promemorian inte klart framgår, huruvida vissa där citerade uttalanden rörande anknytning till principerna i fattigvårdslag respektive socialhjäpplag om återbetalningsskyldigheten allti-jämt skall vara vägledande. Styrelsen framhåller att praxis ifråga om återkrav av utgiven socialhjälp numera markant förändrats. Man avstår nu ofta från krav på återbetalning av utgiven socialhjälp. Socialstyrelsen anser dock, att andra överväganden måste läggas på den biståndsverksamhet, som behandlas i promemorian än de som ligger till grund för socialhjäpplagen, främst därför att den hjälp som lämnas svenskar i en nödsituation utomlands inte är av den karaktär eller har det syfte som socialhjäpplagen indicerar. På grund härav och med hänsyn till den alltmer ökande omfattningen av turismen torde en viss restriktivitet av eftergift av återbetalningsskyldighet vara önskvärd. Den anknytning till socialhjälpsspraxis som finns nu bör således enligt socialstyrelsens mening omprövas. *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* menar å andra sidan att det sociala bistånd som lämnas svensk medborgare ofta har karaktären av socialhjälp och att återbetalningsskyldigheten i sådana fall så nära som möjligt bör anpassas till de bestämmelser, som gäller i socialhjäpplagen om återbetalningsskyldighet.

Beträffande formerna för tryggnad av återbetalning anför *ambassaden i Paris* att det även i fortsättningen är lämpligt att behålla ett formellt ansökningsförfarande med tillhörande återbetalningsförbindelse. Det framstår för ambassaden som angeläget, att inte den uppfattningen vinner spridning att man vid utomlands iråkad ekonomisk förlägenhet alltid kan räkna med att på beskickning eller konsulat mer eller mindre automatiskt få utkvittera erforderliga penningbelopp. Biståndssökanden bör bibringas det rätta intrycket att biståndets utgivande innebär en extraordinär åtgärd, som måste föregås av föreskriven prövning baserad på en skriftlig ansökan i vilken kortfattat anges de omständigheter som föranlett den aktuella situationen. Detsamma gäller utfärdandet av skuldförbindelse, en åtgärd som understryker utbetalningens karaktär av en under särskilda förhållanden lämnad försträckning. *Generalkonsulatet i Istanbul* framhåller att den nuvarande ordningen för lämnande av bistånd åt nödställda är synnerligen tillfredsställande. Man förutsätter att förfarandet enligt den nya lagen blir lika verkningsfullt. Proceduren med avfordrande av en biståndsansökan har inte vållat några svårigheter. Det kan enligt generalkonsulatet ifrågasättas om det är en psykologiskt riktig åtgärd att avskaffa biståndsansökningen. Personen ifråga måste från början göras uppmärksam på att han skall återbe-

tala hjälpen. Har han inte fyllt 18 år, måste han dessutom vara på det klara med att hans vårdnadshavare blir återbetalningsskyldig. Till detta kommer att utlandsmyndigheten måste veta att sökanden befinner sig i nöd eller annan svårighet och som regel måste lita på vederbörandes skriftliga försäkran härom. I yttrandet föreslås därför att biståndsansökningen bibehålls.

Malmö rättshjälpsanstalt ställer sig kritisk till förslaget om vårdnadshavares återbetalningsskyldighet. Man menar att i promemorian inte tillräckligt beaktats det fallet att vårdnadshavare lämnat sitt medgivande till pass åt barn under 18 år för att användas vid en skolresa till utlandet, men barnet senare på nytt företar en resa till utlandet, denna gång utan föräldrarnas tillstånd eller vetskap. I en sådan situation skulle vårdnadshavare kunna bli ersättningsskyldig till statsverket trots att han icke haft skälig anledning att efter barnets skolresa hos passmyndigheten begära återkallande av passet. Detta anser rättshjälpsanstalten innebära ett alltför strängt krav. Annorlunda förhåller det sig när vårdnadshavare utan tillbörlig omtanke släppt iväg barnen till utlandet. Enligt rättshjälpsanstaltens mening bör därför vårdnadshavare generellt vara befriade från ansvar men kunna i undantagsfall — när vårdslöshet från vårdnadshavarens sida visas föreligga — förpliktas att till statsverket återbetala de kostnader den underåriges vistelse i utlandet medfört.

Stockholms län landstings rättshjälpsnämnd anser att åldersgränsen bör sättas till 15 år.

Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt anser det inte rimligt att återbetalningsskyldigheten för vårdnadshavare skall gälla i de fall då vårdnaden anförtratts åt en särskilt förordnad förmyndare. Den bör i stället begränsas till vårdnadshavare som är underhållsskyldig enligt bestämmelserna i föräldrabalken. Man ifrågasätter vidare om inte återbetalningsskyldigheten bör i överensstämmelse med socialhjälpslagen begränsas till att avse bistånd som lämnats till barn under 16 år.

I detta sammanhang kan nämnas att *generalkonsulatet i London* föreslår, att man till övervägande tar upp frågan om möjlighet att förhindra personer över 18 år som missbrukar biståndsmöjligheterna från att inneha pass och på nytt bege sig utomlands.

Både *Göteborgs kommuns rättshjälpsanstalt* och *Malmö rättshjälpsanstalt* opponerar sig mot uttalandet i promemorian att det i många fall kan vara praktiskt motiverat att låta en på frivillig väg utfärdad garantiförbindelse omfatta hela biståndsbeloppet inklusive den del som utgår på grund av lag. Det kan enligt remissinstanserna inte anses vara alltför svårt att göra en skälighetsuppskattning av de kostnader som under alla förhållanden skall utgå enligt lag. Garantiförbindelsen bör sålunda endast omfatta den överskjutande kostnaden.

Enligt promemorian skall återbetalningsskyldighet principiellt åvila biståndstagaren men möjligheter föreligga till eftergift eller jämkning

av skulden. Ibland skall fordringen kunna avskrivas utan att slutligen efterges, framför allt i fall då ingen eller ringa möjlighet föreligger att utfå betalning eller indrivning skulle förorsaka oskäligen kostnad. Avskriven fordran kan enligt promemorian vid förändrade förhållanden på nytt göras gällande. *Malmö rättshjälpsanstalt* menar, att om ingen eller ringa möjlighet föreligger att utfå betalning för fordringen, det endast undantagsvis kan tänkas komma ifråga att gäldenären själv helt eller delvis betalar skuldbeloppet. Man föreslår därför att avskrivning av fordringen även innebär eftergift. Samma remissinstans ställer sig kritisk till att understödsnämnden, när den ex officio tagit upp en fråga om eftergift eller jämkning av återbetalningsskyldighet men ej funnit skäl till sådan åtgärd, inte bör meddela något formellt beslut härom. Rättshjälpsanstalten anser det opraktiskt att en nämnd prövar en fråga och meddelar beslut endast om prövningen föranleder ett visst resultat. Att en ex officioprövning medfört för den betalningsskyldige negativt resultat kan vara av intresse för denne. Om krav framställs och samtidigt besked lämnas att fråga om jämkning eller eftergift varit föremål för prövning men icke medfört någon ändring av betalningsskyldigheten, får den betalningsskyldige ett besked som kan tänkas medföra att ett ogrundat yrkande om prövning icke framställs eller att ett välgrundat sådant med angivande av nya omständigheter kommer till stånd.

Kammarrätten i Göteborg framhåller att någon besvärsrätt tydligen inte skulle finnas när understödsnämnden, med stöd av 8 § sista meningen ex officio prövat fråga om jämkning eller eftergift eller i vart fall när nämnden inte medgivit jämkning eller eftergift. I sistnämnda fall skall, enligt promemorian, "något formellt beslut" inte meddelas. Enligt kammarrättens mening torde nämnden inte kunna underlåta att, när nämnden ex officio prövat sådan fråga, fatta formellt beslut i ärendet och att i övrigt förfara i enlighet med bestämmelserna i FL. Om det skulle anses att bidragstagare inte skall äga rätt att föra talan mot nämndens ifrågavarande beslut torde erfordras att den föreslagna lagen kompletteras med ett stadgande härom.

I några yttranden föreslås med hänsyn till att reglerna om återbetalningsskyldighet har erhållit olika utformning när hjälpen avser socialt bistånd och bistånd i brottmål att utlandsmyndigheten åläggs att i beslutet ange vilket slags bistånd som lämnats.

Slutligen bör nämnas att *generalkonsulatet i Istanbul* föreslår, att frågan om överförande av utrikesdepartementets kravverksamhet till annan myndighet bör tas upp till förnyad granskning.

Promemorians förslag när det gäller behöriga myndigheter har godtagits eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. *Ambassaden i Rom* anser det väl motiverat. Några remissinstanser uttalar dock en annan mening. *Socialstyrelsen* föreslår sålunda, under hänvisning

till beslutets vikt för den enskilde, att beslutanderätten när det gäller återbetalning av bistånd i brottmål skall ankomma på understödsnämnden. Ett ytterligare skäl anges vara att beslutet om det vinnér laga kraft skall vara jämställbart i verkställighetshänseende med lagakraftgående dom. *Kammarrätten i Göteborg* har en liknande uppfattning. Enligt kammarrätten är det angeläget — inte minst med hänsyn till det "sociala element" som enligt utredningen skall beaktas vid bedömningen av återbetalningsskyldigheten — att prövningen av de båda formerna av bistånd sker hos samma organ. Ett skäl härför är också att det beträffande en och samme person stundom kan vara fråga om såväl socialt bistånd som om bistånd i brottmål. Understödsnämnden bör sålunda anförtros uppgiften att vara beslutsmyndighet. Intet torde emellertid hindra att beredningen av ärendena och eventuellt även föredragningen inför nämnden ombesörjs av en befattningshavare inom rättsavdelningen. De vidgade arbetsuppgifter som nämnden under sådana omständigheter får torde enligt kammarrätten medföra att nämnden får sammanträda oftare. *Kammarrätten i Stockholm* ifrågasätter om inte i de fall då — efter beslut av rättsavdelningschefen — återbetalningsskyldighet bestrids eller återbetalning underläts under viss tid frågan skall underställas understödsnämndens prövning. Något behov av besvärsmot över rättsavdelningschefens beslut föreligger då inte. Inte heller erfordras någon bestämmelse om beslutets exigibilitet. Där emot bör i lagen anges, att understödsnämndens beslut i dessa ärenden får verkställas i den ordning som gäller för lagakraftgående dom. *Generalkonsulatet i Istanbul* anser det mest tilltalande, med hänsyn till att biståndsärendena handläggs av utrikesdepartementet och underlydande förvaltningar, att beslutanderätten när det gäller återbetalningsskyldighet läggs utanför utrikesförvaltningen, exempelvis justitiedepartementet.

Kammarrätten i Stockholm ansluter sig till förslaget att talan skall få föras mot utlandsmyndighets beslut. *Kammarrätten i Göteborg* menar också den att besvärsmot i princip bör föreligga i biståndsärenden. Enligt denna kammarrätt talar emellertid vissa skäl för att besvärsmot inte skall införas mot utlandsmyndighetens beslut utan att det i stället införs en bestämmelse som medger rätt för den enskilde att få nämnda myndighets beslut omprövat av understödsnämnden. Utlandsmyndighet skall visserligen lämna ekonomiskt bistånd till svensk medborgare men myndighetens befogenheter härvidlag är begränsade. Särskilt bemyndigande från utrikesdepartementet erfordras i vissa fall. Tvekan synes enligt kammarrätten ofta kunna råda om beslutande myndighet i dessa biståndsärenden är utlandsmyndigheten eller utrikesdepartementet. Med hänsyn till den begränsade praktiska betydelse en besvärsmot får i dessa fall anser kammarrätten att talan mot beslut av utlandsmyndighet angående utbetalning av ekonomiskt bistånd enligt den föreslagna lagen

inte skall få föras. Eftersom principiella skäl talar för att en överprövning skall kunna ske anser emellertid kammarrätten att en sådan, efter ansökan av den som begärt bistånd, bör göras av understödsnämnden, vilken förefaller bättre än kammarrätten vara skickad att i första hand ta ställning till dessa frågor.

Enligt lagförslagets 11 § skall talan mot beslut som avses i lagen föras hos kammarrätten genom besvär. *De båda kammarrätterna* erinrar om att detta kommer att få till följd att, med tillämpning av 1 § kungörelsen (1971: 1200) om kammarrätternas domkretsar m. m., besvär över beslut i biståndsärenden som meddelats av utrikesdepartementets understödsnämnd, av utrikesdepartementet och av chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning, skall upptas av kammarrätten i Stockholm under det att besvär över beslut i sådana ärenden som meddelats av svensk utlandsmyndighet skall upptas av kammarrätten i Göteborg. *Kammarrätten i Stockholm* föreslår sådan ändring att samtliga besvärsmål enligt lagen prövas av en och samma kammarrätt.

4 Departementschefen

4.1 Offentligt biträde

4.1.1 Allmänna synpunkter

Inom förvaltningsförfarandet är behovet för den enskilde att anlitat biträde som regel mindre framträdande än när det gäller förfarandet vid de allmänna domstolarna. Detta sammanhänger med den officiälsprövning som i allmänhet åligger förvaltningsdomstolarna och förvaltningsmyndigheterna. Domstolen eller myndigheten har i enlighet härmed skyldighet att tillse att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Den relativt informella handläggningen av förvaltningsärenden medför också att det är betydligt lättare för den enskilde att själv ta till vara sin rätt vid sådan myndighet än vid allmän domstol. Det bör å andra sidan understrykas att det nu sagda gäller generellt sett. Vissa förvaltningsärenden, som visserligen är få till antalet i jämförelse med den totala mängden ärenden, kan vara av synnerligen ingripande betydelse för den enskilde. I sådana ärenden kan behov av biträdes hjälp framträda med samma styrka som i förfarandet vid de allmänna domstolarna.

När det gäller förfarandet i förvaltningsärenden och organisationen av förvaltningsdomstolarna har nyligen genomförts en genomgripande reform. De viktigaste leden i denna reform är lagen om allmänna förvaltningsdomstolar, FL och FPL. Genom denna lagstiftning har skapats en effektiv domstolsorganisation på förvaltningsområdet. Förfarandet vid förvaltningsdomstolar och förvaltningsmyndigheter har fått en ändamålsenlig reglering. Syftet med lagstiftningen har bl. a. varit att stärka

den enskildes rättssäkerhet i ärenden hos myndigheterna. I FL och FPL har bl. a. tagits upp regler att den som för talan i mål eller ärende vid förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet får anlita ombud eller biträde.

Rättsskyddet i förvaltningsärenden har också stärkts i hög grad genom den reform av samhällets rättshjälp som träder i kraft den 1 juli 1973. Allmän rättshjälp kan lämnas fysiska personer utom de högsta inkomsttagarna i alla rättsliga angelägenheter där behov av bistånd föreligger. Vid allmän rättshjälp betalar den enskilde ett kostnadsbidrag som är anpassat till betalningsförmågan i det enskilda fallet. Staten svarar för kostnaderna i den rättsliga angelägenheten i den mån de överstiger kostnadsbidraget. Som kostnad för allmän rättshjälp räknas t. ex. kostnaden för biträde som är behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt. Den allmänna rättshjälpen syftar till att den enskilde inte av ekonomiska skäl skall hindras från att anlita ett biträde när behov därav föreligger.

Möjligheten att inom rättshjälpssystemet erhålla biträdeshjälp är beroende av initiativ från den enskilde och är som nyss sagts förenat med en viss ekonomisk uppoffring. Vissa förvaltningsärenden är emellertid av så ingripande betydelse att det kan sättas i fråga om inte det allmänna bör ta på sig ett ansvar för att den enskilde får hjälp av ett biträde utan att han själv tar initiativ härtill och utan att han själv behöver svara för kostnaden.

Utredningen har gjort en omfattande genomgång av de områden inom förvaltningsförfarandet där behov av ett offentligt biträde kan tänkas föreligga och kommit fram till att möjlighet till förordnande av offentligt biträde bör finnas på vissa områden där fråga är om tvångsåtgärder som starkt begränsar den enskildes rörelsefrihet. Sådana ingripanden kan komma i fråga särskilt inom mentalvården, nykterhetsvården och barnavården. Även inom utlämningslagstiftningens område är det enligt utredningen i vissa fall fråga om så djupgående ingripanden att offentligt biträde bör kunna förordnas. Vissa ytterligare områden berörs också av utredningens förslag.

Utredningens förslag har fått ett positivt mottagande under remissbehandlingen. Den föreslagna möjligheten att förordna offentligt biträde har av remissinstanserna allmänt ansetts innebära en värdefull förstärkning av rättsskyddet inom förvaltningen.

För egen del ser jag utredningens förslag som en värdefull komplettering till de rättsskyddsgarantier inom förvaltningsförfarandet som förvaltningsrätts- och rättshjälpsreformerna skapat. Vissa administrativa tvångsåtgärder är så ingripande att särskilda bestämmelser om offentligt biträde bör införas i syfte att tillvarata den enskildes rätt. Det är även enligt min mening på i huvudsak de av utredningen angivna områdena

som det kan finnas anledning att närmare överväga behovet av offentligt biträde.

Som framhållits under remissbehandlingen är det angeläget att vid reformen kostnadsaspekterna särskilt beaktas. De ekonomiska resurser som kan ställas till förfogande är begränsade och det är därför nödvändigt att iaktta en viss restriktivitet både när det gäller att bestämma tillämpningsområdet för offentligt biträde och att bedöma behovet av sådant biträde i enskilda fall. Härtill kommer att möjligheter till biträde av allmänna medel hittills endast funnits på mycket begränsade områden och att erfarenhet för bedömning av biträdesbehov i förvaltningsärenden i stort sett saknats. Även av denna anledning bör en viss försiktighet iakttas när det gäller att bestämma tillämpningsområdet för offentligt biträde. I detta sammanhang bör särskilt framhållas att i sådana typer av ärenden där behov av offentligt biträde inte har ansetts föreligga förmånerna inom ramen för den allmänna rättshjälpen dock alltid står till buds.

Frågan om offentligt biträde bör bedömas mot bakgrund av de allmänna synpunkter jag nu anfört. Som utredningen föreslagit bör offentligt biträde övervägas särskilt inom mentalvården, nykterhetsvården, barnvården och på utlänningslagstiftningens område. I frågan om offentligt biträde inom socialdepartementets verksamhetsområde har samråd ägt rum med chefen för socialdepartementet och statsrådet Odhnoff. När det gäller utlänningslagstiftningen har samråd ägt rum med chefen för inrikesdepartementet.

4.1.2 *Psykiatrisk vård*

PsykL ger utrymme för mycket långvariga ingripanden av tvångsmässig karaktär. Det är därför naturligt att denna lag tilldrar sig uppmärksamhet när det gäller rättssäkerhetsgarantier och intresset knyter sig därvid givetvis främst till de beslut varigenom vården kan komma till stånd och de beslut varigenom vården kan bringas att upphöra.

När det gäller intagning för sluten psykiatrisk vård på sjukhus har utredningen föreslagit att offentligt biträde skall kunna förordnas i de fall beslut angående intagning eller fortsatt intagning kommer under utskrivningsnämnds eller psykiatriska nämndens prövning. Däremot har utredningen inte ansett det lämpligt att offentligt biträde skall kunna förordnas så länge frågan handläggs av vederbörande överläkare.

I likhet med alla remissinstanser delar jag utredningens uppfattning att offentligt biträde bör kunna förordnas i samband med att vård enligt PsykL skall komma till stånd. Som utredningen anfört synes det inte lämpligt att införa möjlighet till offentligt biträde för prövning av nu förevarande frågor så länge prövningen ankommer på överläkare utan först när ärendet prövas av utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden. I ett remissyttrande har ifrågasatts om det är behov-

ligt att offentligt biträde skall kunna förordnas redan i samband med prövning i nämnden av det första intagningsbeslutet eftersom detta inom kort tid skall följas av ett definitivt beslut. Som utredningen framhållit kan emellertid ingripandet i båda fallen vara av stor betydelse för den enskilde, och det kan förflyta en icke obetydlig tid innan det senare beslutet kan bli föremål för prövning i nämnden. Jag anser därför att möjligheten till offentligt biträde bör finnas såväl i det första intagningsärendet som i ärendet om fortsatt vård.

När det gäller vårdens upphörande har utredningen skilt mellan försöksutskrivning och slutlig utskrivning. Försöksutskrivning är enligt utredningen i huvudsak en undersöknings- och vårdform och rättssäkerhetskraven i samband med vårdens upphörande tillgodoses om offentligt biträde kan förordnas i samband med beslut om slutligt upphörande, även här dock endast i den mån frågan blir föremål för prövning i nämnd. Utredningens förslag innebär sålunda att offentligt biträde kan förordnas i ärende om slutlig utskrivning men däremot inte i ärende om försöksutskrivning eller återintagning efter försöksutskrivning.

Under remissbehandlingen har kritik riktats mot att offentligt biträde inte skall kunna förordnas i ärende om försöksutskrivning och återintagning.

I likhet med remissinstanserna biträder jag utredningens förslag att offentligt biträde skall kunna förordnas när fråga om slutlig utskrivning prövas i nämnderna. Försöksutskrivning är givetvis från vissa synpunkter en undersöknings- och vårdform. Ur patientens synvinkel innebär emellertid försöksutskrivning framför allt att begränsningarna i rörelsefriheten upphör. Särskilt vid längre tids sluten vård torde slutlig utskrivning inte komma i fråga förrän en villkorlig frigivning lett till framgång. För patienten är det sålunda betydelsefullt att kunna få biträde redan i ett försöksutskrivningsärende. För en sådan lösning talar även, att möjligheten att förordna offentligt biträde annars skulle bli beroende av hur den intagne formulerat sina yrkanden. Jag anser därför att det bör finnas möjlighet att förordna offentligt biträde även i ärende om försöksutskrivning om ärendet kommer under nämndernas prövning.

Däremot synes mig skälen för att införa offentligt biträde i ärenden om återintagning efter försöksutskrivning vara avsevärt svagare. Jag anser att rättssäkerhetsgarantierna i dessa fall blir tillräckligt tillgodosedda genom att patienten i samband med begäran om ny utskrivning har möjlighet att erhålla offentligt biträde.

Övriga beslut som kan fattas med stöd av PsykL är ej av den beskaffenheten att behov av offentligt biträde föreligger.

4.1.3 Omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda

Psykiskt utvecklingsstörda kan med stöd av OmsorgsL beredas vård i specialistsjukhus eller vårdhem. När det gäller denna vård är rättssäkerhetsproblemen i huvudsak desamma som vid vård enligt PsykL. Liksom vid ingripanden enligt PsykL kan den mot vilken åtgärd riktas i vissa fall vara i behov av offentligt biträde för att hans rätt skall kunna tillvaratas. Utredningens förslag innebär i nära anslutning till motsvarande förslag beträffande PsykL att offentligt biträde skall kunna förordnas när fråga om inskrivning eller slutlig utskrivning prövas i beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda och psykiatriska nämnden. Jag ansluter mig i huvudsak till utredningens förslag men vill av samma skäl som jag anfört i anslutning till övervägandena beträffande PsykL förorda, att möjligheten att förordna offentligt biträde utsträcks även till ärenden rörande försöksutskrivning.

Enligt OmsorgsL kan vidare underåriga som är psykiskt utvecklingsstörda beredas undervisning i särskola i stället för i grundskola. Utredningen anser att beslut angående särskolplikt domineras av medicinska och pedagogiska överväganden och kan jämföras med övriga inom skolväsendet förekommande beslut. Offentligt biträde behövs därför i allmänhet inte vid prövning av frågor om särskolplikt. På en punkt som hänger ihop med skolgången inskränker emellertid OmsorgsL den enskildes självbestämmanderätt på ett sätt som inte synes ha någon direkt motsvarighet inom skolväsendet i övrigt, nämligen vid beslut att särskolelev skall bo i annat hem än det egna. Utredningen föreslår att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende härom om frågan kommit under beslutsnämnds eller psykiatriska nämndens prövning. Utredningen anför till stöd för sin uppfattning, att särskolelevs placering i annat hem än det egna gränsar till och i mycket liknar den placering av underåriga som enligt BvL kan komma till stånd genom barnavårdsnämnds försorg beträffande sådana som omhändertagits för samhällsvård.

För egen del vill jag i likhet med nästan alla remissinstanser ansluta mig till utredningens uppfattning att offentligt biträde i allmänhet inte behövs i ärenden angående särskolplikt men att särskolelevs placering i annat hem än det egna innebär en så ingripande åtgärd att det är motiverat att i dessa ärenden införa möjlighet att förordna offentligt biträde.

Övriga frågor som kan uppkomma rörande omsorger om psykiskt utvecklingsstörda är inte av den beskaffenheten att offentligt biträde bör kunna förordnas.

4.1.4 Nykterhetsvård

Ett beslut om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan medföra långtgående och mycket långvariga ingrepp i den enskildes rörelsefrihet. Även beträffande NvL knyter sig det huvudsakliga intresset i förevarande sammanhang till de beslut varigenom sådan vård kan komma till stånd eller upphöra. Beslut om omhändertagande för vård har i allmänhet föregåtts av hjälpåtgärder och övervakning genom nykterhetsnämndens försorg och är ofta förenade med villkorligt anstånd med verkställigheten. Vårdtiden på anstalt är maximerad i lag men kan förlängas. Har den intagne utskrivits kan återintagning ske om han missköter sig. Förfarandet vid återintagning är utformat i nära överensstämmelse med reglerna om intagning.

Utredningens förslag innebär att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende hos förvaltningsdomstol om intagning och återintagning. I fråga om andra ärenden enligt NvL har utredningen inte föreslagit någon möjlighet att förordna offentligt biträde. Utredningen har ansett att offentligt biträde inte skall kunna förordnas i något fall vid handläggning hos nykterhetsnämnd eller polismyndighet.

Under remissbehandlingen har den av utredningen föreslagna avgränsningen av de fall då offentligt biträde skall kunna komma i fråga i huvudsak godtagits. Några remissinstanser har dock varit kritiska och därvid i allmänhet önskat att möjligheterna att förordna offentligt biträde skall vidgas. Särskilt har nämnts ärenden om hjälpåtgärder hos nykterhetsnämnd, förverkande av villkorligt anstånd, förlängning av vårdtid och utskrivning från anstalt.

Fråga om tvångsintagning på allmän vårdanstalt är den grundläggande och ur rättsskyddssynpunkt mest betydelsefulla frågan när det gäller ingripanden enligt NvL. Behovet av offentligt biträde i vissa ärenden av detta slag är klart framträdande. Beslut om tvångsintagning fattas i första instans av länsrätt. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag att offentligt biträde skall kunna förordnas när frågan om tvångsintagning prövas i länsrätt eller allmän förvaltningsdomstol. Återintagning i anstalt kan medföra lika långvariga och omfattande frihetsberövanden som det ursprungliga intagningsbeslutet och har omgärdats med samma rättssäkerhetsgarantier. Även om återintagningsärenden i allmänhet är mindre komplicerade och behovet av offentligt biträde är mindre än i det ursprungliga intagningsärendet, anser jag i likhet med utredningen att offentligt biträde bör kunna förordnas även i dessa ärenden.

Även vissa andra ärenden enligt NvL kan vara av stor betydelse för den personliga friheten. Angelägenheten av offentligt biträde är emellertid i allmänhet mindre framträdande på dessa områden. Jag vill i sammanhanget erinra om att nykterhetsvårdslagstiftningen är föremål

för översyn inom socialutredningen och att även rättsskyddsfrågorna kommer att uppmärksammas i detta utredningsarbete. Jag är därför inte beredd att nu förorda att möjligheterna att förordna offentligt biträde på detta område vidgas utöver vad utredningen föreslagit.

4.1.5 Barnavård

Utredningen har föreslagit att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende hos förvaltningsdomstol angående omhändertagande för utredning eller samhällsvård, om vårdens slutliga upphörande och om utskrivning från ungdomsvårdsskola. Någon erinran häremot har inte framförts under remissbehandlingen. Även jag ansluter mig till utredningens förslag i denna del.

Enligt utredningens förslag skall inte i något fall offentligt biträde kunna förordnas vid handläggningen i barnavårdsnämnd. När det gäller andra ärenden enligt BvL än de förut angivna har utredningen inte heller ansett att behov av offentligt biträde föreligger.

Åtskilliga remissinstanser har tagit upp frågan om offentligt biträde i barnavårdsnämnd och förordat att tillämpningsområdet för offentligt biträde vidgas så att det omfattar även handläggningen i sådan nämnd. I några remissyttranden har även framförts önskemål om en vidgning av tillämpningsområdet för offentligt biträde till andra typer av ärenden än utredningen föreslagit. Härvid har särskilt nämnts meddelande av föreskrifter, besöksförbud, återupptagande av samhällsvård efter villkorligt upphörande, ärenden angående fosterbarn, förvarshållande och intagning i ungdomsvårdsskola.

Utredningen har som skäl mot att införa möjlighet att förordna offentligt biträde i barnavårdsnämnd främst åberopat att en sådan ordning skulle kunna motverka det förtroendefulla samarbetet mellan nämnden och de enskilda parterna. Från socialvårdssynpunkt skulle det enligt utredningen inte vara lyckligt om förfarandet hos nämnden får en alltför rättegångsliknande prägel.

De remissinstanser som kritiserat utredningens ståndpunkt har i allmänhet ansett att ett offentligt biträde hos barnavårdsnämnd skulle vara ägnat både att öka rättssäkerheten och stärka förtroendet för socialvården.

För egen del vill jag erinra om att barnavårdsnämnd har samma befogenhet att besluta om åtgärder på ifrågavarande område som förvaltningsdomstolarna, där offentligt biträde enligt vad jag nyss anført bör kunna förordnas. Det förhållandet att barnavårdsnämnds beslut hänskjuts till länsrätt när det inte godtas av den eller dem det rör utesluter enligt min mening inte behov av biträde redan i nämnden. Barnavårds-
vårdsnämndens omhändertagandebeslut sätts vidare ofta i omedelbar verkställighet och kan bestå under avsevärd tid innan länsrätt slutligt avgjort ärendet. Ett felaktigt beslut i barnavårdsnämnd kan sålunda ha

allvarliga återverkningar för den underårige även om beslutet senare ändras av högre instans.

Vid bedömningen av biträdesbehovet hos barnavårdsnämnd måste också beaktas att vård och behandling av ungdomar som begått brott numera i större utsträckning än tidigare ankommer på barnavårdsnämnderna. Sålunda har genom lagändring som trätt i kraft den 1 juli 1971 åklagares möjligheter att besluta om åtalsunderlåtelse vidgats och barnavårdsnämndernas ansvar för vården och behandlingen i motsvarande mån ökats (prop. 1971: 100). Vid ifrågasatt brottslig handling kan det ibland vara motiverat att ett offentligt biträde förordnas. Om åtal väckts för gärningen skulle den underårige regelmässigt kunnat påräkna biträde av offentlig försvarare.

På grund av det anförda anser jag för min del övervägande skäl tala för att offentligt biträde bör kunna förordnas åt den underårige även för prövningen i barnavårdsnämnd när fråga där uppkommit om omhändertagande för utredning eller samhällsvård eller slutligt upphörande av sådan vård.

När det gäller andra ärenden hos barnavårdsnämnd är behovet av biträdeshjälp mindre framträdande. Jag vill i detta sammanhang erinra om att socialutredningens arbete även omfattar rättsskyddsfrågorna inom sociallagstiftningen.

De provisoriska omhändertaganden som polismyndighet kan besluta om är i allmänhet av mycket kortvarig natur. Av 881 sådana fall under år 1969 var det sålunda endast två som avsåg längre tid än 24 timmar. Anledning saknas därför enligt min mening att i dessa ärenden införa möjlighet att förordna offentligt biträde.

Den mest ingripande formen av samhällsvård enligt BvL är vård i ungdomsvårdsskola. Sådan vård kommer i allmänhet inte till stånd förrän alla andra åtgärder inom samhällsvårdens ram redan prövats och befunnits mindre lämpliga. Ofta grundas intagning i ungdomsvårdsskolor på ett tidigare beslut om omhändertagande. Har längre tid förflutit från det grundläggande beslutet om samhällsvård, kan förhållandena ha undergått betydande förändringar. Som socialstyrelsen framhållit kan det i sådana fall finnas behov av biträde genom det allmännas försorg, åtminstone om ärendet är tvistigt och efter besvär blir föremål för prövning i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Jag förordar därför att offentligt biträde i intagningsärende skall kunna förordnas vid talan mot socialstyrelsens beslut om intagning i ungdomsvårdsskola.

Övriga ärenden enligt BvL är mindre ingripande samt ingår i vården och behandlingen på ett sådant sätt att behov av offentligt biträde enligt min mening inte föreligger.

4.1.6 Utlänningslagstiftningen

Som utredningen anför medför utlänningslagstiftningen i många fall ingrepp mot den enskilde av djupgående slag. Sedan länge har också funnits möjlighet att i vissa fall förordna biträde åt utlänning vid vissa ingripanden enligt utlänningslagstiftningen.

Den rätt till offentligt biträde som f. n. finns enligt UtL är knuten till att förhör hålls i ärendet. I likhet med utredningen och samtliga remissinstanser anser jag att offentligt biträde skall kunna förordnas inte bara för de förhör som kan förekomma utan som bistånd åt utlänningen under alla stadier av ärendets handläggning.

Utredningens förslag innebär i övrigt att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende om uppehållstillstånd som skall avslås på grund av utlänningens vandel eller som skall förenas med utresebeslut, i alla administrativa ärenden om avlägsnande enligt UtL utom när fråga om avvisning handläggs av polismyndighet, i verkställighetsärende när frågan underställts den centrala utlänningsmyndigheten på grund av påstående om risk för politisk förföljelse, i ärende om utlännings hållande i förvar längre tid än en månad samt i alla ärenden inför utlänningsnämnden. Förslaget har i stort sett tillstyrkts eller lämnats utan erinran under remissbehandlingen.

Tillståndsärenden enligt UtL är i allmänhet inte av den beskaffenheten att behov av offentligt biträde föreligger. En viss särställning intar de ärenden där fråga är om ansökan om uppehållstillstånd skall avslås på grund av utlänningens vandel eller om tillståndet skall förenas med skyldighet att utresa ur riket då tillståndstiden löpt ut. Som utredningen föreslagit bör offentligt biträde kunna förordnas i sistnämnda slags tillståndsärenden.

När det gäller ärenden om utvisning och förpassning har samtliga remissinstanser godtagit utredningens förslag att offentligt biträde skall kunna förordnas och även jag delar utredningens uppfattning. Vid avvisning är utlänningens anknytning till Sverige i allmänhet mycket svag och ärendena är också regelmässigt av enkel beskaffenhet. I de fall avvisningsärende är mer komplicerat kommer det nästan alltid under den centrala utlänningsmyndighetens prövning genom besvär eller underställning. Jag anser därför i likhet med utredningen att det är tillräckligt ur rättssäkerhetssynpunkt att offentligt biträde kan förordnas när ärendet blir föremål för sådan prövning. Den omständigheten att beslutet redan verkställts när frågan prövas bör enligt min mening inte i och för sig utesluta att offentligt biträde skall kunna förordnas.

I fråga om verkställighetsärenden finns det som utredningen anför i allmänhet inte något starkare behov av att kunna förordna offentligt biträde. Rättssäkerhetssynpunkterna är i tillräcklig grad tillgodosedda genom att offentligt biträde eller offentlig försvarare kan förordnas i det

bakomliggande ärendet. Särskilda svårigheter kan emellertid uppstå i verkställighetsärendet om utlänningsfrågan framför påstående om risk för politisk förföljelse. I sådana situationer skall ärendet underställas SIV. Utredningen föreslår att offentligt biträde skall kunna förordnas i dessa ärenden. I likhet med remissinstanserna ansluter jag mig till vad utredningen föreslagit även i denna del.

Bestämmelserna i UtlL om förvar innebär att utlänningsfrågan kan omhändertas för att säkerställa ett beslut om avlägsnande. Det är givet att ett sådant omhändertagande bör omges med kraftiga rättssäkerhetsgarantier. Sådana finns i UtlL i det att Kungl. Maj:t i nästan alla fall måste ge sitt godkännande till åtgärden om den skall bestå mer än en månad. I allmänhet kan vidare enligt vad jag anför i det föregående offentligt biträde förordnas åt utlänningsfrågan i det huvudärende som förvarstagandet avser. De begränsningar som jag förordat i möjligheterna till offentligt biträde vid avvisning och verkställighet innebär emellertid att offentligt biträde inte skulle kunna förordnas vid förvarstagande som avser att trygga verkställighet av avvisning, så länge frågan härom handläggs av polismyndighet, eller verkställighet av avlägsnandebeslut i annat fall än då fråga härom underställs den centrala utlänningsmyndigheten på grund av risk för politisk förföljelse. Utredningen har föreslagit att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende om utlänningshållande i förvar längre tid än en månad. Under remissbehandlingen har LO anförat att offentligt biträde bör kunna förordnas så snart ett förvarshållande överskrider eller kan beräknas överskrida en vecka. Jag delar LO:s uppfattning att förvarstagandet är av så ingripande natur att det bör finnas möjlighet att förordna om offentligt biträde redan när förvarstagandet varat under kortare tid än en månad. Jag förordar att offentligt biträde i förvarsärenden skall kunna utses så snart förvarstiden överstiger en vecka.

Utredningens förslag att offentligt biträde skall kunna förordnas i alla ärenden inför utlänningsnämnden är motiverat av nämndens karaktär som organ för utlänningsfrågor rättsskydd. Jag delar utredningens uppfattning att en generell möjlighet bör finnas att förordna offentligt biträde i ärenden inför nämnden.

I vissa ärenden om uppehållstillstånd kan tillståndet begränsas geografiskt. Utredningen har inte ansett det nödvändigt att beakta dessa fall vid utformningen av tillämpningsområdet för offentligt biträde eftersom sådana lokala begränsningar inte förekommer i praktiken. I några fall på senare tid har emellertid Kungl. Maj:t förordat om inskränkning i utlänningsfrihet i landet. SIV har ifrågasatt om inte offentligt biträde borde kunna förordnas i sådana fall. Inskränkningar av i frågavarande slag kan även enligt 9 § UtlL beslutas i ärende om uppehållstillstånd. Jag anser att offentligt biträde bör kunna förordnas även i nu nämnda fall.

I detta sammanhang kan också finnas anledning beröra den befogenhet som enligt UttL tillkommer Kungl. Maj:t att återbryta beslut om avlägsnande och i samband härmed meddela de föreskrifter som kan vara påkallade. Ett sådant återbrytande av tidigare beslut är närmast att jämställa med resning eller annat extraordinärt rättsmedel. Någon möjlighet att förordna offentlig försvarare i exempelvis ärende om resning i brottmål finns inte. Däremot kan allmän rättshjälp komma ifråga. På grund av det anförda saknas enligt min mening anledning att införa möjlighet till offentligt biträde i de nu åsyftade fallen.

Utredningen föreslår vidare att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden om hemsändning av utlännning enligt vissa bestämmelser som meddelats av Kungl. Maj:t med stöd av 71 § UttL. Häremot har remissinstanserna inte riktat någon kritik. Även jag ansluter mig till vad utredningen föreslagit.

4.1.7 Verkställighet av straff utomlands

Det internationella arbetet på kriminalvårdslagstiftningens område har det senaste decenniet resulterat i ökade möjligheter att låta verkställa domar i annat land än det dömande. För svenskt vidkommande finns bestämmelser härom dels i nordiska verkställighetslagen som utredningen behandlat, dels i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom. Sistnämnda lag har tillkommit efter det att utredningen avgett sitt betänkande.

Enligt nordiska verkställighetslagen kan efter viss prövning svenska domar bli föremål för verkställighet i annat nordiskt land och dom som meddelats i sådant land verkställas i Sverige. När det gäller fängelse-domar beslutar i första hand kriminalvårdsstyrelsen. Mot kriminalvårdsstyrelsens beslut, som om annat ej förordnas går i omedelbar verkställighet, äger den dömda föra talan hos allmän förvaltningsdomstol.

Redan nu finns vissa möjligheter att ge den dömda biträde genom det allmänna försorg. Bestämmelserna i RB om offentlig försvarare har nämligen motsvarande tillämpning när det gäller förberedande och utförande av den dömdes talan mot kriminalvårdsstyrelsens beslut. Offentlig försvarare kan däremot inte förordnas så länge ärendet prövas i kriminalvårdsstyrelsen. Dessutom förutsätter förordnande att den dömda är berövad friheten här i riket till följd av domen. Offentlig försvarare kan förordnas såväl i de fall verkställighet av svensk dom skall ske i annat nordiskt land som i de fall fråga är om verkställighet i Sverige av dom som ådömts i sådant land.

Utredningens förslag innebär att de gällande reglerna om offentlig försvarare i nordiska verkställighetslagen ersätts av regler om offentligt biträde. Sådant biträde skall enligt utredningens förslag kunna förord-

nas vid verkställighet i annat nordiskt land av här i riket meddelad fängelsedom och fråga sålunda är om den dömdes avlägsnande ur riket. Med den föreslagna bestämmelsen kommer biträdesmöjligheten att utvidgas till prövningen i kriminalvårdsstyrelsen och gälla även sådana situationer i vilka den dömda inte är berövad friheten till följd av domen. Förslaget innehåller emellertid ingen motsvarighet till nu gällande regler om möjlighet till offentlig försvarare när fråga om verkställighet i Sverige av dom från annat nordiskt land skall prövas. Utredningens förslag har allmänt accepterats av remissinstanserna.

Eftersom frågor om verkställighet skall prövas i administrativ ordning finner jag i likhet med utredningen övervägande skäl tala för att nuvarande regler om offentlig försvarare bör utbytas mot regler om offentligt biträde. Möjligheten att förordna offentligt biträde bör som utredningen föreslagit begränsas till de fall när fråga är om verkställighet i annat nordiskt land av dom som meddelats i Sverige. Den av utredningen föreslagna begränsningen till fängelsedomar överensstämmer med nuvarande regler och svarar väl mot de principer som varit vägledande när det gäller offentligt biträde på andra områden. Det står också mest i överensstämmelse med den på andra områden föreslagna ordningen att möjligheten till offentligt biträde föreligger oberoende av om den dömda är berövad friheten till följd av domen eller ej. Rätts-säkerhetsskäl talar för att offentligt biträde bör kunna förordnas redan för prövningen i kriminalvårdsstyrelsen. Jag ansluter mig sålunda helt till utredningens förslag om offentligt biträde enligt den nordiska verkställighetslagen.

Även enligt lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom kan ifrågakomma såväl verkställighet i Sverige av utländsk dom som verkställighet utomlands av svensk dom. Verksställighet i Sverige av utländsk dom skall i princip föregås av ett domstolsförfarande, där offentlig försvarare kan förordnas. Sådana fall bör sålunda hållas utanför tillämpningsområdet för offentligt biträde. Fråga om verkställighet i främmande stat av svensk dom prövas av kriminalvårdsstyrelsen. I enskilda fall som inte omfattas av överenskom-melse med främmande stat kan Kungl. Maj:t förordna om överflyttning av verkställighet från Sverige. Är den dömda berövad friheten här i landet för verkställighet av den ådömda påföljden då fråga uppkom-mer att förordna om verkställighet utomlands, kan biträde förordnas för honom på det allmännas bekostnad.

Jag förordar att ifrågavarande bestämmelser om biträde även i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom ersätts av en möjlighet att förordna offentligt biträde. I enlighet med vad jag förordat beträffande den nordiska verkställighetslagen, bör möjligheten att förordna biträde avse de fall i vilka det är fråga om frihetsberövande påföljder. Möjligheten att förordna offentligt biträde

bör inte heller när det gäller detta område vara begränsad till sådana fall då den dömda är berövd friheten.

4.1.8 Utlämning

I frågor om utlämning till annat nordiskt land för verkställighet av beslut om vård eller behandling enligt UtlämnL kan redan nu biträde förordnas åt utlämningen genom det allmännas försorg. Utredningens förslag innebär att reglerna härom bringas till överensstämmelse med de regler som föreslagits gälla för offentligt biträde. Förslaget har lämnats utan erinran under remissbehandlingen och även jag ansluter mig till vad utredningen anför.

Utredningen har i anslutning till behandlingen av UtlämnL berört frågor om offentligt biträde i ärenden om utlämning för brott. Utlämning kan ske enligt lagen (1957: 668) om utlämning för brott och enligt lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge. Enligt dessa lagar tillgodoses nu förevarande rättsskyddsintrössen genom regler om offentlig försvarare. Utredningen har därför inte föreslagit några ändringar i lagarna om utlämning för brott. Jag ansluter mig till utredningens ståndpunkt.

4.1.9 Kriminalvården

Kriminalvård kan ej komma till stånd utan ett grundläggande beslut av allmän domstol. Den enskildes behov av biträde är i detta sammanhang väl tillgodosett genom reglerna i RB om offentlig försvarare. Som huvudregel gäller vidare att beslut av domstol är erforderligt för att påföljd skall kunna förändras och även härvid kan offentlig försvarare utses. De verkställighetsfrågor som hör samman med de av domstol beslutade påföljderna prövas däremot i administrativ ordning hos särskilt inrättade nämnder.

Utredningen har inte berört behovet av offentligt biträde inom kriminalvårdens ram. Såsom några remissinstanser anför kan det emellertid finnas skäl att överväga institutet offentligt biträde även här. Det kan nämligen enligt min mening inte förnekas att den administrativa handläggningen i många situationer innefattar beslut som är av ingripande betydelse för de dömda.

Av störst intresse i detta sammanhang anser jag vara de möjligheter som finns att i administrativ väg besluta att slutna vård som kanske under lång tid varit avbruten skall återupptagas. Det är här fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet eller om återintagning i interneringsanstalt eller ungdomsfängelse. Fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet prövas av övervakningsnämnd mot vars beslut talan kan föras hos kriminalvårdsnämnden. Frågor om återintagning i anstalt prövas av ungdomsfängelsenämnden eller interneringsnämnden och mot

dessa nämnders beslut kan talan inte föras. I de fall jag nu nämnt kan det administrativa beslutet föranleda ett nytt och mycket långvarigt frihetsberövande. Vid prövningen skulle ett offentligt biträde säkert i många fall kunna vara av stort värde för att den utredning som efterkras skall bli fullständig och den dömdes rätt tillvaratas. Jag förordar därför att offentligt biträde vid behov skall kunna förordnas hos övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden i ärende om förverkande av villkorligt medgiven frihet och i ärende hos interneringsnämnden och ungdomsfängelnsnämnden i fråga om återintagning i anstalt. När det gäller återintagning i anstalt bör hinder inte föreligga att förordna offentligt biträde redan vid den förberedande handläggningen i övervakningsnämnd.

Beslut om villkorlig frigivning, vård utom anstalt, långtidspermission, inneslutning i enrum och arbete i enrum är mindre ingripande än de beslut jag behandlat i det föregående. Jag anser därför att tillämpningsområdet för offentligt biträde inte bör utsträckas till sådana beslut. Jag vill i sammanhanget framhålla att frågan om regelbunden advokattogtagning på kriminalvårdsanstalter är aktuell i samband med organisationen av de allmänna advokatbyråerna.

4.1.10 Smittskyddslagstiftningen

Den mest ingripande åtgärden enligt smittskyddslagstiftningen är intagning för vård på sjukhus vilket kan ske genom tvång. Några remissinstanser har anmärkt att lagstiftningen lämnar utrymme för långvariga ingrepp i den enskildes rörelsefrihet. De överväganden som måste göras före ett beslut angående omhändertagande är dock enligt min mening av så utpräglad medicinsk art att ett offentligt biträde inte kan väntas göra någon insats av betydelse. Jag är därför inte nu beredd att förordna att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden enligt smittskyddslagstiftningen.

4.1.11 Kastrering och sterilisering

Lagstiftningen om kastrering och sterilisering kan medföra högst väsentliga ingrepp i den enskildes kroppsliga integritet. Det kan därför finnas skäl att på detta område överväga biträdeshjälp genom det allmännas försorg. Utredningen har inte behandlat detta område men frågan har berörts under remissbehandlingen. Särskilt bör man enligt min mening när det gäller nu förevarande lagstiftning uppmärksamma att åtgärderna kan företas utan samtycke av den som på grund av rubbad själsverksamhet är ur stånd att lämna ett giltigt samtycke till åtgärden. Kastrering eller sterilisering utan samtycke är visserligen sällan förekommande. I de fall sådant förekommer är det emellertid enligt min mening med hänsyn till ingreppens djupgående natur starkt motiverat att offentligt biträde skall kunna förordnas.

4.1.12 Socialförsäkringslagstiftningen

Frågan om rättsskyddet inom socialförsäkringsområdet har diskuterats i olika sammanhang alltsedan försäkringsdomstolens tillkomst 1961. Med hänsyn till det stora antal människor som berörs av socialförsäkringslagstiftningen och den betydelse handläggningen av dessa ärenden har för den enskildes ekonomiska situation är det också naturligt att detta område särskilt uppmärksammats i den allmänna debatten. Som tidigare framhållits har tanken på att inrätta ett allmänt ombud på socialförsäkringens område framförts vid upprepade tillfällen. Givetvis är ett tillförlitligt rättsskydd på detta område av den största betydelse för den enskilde. I likhet med utredningen och nästan alla remissinstanser anser jag emellertid att det behov av biträde som föreligger på detta område är tillgodosett genom rättshjälpsreformen. Den allmänna rättshjälpen innefattar möjlighet till biträdes hjälp i alla socialförsäkringsärenden där behov av sådan hjälp föreligger. Visserligen får den enskilde vid allmän rättshjälp själv bidra till kostnaderna men bidragsreglerna är så utformade att ingen av ekonomiska skäl skall hindras från att anlita biträde. Till de allmänna advokatbyråerna bör också finnas goda möjligheter att knyta tjänstemän som får stor erfarenhet av denna typ av ärenden. Jag återkommer i det följande till frågan om kostnadsersättning i mål eller ärenden på socialförsäkringsområdet.

4.1.13 Skattelagstiftningen

Även när det gäller skattelagstiftningen anser jag att biträdesbehovet är tillgodosett genom den allmänna rättshjälpen. I den mån ett rättsskyddsbehov kan föreligga vid sidan härav bör detta som utredningen framhållit i allt fall inte tillgodoses i den formen att ett offentligt biträde förordnas på det allmännas bekostnad. Jag återkommer i det följande till frågan om kostnadsersättning på skattelagstiftningens område.

4.1.14 Fastighetsrättslig lagstiftning

I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag att behov inte föreligger av offentligt biträde på det fastighetsrättsliga området.

4.1.15 Förutsättningar för förordnande av biträde

I det föregående har jag förordat att offentligt biträde skall kunna förordnas på de områden inom förvaltningsrättsskipningen där fråga är om att vidta mera ingripande åtgärder beträffande enskildas rörelsefrihet, kroppsliga integritet eller avlägsnande ur landet. Även med en sådan begränsning av tillämpningsområdet för förordnande av offentligt biträde kommer självfallet många situationer med där behov av offentligt biträde inte föreligger.

Utredningen har som en förutsättning för förordnande av offentligt biträde föreslagit att behov av biträde skall föreligga i det enskilda fallet. Utredningen räknar med att i många fall anledning saknas att förordna biträde.

Utredningens uppfattning rörande behovet av offentligt biträde delas av flertalet remissinstanser. Flera remissinstanser har anfört att behov av biträde objektivt sett i allmänhet inte föreligger men att ett förordnande av offentligt biträde i många fall kan vara motiverat av psykologiska skäl för att den enskilde inte skall känna sig underlägsen och övergiven. I några remissyttranden anförs att den enskilde bör ha ett större inflytande över frågan om offentligt biträde skall förordnas än utredningen förutsatt. Några remissinstanser har gjort jämförelser med motsvarande regler i fråga om offentlig försvarare och anfört att det saknas skäl för restriktivare regler för utseende av offentligt biträde i förvaltningsärenden än för utseende av offentlig försvarare i brottmål.

Som jag frambållit inledningsvis är det angeläget att en viss restriktivitet iaktas vid bedömning av biträdesbehovet. Frågan om förordnande av offentligt biträde måste därför inom det angivna tillämpningsområdet grundas på en objektiv bedömning av behovet i varje särskilt fall. Den enskildes egen bedömning av behovet av biträdeshjälp måste givetvis alltid beaktas men bör i allmänhet inte tillmätas någon avgörande betydelse. En ordning som innebär att offentligt biträde i princip skall förordnas så snart det begärs kan enligt min mening inte komma i fråga.

När det gäller behovet av offentligt biträde i förvaltningsärenden kan enligt min mening motsvarande bestämmelser om offentlig försvarare i brottmål inte utan vidare tjäna till vägledning. Brottmålsprocessen bygger på ett tvåpartsförhållande där den tilltalade ställs mot en allmän åklagare. Förfarandet förutsätter en ej obetydlig aktivitet från den tilltalades sida som ofta kräver att han biträds av en sakkunnig försvarare. I förvaltningsförfarandet har vederbörande myndighet ett direkt ansvar för utredningen och har därvid att självant på ett särskilt sätt beakta den enskildes intressen. Behovet av offentligt biträde är därför generellt sett mindre i förvaltningsförfarandet än i brottmålsprocessen.

En allmän förutsättning för förordnande av offentligt biträde bör enligt min mening vara att behov av biträde kunnat konstateras vid en objektiv bedömning i det enskilda fallet. Därvid måste vederbörande myndighets allmänna ansvar för att dess beslut grundas på ett tillräckligt och tillförlitligt utredningsmaterial särskilt beaktas. De olika områden där offentligt biträde kan förordnas är emellertid mycket skiftande och biträdesbehovet måste bedömas på grundval av en mängd olika faktorer.

Vid samtliga former av tvångsåtgärder där offentligt biträde kan komma i fråga gäller det i mer eller mindre hög grad att utreda vissa faktiska förhållanden samt att på grundval av dessa göra en bedömning

av behovet av tvångsåtgärd. Sistnämnda bedömning kan vara av rent medicinsk, socialpolitisk, utlänningspolitisk eller kriminalpolitisk natur. Ett offentligt biträde torde särskilt kunna göra en värdefull insats på utredningsstadiet. Genom ett förtroendefullt samarbete med den enskilde parten och hans närmaste torde ett biträde ofta ha särskilda förutsättningar att bidra till ett fullständigt och tillförlitligt beslutsunderlag och en nyanserad bedömning av olika sakförhållanden.

Utredningssynpunkter och därmed biträdesbehovet är mera framträdande i vissa typer av ärenden. Därmed är emellertid inte sagt att biträde alltid behövs i sådana ärenden. Biträdesbehovet måste bedömas efter förhållandena i varje särskilt fall. Om sakförhållandena är oklara eller sakuppgifter motstridiga finns det oftare skäl att förordna offentligt biträde än annars. Flertalet ärenden om exempelvis intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt NvL eller omhändertagande för samhällsvård enligt BvL torde utredningsmässigt vara så okomplicerade att offentligt biträde inte behöver förordnas.

I övrigt är behovet av biträde olika i olika slags ärenden. Som utredningen framhållit är sålunda på socialvårdsområdet i allmänhet behovet mindre när allmän domstol i ett brottmål förordnat om överlämnande till särskild vård och förvaltningsärendet är föranlett av domstolens avgörande. Av liknande skäl är biträdesbehovet mindre i ett ärende som på ett tidigare stadium handlagts under medverkan av ett offentligt biträde, exempelvis i ett ärende om intagning på ungdomsvårdsskola när offentligt biträde medverkat vid handläggningen av det grundläggande beslutet angående omhändertagande för samhällsvård.

Utredningen har ansett att den enskildes ekonomiska ställning inte bör tillmätas någon betydelse vid prövningen av frågan om offentligt biträde skall förordnas. Under remissbehandlingen har inte framförts någon annan mening. Även jag delar utredningens uppfattning i denna fråga. Någon ekonomisk behovsprövning bör alltså inte förekomma vid bedömningen av biträdesfrågan.

En fråga som uppmärksamrats både av utredningen och under remissbehandlingen är i vad mån den omständigheten att ett frihetsberövande ägt rum under förfarandet skall påverka frågan om behovet av offentligt biträde. Jämförelser har i detta sammanhang gjorts med brottmålsprocessen och bestämmelserna i RB om ovillkorlig rätt till offentlig försvarare vid häktning och anhållande.

Häktning och anhållande enligt RB motsvaras i de förvaltningsförfaranden där offentligt biträde kan komma i fråga av olika former av omhändertagande eller förvarstagande. I det föregående har jag förordat att offentligt biträde skall kunna förordnas i alla ärenden enligt utlänningslagstiftningen där utlännningen hålls i förvar under längre tid än en vecka. På social- och kriminalvårdsområdet är tillfälliga omhändertaganden i allmänhet så korta att några motsvarande regler inte ansetts

påkallade. På de områden där offentligt biträde i övrigt kan komma i fråga är situationen ofta den att den enskilde är berövad friheten under förfarandet, t. ex. i utskrivningsärenden eller vid prövning i högre instans. Ett frihetsberövande på de områden där offentligt biträde kan förordnas innebär emellertid i allmänhet inte en så sträng isolering som häktning eller anhållande. Förhållandena är här mycket skiftande och en jämförelse med häktning och anhållande är missvisande. En ovillkorlig rätt till offentligt biträde vid frihetsberövande skulle enligt min mening föra alltför långt. Behovet av offentligt biträde bör därför prövas i varje särskilt fall även när den enskilde är berövad friheten. Om frihetsberövandet medför särskilda svårigheter för den enskilde att ta tillvara sin rätt får detta beaktas vid sidan om andra omständigheter vid behovsprövningen.

Utöver vad jag anfört i det föregående torde det inte vara möjligt att generellt ange någon särskild omständighet såsom avgörande för behovet av offentligt biträde. Omständigheter som bör tillmätas betydelse är exempelvis den enskildes aktuella fysiska och psykiska tillstånd. Även ålder och familjesituation bör beaktas. Den som är sjuk, oerfaren eller ensamstående har givetvis i allmänhet större svårigheter än andra att göra sin rätt gällande. Språksvårigheter är också en omständighet som bör särskilt uppmärksammas inte bara i utlänningsärenden. Vilken betydelse olika omständigheter bör tillmätas i det enskilda fallet måste också vara beroende av den aktuella tvångsåtgärdens karaktär.

Under remissbehandlingen har efterlysts en precisering av förutsättningarna för förordnande av offentligt biträde. Jag har i det föregående antytt att ett offentligt biträdes insats i allmänhet torde vara av störst betydelse på utredningsstadiet och då särskilt i sådana fall när i väsentligt hänseende motstridiga sakuppgifter lämnats eller betydelsefulla sakförhållanden i övrigt är oklara. Även om ett biträde kan göra en värdefull insats även i övrigt är enligt min mening de angivna omständigheterna av sådan vikt att de bör i i lagtexten tas upp som särskilt beaktansvärda vid bedömningen av behovet av offentligt biträde. Som jag tidigare framhållit är det angeläget att de ekonomiska resurser som ställs till förfogande för ifrågavarande ändamål prioriteras efter rättsskyddsbehovet. Genom en sådan regel ges enligt min mening en värdefull vägledning för tillämpningen.

Den förordade bestämmelsen medför att förutsättningarna för biträdesförordnande utformas olika vid allmän rättshjälp och vid rättshjälp genom offentligt biträde. Att en viss precisering kunnat ske i de fall där offentligt biträde kan förordnas beror på att dessa är betydligt mera enhetliga än de situationer där allmän rättshjälp kan komma i fråga. I sakligt hänseende föreligger sålunda inte någon motsättning mellan dessa bestämmelser.

4.1.16 Förordnande myndighet

Utredningen har föreslagit att den myndighet, som beslutar i mål eller ärende där fråga om offentligt biträde uppkommit, skall besluta också i biträdesfrågan. Vägras offentligt biträde skall talan mot beslutet som regel föras i samma ordning som gäller för talan mot beslut i huvudsaken. Flertalet remissinstanser har tillstyrkt utredningens förslag. I ett par remissyttranden har dock föreslagits att frågan om förordnande av offentligt biträde skall prövas av rättshjälpsmyndigheten.

För egen del anser jag att skäl kan anföras för båda dessa lösningar. Enligt vad jag anfört i det föregående skall vid bedömningen av biträdesbehovet särskilt beaktas om motstridiga uppgifter lämnats i ärendet eller sakförhållandena i övrigt är oklara. I övrigt är det en mängd faktorer, närmast hänförliga till den enskildes personliga förhållanden, som bör inverka på bedömningen av frågan om offentligt biträde skall förordnas. Den enskildes ekonomiska förutsättningar skall däremot inte tillmätas betydelse.

Om den myndighet som skall avgöra det bakomliggande ärendet också får pröva frågan om behovet av offentligt biträde, vinnes den fördelen att underlaget för behovsprövningen finns omedelbart tillgängligt hos den prövande myndigheten. Förläggs behovsprövningen till rättshjälpsnämnden måste underlag för behovsprövningen inhämtas från den myndighet som beslutar i det bakomliggande ärendet. En ordning som innebär att den myndighet som beslutar i det bakomliggande ärendet också skall förordna offentligt biträde medför emellertid också nackdelar. Med en sådan lösning kommer frågan om förordnande av offentligt biträde att prövas av en stor mängd förvaltningsmyndigheter. Även vid fullföljd av talan mot beslut i biträdesfrågan innebär utredningens förslag att överprövningen kommer att fördelas på flera myndigheter. En sådan ordning inger enligt min mening starka betänkligheter med tanke på risken för skiftande och oenhetlig tillämpning och svårigheterna att kontrollera kostnadsutvecklingen. Även principiella skäl kan anföras mot att förlägga prövningen av biträdesbehovet till den myndighet som beslutar i det bakomliggande ärendet. Jag vill erinra om att motsvarande fråga i samband med rättshjälpsreformen diskuterats också när det gäller förordnande av offentlig försvarare (prop. 1972: 4 s. 288 och JuU 1972: 12 s. 38). Med hänsyn till de praktiska olägenheter som kunde uppstå om förordnande av offentlig försvarare förlades till rättshjälpsnämnden ansågs någon ändring i det sedan länge tillämpade tillvägagångssättet vid utseende av offentlig försvarare inte bör göras f. n.

De olägenheter som är förenade med en ordning som innebär att offentligt biträde förordnas av rättshjälpsnämnd bör inte överdrivas. Med den precisering av förutsättningarna för förordnande av offent-

ligt biträde som jag förordat i det föregående bör ett tillräckligt underlag för nämndens prövning kunna tillhandahållas i form av ett kortfattat yttrande. Vid sådant förhållande bör enligt min mening avgörande betydelse tillmätas de fördelar i fråga om förutsättningen för enhetlig rättstillämpning och möjlighet till kontroll och bevakning av kostnadsutvecklingen som kan vinnas om rättshjälpsnämnd tillägs behörighet att förordna offentligt biträde. En särskild fördel med en sådan ordning är den ingående kännedom som rättshjälpsnämnderna kommer att ha i fråga om tillgången på advokater och andra som är lämpade för uppdrag som offentligt biträde. Jag har sålunda stannat för den lösningen att offentligt biträde skall förordnas av rättshjälpsnämnd.

Som jag framhållit i det föregående måste offentligt biträde i vissa fall kunna förordnas även utan att den enskilde begärt biträdeshjälp. I sådana fall får det ankomma på den myndighet, som handlägger det bakomliggande ärendet att göra anmälan om biträdesbehovet till rättshjälpsnämnden och ange de omständigheter som är av betydelse för bedömning av biträdesfrågan.

Med den ordning som jag nu angivit bör givetvis rättshjälpsnämnden fästa stort avseende vid den handläggande förvaltningsdomstolens eller förvaltningsmyndighetens uppfattning i biträdesfrågan. När det gäller förvaltningsdomstolarna torde det i praktiken knappast finnas anledning frångå dessa myndigheters bedömning.

Talan mot rättshjälpsnämndens beslut i fråga om offentligt biträde bör kunna fullföljas till centralmyndigheten för rättshjälpen. Centralmyndigheten bör också kunna utfärda råd och anvisningar till rättshjälpsnämnderna i fråga om tillämpningen av bestämmelserna om offentligt biträde.

4.1.17. *Ersättning till offentligt biträde*

Ersättningen till offentligt biträde skall utgå av allmänna medel och utgöra skäligen kompensation för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Utredningen har föreslagit att ersättningen skall bestämmas av det regionala rättshjälpsorganet. Under remissbehandlingen har meningarna varit delade i frågan vilken myndighet som bör bestämma ersättningen. Utredningens förslag har sålunda tillstyrkts av många remissinstanser. Från flera håll har dock anförts att frågan om ersättning till offentligt biträde borde anföras till den beslutande myndigheten, åtminstone om denna är en förvaltningsdomstol.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att ersättning till biträde vid allmän rättshjälp i mål eller ärende som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet bestäms av rättshjälpsnämnden.

Ersättningen till offentlig försvarare skall bestämmas av den domstol som dömer i målet. Det har förutsatts att ersättning till biträde och offentlig försvarare i stor utsträckning skall kunna bestämmas enligt taxor, utarbetade och fastställda av centralmyndigheten för rätts hjälpen.

När det gäller ersättning till offentligt biträde torde med hänsyn till uppdragens skiftande art och omfattning möjligheterna att fastställa taxa vara begränsade. Det är därför angeläget även när det gäller ersättningsfrågorna att prövningen sker i sådana former som ger goda förutsättningar för enhetlig tillämpning. Jag förordar därför, i enlighet med vad utredningen föreslagit, att prövningen av frågan om ersättning till offentligt biträde liksom när det gäller biträde vid allmän rättshjälp i förvaltningsärenden förläggas till rättshjälpsnämnd. På samma sätt som föreslagits när det gäller biträde vid allmän rättshjälp bör vederbörande förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet göra en prövning av biträdets anspråk till ledning för rättshjälpsnämndens prövning (jfr prop. 1972: 4 s. 330). Talan mot rättshjälpsnämndens beslut bör liksom när det gäller ersättning till biträde vid allmän rättshjälp kunna föras hos centralmyndigheten för rättshjälpen.

Någon återbetalningsskyldighet av statsverkets kostnader för offentligt biträde skall enligt utredningens förslag i allmänhet inte kunna åläggas den enskilde. När det gäller ärenden enligt UtL har dock utredningen föreslagit att återbetalningsskyldighet skall kunna åläggas efter en skälighetsbedömning och med beaktande av den enskildes betalningsförmåga under de fem närmaste åren. I sistnämnda fråga har meningarna varit starkt delade under remissbehandlingen.

I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag att återbetalningsskyldighet i princip inte bör förekomma beträffande kostnaden för offentligt biträde. När det gäller utlänningsärenden vill jag erinra om att i sådana fall när ett avlägsnande har sin grund i brottslig gärning avgörandet ankommer på allmän domstol, där återbetalningsskyldighet kan ifrågakomma beträffande ersättningen till offentlig försvarare. Övriga fall av avlägsnande enligt utlänningslagstiftningen är enligt min mening inte av den beskaffenheten att det finns anledning anlägga andra synpunkter på frågan om återgäldande av biträdeskostnad än när det gäller övriga ärenden där offentligt biträde kan förekomma. Enligt min mening bör därför återbetalningsskyldighet inte i något fall föreskrivas när det gäller statsverkets kostnad för offentligt biträde.

4.1.18 Behörighetskrav för offentligt biträde

Utredningen har i sitt förslag inte ställt upp något annat krav på behörighet som offentligt biträde än ett allmänt lämplighetskrav. Under remissbehandlingen har denna ståndpunkt i allmänhet godtagits. Från

några håll har dock föreslagits att krav skall ställas på lagfarenhet eller att i allt fall kraven på behörighet som offentligt biträde inte bör ställas lägre än vad som enligt rättshjälpslagen gäller för biträde vid allmän rättshjälp.

Till offentlig försvarare får i princip endast advokat förordnas. Till biträde vid allmän rättshjälp skall förordnas advokat, biträdande jurist vid advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Den särskilda inriktningen på jurister med erfarenhet av advokatverksamhet när det gäller uppdrag som offentlig försvarare eller biträde vid allmän rättshjälp sammanhänger med dessa uppdrags anknytning till de allmänna domstolarna och betydelsen av processuell erfarenhet i mål och ärenden vid allmän domstol. När det gäller uppdrag som offentligt biträde är den processuella erfarenheten inte av samma betydelse. Förhör och muntliga förhandlingar torde visserligen komma att bli relativt vanliga i sådana ärenden där offentligt biträde kan förordnas. Biträdets huvudsakliga insatser torde emellertid inte vara begränsade till den muntliga handläggningen. Av väsentlig betydelse för det offentliga biträdets insatser torde, särskilt på det sociala vårdområdet, vara att biträdet har god kännedom om och erfarenhet av lagstiftningen på det område där viss tvångsåtgärd är i fråga. Sådan kännedom och erfarenhet kan i många fall förvärfvas av andra än jurister med inriktning på advokatverksamhet. Jag tänker då närmast på socionomer samt andra välutbildade och erfarna socialarbetare. Det bör som utredningen framhållit inte komma ifråga att till offentligt biträde förordna personal vid den handläggande myndigheten. Tillgången till andra lämpliga offentliga biträden än advokater eller biträdande jurister på advokatbyråer torde därför vara begränsad. I många fall bör det emellertid enligt min mening vara möjligt att som offentligt biträde anlita exempelvis kuratorer vid offentliga institutioner eller enskilda företag.

Vad jag nu anfört hindrar emellertid inte att advokater och biträdande jurister vid advokatbyråer i stor utsträckning torde komma att anlitas som offentliga biträden, särskilt i ärenden utom det sociala vårdområdet, exempelvis utlänningslagstiftningen. Till de större allmänna advokatbyråerna torde också på längre sikt kunna knytas personal med särskild inriktning på sådana områden där offentligt biträde kan förordnas.

Av vad jag nu anfört framgår att jag inte anser att krav på lagfarenhet bör ställas upp i fråga om offentliga biträden. Inte heller bör såsom vid allmän rättshjälp behörighetsreglerna ta särskilt sikte på advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag att inte ställa upp annat krav på offentligt biträde än ett allmänt lämplighetskrav.

När det gäller offentligt biträde skall givetvis — liksom i fråga om offentlig försvarare och biträde vid allmän rättshjälp — den enskilde

partens önskemål beaktas i största möjliga utsträckning. För de enskilda parterna torde det emellertid ofta vara förenat med svårigheter att få kännedom om lämpliga personer för uppdrag som offentligt biträde. Rättshjälpsnämnderna bör lämna upplysning om personer som brukar förordnas till offentligt biträde.

4.2 Rättshjälp för utredningskostnader i förvaltningsärenden

Som kostnad för allmän rättshjälp anses bl. a. bevisning vid allmän domstol och nödvändig utredning i angelägenhet som kan komma under sådan domstols eller skiljemäns prövning och som inte är förvaltningsärende eller av beskaffenhet att kunna komma under förvaltningsmyndighets prövning. Ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol utgår med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande. I angelägenhet som inte handläggs vid domstol beslutar biträde om utredning. Har biträde inte förordnats beslutar rättshjälpsnämnden. Har biträde genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för rättshjälp, skall detta beaktas vid bestämmande av ersättningen till biträdet.

Frågan om den allmänna rättshjälpens skall täcka även utredningskostnader i förvaltningsärenden lämnades öppen i det genom prop. 1972: 4 framlagda och av riksdagen nu antagna förslaget till rättshjälpslag. Frågan ansågs böra utredas ytterligare av utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden. Utredningen har i sitt nu framlagda betänkande föreslagit att utredningskostnader i förvaltningsärenden i princip skall omfattas av den allmänna rättshjälpens. Kostnaderna bör enligt utredningen behandlas på samma sätt oberoende av om de uppkommit i ett hos förvaltningsmyndighet anhängigt ärende eller i angelägenhet som ännu ej lett till förfarande hos myndighet. Enligt utredningen bör emellertid när det gäller utredningskostnader i förvaltningsärenden uppställas särskilda garantier för att kostnaderna hålls inom en nödvändig ram. Utredningen föreslår därför en regel att biträdet, innan han fattar beslut om utredning som kan antas medföra mera betydande kostnad, har att inhämta godkännande av rättshjälpsnämnden.

Utredningens förslag har allmänt godtagits under remissbehandling. I ett par remissyttranden har dock ifrågasatts om den föreslagna ordningen innebär tillräckliga garantier mot onödig och alltför dyrbar utredning och föreslagits att biträdet alltid skall inhämta rättshjälpsnämndens medgivande.

För egen del biträder jag förslaget att utredningskostnader i förvaltningsärenden skall omfattas av den allmänna rättshjälpens. Som utredningen föreslagit bör detta gälla oavsett om saken är anhängig hos en myndighet eller ej. Jag vill i likhet med utredningen och remissinstanserna understryka vikten av att onödig eller alltför dyrbar utredning

inte bekostas inom ramen för den allmänna rättshjälpen. Det kan emellertid enligt min mening ifrågasättas om det finns anledning att i förvaltningsärenden införa andra regler på detta område än när det gäller utomprocessuell kostnad i mål eller ärenden som hör under allmän domstols prövning. Jag vill i detta sammanhang erinra om att den allmänna rättshjälpen i sådana ärenden i första hand är avsedd för mindre utredning såsom läkarintyg, värderingsintyg och liknande och att det endast undantagsvis bör komma i fråga att mer omfattande utredning införskaffas (jfr prop. 1972: 4 s. 259). När det gäller förvaltningsärenden har vederbörande myndigheter ett särskilt ansvar för utredningens fullständighet. I allmänhet saknas därför anledning för den enskilde att på egen hand föranstalta om utredning. Förhållandena är emellertid skiftande och i många ärenden — särskilt sådana där enskilda parter står mot varandra — kan den enskilde ha anledning att aktivt bidra till utredningen. Det är svårt att i detta avseende ställa upp en skarp gräns mellan förvaltningsärenden och utomprocessuella ärenden som hör under allmän domstols prövning. För sistnämnda ärenden har i rättshjälpslagen ansvaret för att inte onödig eller alltför dyrbar utredning anskaffas lagts på biträdet. Mera betydande utredning förutsätts inte komma i fråga annat än i undantagsfall. Visar det sig att biträdet varit försumlig i detta avseende kan det föranleda nedsättning av bitrådets ersättning. Ett krav på godkännande på förhand av rättshjälpsnämnden beträffande mera betydande kostnader när det gäller förvaltningsärenden, skulle enligt min mening inte medföra några väsentliga ytterligare garantier mot missbruk. Enhetliga regler på detta område medför å andra sidan betydande fördelar i tillämpningen.

I ett annat avseende kan det emellertid finnas anledning anlägga särskilda synpunkter i fråga om kostnader för utredning i förvaltningsärenden. Bestämmelsen i 9 § andra stycket 2 rättshjälpslagen om utredningskostnad i mål eller ärende som hör under allmän domstols prövning tar sikte på både muntlig och skriftlig utredning. Ett biträde kan sålunda vid utomprocessuell förhandling i en tvist föranstalta om förhör med någon som har upplysningar att lämna. Kostnaden för in-ställelsen ersätts som en rättshjälpskostnad (jfr 25 § andra stycket). När det gäller mål och ärenden som hör under allmän domstols prövning kan det i vissa fall vara av värde att under ett förhandlingsskede kunna höra en person som kan komma att höras som vittne i en kommande rättegång. Härigenom kan förutsättningar skapas för uppgörelse utom rättegång. När det gäller förvaltningsärenden är situationen annorlunda genom att förfarandet hos förvaltningsmyndigheterna i princip är skriftligt. Möjligheterna att ta upp vittnesförhör är begränsade till de allmänna förvaltningsdomstolarna, försäkringsdomstolen samt länsrätt och skatterätt. Det bör vid sådant förhållande mera sällan komma i fråga att ett biträde föranstaltar om förhör i ett förvaltningsärende. Den allmänna

rättshjälpen bör därför när det gäller förvaltningsärenden i regel begränsas till skriftlig utredning.

På grund av det anförda bör enligt min mening biträde på eget ansvar få besluta om utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäpligen påkallad för att tillvarata den rättssökandes rätt. Som jag nyss anförat bör på förvaltningsområdet i allmänhet endast skriftlig utredning komma i fråga. Självfallet skall denna möjlighet användas endast om utredningen ej tillhandahålls genom ifrågavarande myndighets försorg. Visar det sig i efterhand att biträdet av försumlighet eller vårdslöshet ådragit statsverket onödiga kostnader får detta beaktas vid bestämmandet av bitrådets ersättning.

I detta sammanhang har under remissbehandlingen tagits upp frågan om hyres- och arrendenämndernas samt hyresrådets ställning i rättshjälps hänseende. Hyres- och arrendenämnderna intar f. n. i viss mån en mellanställning mellan de allmänna domstolarna och förvaltningsmyndigheterna. I huvudsak regleras deras verksamhet i en särskild lag om arrendenämnder och hyresnämnder. Något generellt undantag från FL:s bestämmelser har emellertid inte gjorts beträffande sådan nämnd. I en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1972: 5) har föreslagits vissa ändringar i fråga om dessa nämnders verksamhetsformer. Förslaget är f. n. under beredning i departementet.

När det gäller hyresrådet regleras verksamheten huvudsakligen i lagen om hyresreglering. I samband med tillkomsten av FL har intagits den ståndpunkten att hyresrådet är att anse som en förvaltningsdomstol, vars huvudsakliga verksamhet faller utanför förvaltningslagens tillämpningsområde (prop. 1971: 30 s. 297).

Vid tillämpning av vissa bestämmelser i rättshjälpslagen, särskilt reglerna om utredningskostnader, är det av betydelse om en myndighet är att hänföra till de allmänna domstolarna eller till förvaltningsdomstolarna eller förvaltningsmyndigheterna. Någon ställning har ännu inte tagits till förslagen i den nyssnämnda departementspromemorian om ändringar i hyreslagstiftningen. Arrende- och hyresnämnd är sålunda t. v. inte att betrakta som allmän domstol utan som förvaltningsmyndighet. I samband med den fortsatta beredningen av dessa förslag får sambandet med rättshjälpslagen uppmärksammas. När det gäller utredningskostnader vid dessa myndigheter får emellertid beaktas att ärendena inför dessa myndigheter i stor utsträckning har karaktären av tvister mellan enskilda där utredningen ombesörjs av parterna. Utredningskostnader vid exempelvis hyresnämnd bör därför i betydligt större utsträckning än vid flertalet andra förvaltningsmyndigheter kunna ersättas som en kostnad för allmän rättshjälp.

4.3 Kostnadsersättning i förvaltningsärenden

I mellanhavandet med förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar uppkommer kostnader av olika slag för den enskilde. Dessa kostnader utgörs i stort sett av kostnader för biträde, för utredning och för inställelse. Den allmänna rättshjälpen innebär inom sitt tillämpningsområde att sådana kostnader ersätts av allmänna medel i den mån de överskrider det kostnadsbidrag som den rättssökande har att erlægga. Kostnadsbidraget är anpassat till betalningsförmågan. I det föregående har härutöver föreslagits att offentligt biträde skall kunna utses och bekostas av det allmänna i vissa förvaltningsärenden som innebär allvarligt ingrepp i den enskildes förhållanden. Utredningen har mot denna bakgrund ställt frågan om det härutöver finns anledning att införa en rätt för den enskilde att av allmänna medel erhålla ersättning för sina kostnader i förvaltningsärenden. Genom rättshjälpsreformen har enligt utredningen denna fråga i betydande grad frikopplats från sociala aspekter. Enligt utredningen måste en grundläggande regel vid bedömningen av denna fråga vara att den enskilde i första hand har att själv stå för sina kostnader i förvaltningsärenden.

Utredningen diskuterar därefter om inte en allmän kostnadsersättningsregel av mera begränsad räckvidd likväl kunde behövas i sådana fall då genom myndighets åtgörande i förvaltningsärende enskild part har ådragit sig betydande kostnad och omständigheterna är sådana att det framstår som oskäligt att parten skall bära kostnaden. Även en sådan lösning avvisas av utredningen som — med hänvisning till den nya skadeståndslagstiftningen — anser att utrymmet för en allmän sådan regel om kostnadsersättning skulle bli alltför begränsat. Utredningen avvisar också kostnadsersättningsregler inom särskilda områden, såsom socialförsäkrings- och skatteområdena.

På vissa områden kan emellertid enligt utredningen föreligga ett behov av kostnadsersättningsregler. Utredningen föreslår sålunda att offentligt biträde under vissa förutsättningar skall kunna besluta om utredningsåtgärder på det allmännas bekostnad. I utlänningsärenden skall återbetalningsskyldighet kunna åläggas för sådan kostnad. Vidare föreslår utredningen att ersättning för kostnad i samband med inställelse inför myndighet skall kunna utgå i vissa fall. Härutöver föreslår utredningen att allmän rättshjälp skall täcka utredningskostnad i ärenden enligt fastighetsbildningslagen i de fall då fastighetsbildningsmyndigheten beslutat om utredning genom biträde av sakkunnig.

Remissinstanserna har allmänt anslutit sig till utredningens bedömning att en allmän regel om kostnadsersättning inom förvaltningsområdet inte bör införas. Endast en remissinstans har ansett att kostnadsersättning bör utgå i de fall den enskilde helt eller delvis vinner sin talan. När det gäller skatteområdet har några remissinstanser anfört

att det kan finnas behov av regler om kostnadsersättning eller i varje fall en utbyggnad av myndigheternas serviceverksamhet.

Jag anser det vara av stor vikt att den enskilde ges alla möjligheter att ta tillvara sina intressen i rättsliga angelägenheter inte bara i tvister med enskilda utan också i sina mellanhavanden med det allmänna. Genom den allmänna rättshjälpen har sörjts för att ingen av ekonomiska skäl skall vara förhindrad att tillvarata sin rätt. De tidigare föreslagna reglerna om offentligt biträde innebär vidare att det allmänna påtagit sig ett ansvar för att erforderligt biträde ställs till förfogande när det gäller mera ingripande administrativa tvångsåtgärder. Härtill kommer myndigheternas allmänna serviceskyldighet, numera reglerad i servicecirkuläret till statsmyndigheterna (1972: 406). Enligt detta skall myndigheterna bl. a. i lämplig utsträckning gå allmänheten tillhanda med upplysning om förhållande som rör myndighetens verksamhetsområde. Slutligen bör i detta sammanhang erinras om det skadeståndsansvar som det allmänna enligt skadeståndslagen (1972: 207) ålagts vid felaktiga myndighetsbeslut. Sammantaget uppfyller de nu angivna bestämmelserna högt ställda krav på rättsskyddet i förvaltningsärenden. Besvär eller kostnader som inte ersätts i nu angiven ordning bör enligt min mening bäras av den enskilde själv. Jag delar sålunda utredningens av remissinstanserna allmänt godtagna uppfattning att någon generell regel om kostnadsersättning i förvaltningsärenden inte bör införas.

I betänkandet och remissyttrandena diskuteras särskilt ett par områden där kostnadsersättningsregler av särskilda skäl bör övervägas, nämligen socialförsäkringsområdet och skatteområdet.

När det gäller socialförsäkringsområdet föreligger enighet om att kostnadsersättningsregler inte behövs vid sidan av den allmänna rättshjälpen. Jag delar denna uppfattning och vill med anledning av vad som anförts i LO:s remissyttrande i denna del endast tillägga att kostnadsbidraget för de lägsta inkomsttagarna vid allmän rättshjälp kan nedsättas eller helt efterges samt att anstånd med erläggande av kostnadsbidrag bör kunna komma i fråga i relativt stor utsträckning åtminstone vid de allmänna advokatbyråerna (jfr justitieutskottets uttalande i betänkandet 1972: 12 s. 40).

I fråga om skatteområdet har i många remissyttranden hävdats att ett särskilt behov av kostnadsersättningsregler skulle föreligga, särskilt när det gäller prejudikatmål och mål som avser mera betydande belopp. I sammanhanget har särskilt åberopats att skattelagstiftningen är särskilt komplicerad och att den allmänna rättshjälpen som regel inte står till buds för näringsidkare.

För egen del vill jag inte bestrida att det i undantagsfall kan finnas ett behov av särskilt stöd åt enskilda när det gäller förfarandet vid skattemolarna. Jag tänker då närmast på sådana fall där ett skattemål förs

genom instanserna i syfte att skapa prejudikat. I sådana fall kan den enskilde åsamkas kostnader som är föranledda av ett allmänt intresse. Dessa problem är emellertid inte begränsade till förfarandet vid skattedomstolarna eller till förvaltningsrättskipningen över huvud taget utan har sin motsvarighet även i mål vid allmänna domstolar. En lösning av dessa frågor bör därför övervägas i ett större sammanhang. När det gäller mål som rör större belopp eller som är särskilt komplicerade delar jag utredningens uppfattning att erfarenheten från skattedomstolarna knappast ger belägg för att man här kan tala om ett starkt framträdande behov av ersättningsregler vid sidan av skadeståndslagstiftningen. Såvitt gäller de ur social synpunkt angelägna fallen ger också den allmänna rättshjälpen ett ökat skydd. På grund av det anförda bör enligt min mening regler om kostnadsersättning inte heller införas på skatteområdet.

En fråga som tagits upp i riksskatteverkets yttrande är frågan om samhällets service i samband med upprättande av självdeklaration. Förhållandena på detta område är som riksskatteverket framhåller otillfredsställande. Den allmänna rättshjälpen omfattar inte upprättande av självdeklaration och skattemyndigheternas service i dessa frågor är otillräcklig. Enskilda är ofta hänvisade att anlita privata deklarationsbyråer av växlande kvalitet. Problemen med deklarationsservice är uppenbarligen mindre ett kostnadsproblem än ett organisatoriskt problem. Jag vill i sammanhanget erinra om att det inte bör föreligga något hinder för allmänna advokatbyråer att organisera deklarationsservice om personal, lokaler och utrustning för sådan verksamhet kan tillhandahållas utan att de allmänna advokatbyråernas primära verksamhetsområde eftersätts (jfr prop. 1972: 4 s. 281). Denna fråga får följas med uppmärksamhet och tas upp på nytt sedan de allmänna advokatbyråerna organiserats och deras verksamhet hunnit stabiliseras.

När det gäller utredningskostnader har utredningen inte föreslagit någon generell regel om ersättning av allmänna medel. Däremot skall enligt utredningens förslag offentligt biträde under vissa förutsättningar kunna besluta om utredningsåtgärder på det allmännas bekostnad. Någon erinran häremot har inte framförts under remissbehandlingen. Enligt min mening bör — oavsett om offentligt biträde förordnats i det enskilda fallet — utredning kunna anskaffas i ärenden som faller inom tillämpningsområdet för offentligt biträde, förutsatt att det är påkallat för att tillvarata den enskildes rätt och utredningen inte kan erhållas genom vederbörande förvaltningsmyndighet. Har offentligt biträde förordnats får denne besluta om sådan utredning. I annat fall får det — liksom vid allmän rättshjälp — ankomma på rättshjälpsnämnden att besluta om sådan utredning. Återbetalningsskyldighet för sådan kostnad bör enligt min mening inte kunna åläggas den rättssökande.

En typ av förvaltningsärenden som uppmärksammas särskilt i utred-

ningens förslag och under remissbehandlingen är fastighetsbildningsärenden. Dessa skiljer sig från övriga förvaltningsärenden bl. a. därigenom att utredningskostnaderna visserligen ersätts av det allmänna men i efterhand får betalas av sakägarna. Utredningen har inte ansett att det allmänna normalt skall bära kostnaderna i fastighetsbildningsärenden men föreslår att sådan utredningskostnad som hänför sig till sakkunnigt biträde skall kunna ersättas inom rättshjälppssystemet som en rättshjälpskostnad. Ett par remissinstanser har anfört att vissa skäl talar för att utredningskostnader i fastighetsbildningsärenden i vissa fall borde kunna ersättas av allmänna medel. Lantmäteristyrelsen anser emellertid att det inte är motiverat att ge särskilda regler i fråga om kostnad för sakkunnigt biträde.

För egen del vill jag erinra om att kostnaderna för fastighetsbildningsförrättning i allmänhet fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt samt att statsbidrag kan utgå i fråga om förrättningskostnaderna. Vid sådant förhållande saknas enligt min mening skäl att införa rätt till ersättning för ifrågavarande kostnader vare sig inom rättshjälppssystemet eller genom särskilda kostnadsersättningsregler. Jag delar lantmäteristyrelsens uppfattning att kostnaderna för sakkunnigt biträde inte bör inta någon särställning i detta avseende. Utredningens förslag att sådan kostnad skall anses som rättshjälpskostnad har sålunda ingen motsvarighet i departementsförslaget.

När det gäller kostnader för inställelse inför myndighet finns f. n. bestämmelser om rätt till ersättning i vissa fall såvitt angår de allmänna förvaltningsdomstolarna, försäkringsdomstolen samt länsrätt och skatterätt. När det gäller förvaltningsmyndigheter finns däremot i allmänhet inte några ersättningsregler.

Utredningen föreslår att en motsvarighet till bestämmelserna i FPL om ersättning för inställelsekostnad bör finnas vid förhör inför utskrivningsnämnd och beslutsnämnd enligt PsykL respektive OmsorgsL, vid förhör inför länsstyrelse enligt UtlämnL samt i alla de fall då förhör kan förekomma enligt UtlL. Däremot har utredningen inte föreslagit regler om ersättning för inställelse inför förvaltningsmyndighet i övrigt.

Under remissbehandlingen har någon erinran inte framförts mot att ersättning för inställelsekostnad skall utgå på de områden utredningen föreslagit. Det är här fråga om allvarliga ingripanden i den personliga rörelsefriheten och avståndet till de myndigheter där ersättning föreslås kunna utgå kan ibland vara avsevärt. Det är därför även enligt min mening befogat att ersättning för inställelse kan utgå under vissa förutsättningar i de av utredningen föreslagna situationerna.

Utanför de nu angivna områdena har utredningen särskilt diskuterat frågan om ersättning för inställelse inför nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd men inte föreslagit några regler om ersättning för inställelsekostnad. I ett par remissyttranden har däremot anförts att ersätt-

ningsreglerna bör utvidgas till att omfatta inställelse inför barnavårdsnämnd och nykterhetsnämnd. Till stöd för denna uppfattning har åberopats bl. a. att det i de kommuner som är stora till ytan kan krävas dyrbara resor och extra kostnader för uppehälle för att komma till och från nämndens lokaler.

För egen del vill jag understryka att ifrågavarande kommunala nämnder i allmänhet torde bedriva sin verksamhet så att mera betydande inställelsekostnader för den enskilde kan undvikas. Sålunda är det vanligt att mottagning hålls på kvällstid och att utredning inhämtas i samband med hembesök. Det är enligt min mening angeläget att sådana möjligheter tillvaratas för att undvika kostnader för enskilda. Jag utgår från att så kommer att ske och är inte beredd att nu frångå utredningens förslag i denna del.

4.4 Ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet

Genom utrikesförvaltningens försorg lämnas under vissa förutsättningar ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet. Bistånd kan utgå till svensk medborgare som genom beslut av utländsk domstol eller annan myndighet berövats friheten. Ibland kan bistånd också lämnas svensk medborgare som utan att vara anhållen eller häktad åtalas inför utländsk domstol. I dessa fall har den svenska utlandsmyndigheten främst att se till att försvarare utses. Bistånd kan även i andra fall lämnas till svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet. Biståndsverksamheten regleras för närvarande i en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion (IFUR) och i de allmänna föreskrifter som utrikesministern har utfärdat i anslutning till denna (AFUR).

Spörsmålet hur biståndet utomlands i brottmål skall vara utformat har samband med bl. a. utformningen av bestämmelserna om offentlig försvarare enligt RB. I propositionen rörande rättshjälpslagen (prop. 1972: 4 s. 44—45) förutskickade jag att spörsmålet skulle övervägas närmare inom justitiedepartementet och utrikesdepartementet. Dessa frågor bör lämpligen tas upp i samband med den nu aktuella fortsatta reformeringen av rättshjälpen.

I UD-promemorian föreslås bestämmelser som bringar reglerna om bistånd i brottmål i närmare överensstämmelse med principerna för rättshjälpsreformen. Promemorian innehåller vidare förslag till vissa ändringar i bestämmelserna om socialt bistånd. I promemorian föreslås slutligen att de grundläggande reglerna om ekonomiskt bistånd inte vidare skall finnas i en av Kungl. Maj:t utfärdad författning utan ingå i en särskild lag.

Förslaget har vid remissbehandlingen genomgående fått ett positivt mottagande. Remissinstanserna finner det i allmänhet önskvärt att de grundläggande principerna för biståndsverksamheten klarläggs. Så gott

som alla remissinstanser tillstyrker att denna blir reglerad i lag. Genom att den enskildes rättigheter och skyldigheter slås fast i lag undanröjs åtskilliga med den nuvarande ordningen förknippade olägenheter. En ambassad hyser emellertid vissa farhågor med anledning av en lagstiftning. Frågans reglering genom lag kan enligt ambassaden komma att medföra att många betraktar konsulärt bistånd som en i vidare mening medborgerlig rättighet. Detta skulle kunna återverka på den ekonomiska planeringen av utlandsresor, handhavandet av den medförda reskassan samt respekten för gästlandets lagar och förordningar. Med anledning härav vill jag framhålla att den nya ordningen inte är avsedd att innebära en vidgning av biståndsgivningen utan att de förändringar som föreslås i detta avseende i huvudsak är av juridisk-teknisk art.

Den nuvarande ordningen lider av åtskilliga brister. Osäkerhet råder i olika hänseenden om förutsättningarna för ekonomiskt bistånd och återbetalning av utgivna belopp. Eftersom en lagstadgad återbetalningsskyldighet inte föreligger, måste utlandsmyndigheten avfordra den biståndssökande särskild skuldförbindelse.

Efter genomförandet av rättshjälpsreformen framstår en översyn av reglerna för bistånd i brottmål utomlands som starkt påkallad. Vägande skäl talar för att bestämmelserna, särskilt de som gäller återbetalningsskyldigheten, så nära som möjligt anknyts till bestämmelserna i RB om offentlig försvarare och om återbetalning till statsverket av rättegångskostnad i brottmål. I detta sammanhang är det naturligt att också söka fastslå några allmänna regler för den sociala bistandsverksamheten. I det följande återkommer jag till frågan om vad bistandsbestämmelserna bör innehålla i sak.

Jag delar uppfattningen i promemorian att det centrala regelsystemet bör ha karaktär av lag. Bl. a. är det enligt min mening naturligt att bestämmelser om bistånd från det allmänna och om återbetalningsskyldighet regleras i lag.

Det kan i detta sammanhang finnas anledning att beröra förhållandet mellan utrikesförvaltningens bistånd åt svensk medborgare i nöd och sådant socialt bistånd som lämnas av vistelselandet till följd av internationella överenskommelser eller eljest. Jag vill till en början erinra om att Sverige är anslutet till en europeisk konvention om socialt och medicinskt bistånd, vilken har ratificerats av nästan alla Europarådets medlemsstater. Konventionen förpliktar fördragsslutande stat att likställa medborgare från annan fördragsslutande stat med egna medborgare vid tillämpning av lagstiftning om medicinsk och social hjälp. Därmed avses all hjälp som enligt vistelselandets lag utgår till personer som saknar den vård och det underhåll de behöver. Bestämmelser om hjälp åt nödställda finns också i den nordiska konventionen om social trygghet.

Det egentliga socialhjälsbehovet för svenskar utomlands är sålunda i ett stort antal stater tillgodosett genom särskilda överenskommelser. Det faller därför i motsvarande mån utanför utrikesförvaltningens biståndsverksamhet. I den mån överenskommelse ingåtts med den stat där den biståndssökande befinner sig och hjälpbehovet med stöd av avtalet kan täckas genom den statens sociallagstiftning, skall den biståndssökande sålunda i princip hänvisas till de sociala myndigheterna på platsen. Liksom hittills bör givetvis bistånd enligt de svenska biståndsbestämmelserna lämnas om den hjälp vistelselandet lämnar är sådan att den av olika skäl inte kan godtas. På motsvarande sätt har den som berövats friheten eller åtalats i utlandet rätt till ekonomiskt bistånd av utlandsmyndighet endast i den mån vederbörande lands myndigheter inte bekostar hans försvar på ett från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande sätt.

En lag om bistånd i nu berörda fall bör innehålla de grundläggande reglerna om ekonomiskt bistånd i brottmål och ekonomiskt bistånd åt den som råkat i nöd eller annan svårighet. Den senare biståndstypen bör, som också föreslagits under remissbehandlingen, ges en annan benämning än i promemorian. En lämplig beteckning är "allmänt ekonomiskt bistånd". Lagen kommer att ersätta 35 § och 36 § första stycket IFUR.

Vid sidan av lagen krävs särskilda tillämpningsföreskrifter. I promemorian har föreslagits att dessa skall utfärdas av Kungl. Maj:t. Ett par remissinstanser finner det mera ändamålsenligt att tillämpningsföreskrifterna också i fortsättningen utfärdas av utrikesministern. Jag delar den uppfattningen. I lagen bör anges att föreskrifterna utfärdas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t förordnar. Ett sådant förordnande kan lämpligen ges i 35 resp. 36 § IFUR.

Som föreslagits i promemorian bör de allmänna reglerna om bistånd åt svenska medborgare också vara tillämpliga på sjömän vid sidan av de särbestämmelser som i andra författningar gäller i fråga om ekonomiskt bistånd åt sjöfolk.

Av särskilt intresse är frågan vilka personer som bör åtnjuta bistånd enligt den föreslagna lagen. För närvarande gäller att bistånd i princip får lämnas endast svensk medborgare. Under förutsättning att vederbörande är bosatt i Sverige får bistånd dock med vissa begränsningar även lämnas flykting eller statslös. Promemorieförslaget innebär ingen ändring i nu berörda hänseende. Några remissinstanser har pekat på att en stor grupp i Sverige bosatta utlänningar enligt promemorieförslaget inte kommer i åtnjutande av bistånd. Det gäller personer som är medborgare i annan stat och som inte är flyktingar. Man framhåller att full jämställdhet råder mellan svenskar och här bosatta utlänningar när det gäller hjälp i form av sjukvård, vare sig den lämnas i Sverige eller utomlands.

När det gäller att bestämma kretsen av biståndsberättigade är det av vikt att klargöra innebörden av den biståndsverksamhet som utrikesförvaltningen har att ombesörja. Det centrala socialhjälsområdet faller i stor utsträckning utanför denna verksamhet. Sådan hjälp regleras bl. a. genom den förut nämnda konventionen om social och medicinsk hjälp. Om en här i landet bosatt utlänning är medborgare i stat som är ansluten till konventionen och vistas i annan konventionsstat, åtnjuter han sålunda på grund av konventionen socialt bistånd där.

Den hjälp som svenska utlandsmyndigheter lämnar svenska medborgare innebär dels att bistånd lämnas dem vid frihetsberövande samt vid åtal eller i vissa rättsliga förfaranden utomlands, dels att begränsad ekonomisk hjälp ges i vissa nödsituationer. Den förstnämnda verksamheten, som sammanhänger med rätten för varje land att tillvarata sina egna medborgares rättigheter utomlands, ius protectionis, bör inte vidgas till att omfatta medborgare i andra länder. Den andra biståndsformen är avsedd att användas restriktivt och kan ofta gå ut på att bereda tillfällig ekonomisk hjälp för hemresa när medel saknas härför. En utvidgning av detta bistånd till att omfatta här bosatta utlänningar i allmänhet skulle medföra svårigheter i skilda hänseenden. Biståndsverksamheten skulle få långt större omfattning än för närvarande. Besvärliga gränsdragningsproblem skulle uppstå, eftersom hjälpen under alla förhållanden måste begränsas till personer med någorlunda fast anknytning hit. Jag är mot bakgrund av vad jag nu har anfört inte beredd att föreslå någon ändring i nuvarande ordning. Även det allmänna ekonomiska biståndet föreslås sålunda bli begränsat till — förutom flyktingar och statslösa — svenska medborgare. Den omständigheten att här bosatta utländska medborgare inte blir berättigade till bistånd bör emellertid inte innebära något absolut hinder för utrikesförvaltningen att liksom f. n. undantagsvis, när starka skäl motiverar det, tillfälligt bistå sådan utlänning i samband med hemresa.

Den nu berörda frågan har nära samband med ett annat spørsmål som uppmärksamrats under remissbehandlingen. I fråga om allmänt ekonomiskt bistånd gäller för närvarande delvis andra regler beträffande sådana svenska medborgare som är stadigvarande bosatta utomlands än när det gäller de medborgare som är bosatta här i landet. Promemorieförslaget ansluter sig till denna ordning. När det gäller bistånd i brottmål föreslås i promemorian, till skillnad mot vad som gäller f. n., att den som stadigvarande vistas utomlands skall erhålla bistånd endast om särskilda skäl föreligger. Bosättningen är av betydelse också när det gäller flyktingars och statslösas rätt till bistånd, eftersom denna förutsätter att de är bosatta här i riket. Flera remissinstanser har mot denna bakgrund framställt önskemål om att bosättningsbegreppet preciseras.

Frågan huruvida en person skall anses bosatt i en viss stat kan själv-

fallet inte avgöras enbart med beaktande av vistelsetidens längd. Åtskilliga andra synpunkter kommer in i bilden. Sålunda måste stor vikt fästas vid avsikten med vistelsen i landet. Styrkan av vederbörandes anknytning till landet i fråga genom arbete, släktrelationer, fastighetsinnehav o. d. spelar också en betydelsefull roll. Vid bedömande av om bosättning föreligger i Sverige får olika synpunkter anläggas beroende på om man avser svensk medborgare som uppehåller sig utomlands eller flykting eller statslös som vistas här i landet. Skilda aspekter på bosättningsfrågan gör sig likaså gällande beroende på om det är fråga om bistånd i brottmål eller allmänt ekonomiskt bistånd.

Det är från skilda utgångspunkter önskvärt att bosättningsbegreppet ges en så entydig innebörd. Jag anser det emellertid inte möjligt att nu definiera begreppet i lagen. Jag vill erinra om att hemvistsakkunniga (se riksdagsberättelsen Fi 1970: 17) f. n. överväger hithörande frågor. Det får sålunda tillsvidare överlätas åt de tillämpande myndigheterna att i varje särskilt fall bedöma huruvida bosättning skall anses föreligga. Av de bestämmelser som jag i fortsättningen kommer att förorda i fråga om de olika typerna av bistånd följer att utgången av bosättningsfrågans bedömning i det särskilda fallet inte behöver bli avgörande för möjligheterna att lämna bistånd. Det kan vidare nämnas att det i fråga om allmänt ekonomiskt bistånd har utbildats en tämligen fast praxis som innebär att svensk medborgare anses ha hemvist utomlands då han antingen tagit ut emigrantintyg eller också vistats mer än ett år i utlandet. I tillämpningsföreskrifterna till lagen torde få lämnas närmare anvisningar i detta hänseende.

När det gäller ekonomiskt bistånd i brottmål är det som framhålls i promemorian ett viktigt rättssäkerhetskrav att den som anhålles, häktas eller i övrigt berövas friheten ges möjlighet att försvara sig och att framföra sådana omständigheter som talar till hans förmån. I den mån svenska medborgare utomlands saknar ett rimligt rättsskydd bör det därför ankomma på de svenska utlandsmyndigheterna att tillse att de får detta.

Bestämmelser om bistånd i brottmål finns för närvarande i 36 § första stycket IFUR och 36 § AFUR. I promemorian föreslås att ekonomiskt bistånd skall lämnas den som har anhållits, häktats eller i övrigt berövats friheten genom beslut av domstol eller annan myndighet. Utlandsmyndigheten skall se till att han bereds ett tillfredsställande rättsskydd i förfarandet inför myndigheten. Bistånd vid frihetsberövande skall lämnas oavsett frihetsberövandets art. Vid sidan av straffprocessuella frihetsberövanden nämns i promemorian som exempel omhändertagande för psykiatrisk vård eller i vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Bistånd skall vidare, utan att frihetsberövande ägt rum, lämnas vid lagföring för brott eller i förfarande om utvisning från främmande stat, när påfölj-

den för den enskilde skulle medföra allvarliga nackdelar. Förslaget ansluter i denna del i huvudsak till vad som redan gäller.

Liksom f. n. avser biståndet i princip endast svenska medborgare samt sådana flyktingar och statslösa som är bosatta i Sverige. Bistånd till svensk medborgare med hemvist utomlands skall enligt förslaget kunna utgå endast när särskilda skäl föreligger.

Biståndet skall enligt förslaget särskilt avse kostnader för utredning och bevisning samt arvode och annan ersättning till försvarare, rättegångsbiträde, ombud eller tolk, vare sig kostnaderna uppkommit under förundersökning, i rättegång eller i annat rättsligt förfarande. Bestämmelsen innebär en anpassning till rättshjälpslagens bestämmelser. I promemorian uttalas att borgensbelopp i princip inte bör omfattas av biståndet men att förhållandena undantagsvis kan vara sådana att bistånd bör utgå även för borgen.

Liksom f. n. skall allmänt ekonomiskt bistånd för kostförbättring och liknande kunna lämnas.

De föreslagna bestämmelserna har allmänt godtagits under remissbehandlingen.

För egen del vill jag peka på att alla slags frihetsberövanden i förslaget är likställda då det gäller rätten till bistånd. Däremot föreslås inte någon likställighet mellan lagföring för brott och förfaranden som kan leda till andra frihetsberövanden än straff. Mot bakgrund av de förslag som framlagts i det föregående om offentligt biträde vid vissa tvångsåtgärder, föreligger enligt min mening vägande skäl att öppna möjlighet till bistånd också åt den som är föremål för administrativt eller judiciellt förfarande som direkt avser fråga om hans omhändertagande för vård (nykterhetsvård, psykiatrisk vård e. d.) eller annat frihetsberövande. Däremot bör bistånd av detta slag inte kunna lämnas i civilmål, även om den yttersta sanktionen vid underlåtenhet att fullgöra en i domen ålagd förpliktelse är någon form av personalexekution, t. ex. intagning i arbetsläger. Jag föreslår därför att bistånd skall kunna lämnas svensk medborgare, förutom i de fall som föreslås i promemorian, även i fall då han är föremål för administrativt eller judiciellt förfarande som avser omhändertagande för vård eller annat frihetsberövande.

I övrigt ansluter jag mig till promemoriaförslaget. I ett remissuttalande har ifrågasatts om de föreslagna bestämmelserna ger rätt till bistånd i förfarande som gäller resning i brottmål. Med anledning härav vill jag framhålla att någon möjlighet inte finns enligt de i det föregående framlagda förslagen att erhålla offentligt biträde vid resning. Däremot kan allmän rättshjälp beviljas i resningsärenden. När det gäller resningsförfarande utomlands bör i undantagsfall bistånd kunna lämnas den som avtjänar frihetsstraff vid begäran om resning. En förutsättning är dock att bistånd är erforderligt för att bereda honom ett tillfredsställande

rättsskydd. Häri får bl. a. anses ligga ett krav på att resningsansökningen är sakligt underbyggd.

Vad angår bistånd i brottmål åt den som inte är anhållen eller häktad vill jag särskilt framhålla att en förutsättning för att bistånd skall lämnas är att den tilltalade riskerar att drabbas av en mera ingripande påföljd. Kan påföljden väntas bli ett bötesstraff, bör däremot bistånd i allmänhet inte komma i fråga.

I fråga om återbetalning av bistånd i brottmål råder f. n. viss osäkerhet. I promemorian föreslås utförliga lagregler på denna punkt. De anknyter delvis till bestämmelserna i RB om återgäldande av kostnader i brottmål (31 kap. 1 § RB) så som dessa utformats i samband med rättshjälpsreformen. Förslaget innebär sålunda i fråga om hjälp i brottmål att återbetalning till statsverket skall ske då vederbörande döms för brottet. Skyldigheten kan jämkas eller efterges, om skäl föreligger med hänsyn till hans brottslighet eller personliga och ekonomiska förhållanden. Som anges i promemorian kan det undantagsvis komma i fråga att efterge krav på återbetalning när det trots fällande dom råder tvivel om vederbörandes skuld eller när vederbörande dömts för en gärning, som det enligt vår rättsuppfattning är stötande att bestraffa. Vid frikännande dom skall någon återbetalning inte ske. Från denna bestämmelse föreslås dock ett undantag. Om särskilda skäl föreligger, skall återbetalning utan hinder av frikännande dom kunna beslutas efter en skälighetsbedömning. Bestämmelsen kan bl. a. tillämpas i fall då biståndstagaren genom vårdslöshet eller försummelse vållat särskild kostnad i rättegången. Även den omständigheten att advokatkostnaden uppgår till mycket höga belopp anges undantagsvis kunna medföra att frikänd åläggs återbetalningsskyldighet. Avbryts brottmålsförfarande utan att dom har meddelats, skall återbetalningsskyldigheten bedömas efter vad som med hänsyn till omständigheterna är skäligt. Kostnader som uppstått annat än under förundersökning eller i rättegång skall återbetalas om det bedöms skäligt.

Promemorieförslaget har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. Några remissinstanser har dock gjort invändning mot att frikänd skall kunna åläggas återbetalningsskyldighet.

Den föreslagna ordningen i fråga om återbetalning av det allmännas kostnader för bistånd i brottmål bör enligt min mening godtas. Det innebär att — bortsett från de avvikelser som betingas av rättsväsendets skiftande beskaffenhet i olika länder — de bestämmelser som nyligen införts i RB kommer att gälla också beträffande bistånd utomlands.

När det gäller den föreslagna möjligheten att ålägga frikänd person återbetalningsskyldighet är det enligt min mening uppenbart att kostnader som beror på vårdslöshet eller försummelse bör få krävas åter även vid frikännande dom. En sådan ordning överensstämmer också med vad som gäller enligt RB. Även i andra fall bör emellertid enligt min me-

ning återbetalningsskyldighet undantagsvis kunna komma ifråga, exempelvis om utlandsmyndigheten erbjuder en försvarare som är fullt kompetent och lämplig men den biståndsberättigade ändå kräver att få en långt dyrare advokat. Har försvararen däremot föreslagits eller utan vidare godtagits av utlandsmyndigheten, bör statsverket i allmänhet bära kostnaderna vid frikännande dom.

Vad jag nu sagt berör frågan om vilka formella krav som bör ställas på försvararen. Denna fråga måste i varje särskilt fall bedömas mot bakgrund av att bistånd skall lämnas i den utsträckning som erfordras för att biståndstagaren skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd. Samtidigt skall utlandsmyndigheterna självfallet sträva efter att begränsa kostnaderna i görligaste mån.

När det gäller administrativa förfaranden har i promemorian föreslagits en bestämmelse enligt vilken frågan om återbetalningsskyldighet får avgöras med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall. Jag vill i det sammanhanget erinra om att jag i det föregående förordat att återbetalningsskyldighet beträffande kostnaderna för offentligt biträde inte skall föreligga i något fall. När det gäller förfarande utomlands är emellertid förhållandena så skiftande att vissa möjligheter bör finnas att förordna om återbetalningsskyldighet. Jag ansluter mig sålunda till promemoriaförslaget i denna del.

Det allmänna ekonomiska biståndet regleras f. n. av 35 § IFUR och 35 § AFUR. Enligt dessa bestämmelser skall utlandsmyndighet under vissa förutsättningar ekonomiskt bistå svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet. I betydande utsträckning skall dock utlandsmyndigheten, innan bistånd lämnas, inhämta bemyndigande från utrikesdepartementet. Enligt praxis vägras bistånd ibland av det skälet att den nödställda redan tidigare har missbrukat möjligheten att erhålla ekonomisk hjälp av utrikesförvaltningen. Svenskar som är bosatta i utlandet har mera begränsade möjligheter att erhålla bistånd i ett tillfälligt nödläge men kan, om de på grund av ålder, sjukdom eller andra omständigheter är ur stånd att försörja sig, efter beslut av utrikesdepartementets understödsnämnd erhålla periodiska understöd.

I promemorian föreslås inte någon ändring i sak av vad som sålunda gäller i fråga om biståndets art och omfattning. Inte heller jag anser någon ändring påkallad i denna del.

F. n. lämnas biståndet i form av försträckning, medan promemoriaförslaget innebär att återbetalningsskyldigheten blir lagfäst. Någon återbetalningsförbindelse skall alltså inte längre fordras. Under remissbehandlingen har framförts farhågor för att denna ordning kan komma att medföra, att bistånd begärs i onödan. Återbetalningsförbindelse och skriftlig ansökan borde därför bibehållas.

Jag vill då först i anslutning till promemorian framhålla de fördelar som följer av att återbetalningsskyldigheten grundas direkt på lag. Om

en sådan lösning väljes, kan det å andra sidan inte gärna komma i fråga att i fortsättningen behålla ordningen med återbetalningsförbindelser. Däremot anser jag det lämpligt att också framgent fordra skriftlig ansökan. Denna torde också böra innefatta en kvittering av biståndsbeloppet och i övrigt kunna ges en sådan utformning att riskerna för missbruk av biståndsmöjligheterna begränsas.

Promemorian bygger på att återbetalningsskyldighet också fortsättningsvis skall föreligga. Liksom nu skall dock jämkning eller eftergift kunna komma i fråga, om särskilda skäl föreligger med hänsyn till den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Några remissinstanser har berört frågan huruvida den praxis som tillämpas när det gäller återbetalning för utgiven socialhjälp bör gälla också för eftergift enligt den föreslagna lagen. Som jag tidigare nämnt är det dock här fråga om olika typer av bistånd. Bistånd av utlandsmyndighet avser sålunda i de allra flesta fall hjälp i en tillfällig nödsituation och utgör inte socialhjälp i egentlig mening. Det saknas därför enligt min mening skäl att låta praxis på socialhjälpområdet vara vägledande när det gäller återbetalning av belopp som utgetts enligt den föreslagna lagen.

Flera remissinstanser reagerar mot förslaget att vårdnadshavare skall åläggas återbetalningsskyldighet för bistånd som lämnats barn under 18 år. Bl. a. föreslås att åldersgränsen sätts till 15 eller 16 år. Jag vill emellertid erinra om att vårdnadshavare har ett särskilt ansvar för underårigs handlande. Aldern 18 år framstår numera som en betydelsefull gräns i fråga om underårigs rättsliga handlingsförmåga. I regel måste det därför anses rimligt att vårdnadshavare åläggs återbetalningsskyldighet för bistånd som utgått till barn under 18 år. I fall där någon försummelse inte ligger vårdnadshavaren till last bör dock eftergift kunna ske. Bestämmelsen om vårdnadshavarens ansvar bör i princip gälla både den som är vårdnadshavare enligt lag och den som i egenskap av särskilt förordnad förmyndare är vårdnadshavare. De skäl som talar för eftergift av återbetalningsskyldighet kan dock ibland vara särskilt starka i fråga om särskilt förordnade förmyndare.

En remissinstans har tagit upp frågan om skyldighet för psykiskt sjuka samt alkohol- och läkemedelsmissbrukare att återbetala kostnad för hemtransport o. d. Med anledning härav vill jag framhålla att jag inte finner någon särbestämmelse påkallad för dessa fall men att självfallet ifrågavarande personers tillstånd kan beaktas vid bedömningen av frågan om eventuell eftergift av deras återbetalningsskyldighet.

Jag ansluter mig till förslaget i promemorian att garantiförbindelse i princip inte vidare skall begäras. I promemorian förs emellertid ett resonemang som innebär att förmåner utöver dem som följer av lagen skulle kunna utgå mot utfärdande av särskild garantiförbindelse. Även om förbindelsen i och för sig endast borde avse skillnaden mellan det utgivna

och det lagstadgade biståndet, t. ex. prisskillnaden mellan tåg- och flygbiljett, kunde det ibland av praktiska skäl vara motiverat att låta garantiförbindelsen omfatta hela biståndet. Ett par remissinstanser opponerar sig mot att låta garantin täcka mer än mellanskillnaden.

För egen del anser jag det givet att i den mån den biståndssökande själv har medel tillgängliga, dessa i första hand bör tas i anspråk. Anledning saknas att lägga andra synpunkter på sådana medel som tillhandahålles eller för vilka garanti lämnas av återbetalningsskyldig vårdnadshavare. Föreslår vårdnadshavaren att hemresa sker med flyg i stället för tåg, bör han bli ansvarig för hela biståndsbeloppet. Fråga om begränsning av garantin kan sålunda endast uppkomma när garantin ställs av någon utomstående. Jag anser emellertid att man inte heller i detta fall bör göra skillnad på medel som den biståndssökande själv disponerar och sådana som ställs till hans förfogande av annan person. I båda fallen bör medlen tas i anspråk så långt de räcker innan det allmänna träder in. Någon begränsning av garantifästelsen till att enbart gälla förmåner som inte utgår enligt lag bör därför i allmänhet inte godtas. Undantagsvis kan dock omständigheterna vara sådana att det ter sig skäligen att godta en garanti för ett belopp avseende en särskild kostnad som faller utanför det bistånd som kan lämnas av allmänna medel.

Enligt promemorian skall fråga om eftergift eller jämkning kunna tas upp ex officio. Skulle prövningen i sådant fall leda till att fordringen inte anses böra efterges eller jämkas, föreslås att något formellt beslut inte meddelas. Indrivningsverksamheten fortsätter som om inget beslut fattats.

Några remissinstanser finner denna ordning olämplig. En kammarrätt framhåller bl. a. att skyldighet torde föreligga att fatta ett formellt beslut och i övrigt förfara enligt reglerna i FL.

Jag vill för min del framhålla följande. Understödsnämnden ges enligt den föreslagna lagen en möjlighet att utan ansökan ta upp ett ärende om jämkning eller eftergift av statsverkets fordran. Frågan huruvida nämnden skall begagna sig av denna möjlighet förs naturligen inför nämnden av någon av de tjänstemän som inom utrikesdepartementet sysslar med återkrav av utgivet bistånd. Anser nämnden i sådant fall att det inte finns fog för att ta upp saken uppkommer inte något ärende hos nämnden. Beslutar å andra sidan nämnden i ett sådant fall att ta upp frågan om eftergift eller jämkning bör handläggningen av det ärende som därmed blir anhängigt följa FL:s bestämmelser. Dessa innebär bl. a., att den enskilde bör lämnas tillfälle att yttra sig i ärendet såvida det inte utan vidare står klart att beslut om eftergift eller jämkning skall ges (15 § FL).

Vid sidan av möjligheten att efterge eller jämkna en fordran enligt den bestämmelse jag nu berört finns enligt allmänna regler möjlighet att skriva av statsverkets fordran. Avskrivning är en intern åtgärd som

inte berör beståndet av fordringen mot biståndstagaren. I flera fall torde avskrivningsförfarandet kunna med fördel användas i stället för att man tillgriper en formell prövning av frågan huruvida eftergift eller jämkning bör medges. Någon anledning att lämna biståndstagaren under rättelse om avskrivningsbeslutet finns i allmänhet inte. Någon talerätt mot beslutet bör inte föreligga. Närmare föreskrifter i nu berörda frågor torde få lämnas av Kungl. Maj:t.

En särskild återkravssituation kan uppkomma beträffande sjömän och andra som är anställda ombord på svenskt fartyg. I vissa fall är nämligen redaren enligt sjömanslagen eller kollektivavtal skyldig att bekosta sjömans sjukvård, underhåll eller hemresa. Underlåter han att fullgöra denna skyldighet, kan utlandsmyndighet bli tvungen att bistå den ombordanställda enligt förevarande lag. I sådant fall bör emellertid återbetalningsskyldighet åvila redaren, och en särskild föreskrift härom bör ingå i lagen.

Uppgiften att avgöra om återbetalning av utgivet bistånd skall ske har i promemorian fördelats mellan chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning och departementets understödsnämnd. Den förre har att pröva frågan om återbetalning av ekonomiskt bistånd i brottmål medan nämnden prövar frågan om eftergift eller jämkning av återbetalningsskyldigheten beträffande allmänt ekonomiskt bistånd. Kompetensfördelningen grundar sig på avgörandenas skilda art.

Flertalet remissinstanser har godtagit förslaget i denna del eller lämnat det utan erinran. I några yttranden framförs andra förslag, t. ex. att prövningen helt förläggs till understödsnämnden eller att rättsavdelningschefens beslut inte görs exigibelt men att det vid bristande efterföljd underställs nämndens prövning. En remissinstans föreslår att beslutanderätten förläggs till justitiedepartementet.

För egen del är jag beredd att ansluta mig till promemorieförslaget. Talan mot beslut av rättsavdelningschefen och understödsnämnden bör i enlighet med vad som föreslagits få föras i kammarrätt. Även beslut av utlandsmyndighet i biståndsärende föreslås skola överklagas till kammarrätt, och jag ansluter mig till detta förslag. Jag avser att senare anmäla sådan ändring i kungörelsen (1971: 1200) om kammarrätternas domkretsar m. m. att besvär i alla dessa fall skall tas upp av samma kammarrätt.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1973. I fråga om dessförinnan lämnat bistånd skall äldre bestämmelser gälla. De nya bestämmelserna om jämkning eller eftergift av allmänt ekonomiskt bistånd bör dock kunna tillämpas även i fråga om bistånd som lämnats före ikraftträdandet. I fråga om sådant beslut bör regeln om fullföljd till kammarrätt mot understödsnämndens beslut tillämpas.

4.5 Kostnaderna för reformen

Utredningen har på grundval av vissa beräkningar antagit att antalet fall av förordnande av offentligt biträde inte kommer att överstiga 2 000 om året och att kostnaden bör kunna uppskattas till mellan 0,5 och 1 milj. kr.

Departementsförslaget innehåller vissa utvidgningar av tillämpningsområdet för offentligt biträde. Sålunda föreslås bl.a. att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden om försöksutskrivning enligt PsykL och OmsorgsL. På utlänningslagstiftningens område skall offentligt biträde kunna förordnas även vid tagande i förvar under längre tid än en vecka i stället för en månad som utredningen föreslagit. Dessa utvidgningar torde medföra att offentligt biträde kommer att förordnas i ytterligare ett par tiotal fall årligen.

När det gäller barnavården innebär departementsförslaget att offentligt biträde skall kunna förordnas även vid handläggningen i barnavårdsnämnd av ärenden angående omhändertagande för samhällsvård eller utredning och angående samhällsvårds slutliga upphörande. Vidare föreslås att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende hos allmän förvaltningsdomstol om intagning i ungdomsvårdsskola. När det gäller ärendena hos barnavårdsnämnd torde ur kostnadssyn endast ärenden angående omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § BvL eller för utredning vara av betydelse. Det totala antalet ärenden av ifrågavarande slag i barnavårdsnämnd kan uppskattas till omkring 3 500 om året och antalet förordnanden av offentligt biträde i sådana ärenden torde inte komma att överstiga 500. Antalet förordnanden i ärenden om intagning i ungdomsvårdsskola kan uppskattas till ett tiotal.

Enligt departementsförslaget skall vidare offentligt biträde kunna förordnas i vissa ärenden inom kriminalvården, nämligen förverkande av villkorlig frihet från fängelse och återintagning i anstalt vid ungdomsfängelse och internering. Det totala antalet ärenden på detta område där offentligt biträde kan komma i fråga enligt departementsförslaget uppgår till omkring 350. Antalet biträdesförordnanden kan uppskattas till ett femtiotal.

Slutligen omfattar tillämpningsområdet för offentligt biträde enligt departementsförslaget även sterilisering och kastrering. Förordnande av offentligt biträde på detta område torde komma att bli mycket sällsynt.

Sammanfattningsvis kan sägas att de utvidgningar av tillämpningsområdet för offentligt biträde som förordats i departementsförslaget torde komma att medföra en ökning av antalet förordnanden, vilken kan antagas ej överstiga 600 om året. Med tillämpning av utredningens beräkningsnormer medför detta en kostnadsökning i storleksordningen 200 000—300 000 kr.

Förslaget att utredningskostnad i förvaltningsärenden skall ersättas vid allmän rättshjälp kan inte utgöra någon post av betydelse i kostnaderna för denna reform. Som jag anført i det föregående är det här i allmänhet endast fråga om mindre utredning såsom läkarintyg o. d. Den föreslagna ersättningen för inställelsekostnad begränsar sig till ett fåtal myndigheter och medför inte några kostnader av betydelse. Totalt torde de nu angivna kostnaderna kunna uppskattas till 20 000—30 000 kr.

De föreslagna bestämmelserna om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet ansluter i allt väsentligt till vad som gäller f. n. Några kostnadskonsekvenser av betydelse torde sålunda inte föränledas av detta förslag.

4.6 Författningsregleringen

Utredningen har föreslagit att vissa bestämmelser om offentligt biträde tas in i de särskilda lagarna angående tvångsåtgärder medan vissa gemensamma bestämmelser om offentligt biträde tas upp i en särskild lag om offentligt biträde. Utredningen har diskuterat att föra in bestämmelser om offentligt biträde i rättshjälpslagen men ansett att en sådan lösning skulle göra rättshjälpslagen svåröverskådlig. Under remissbehandlingen har utredningens förslag godtagits av flertalet remissinstanser. Från flera håll har dock den av utredningen föreslagna metoden kritiserats.

För egen del vill jag framhålla att institutet offentligt biträde sådant det utformats både enligt utredningens förslag och enligt departementsförslaget till sin rättsliga karaktär närmast är att jämföra med institutet offentlig försvarare. Sistnämnda institut ingår i rättshjälp åt misstänkt i brottmål men regleras i sin helhet i samband med RB:s regler om brottmålsförfarandet med endast en hänvisning i rättshjälpslagen. Även offentligt biträde bör enligt min mening ses som en form av rättshjälp. Förfarandet i de mål och ärenden där offentligt biträde kan förekomma är emellertid inte enhetligt reglerat. Bestämmelser härom förekommer i FPL, FL och i de särskilda lagarna om tvångsåtgärder. En uppdelning av reglerna om offentligt biträde på de särskilda lagarna och dessutom en särskild lag om offentligt biträde medför enligt min mening en alltför splittrad bild av denna form av rättshjälp. Jag förordar därför att bestämmelserna om offentligt biträde tas upp som ett särskilt avsnitt i rättshjälpslagen under rubriken Rättshjälp genom offentligt biträde. Härigenom uppnås också en klarare gränsdragning i förhållande till andra former av rättshjälp. I likhet med vad som gäller i fråga om allmän rättshjälp och rättshjälp åt misstänkt i brottmål innefattar den nya formen av rättshjälp en exklusiv reglering inom sitt tillämpningsområde. Allmän rättshjälp kan sålunda inte lämnas inom tillämpningsområdet för

rättshjälپ genom offentligt biträde. Bestämmelserna om rådgivning är däremot inte begränsade till något visst tillämpningsområde utan kan förekomma inom tillämpningsområdet för samtliga rättshjälpsformer.

I rättshjälpslagens avsnitt om offentligt biträde bör räknas upp de områden där offentligt biträde kan förordnas. Vidare bör detta avsnitt innehålla reglerna om förutsättning för förordnande av offentligt biträde, förordnande myndighet, ersättning till offentligt biträde, befogenhet att föranstalta om utredning och ersättning till den som medverkat vid sådan utredning. De regler om ersättning för inställesekostnad som jag förordat i det föregående är däremot av samma karaktär som ersättningsregeln i 15 § FPL och bör tas in i de särskilda lagarna om tvångsåtgärder.

Med den av mig förordade lösningen kan diskuteras om de särskilda lagar som reglerar förfarandet i mål eller ärenden om tvångsåtgärd bör innehålla någon hänvisning till reglerna i rättshjälpslagen om offentligt biträde. Någon motsvarande hänvisning har inte införts i RB eller andra lagar som reglerar förfarandet i sådana mål eller ärenden där allmän rättshjälپ eller rättshjälپ åt misstänkt i brottmål kan komma i fråga och jag anser inte heller någon hänvisning erforderlig när det gäller offentligt biträde.

Frågan om ekonomiskt bistånd åt svenska medborgare skall enligt departementsförslaget regleras i en särskild lag. Som jag nyss anført bör frågan om offentligt biträde regleras i rättshjälpslagen. De föreslagna reglerna om ersättning för utredningskostnader i förvaltningsärenden skall givetvis också tas in i rättshjälpslagen medan bestämmelserna om ersättning för inställesekostnad i vissa fall enligt vad jag nyss anført bör tas upp i respektive speciallag, nämligen PsykL, OmsorgsL, UtlL och UtlämnL. Härutöver medför den föreslagna lagstiftningen behov av följdändringar i flera olika lagar.

4.7 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.,
2. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),
3. lag om ändring i giftermålsbalken,
4. lag om ändring i föräldrabalken,
5. lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,
6. lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol,
7. lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193),
8. lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott,

9. lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap,

10. lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,

11. lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.,

12. lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,

13. lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

14. lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,

15. lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar,

16. lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

17. lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom,

18. lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utskökningslagen (1877: 31 s. 1),

19. lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.,

20. lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

4.8 Sammanfattning av departementsförslaget

Enligt förslaget skall rättshjälp i vissa mål och ärenden som angår den personliga rörelsefriheten eller integriteten eller någons avlägsnande ur riket kunna utgå som *offentligt biträde*. Detta gäller i huvudsak följande områden.

Mentalsjukvården. Offentligt biträde skall kunna förordnas för prövning hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden av frågor om intagning eller kvarhållning i sjukhus för sluten psykiatrisk vård eller av frågor om utskrivning, slutligt eller på försök, från sådant sjukhus. I huvudsak skall samma regler gälla när ärenden om vård i vårdhem eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda prövas hos beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden. I ärenden hos dessa nämnder skall reglerna om offentligt biträde vara tillämpliga även när fråga är om placering av särskolpliktigt barn i annat hem än det egna.

Nyktetervården. Förslaget innebär att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende hos förvaltningsdomstol angående intagning eller återintagning i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Barnavården. För samtliga typer av ärenden rörande omhändertagande för samhällsvård föreslås att möjlighet skall finnas att förordna offentligt biträde. Det sagda gäller även omhändertagande för utredning samt ärenden rörande samhällsvårds slutliga upphörande. Offentligt biträde skall även kunna förordnas för ärenden angående intagning i eller utskrivning från ungdomsvårdsskola om prövningen efter besvär tillkommer förvaltningsdomstol.

Utlänningslagstiftningen. Denna lagstiftning innehåller redan nu vissa bestämmelser om skyldighet för myndighet att förordna biträde åt enskild part som anses behöva sådan hjälp. Förslaget innebär på flera punkter utvidgning av möjligheten till biträdesförordnande. Samtidigt samordnas bestämmelserna med reglerna om offentligt biträde. Reglerna innebär att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärenden angående utlännings avlägsnande ur landet i administrativ ordning. Undantagna kommer dock att vara avvisningsärenden när handläggningen äger rum hos polismyndighet. I fråga om verkställighet av beslut om avlägsnande enligt utlänningslagen (1954: 193) föreslås att offentligt biträde skall kunna förordnas endast i sådant ärende som underställts den centrala utlänningsmyndigheten på grund av påstående om risk för politisk förföljelse.

Har utlänningshållits i förvar under längre tid än en vecka kan offentligt biträde förordnas utan hinder av de angivna inskränkningarna. Härutöver gäller att offentligt biträde kan förordnas även i alla andra ärenden hos utlänningsnämnden än de förut angivna samt i ärenden angående uppehållstillstånd om ansökan härom skall avslås på grund av utlänningsens vandel eller förenas med skyldighet att utresa.

Kriminalvården. Offentligt biträde skall enligt förslaget kunna förordnas när fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet skall prövas i administrativ ordning. Detsamma skall gälla när fråga är om återintagning i anstalt av den som dömts till ungdomsfängelse eller internering.

Offentligt biträde förordnas av rättshjälpsnämnd om det behövs för att tillvarata den enskildes rätt. Vid bedömning av behovet skall särskilt beaktas om i väsentligt hänseende motstridiga sakuppgifter lämnats under utredningen eller betydelsefulla sakförhållanden i övrigt är oklara. Biträde har rätt till ersättning av allmänna medel. Ersättningen bestäms av rättshjälpsnämnd och stannar på statsverket.

Enligt förslaget skall vidare utredningskostnad i förvaltningsärende kunna ersättas inom ramen för rättshjälpen och ersättning för parts inställelse kunna utgå vid handläggning inför vissa förvaltningsmyndigheter.

Slutligen innehåller förslaget vissa bestämmelser om ekonomiskt bi-

stånd till svenska medborgare i utlandet. Bestämmelserna, som i huvudsak ansluter till vad som redan tidigare gäller, tas upp i en särskild lag. Bistånd kan utgå i brottmål och vid administrativa frihetsberövanden samt som allmänt ekonomiskt bistånd åt den som råkat i nöd eller annan svårighet.

5 Specialmotivering

5.1 Förslaget till lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

Bestämmelserna i lagen har delats upp efter de båda formerna av bistånd, allmänt ekonomiskt bistånd och bistånd i brottmål. Den förstnämnda biståndsformen regleras i 1—3 §§, där 1 § innehåller förutsättningarna för och omfattningen av biståndet, 2 § bestämmelserna om återbetalningsskyldighet och 3 § reglerna om prövningen av frågor om återbetalningsskyldighet. Bistånd i brottmål m. m. regleras i 4—7 §§, där 4 § innehåller förutsättningarna för bistånd och biståndets omfattning, 5 § bestämmelserna om återbetalningsskyldighet för bistånd i brottmål, 6 § bestämmelserna om återbetalningsskyldighet vid bistånd i administrativt förfarande och 7 § bestämmelserna om prövningen av frågor om återbetalningsskyldighet. Slutligen har i 8—10 §§ tagits upp vissa gemensamma bestämmelser. I 8 § behandlas flyktingars och statslösas ställning i biståndshänseende medan i 9 § givits en uttrycklig bestämmelse om biståndets subsidiära karaktär i förhållande till det bistånd som kan utgå enligt bestämmelserna i vederbörande stat eller enligt internationell överenskommelse. I 10 § slutligen återfinns den för samtliga beslut enligt lagen gemensamma bestämmelsen om fullföljd till kammarrätt.

Beträffande bestämmelsernas sakliga innehåll får jag hänvisa till vad jag anfört i den allmänna motiveringen.

5.2 Förslaget till ändring i rättshjälpslagen

Reglerna om den rättshjälp som i vissa fall skall utgå i form av offentligt biträde m. m. har tagits upp i rättshjälpslagen mellan avsnittet om rättshjälp i brottmål och avsnittet om rådgivning. Reglerna återfinns i 41—45 §§ under rubriken Rättshjälp genom offentligt biträde. Ytterligare en ny paragraf, 50 §, har tillkommit under rubriken särskilda bestämmelser. Dessa och andra kompletteringar har medfört att åtskilliga paragrafer i lagen föreslås ändrade samt att en omnumrering av paragraferna fr. o. m. nuvarande 41 § äger rum.

1 §

Den nya formen av rättshjälp har i förslaget tagits upp i uppräkningsen av de olika rättshjälpsformerna i 1 §, varjämte paragrafhänvisningarna ändrats.

9 §

I paragrafens andra stycke som reglerar vad som skall anses såsom rättshjälpskostnad har andra punkten uppdelats så att till en ny tredje punkt förts frågor om utredningskostnad i angelägenheter som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet. Sådan kostnad skall utgöra rättshjälpskostnad om utredningen varit skäligen påkallad för att tillvarata den rättssökandes rätt och ej kunnat erhållas genom myndigheten (jfr ändring i 25 § rättshjälpslagen enligt utredningens förslag och förslaget i promemorian Ds Ju 1972: 9). En utförlig redogörelse för de överväganden som föranlett denna ändring har lämnats i den allmänna motiveringen.

Till följd av att andra stycket andra punkten uppdelats har efterföljande punkter erhållit ändrad numrering. Som föreslagits i departementspromemorian har hänvisningen till andra punkten utbytt mot ett direkt angivande av vilka domstolar som avses i denna paragrafs femte och sjätte punkter samt i 17, 22, 24, 25 och 31 §§. Den ändrade punkt-numreringen medför ändringar i 20, 26 och 37 §§.

Som jag anført i den allmänna motiveringen saknas i departementsförslaget motsvarighet till utredningens förslag om ersättning för utredning som beslutats av fastighetsbildningsmyndighet (jfr 9 § andra stycket punkt 7 i promemorieförslaget och 25 § första stycket första punkten i utredningens förslag).

I utredningens förslag har tagits upp en bestämmelse att ersättning för inställelse inte utgår enligt rättshjälpslagen i den mån enligt särskild föreskrift ersättning av allmänna medel kan utgå för inställelse inför förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet (jfr 9 § fjärde stycket i promemorieförslaget och 26 § andra stycket i utredningens förslag). Bestämmelserna i FPL, liksom de nu föreslagna bestämmelserna i PsykL, OmsorgsL, UtlL och UtlämnL om ersättning för inställelse bör givetvis tillämpas i första hand. Först om ersättning inte kan utgå enligt dessa regler bör rättshjälpsreglerna tillämpas (jfr prop. 1972: 4 s. 261). Någon bestämmelse härom torde inte behövas.

19 §

I utredningens förslag har tagits upp en bestämmelse att biträde vid allmän rättshjälp inte får förordnas för mål eller ärende, där offentligt biträde kan utses (jfr 19 § andra stycket i promemorieförslaget och 18 § fjärde stycket i utredningens förslag). Med den lagtekniska lösning

som valts i departementsförslaget, vilken innebär att offentligt biträde är en särskild form av rättshjälp, behövs inte någon motsvarande bestämmelse.

Enligt 20 kap. 19 § föräldrabalken kan i vissa mål rörande omyndighetsförklaring förordnas biträde som är berättigad till ersättning av allmänna medel. I departementspromemorian har anförts att dessa mål till sin karaktär är jämförbara med de förvaltningsärenden i vilka offentligt biträde skall kunna förordnas. Den materiella regleringen bör därför utformas i nära överensstämmelse med vad som skall gälla för offentligt biträde. Däremot finns det knappast anledning att formellt föra in reglerna om biträde i dessa mål under den föreslagna regleringen om offentligt biträde. Under remissbehandlingen har en remissinstans anfört att ifrågavarande biträdesbestämmelser bör inordnas i rättshjälpslagen.

Enligt min mening bör institutet offentligt biträde förbehållas mål och ärenden på förvaltningsområdet. Frågan om biträde i mål om omyndighetsförklaring bör därför även i fortsättningen regleras i föräldrabalken. Bestämmelserna bör emellertid när det gäller återbetalningsskyldigheten anpassas till vad som skall gälla för offentligt biträde. Jag återkommer i det följande till de ändringar i föräldrabalken som följer härav. I tydlighetens intresse bör vidare, som föreslagits i departementspromemorian, 19 § rättshjälpslagen innehålla en bestämmelse att biträde inte skall förordnas enligt rättshjälpslagen när biträde kan förordnas enligt 20 kap. 19 § föräldrabalken.

33 §

I 31 och 32 §§ rättshjälpslagen ges regler för beslut om fördelning mellan parter av rättegångskostnad eller annan processkostnad när i mål eller ärende den ena eller båda parterna har allmän rättshjälp. Principen är att den som enligt gällande bestämmelser härom skall ersätta motparts kostnad i stället i motsvarande mån skall åläggas betalningsskyldighet mot statsverket för rättshjälpskostnaderna. I 33 § regleras hur fördelning skall ske av inbetalda medel som motpart eller annan på grund av bestämmelserna i 31 § betalat till statsverket. Sådan ersättning skall utges till den som erhållit rättshjälpen i den mån ersättningen överstiger rättshjälpskostnaderna minskade med vad som betalats i kostnadsbidrag. Däremot innehåller inte rättshjälpslagen någon motsvarighet till dessa bestämmelser när det gäller verkställighetskostnad i utsökningsmål. Med verkställighetskostnad avses därvid den exekutionsavgift som enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027) skall utgå till det allmänna för verkställigheten.

I 9 kap. utsökningslagen finns bestämmelser om bl. a. verkställighetskostnad i utsökningsmål. I 198 § anges hur utmätningsskostnad skall ersättas. Kostnaden för utmätning och det fortsatta förfarandet skall utgå

ur köpeskillingen för den utmätta egendomen, behållen avkastning eller andra tillgängliga medel. Har en utmätt penningfordran drivits in, skall verkställighetskostnaden betalas ur indrivna medel (88 b § första stycket). Kostnad, som inte kan tas ut på detta sätt, skall enligt 198 § första stycket betalas av utmätningssökanden eller, om den avser åtgärd som annan begärt, av denne och får omedelbart utmätas. I tredje stycket finns regler om förskott. Den som begär utmätning är skyldig att förskottera kostnaden för åtgärden. Kostnaden för annan åtgärd i målet skall förskjutas av den som begär åtgärden, om utmätningssmannen eller överexekutor påkallar det. I 199 § finns bestämmelser om kostnader för annan verkställighet än utmätning. Om beslut, som skall verkställas på annat sätt än genom utmätning, innehåller föreskrift att verkställigheten skall ske på den tappande partens bekostnad, skall enligt första stycket utmätningssmannen utmäta kostnaden hos honom. Kostnad för försäljning av lös egendom som tagits i kvarstad eller ställts under skingringsförbud skall utgå ur behållningen. Kostnad som inte kunnat tas ut enligt första stycket skall betalas av sökanden och får omedelbart utmätas hos honom. Sökanden är skyldig att förskottera kostnaden, om utmätningssmannen begär det. Enligt särskilda bestämmelser gäller vidare att utmätningssman meddelar handräckning på svarandens bekostnad, se t. ex. 55 § lagen (1933: 269) om ägofred och 39 § lagen (1950: 596) om rätt till fiske. Innebörden härav anses vara att kostnaden skall tas ut av svaranden i samband med verkställigheten.

Allmän rättshjälp som lämnas i angelägenhet som kan leda fram till verkställbart avgörande omfattar inte exekution av avgörandet. Den som erhållit subventionerad rättshjälp bör emellertid vara befriad från exekutionsavgift (jfr prop. 1972: 4 s. 336, 411 och 420). Jag avser att senare anmäla den ändring i exekutionsavgiftskungörelsen som föranleds härav.

För den som åtnjuter allmän rättshjälp i själva verkställighetsärendet är enligt 9 § andra stycket 5 rättshjälpslagen i dess nu föreslagna lydelse avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen att anse som en rättshjälpskostnad. Innebörden härav är i fråga om allmän rättshjälp utan beslut av rättshjälpsnämnden att den som har sådan rättshjälp i förekommande fall får förskottera exekutionsavgiften och själv i sista hand stå för avgiften men att vad som sålunda betalats går i avräkning på den rättssökandes kostnadsbidrag (16 § andra stycket rättshjälpslagen). Har den rättssökande erlagt förskott och kan verkställighetskostnaden tas ut i målet, skall givetvis det förskottade beloppet återbetalas till honom. Har i ett verkställighetsärende sökanden beviljats allmän rättshjälp av rättshjälpsnämnden tas någon exekutionsavgift inte ut och sökanden är givetvis inte heller skyldig att betala något förskott. Kostnaden beaktas emellertid när kostnadsbidraget fastställs (jfr 20 § första stycket rättshjälpslagen och prop. 1972: 4 s. 317). Som tidigare

nämnts innehåller inte rättshjälpslagen någon motsvarighet till 31—33 §§ när det gäller verkställighetskostnad. Frågan blir alltså hur man skall förfara med sådan ersättning för det exekutiva förfarandet som i målet kan tas ut av motparten.

Sökanden torde inte behöva framställa något yrkande om att verkställighetskostnad skall tas ut. De exekutiva myndigheterna föranstaltar ex officio om detta. I departementspromemorian föreslås att denna ordning skall gälla oberoende av om sökanden har beviljats allmän rättshjälp av rättshjälpsnämnden. Vidare föreslås att influtna medel behandlas enligt samma regler som gäller för rättegångskostnad eller annan processkostnad. De exekutiva myndigheterna bör sålunda redovisa influtna medel till rättshjälpsnämnden som fördelar medlen enligt reglerna i 33 § rättshjälpslagen.

Jag ansluter mig till vad som anförts i promemorian. I enlighet härmed har som ett andra stycke i 33 § rättshjälpslagen tagits in en bestämmelse enligt vilken hos motparten i målet uttagen exekutionsavgift skall utges till den som erhållit rättshjälp enligt samma principer som enligt första stycket gäller för rättegångskostnad och annan processkostnad.

Kostnad för verkställighet skall i sista hand bäras av svaranden. Har kostnaden inte kunnat tas ut av honom i samband med verkställigheten antingen därför att kostnaden lagligen inte kunnat tas ut i målet eller därför att svaranden saknat tillgångar, torde gälla att sökanden får föra talan om kostnaden i rättegång. Den praktiska betydelsen av denna möjlighet torde som anförts i promemorian vara så ringa att det knappast finns anledning att uppställa särskilda regler för det fall att den rättssökande i verkställighetsärendet haft allmän rättshjälp efter beslut av rättshjälpsnämnden. Den rättssökande bör kunna få föra talan om att få ut verkställighetskostnaden av svaranden till den del kostnaden täcks av erlagt kostnadsbidrag.

Verkställighet som avser kvarstad, skingringsförbud eller annan säkerhetsåtgärd omfattas av den rättshjälp som beviljats i den angelägenhet som föranlett säkerhetsåtgärden (jfr prop. 1972: 4 s. 420). Kostnaden för verkställighet av säkerhetsåtgärd kan, med det undantag som anges i 199 § första stycket andra punkten utsökningslagen, inte tas ut i verkställighetsärendet. Sådan kostnad kan däremot utdömas som en rättegångskostnad i mål som sökanden redan anhängiggjort eller som han har att anhängiggöra i samband med att säkerhetsåtgärd beviljas (jfr 188 § UL). Kostnaden kommer följaktligen vid allmän rättshjälp efter beslut av rättshjälpsnämnden att falla in under bestämmelserna i 31 och 32 §§ samt 33 § första stycket rättshjälpslagen. Det nu sagda gäller även kostnad enligt 10 § första och tredje styckena rättshjälpslagen (jfr NJA 1940 s. 234).

38 §

I samband med rättshjälpslagens tillkomst vidtogs en ändring i 19 § RP av innebörd att kostnad för annan rättshjälp än offentlig försvarare åt den dömda liksom kostnader för försvararen i där avsedda ärenden skall gäldas av statsverket. En hänvisning till dessa bestämmelser togs upp i 38 § rättshjälpslagen. I det följande föreslås att en motsvarande reglering genomförs i lagen (1957: 688) om utlämning för brott, lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island eller Norge, lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet samt lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom. Hänvisningen i 38 § rättshjälpslagen föreslås sålunda omfatta även dessa lagar.

41 §

I denna paragraf anges tillämpningsområdet för institutet offentligt biträde. Paragrafen har i huvudsak motsvarighet i åtskilliga av utredningen föreslagna bestämmelser i de särskilda lagar om tvångsåtgärder som berörs av möjligheten att förordna offentligt biträde. En utförlig redogörelse för tillämpningsområdets avgränsning har lämnats i den allmänna motiveringen.

De närmare bestämmelserna om hemsändande enligt punkt 12 återfinns i kungörelsen (1956: 492) angående anmälan om socialhjälp åt utlännings m. m., kungörelsen (1966: 585) angående tillämpningen av lagen den 16 juni 1966 (nr 293) om beredande av slutna psykiatrisk vård i vissa fall och stadgan (1968: 146) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda.

42 §

Denna paragraf behandlar de förutsättningar under vilka offentligt biträde skall utses. Paragrafen motsvaras, på samma sätt som 41 §, i utredningens förslag av regler i de särskilda lagarna om tvångsåtgärder. En utförlig redogörelse i fråga om förutsättningarna för förordnande av offentligt biträde har lämnats i den allmänna motiveringen. I enlighet med vad som där anförts anges i denna paragraf att vid bedömningen särskilt skall beaktas om i väsentligt hänseende motstridiga uppgifter lämnats under utredningen eller betydelsefulla sakförhållanden i övrigt är oklara. Offentligt biträde utses i samtliga fall åt den som åtgärden avser och ej åt den som enligt särskild lagbestämmelse må vara berättigad att föra talan i fråga om åtgärden.

43 §

Enligt första stycket i denna paragraf förordnas offentligt biträde av rättshjälpsnämnd. Fråga om förordnande kan tas upp antingen genom ansökan av den som åtgärden avser eller genom anmälan av den myn-

dighet som handlägger det mål eller ärende förordnandet skall avse. Ansökan kan givetvis göras av ställföreträdare för den som åtgärden avser. Det är nödvändigt att rättshjälpsnämnden erhåller ett underlag för prövningen av behovet från den ifrågavarande myndigheten. Detta bör i allmänhet kunna tillhandahållas genom ett kortfattat yttrande angående de omständigheter som är av särskild betydelse för bedömningen. Närmare föreskrifter härom torde få meddelas av centralmyndigheten för rättshjälpen. Vägras offentligt biträde kan talan föras enligt 49 §.

Enligt paragrafens andra stycke, som i utredningsförslaget motsvaras av 2 § första stycket lagen om offentligt biträde, gäller förordnande som offentligt biträde även när talan fullföljs eller meddelat beslut underställs annan myndighets prövning, t. ex. enligt 25 § PsykL, eller saken överlämnas till annan myndighets avgörande, t. ex. enligt UttL. Däremot gäller t. ex. förordnande som avser utlännings avlägsnande inte senare fråga om verkställighet av beslutad åtgärd.

Bestämmelserna i paragrafens tredje och fjärde stycken om vilken rättshjälpsnämnd som i det enskilda fallet skall vara behörig att upptaga ansökan eller anmälan är utformade i nära anslutning till motsvarande regler i 18 § andra och tredje styckena angående rättshjälpsnämnds behörighet att upptaga ansökan om allmän rättshjälp.

44 §

Paragrafen motsvaras av 4 § första stycket samt 5, 7 och 8 §§ i utredningens förslag till lag om offentligt biträde. Som anförts i den allmänna motiveringen har behörighetskravet för offentligt biträde föreslagits något annorlunda utformat än när det gäller biträde vid allmän rättshjälp. I övrigt är biträdesfrågan reglerad i nära överensstämmelse med 21 §. I fråga om återkallelse av förordnande, offentligt biträdes rätt att sätta annan i sitt ställe och i fråga om sådant biträdes rätt till ersättning hänvisar paragrafens andra stycke till reglerna i 21 § andra och tredje styckena, 22 § första och andra styckena samt 23 § angående biträde vid allmän rättshjälp. I paragrafens tredje stycke utsägs att ersättningen till offentligt biträde fastställs av rättshjälpsnämnden och utgår av allmänna medel. Detta överensstämmer med vad som föreskrivs i 20 § och 22 § tredje stycket vid allmän rättshjälp i förvaltningsärenden.

45 §

Paragrafen, som delvis har motsvarighet i 6 § i utredningens förslag till lag om offentligt biträde, behandlar frågor om rätt att i mål eller ärende som avses i 41 § förebringa utredning på bekostnad av det allmänna. Beslut om sådan utredning fattas av offentligt biträde eller, om sådant biträde ej förordnats, av rättshjälpsnämnden. I det senare

fallet förutsätter beslutet att den enskilde begär utredning. Sådan begäran skall framställas till den rättshjälpsnämnd som anges i 43 §.

Reglerna är utformade i överensstämmelse med motsvarande regler i 9 § andra stycket 3 som gäller allmän rättshjälp i förvaltningsärenden. Regeln är sålunda även såvitt avser nu förevarande område avsedd endast för mindre utredning såsom läkarintyg och liknande och endast undantagsvis bör det komma i fråga att mer omfattande utredning införskaffas. Utredning får inhämtas endast om denna är skäligen påkallad för att tillvarata dens rätt som åtgärden avser och ej kan erhållas genom den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Visar det sig att utredningen varit onödig eller alltför dyrbar och har offentligt biträde genom att föranstalta om utredningen visat försumlighet kan detta på grund av hänvisningen i 44 § till 22 § andra stycket beaktas när ersättningen till biträdet bestäms. Den som efter beslut medverkat vid utredningen har dock enligt paragrafens andra stycke alltid rätt till ersättning av allmänna medel. Reglerna härom överensstämmer med reglerna i 25 § angående den vilken medverkat vid utredning för utomprocessuell allmän rättshjälp.

50 §

Denna paragraf, som delvis har motsvarighet i 24 § i departementspromemorian och i utredningens förslag, är föranledd av att allmän domstol, krigsrätt och arbetsdomstolen i viss utsträckning handlägger förvaltningsärenden. När det gäller sådana ärenden är FL tillämplig hos domstolarna (1 § FL). De här åsyftade ärendena bör inte följa de särskilda regler som är uppställda i rättshjälpslagen för övriga mål och ärenden hos de ifrågavarande domstolarna angående utredningskostnader, avgifter för ansökan och expedition, kungörelsekostnader, fastställande av biträdesersättning, ersättning för bevisning, beslut om utredning och parts rättegångskostnad. I stället bör i detta avseende gälla de regler i rättshjälpslagen som avser förvaltningsmyndighet. En särskild bestämmelse härom har tagits upp i denna paragraf.

5.3 Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

I enlighet med vad som föreslagits i departementspromemorian har reglerna i 15 kap. 31 § giftermålsbalken anpassats till utformningen av 20 kap. 19 § föräldrabalken.

5.4 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

I enlighet med vad jag anfört i anslutning till 19 § rättshjälpslagen har ersättningsreglerna i 20 kap. 19 § ändrats så att återbetalningsskyldighet inte vidare föreligger för den, som erhållit biträde enligt denna paragraf. Hänvisningen till lagen om fri rättegång i andra stycket har ersatts av

19 § andra stycket rättshjälpslagen. Slutligen har den närmare utformningen av ersättningsreglerna i 20 kap. 19 och 37 §§ föräldrabalken anpassats till motsvarande bestämmelser i 22 och 44 §§ rättshjälpslagen. Med hänsyn till det ringa antalet biträdesförordnanden enligt föräldrabalken har i departementsförslaget inte såsom i promemoriaförslaget tagits upp något bemyndigande att fastställa taxa för ifrågavarande ersättningar. Övergångsbestämmelsen har utformats efter förebild av övergångsbestämmelsen i rättshjälpslagen.

5.5 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen

Som framhållits i prop. 1972: 4 (s. 284) bör vad som i sekretesshänseende f. n. gäller för handlingar vid rättshjälpsanstalt i fortsättningen gälla handlingar vid allmän advokatbyrå. Detta har tillgodosetts genom den föreslagna ändringen i 26 § första stycket.

För handlingar hos rättshjälpsnämnd eller centralmyndigheten bör sekretesskyddet åstadkommas genom att bestämmelser härom förs in i kungörelsen med förordnanden på civilförvaltningens område. Jag ämnar senare anmäla denna ändring.

5.6 Förslaget till lag om ändring i lagen om bevisupptagning vid utländsk domstol

Enligt 2 § första stycket lagen om bevisupptagning vid utländsk domstol har enskild part, som begärt bevisupptagning eller som annars enligt lag skall betala kostnaden för bevisupptagningen, att antingen avlämna borgensförbindelse för den kostnad som åtgärden kan medföra eller också att betala förskott för kostnaden. I andra stycket görs dock undantag från denna bestämmelse bl. a. för det fall att kostnad för bevisupptagning på grund av parten tillkommande förmån av fri rättegång skall utgå av allmänna medel.

Som föreslagits i departementspromemorian bör berörda undantagsbestämmelse i andra stycket i fortsättningen avse det fall att kostnad för bevisupptagning på grund av parts rättshjälp skall utgå av allmänna medel. Andra stycket har ändrats i enlighet med detta. Hänvisningen till bestämmelserna om rättshjälp enligt rättshjälpslagen avser av rättshjälpsnämnd beviljad allmän rättshjälp samt rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen.

5.7 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen

Förslaget innebär ändring av 31, 39, 41—43 och 49 §§ samt införande av två nya paragrafer, 42 a och 46 a §§.

31 §

Ändringen i 42 § samt den nytillkomna 42 a § har föranlett ändring av hänvisningarna i 31 § andra stycket.

39 §

Ändringen är en följd av den nytillkomna 42 a §.

41 §

Bestämmelserna i andra stycket ersätts i departementsförslaget av 41 § första stycket 6—11 rättshjälpslagen.

42 och 42 a §§

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen innehåller dessa paragrafer, vilka överensstämmer med utredningens förslag, regler om ersättning för inställelsekostnader i samband med förhör. Enligt 42 a § första stycket kan utlänningen tillerkännas ersättning efter en skälighetsprövning. Vid denna skall särskild hänsyn tas till hans ekonomiska förhållanden och längden av den tid han vistats i riket. Ersättning- en kan endast avse kostnad för resa och uppehälle, däremot inte för- lust av arbetsförtjänst o. dyl.

42 a § innehåller härutöver i andra och tredje styckena bestämmel- ser om ersättning till annan som kallats att inställa sig för att höras samt till allmänt ombud och tolk. I denna del ersätter bestämmelserna 42 § fjärde stycket och 87—88 §§ utlänningskungörelsen. På ersättning till utlänningen och till annan som kallats för att höras får förskott beviljas. I fjärde stycket regleras frågor om prövningen av ersättning och för- skott. De närmare bestämmelser om ersättning och förskott torde få reg- leras i utlänningskungörelsen.

43 §

Denna paragraf reglerar förfarandet vid de förhör inför allmän dom- stol som Konungen kan besluta om. Som utredningen föreslagit bör även vid sådana förhör ersättningsreglerna i 42 a § vara tillämpliga. Paragra- fen har ändrats i enlighet härmed.

46 a §

Enligt paragrafen får talan mot beslut om ersättning enligt 42 a § fö- ras hos kammarrätten genom besvär. Besvärstiden är den i 12 § FL an- givna, dvs. tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Mot kammarrätts beslut får talan föras enligt bestämmelserna i FPL. Även dessa bestämmelser överensstämmer med utredningens förslag.

49 §

Denna paragraf, som anger i vilka fall talan får föras över beslut i ärenden enligt UtIL, har ändrats så att talan får föras även i de i 46 a § behandlade fallen.

5.8 Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning för brott

Beslut i utlämningsfrågan meddelas av Kungl. Maj:t. Framställning om utlämning, som inte omedelbart avslås, överlämnas till riksåklagaren, som verkställer erforderlig utredning enligt reglerna om förundersökning i brottmål. Sedan utredningen avslutats, överlämnar riksåklagaren ärendet med eget yttrande till högsta domstolen (HD). Enligt 18 § första stycket prövar HD om utlämning kan lagligen beviljas. Sedan HD meddelat sitt beslut, anmäles ärendet i statsrådet. Har HD funnit hinder möta mot utlämning, får framställningen inte bifallas.

Om förfarandet i HD gäller enligt 18 § andra stycket att förhandling skall hållas, om det är erforderligt. Förhandling får inte vägras, om inte tidigare förhandling måste anses tillfyllest eller saken finnes uppenbar. I 18 § tredje stycket föreskrivs att fråga om tvångsmedel skall prövas av underrätt, om inte HD förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning bestämmelserna om brottmål i allmänhet. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna på statsverket, om inte särskilda skäl talar för att den skall återgäldas av den som begärs utlämnad.

I fråga om biträde åt den som begärs utlämnad kommer genom anknytningen av förfarandet till de allmänna reglerna om rättegången i brottmål RB:s regler om offentlig försvarare att gälla. Som nyss nämnts gäller emellertid en särskild regel om skyldigheten att till statsverket återgälda kostnad för bl. a. offentlig försvarare. I fråga om annan rättshjälp än offentlig försvarare torde genom förfarandets anknytning till de allmänna brottmålsreglerna rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen kunna beviljas vid ärendets handläggning i HD enligt 18 § (jfr prop. 1957: 156 s. 35).

Utformningen av rättshjälpslagen medför som jag framhållit i anslutning till 38 § rättshjälpslagen att viss ändring bör företas i 18 § lagen om utlämning för brott. Bestämmelsen att kostnad för bl. a. offentlig försvarare i regel skall stanna på statsverket bör utsträckas till att omfatta även kostnad för annan rättshjälp åt den som begärs utlämnad. Som framhållits i departementspromemorian täcks de fall då återbetalningsskyldighet skall kunna förekomma av den i 31 kap. 1 § första stycket RB gjorda hänvisningen till 31 kap. 4 § RB (jfr prop. 1957: 156 s. 92 f). Återbetalningsskyldighet får sålunda i förekommande fall åläggas den som begärs utlämnad utan hinder av att maximeringsregeln i 31 kap. 1 § RB överskrids.

5.9 Förslaget till lag om ändring i lagen angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap

I 3 § blodundersökningslagen finns bestämmelser om kostnad för part eller tredje man i anledning av blodundersökning eller annan antropologisk undersökning. Vid undersökning av någon som är part gäller enligt andra stycket om partens kostnad vad om rättegångskostnad är föreskrivet. Parten får alltså själv i första hand stå för kostnaderna i anledning av undersökningen men har möjlighet att få ersättning härför av motpart. Har parten fri rättegång finns möjlighet att få viss kostnad ersatt av allmänna medel. Hänvisningen i andra stycket andra punkten torde avse 3 § tredje stycket och 4 § andra stycket lagen om fri rättegång.

Som föreslagits i departementspromemorian bör hänvisningen i 3 § andra stycket andra punkten blodundersökningslagen i fortsättningen avse rättshjälpslagen. Parts kostnad i anledning av blodundersökning eller annan antropologisk undersökning är enligt rättshjälpslagen att anse som rättshjälpskostnad i samma utsträckning som enligt lagen om fri rättegång (9 § andra stycket 2 och 4 samt tredje stycket rättshjälpslagen; jfr prop. 1972: 4 s. 316, 317). Paragrafen har ändrats i enlighet med det anförda.

5.10 Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Framställning om utlämning enligt lagen skall göras hos riksåklagaren eller hos stats- eller distriktsåklagare. Åklagaren skall skyndsamt verkställa erforderlig utredning enligt bestämmelserna om förundersökning i brottmål. På begäran av den som avses med framställningen prövar HD om utlämning lagligen kan beviljas. Förhandling skall hållas, om det är erforderligt. Åklagaren kan besluta om utlämning under förutsättning bl. a. att den som avses med framställningen lämnat sitt samtycke till åtgärden. Meddelar åklagaren ej beslut om utlämning, avgörs ärendet av Kungl. Maj:t.

I fråga om biträde åt den som begärs utlämnad gäller de allmänna bestämmelserna om offentlig försvarare (jfr prop. 1959: 72 s. 41). I överensstämmelse med vad som gäller enligt 18 § allmänna utlämningslagen föreskrivs emellertid i 14 § att ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna på statsverket, om inte särskilda skäl är, att den skall återgäldas av den som begärs utlämnad. I fråga om annan rättshjälp än offentlig försvarare torde — i överensstämmelse med vad som gäller enligt den allmänna utlämningslagen — rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen kunna beviljas vid ärendets handläggning i HD enligt 11 §.

Som föreslagits i departementspromemorian bör, i överensstämmelse med vad som har föreslagits i fråga om 18 § allmänna utlämningslagen bestämmelsen i 14 § omfatta även kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen. Beträffande ändringen hänvisas i övrigt till vad som har anförts i anslutning till 18 § allmänna utlämningslagen.

5.11 Förslaget till lag om ändring i nordiska verkställighetslagen

Ändringen innebär att reglerna i 26 § tredje stycket om biträde utgår och ersätts av bestämmelserna i 41 § första stycket 15 rättshjälpslagen angående offentligt biträde.

5.12 Förslaget till lag om ändring i lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

I fråga om utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt skall enligt 4 § vad i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott, för vilket är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, äga motsvarande tillämpning. RB:s bestämmelser om brottmålsförfarandet skall alltså gälla. Vissa kompletterande och vissa avvikande bestämmelser meddelas emellertid i 5—7 §§. Bl. a. föreskrivs i 7 § tredje stycket att rättegångskostnad som avses i 31 kap. 1 § RB skall stanna på statsverket.

Genom att förfarandet anslutits till de allmänna brottmålsreglerna kan rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen beviljas sedan talan om intagning i arbetsanstalt har väckts vid domstolen. Som föreslagits i departementspromemorian bör, i likhet med bl. a. kostnad för offentlig försvarare, sådan rättshjälpskostnad alltid stanna på statsverket. Tredje stycket i 7 § har ändrats i enlighet med det anförda.

I 13 § finns betstämmelser om talan angående förverkande av villkorligt anstånd med verkställande av dom på intagning i arbetsanstalt. Även i sådant mål gäller RB:s regler om brottmålsförfarandet. Enligt fjärde stycket skall rättegångskostnad stanna på statsverket. I sistnämnda bestämmelse har vidtagits motsvarande ändring som i 7 §.

5.13 Förslaget till lag om ändring i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

Förslaget innebär ändringar i 15, 26 och 34 §§ samt införande av en ny paragraf, 32 §.

15 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om att vederbörande läkare under vissa förutsättningar kan ta del av innehållet i eller kvarhålla brev eller annan handling som ankommer till patient eller som patient önskar avsända. Undantag gäller för bl. a. handling som är ställd till

eller avsedd för advokat. När det gäller sådan handling har överläkare rätt att ta del av innehållet men ej att kvarhålla handlingen. Den föreslagna ändringen innebär att undantaget för advokater utvidgas till att omfatta även handling som är ställd till eller avsedd för offentligt biträde.

26 §

Talan mot utskrivningsnämnds beslut får enligt PsykL förutom i vissa uppräknade fall endast föras i fall som avses i 26 §. I paragrafen har införts en möjlighet att föra talan även mot ersättningsbeslut som avses i den genom förevarande förslag tillagda 32 §.

32 §

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen innebär nu förevarande paragraf, liksom utredningens förslag, att patient eller annan som för talan hos de angivna nämnderna får tillerkännas ersättning av allmänna medel för sin inställelse om nämnden finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse.

Ersättningen kan avse kostnad för resa och uppehälle men däremot ej kostnad för förlorad arbetsförtjänst. På ersättning kan förskott beviljas av nämnden eller enligt 34 § av dess ordförande. Mot beslut om ersättning kan talan föras enligt 26 §. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

34 §

I paragrafen har i enlighet med utredningens förslag införts en bestämmelse om rätt för ordförande i utskrivningsnämnd och psykiatriska nämnden att å nämndens vägnar meddela beslut rörande förskott på ersättning för inställelse.

5.14 Förslaget till lag om ändring i lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda

Förslaget innebär ändringar i 22, 47 och 49 §§ samt införande av en ny paragraf, 20 §.

20 och 22 §§

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen innebär förslaget i fråga om 20 §, vilket överensstämmer med utredningens förslag, att den som ärendet avser eller annan som för talan hos beslutsnämnd efter skälighetsprövning får tillerkännas ersättning av allmänna medel för vissa inställelsekostnader. Paragrafen har utformats i nära överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i 32 § PsykL. På

ersättning kan förskott beviljas av nämnden eller enligt 22 § av dess ordförande. Mot beslut om ersättning kan talan föras enligt 47 §. Ersättning för inställelse inför psykiatriska nämnden regleras i 49 §.

47 §

Talan mot beslutsnämnds beslut får enligt OmsorgsL förutom i vissa uppräknade fall endast föras i fall som avses i 47 §. I paragrafen har införts möjlighet att föra talan även mot beslut som avses i den nu föreslagna 20 §.

49 §

Bestämmelsen i 20 § om ersättning för inställesekostnader gäller inte prövningen hos psykiatriska nämnden. Genom ändringen i 49 § blir den i 32 § PsykL intagna motsvarande ersättningsregeln tillämplig även för psykiatriska nämndens prövning av ärende enligt OmsorgsL. På grund av hänvisningen till 34 § PsykL får psykiatriska nämndens ordförande ensam besluta om förskott beträffande sådan ersättning.

5.15 Förslaget till lag om ändring i lagen om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar

Enligt lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar gäller att, om det i lag eller annan författning är föreskrivet att viss rättighet tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen eller att Kungl. Maj:t får under förutsättning av ömsesidighet förordna att viss rättighet skall tillkomma utländsk medborgare, Kungl. Maj:t får förordna att sådan rättighet skall tillkomma också statslös person eller politisk flykting. I fråga om annan rättighet än sådan som hänför sig till rättegång vid svensk domstol får förordnande avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om inte särskilda skäl föranleder annat. Rättighet som tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen tillkommer dock utan Kungl. Maj:ts förordnande statslös person och politisk flykting som vistats i riket oavbrutet under minst tre år. Med stöd av denna lag har Kungl. Maj:t i kungörelsen (1969: 645) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar förordnat att i fråga om förmånen av fri rättegång den som är statslös eller politisk flykting, om han stadigvarande vistas här i riket, skall vara likställd med svensk medborgare och annars med medborgare i den stat där han stadigvarande vistas. I andra stycket finns bestämmelser om befrielse för den som är statslös eller politisk flykting från skyldighet att ställa säkerhet enligt lagen (1886: 84 s. 14) angående skyldighet för utländsk man att i rättegång vid svensk domstol mot inländsk man ställa borgen för kostnad och skada.

Enligt rättshjälpslagen gäller i fråga om tillämpningsområdet för rättshjälp åt misstänkt i brottmål, rättshjälp genom offentligt biträde och rådgivning inga särskilda begränsningar för den som är statslös eller politisk flykting (jfr prop. 1972: 4, s. 265, 271, 345). Detsamma gäller i fråga om allmän rättshjälp, om den som är statslös eller politisk flykting är bosatt här i landet (8 § första stycket 1 rättshjälpslagen; jfr prop. 1972: 4 s. 244). Statslös person eller politisk flykting är alltså i nu angivna hänseenden jämställd med svensk medborgare och medborgare i främmande stat. Som föreslagits i departementspromemorian bör den särskilda regleringen i lagen och kungörelsen om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar således, såvitt gäller förmånen av rättshjälp, endast avse allmän rättshjälp för den som ej är bosatt här i landet.

I enlighet med det anförda har den i andra stycket i lagen upptagna undantagsbestämmelsen som avser vissa särskilda rättigheter ändrats till att avse allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen samt annan rättighet om den hänför sig till rättegång vid svensk domstol. I första stycket av kungörelsen bör med stöd av 8 § tredje stycket rättshjälpslagen och lagen om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar föreskrivas att den som är statslös eller politisk flykting och inte är bosatt här i riket skall i fråga om förmånen av allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen vara likställd med medborgare i den stat där han är bosatt (jfr prop. 1972: 4 s. 244). Jag avser att senare anmäla frågan om ändring i kungörelsen.

5.16 Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling

Ändringen innebär att bestämmelserna om biträde i 7 § utgår och ersätts av bestämmelserna om offentligt biträde i 41 § första stycket 16 rättshjälpslagen.

I enlighet med vad utredningen föreslagit har i 6 § tredje stycket tagits upp bestämmelser om ersättning för kostnad för resa och uppehälle i samband med förhör inför länsstyrelsen.

5.17 Förslagen till lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i utsökningslagen, lagen om exekutiv försäljning av fast egendom och lagen om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.

Bestämmelserna om tidsfrister för utmätning och försäljning av utmätt egendom samt om anstånd med sådana åtgärder finns i 88 c § utsökningslagen, 11 § lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom och 3 § lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg

m. m. Dessa regler är emellertid inte tillämpliga vid indrivning av skatter, böter och vissa andra offentligrättsliga fordringar. Det föreskrivs sålunda i punkt 13 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 495) om ändring i utsökningslagen, punkt 9 av övergångsbestämmelserna till lagen om exekutiv försäljning av fast egendom och punkt 5 av övergångsbestämmelserna till lagen om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m. att bestämmelserna om tidsfrister och anstånd inte skall tillämpas i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förknädd påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och inte heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgåldas. För skatteindrivningens del finns en motsvarande bestämmelse i 60 § 3 mom. uppbördsförordningen (1953: 272).

I departementspromemorian har föreslagits undantag från bestämmelserna om tidsfrister och anstånd även vid indrivning av vissa fordringar som uppkommer enligt rättshjälpslagen, nämligen vid indrivning av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen ålagts att ersätta statsverket (jfr prop. 1972: 4 s. 341). Motsvarande undantag bör också göras för fordringar på återbetalning av kostnad för ekonomiskt bistånd i brottmål m. m. enligt lagen om ekonomiskt bistånd åt svenska medborgare i utlandet m. m. I enlighet med det anförda har en ändring företagits i punkt 13 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 495) om ändring i utsökningslagen. Motsvarande ändringar har skett i övergångsbestämmelserna till lagen om exekutiv försäljning av fast egendom och lagen om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.

5.18 Förslaget till lag om ändring i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

Ändringen innebär att bestämmelserna i 27 § om biträde upphävs och ersätts med bestämmelser om offentligt biträde i 41 § första stycket 15 rättshjälpslagen.

Fråga om verkställighet av utländsk dom i Sverige handläggs enligt 9 § enligt RB:s bestämmelse om rättegången i brottmål. På motsvarande sätt som skett i bl. a. den allmänna utlämningslagen föreslås att reglerna i 39 § om återbetalningsskyldighet utsträcks till att omfatta även kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen.

Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1 lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet,
m. m.

- 2 lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)
- 3 lag om ändring i giftermålsbalken
- 4 lag om ändring i föräldrabalken
- 5 lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar
- 6 lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol
- 7 lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)
- 8 lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott
- 9 lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap
- 10 lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge
- 11 lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.
- 12 lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet
- 13 lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall
- 14 lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda
- 15 lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa och politiska flyktingar
- 16 lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling
- 17 lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom
- 18 lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utskökningslagen (1877: 31 s. 1)
- 19 lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.
- 20 lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Margit Edström

Bilaga 1
Utredningens förslag

Förslag till**Lag om offentligt biträde**

Härigenom förordnas som följer.

1 §

Denna lag äger i den mån föreskrift därom meddelats tillämpning på offentligt biträde som förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet kan utse åt part i mål eller ärende.

2 §

Har offentligt biträde utsetts, gäller förordnandet även vid fullföljd av talan eller om meddelat beslut underställes annan myndighets prövning eller om saken överlämnas till annan myndighets avgörande.

Även sedan myndighet skilt saken från sig kan den utse offentligt biträde åt part som behöver sådant biträde för fullföljd av talan.

3 §

Kommer mål eller ärende vari offentligt biträde kunnat utses under högre myndighets prövning, skall denna, om behov därav föreligger, utse offentligt biträde åt part som saknar sådant biträde.

4 §

Till offentligt biträde skall utses den som parten har föreslagit, om den föreslagne är lämplig för uppdraget och ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader och ej heller i övrigt särskilda skäl föranleder att annan utses.

Har förvaltningsmyndighet avslagit begäran om offentligt biträde eller till biträde utsett annan än den som föreslagits, får talan mot beslutet föras i samma ordning som gäller för talan mot beslut, varigenom myndigheten avgör det ärende vari biträde begärts.

5 §

Om giltigt skäl föreligger, får förordnande av offentligt biträde återkallas av den myndighet vid vilken målet eller ärendet handlägges.

Offentligt biträde får ej sätta annan i sitt ställe utan medgivande av myndighet som avses i första stycket.

6 §

Offentligt biträde får föranstalta om utredning endast om denna är skäligen påkallad för att tillvarataga partens rätt och utredningen ej kan erhållas genom den myndighet som beslutar i målet eller ärendet.

Den som efter beslut av offentligt biträde medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rätts-hjälpsmyndigheten.

7 §

Offentligt biträde, som ej är befattningshavare vid allmän advokatbyrå, har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tids-spillan och utlägg som uppdraget krävt. I avräkning på ersättningen får förskott utgivas.

Ersättning till offentligt biträde bestämmes av rättshjälpsmyndigheten.

Till ledning för bestämmande av ersättningen skall finnas taxa, som fastställs av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, den i rättshjälpslagen () omnämnda centralmyndigheten.

Har offentligt biträde genom försummelse föranlett att kostnaderna för de av honom vidtagna åtgärderna blivit större än de bort bli, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande.

8 §

Har offentligt biträde förbehållit sig ersättning utöver vad som anges i 7 §, är förbehållet utan verkan.

9 §

I fråga, som enligt denna lag skall avgöras av rättshjälpsmyndigheten, beslutar den rättshjälpsmyndighet inom vars område den myndighet är belägen som utsett det offentliga biträdet. Om särskilda skäl föreligger, får dock beslut fattas av annan rättshjälpsmyndighet.

10 §

Beträffande fullföljd av talan mot beslut, som rättshjälpsmyndighet meddelat enligt denna lag, äger 41 § rättshjälpslagen () motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen ()

Härigenom förordnas, att 5, 17, 18, 24—26 och 40 §§ rättshjälpslagen () skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse¹

Föreslagen lydelse

5 §

Vid rättshjälp får ersättning av allmänna medel utgå i fråga om kostnad för

1. biträde som förordnats enligt 18 §,
2. utredning i angelägenhet som

Vid rättshjälp får ersättning av allmänna medel utgå i fråga om kostnad för

1. biträde som förordnats enligt 18 §,
2. utredning i angelägenhet som

¹ Med nuvarande lydelse avses lydelsen enligt P.M. (Ju 1970: 14) angående reform av samhällets rättshjälp.

Nuvarande lydelse

kan komma under *allmän domstols, krigsrätts, vattendomstols, expropriationsdomstols, arbetsdomstolens* eller skiljemäns prövning *och ej är förvaltningsärende eller av beskaffenhet att kunna komma under förvaltningsmyndighets prövning*, om annat ej följer av 24 och 25 §§.

3. resa och uppehålle för den som har rättshjälp, hans ställföreträdare eller vårdare i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts,

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid domstol, dock ej för avgift för sådan rättens expedition, som utfärdas endast på särskild begäran och som ej utgöres av lagakraftbevis, om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan utgått,

5. delgivning,

6. kungörelse i mål eller ärende vid domstol.

Skall säkerhet ställas för att få till stånd eller hindra kvarstad, skingringsförbud eller annan handräckning enligt bestämmelserna i rättegångsbalken eller utsökningslagen (1877: 31 s. 1) eller verkställighet enligt bestämmelserna i sistnämnda lag, får ansvarsförbindelse för staten utställas.

Bestämmelserna i första stycket 3 äger motsvarande tillämpning i fråga om kostnad för inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

Den som åtnjuter rättshjälp är befriad från skyldighet att gottgöra statsverket ersättning till tolk och stenograf, ersättning som utgått enligt 4 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap eller kostnad som enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag utgått av allmänna medel för bevisning som rätten självmant föranstaltat om.

Föreslagen lydelse

kan komma under domstols, *förvaltningsmyndighets* eller skiljemäns prövning, om annat ej följer av 24 och 25 §§,

3. resa och uppehålle för den som har rättshjälp, hans ställföreträdare eller vårdare i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts *och annat ej följer av 26 §*,

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid domstol, dock ej för avgift för sådan rättens expedition, som utfärdas endast på särskild begäran och som ej utgöres av lagakraftbevis, om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan utgått,

5. delgivning,

6. kungörelse i mål eller ärende vid domstol.

17 §

Är i annat fall än som avses i 18 kap. rättegångsbalken part som fått rättshjälp berättigad till ersättning för rättegångskostnad el-

Nuvarande lydelse

Ersättning som *motpart eller annan* betalat till statsverket för *dess* kostnader för rättshjälp, skall utgivas till den som erhållit rättshjälp i den mån ersättningen överstiger kostnaderna med avdrag för erlagd rättshjälpsavgift.

Föreslagen lydelse

ler därmed jämförlig kostnad, skall ersättning utgå också för statsverkets kostnader för rättshjälp. Därvid äger bestämmelserna i 18 kap. 16 § första stycket andra punkten och 17 § rättegångsbalken² motsvarande tillämpning.

Ersättning, som enligt första stycket eller enligt rättsens beslut med stöd av 18 kap. 17 § första stycket rättegångsbalken betalats till statsverket, skall av statsverket utgivas till den som erhållit rättshjälp i den mån ersättningen överstiger kostnaderna för rättshjälp med avdrag för erlagd rättshjälpsavgift.

18 §

Om den som har rättshjälp ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller i övrigt lämnar honom bistånd kan behörigen tillvarata sin rätt, skall biträde förordnas åt honom.

Biträde förordnas av rättshjälpsmyndigheten. Till biträde får förordnas befattningshavare vid allmän advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget.

Har sökanden själv till biträde föreslagit någon som är lämplig för uppdraget, skall denne förordnas, om ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat.

Biträde som avses i denna paragraf skall icke förordnas för mål eller ärende, vari enligt särskild föreskrift förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet kan utse offentligt biträde. Tidigare meddelat förordnande enligt denna paragraf gäller icke för sådant mål eller ärende.

24 §

Kostnad för bevisning i mål eller ärende vid domstol ersättes endast, om kostnaden enligt lag skall utgivas av parten eller av parterna en för båda och båda för en. Kostnad för annan nödvändig utredning skall ersättas av allmänna medel med skäligt belopp.

Kostnad för bevisning i mål eller ärende vid *allmän* domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen ersättes endast, om kostnaden enligt lag skall utgivas av parten eller av parterna en för båda och båda för en. Kostnad för annan nödvändig utredning skall ersättas av allmänna medel med skäligt belopp.

² Paragraferna har föreslagits införda genom P.M. (Ju 1970: 14) angående reform av samhällets rättshjälp.

Nuvarande lydelse

Ersättning för kostnad som avses i första stycket bestämmes av domstolen.

Föreslagen lydelse

Denna paragraf gäller icke ärenden som handlägges enligt förvaltningslagen (1971: 290).

25 §

I angelägenhet som ej handlägges vid domstol beslutar biträde om utredning. Sådant beslut får meddelas endast om utredningen är skäligen påkallad för att den som har rättshjälp skall kunna tillvarataga sin rätt.

Den som enligt första stycket medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rätts-hjälpsmyndigheten.

I angelägenhet vari 24 § ej äger tillämpning ersättes kostnad för utredning, om utredningen beslutats av myndighet eller av biträde som förordnats enligt 18 §. Biträde får besluta om utredning endast om denna är skäligen påkallad för att den som har rättshjälp skall kunna tillvarataga sin rätt. Är mål eller ärende anhängigt hos myndighet, får biträde fatta sådant beslut endast om utredningen ej kan erhållas genom myndigheten. Kan kostnaden för utredning antagas bli mera betydande, får biträde besluta om utredningen endast efter medgivande av rätts-hjälpsmyndigheten.

Den som efter beslut av biträde som avses i första stycket medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rätts-hjälpsmyndigheten.

Ersättning enligt första stycket utgår icke för belopp som part enligt 26 § andra stycket förvaltningsprocesslagen (1971: 291) ålagts att återbetala till statsverket.

26 §

Ersättning till den som beviljats rättshjälp eller hans ställföreträdare eller vårdare i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Ersättning som avses i första stycket utgår icke i den mån enligt särskild föreskrift ersättning av allmänna medel kan utgå för inställelse inför förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

40 §

Uppkommer fråga om att vägra rättshjälp, att rättshjälp skall upphöra, att ej förordna biträde, att till biträde eller offentlig försvarare förordna annan än sökanden begärt *eller* att återkalla förordnande som biträde, skall frågan hänskjutas till rättshjälpsnämnden.

Uppkommer fråga om att vägra rättshjälp, att rättshjälp skall upphöra, att ej förordna biträde, att till biträde eller offentlig försvarare förordna annan än sökanden begärt, att återkalla förordnande som biträde *eller att avslå biträdes begäran om medgivande till utredning*, skall frågan hänskjutas till rättshjälpsnämnden.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall**

Härigenom förordnas ifråga om lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

dels att 15, 26, 30, 31 och 34 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 32 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*15 §¹

Om särskilda skäl föreligga, får överläkaren taga del av innehållet i brev eller annan handling som ankommer till patient eller som patient önskar avsända. Kan vidarebefordrande av handling som ankommer till patient medföra fara för ordningen eller säkerheten på sjukhuset eller vara olämpligt med hänsyn till syftet med vården eller kan handling som patient önskar avsända föranleda betydande olägenhet för honom eller annan person, får överläkaren besluta att handlingen skall kvarhållas.

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende, vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat skall vidare-

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende, vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat *eller offentligt*

¹ Senaste lydelse 1969: 212.

Nuvarande lydelse

befordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

Föreslagen lydelse

biträde skall vidarebefordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

Visar det sig att handling, som är ställd till annan än utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justitiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän, är avsedd för någon av dessa myndigheter, skall den vidarebefordras.

26 §²

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtits om ersättning som avses i 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtits om ersättning som avses i 32 § eller 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

30 §

Om det behövs för att tillvarata patients rätt skall utskrivningsnämnd utse offentligt biträde åt den som för talan hos nämnden rörande beslut om intagning, beslut enligt 9 § andra stycket eller beslut om utskrivning. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

Vid sammanträde med utskrivningsnämnd skola överläkaren och patienten vara närvarande, om icke särskilda skäl föranleda annat. Föres talan av annan än patienten, skall den som för talan beredas tillfälle att närvara, om icke särskilda skäl föranleda annat.

Ärende som handlägges i patientens frånvaro får icke avgöras utan att nämndens ledamöter före avgörandet skaffat sig personlig kännedom om patienten. Är denne utskriven på försök, får dock ärendet avgöras, om minst en av ledamöterna har sådan kännedom.

31 §

I ärende hos psykiatriska nämnden skall muntlig förhandling hållas, om ärendets beskaffenhet kräver det. Därvid äga bestämmelserna i 30 § första stycket motsvarande tillämpning.

I ärende hos psykiatriska nämnden skall muntlig förhandling hållas, om ärendets beskaffenhet kräver det. Därvid äga bestämmelserna i 30 § andra stycket motsvarande tillämpning.

32 §³

Patient eller annan som för talan hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får tillerkännas ersättning av allmänna medel för

² Senaste lydelse 1971: 638.

³ Förutvarande 32 § upphävd genom 1971: 638.

Nuvarande lydelse

Utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får avgöra ärende endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande.

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äga motsvarande tillämpning på avgörande av utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden.

Denna lag träder i kraft den

Föreslagen lydelse

kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, om denna finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

34 §⁴

Utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får avgöra ärende endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande. *Beslut att utse offentligt biträde eller rörande förskott på ersättning som avses i 32 § eller 33 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.*

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda**

Häriigenom förordnas i fråga om lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,

dels att 19, 22, 47 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 20 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

19 §

Om det behövs för att tillvarata dens rätt, som ärendet avser, skall beslutsnämnd utse offentligt biträde åt den som för talan hos nämnden rörande fråga som avses i 28, 35 eller 40 §. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

⁴ Senaste lydelse 1971: 638.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vid sammanträde med beslutsnämnd skall den som ärendet avser vara närvarande, om särskilda skäl icke föranleder annat. Föres talan av vårdnadshavare eller förmyndare, skall den som för talan beredas tillfälle att närvara, om särskilda skäl icke föranleder annat.

Vid sammanträde med nämnden skall särskolchefen, vårdchefen, överläkaren hos styrelsen för omsorger om psykiskt utvecklingsstörda och, om ärendet rör specialistsjukhus, överläkaren vid sjukhuset närvara, om särskilda skäl icke föranleder annat. Detsamma gäller annan tjänsteman som med stöd av bestämmelse i denna lag begärt nämndens prövning av ärendet.

20 §¹

Den som ärendet avser eller annan som för talan hos beslutsnämnd får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, om denna finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

22 §²

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande.

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande. *Beslut att utse offentligt biträde eller rörande förskott på ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.*

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äger motsvarande tillämpning på avgörande av nämnden.

47 §²

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtits sig om ersättning som avses i 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtits sig om ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

49 §²

När psykiatriska nämnden handlägger ärende, som rör särskolplikt eller i annat avseende elev i särskola, skall en av läkarna i nämnden ersät-

¹ Förutvanande 20 § upphävd genom 1971: 639

² Senaste lydelse 1971: 639.

Nuvarande lydelse

tas med ledamot som har särskild erfarenhet av undervisning av psykiskt utvecklingsstörda.

Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29, 31, 33 och 34 §§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Föreslagen lydelse

I ärende hos nämnden rörande fråga som avses i 28, 35 eller 40 § äger 19 § första stycket motsvarande tillämpning. Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29 och 31—34 lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1954: 579) om nykterhetsvård**

Härigenom förordnas, att 23 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*23 §¹

Om det behövs för att tillvarata dens rätt, om vars tvångsintagning är fråga, skall länsrätten utse offentligt biträde åt honom. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

Har ansökan hos länsrätten gjorts i behörig ordning, skola ansökningshandlingarna ofördröjligen delgivas den som ansökningen avser och, om han är omyndig, den som enligt lag har att sörja för hans person, med föreläggande att inom viss kort tid skriftligen eller muntligen förklara sig över ansökningen vid äventyr, om det försummas, att ärendet ändock avgöres. Finnes någon böra lämnas tillfälle att yttra sig över handling, som inkommit efter det ansökning-

Har ansökan om tvångsintagning hos länsrätten gjorts i behörig ordning, skola ansökningshandlingarna ofördröjligen delgivas den som ansökningen avser och, om han är omyndig, den som enligt lag har att sörja för hans person, med föreläggande att inom viss kort tid skriftligen eller muntligen förklara sig över ansökningen vid äventyr, om det försummas, att ärendet ändock avgöres. Finnes någon böra lämnas tillfälle att yttra sig över handling som inkom-

¹ Senaste lydelse 1971: 307.

Nuvarande lydelse

en utställts till förklaring, skall så-
dan handling delgivas honom.

Föreslagen lydelse

mit efter det ansökningen utställts
till förklaring, skall sådan handling
delgivas honom.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till**Lag om ändring i barnavårdslagen (1960: 97)**

Härigenom förordnas i fråga om barnavårdslagen (1960: 97),
dels att 80 och 81 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 76 §, av nedan angivna
lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*76 §¹

*Om det i underställningsmål be-
hövs för att tillvarataga dens rätt,
som målet rör, skall länsrätten ut-
se offentligt biträde åt honom. Be-
träffande sådant biträde gäller la-
gen () om offentligt bi-
träde.*

80 §²

Talan mot barnavårdsnämnds beslut föres hos länsrätten genom be-
svär, om nämnden
utdömt förelagt vite,
avvisat ombud eller biträde,
med stöd av 26 § medelat föreskrift rörande underårigs levnadsför-
hållanden eller förordnat om övervakning,
avslagit framställning om ändring eller upphävande av föreskrift eller
övervakning som beslutats enligt nämnda paragraf,
träffat avgörande i ärende angående samhällsvård enligt 31 §,
meddelat bestämmelse enligt 41 § andra stycket om rätt till umgänge
med någon som är omhändertagen,
träffat avgörande i ärende angående samhällsvårds upphörande eller
beslutat att samhällsvård skall återupptagas efter villkorligt upphörande,
meddelat beslut som avses i 46 § andra eller tredje stycket,
beslutat att ej meddela tillstånd till mottagande av fosterbarn,
genom förhandsbesked förklarat hem icke vara lämpligt som foster-
hem eller
träffat avgörande i ärende angående förbud som avses i 50 eller 51 §.

*I besvärsmål angående omhän-
dertagande för samhällsvård enligt*

¹ Förutvarande 76 § upphävd genom 1971: 308.

² Senaste lydelse 1971: 308.

Nuvarande lydelse

Talan mot beslut som styrelse för ungdomsvårdsskola meddelat i ärende rörande utskrivning från skolan föres hos länsrätten genom besvär.

Om talan mot beslut av styrelse för ungdomsvårdsskola i andra fall är särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den

Föreslagen lydelse

31 § eller angående samhällsvårds slutliga upphörande enligt 42 § äger 76 § motsvarande tillämpning.

81 §³

Talan mot beslut som styrelse för ungdomsvårdsskola meddelat i ärende rörande utskrivning från skolan föres hos länsrätten genom besvär. I sådant besvärsmål äger 76 § motsvarande tillämpning.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling

Härigenom förordnas, att 6 och 7 §§ lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*6 §¹

När ärende handlägges av polismyndighet eller länsstyrelse, skall förhör hållas med den som begäres utlämnad, om hans hörande ej saknar betydelse för utredningen. Underlåter den som begäres utlämnad att efter kallelse inställa sig till förhör, får han hämtas till förhöret.

Beslut om utlämning får icke meddelas utan att den som begäres utlämnad underrättats om det som tillförts ärendet genom annan än honom själv och fått tillfälle att yttra sig över det.

Har den som begäres utlämnad efter kallelse inställt sig till förhör inför länsstyrelsen, får ersättning av allmänna medel tillerkännas honom för kostnad för resa och uppehälle, om länsstyrelsen finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Länsstyrelsen får bevilja förskott på ersättningen.

¹ Senaste lydelse 1971: 308.

³ Senaste lydelse 1971: 646.

Nuvarande lydelse

Den myndighet, hos vilken ärenden om utlämning är anhängigt, skall förordna biträde åt den som begäres utlämnad, om det fordras för att han skall kunna bevaka sin rätt i ärendet.

Den som förordnats till biträde har rätt till arvode och ersättning för kostnad efter vad som finnes skäligt. Arvodet och ersättningen skall utgå av allmänna medel och stanna på statsverket.

Denna lag träder i kraft den

Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om biträde som förordnats före denna lags ikraftträdande.

Föreslagen lydelse

Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

7 §

Om det behövs för att tillvarata dens rätt som begäres utlämnad, skall den myndighet, hos vilken ärendet om utlämning är anhängigt, utse offentligt biträde åt honom. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

Förslag till**Lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)**

Härigenom förordnas i fråga om utlänningslagen (1954: 193),
dels att 41—43 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas fem nya paragrafer, 38 a, 38 b, 38 c, 42 a och 46 a §§, av nedan angivna lydelse,
dels att rubriken närmast före 39 § skall sättas närmast före 38 a § och ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Förhör**Föreslagen lydelse**Offentligt biträde och förhör*

38 a §

I ärende om avvisning, förpassning eller utvisning, i tillståndsärende i vilket utlänningsnämndens yttrande skall inhämtas på grund av 12 § första stycket, i ärende om utlännings hållande i förvar längre tid än en månad samt i verkställighetsärende vilket

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

underställts den centrala utlänningsmyndigheten med stöd av 58 § andra stycket skall den beslutande myndigheten utse offentligt biträde åt utlänningen, om det behövs för att tillvarata dennes rätt. Vad nu sagts gäller dock icke avvsningsärende, vilket avgöres av polismyndighet.

I ärende i vilket utlänningsnämnden har att avgiva yttrande äger nämnden utse offentligt biträde åt utlänningen, om särskild anledning föreligger därtill.

Skall i ärende som avses i första stycket förhör hållas av annan myndighet än den beslutande myndigheten, äger den beslutande myndigheten uppdraga åt förhörsmyndigheten att utse offentligt biträde åt utlänningen.

38 b §

Beträffande biträde som avses i 38 a § gäller lagen () om offentligt biträde, i den mån ej annat föreskrives i denna lag.

38 c §

I den mån det finnes skäligt må i samband med huvudsakens avgörande utlänningen åläggas att till statsverket återbetala hela eller del av statsverkets kostnad för ersättning till offentligt biträde och för utredning varom sådant biträde föranstaltat. Ej må utlänningen åläggas att återbetala högre belopp än han enligt myndighetens bedömande kan antagas ha förmåga att betala inom fem år utan intrång i de medel som behövas för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Uppgår statsverkets slutliga kostnad till lägre belopp än som lagts till grund för beslutet om återbetalning, skall efter anmälan av rättshjälpsmyndigheten frågan om utlännings återbetalningsskyldighet ånyo prövas.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Betalningsåläggande som avses i första stycket må verkställas i den ordning som är föreskriven beträffande domstols dom i tvistemål. Åtgärd för uttagande av beloppet må icke vidtagas senare än fem år efter det betalningsåläggandet vann laga kraft.

41 §

Förhörsmyndighet äger, då det finnes erforderligt, uppdraga åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vid förhöret vara allmänt ombud.

Vid förhör äger utlänningen åtnjuta biträde av därtill lämplig person. Har utlänningen ej utsett sådant biträde och finnes hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratas, skall förhörsmyndigheten förordna biträde åt honom. Är utlänningen ej på fri fot, skall även eljest, om han begär det, biträde förordnas av förhörsmyndigheten. Det åligger förhörsmyndigheten att före förhöret underrätta utlänningen om hans rätt att erhålla biträde.

42 §

Utlänningen så ock annan person, som skall höras, skola kallas till förhöret. Hålles utlänningen i förvar, skall förhörsmyndigheten förordna om hans inställande. Har kallelse delgivits minst fyra dagar före förhöret och utebliver den kallade utan anmält laga förfall, må förhörsmyndigheten förordna om hans hämtande; förordnande om hämtning av annan än utlänningen må dock icke meddelas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Vid förhöret skola de omständigheter som kunna inverka på ärendets avgörande noga utredas. Då allmänt ombud är tillstädes, skall han angiva, vilka åtgärder mot utlänningen som äro i fråga, samt redogöra för den utredning som åberopas i ärendet. Finnes ej allmänt ombud, äger utlänningen eljest på lämpligt sätt erhålla kännedom om utredningen. Tillfälle skall beredas utlänningen att angiva sin ståndpunkt och uttala sig om åberopade omständigheter.

Vid förhör skola förhandlingarna vara offentliga, om utlänningen begär det och förhörsmyndigheten icke finner omständigheterna för-
anleda till annat.

Konungen meddelar bestämmelser om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för ut-

Nuvarande lydelse

länningen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning.

Föreslagen lydelse

42 a §

Hålles förhör med utlänningen må denne tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, om han med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden, längden av den tid han vistats i riket samt omständigheterna i övrigt finnes skäligen böra ersättas för sin inställelse. Förskott på ersättningen må beviljas.

Har annan än utlänningen på förhørsmyndighetens kallelse inställt sig för att höras, har han rätt till ersättning av allmänna medel för kostnad för sin inställelse. På ersättning för kostnad för resa och uppehälle må förskott beviljas.

Allmänt ombud och tolk, som fullgöra sina uppdrag annorledes än i tjänsten, äga av allmänna medel erhålla arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan.

Fråga om ersättning och förskott som avses i denna paragraf prövas av förhørsmyndigheten. På utlänningsnämndens vägnar må beslut om förskott fattas av ordföranden. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

43 §

Finnes i ärende enligt denna lag att utredning vid domstol erfordras rörande omständighet av betydelse för ärendets avgörande, äger Konungen förordna, att förhör härom skall hållas vid allmän underrätt.

Vid förhöret skall lämplig person, som den centrala utlänningsmyndigheten förordnar, vara tillstädes såsom allmänt ombud. Rätten skall kalla utlänningen till förhöret, om han är på fri fot, och eljest ombesörja att han inställes vid rätten. Hörsammar icke utlänning som är på fri fot kallelse att inställa sig, må rätten förordna att han skall hämtas.

Om utlännings rätt att åtnjuta biträde vid förhör skall vad i 41 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning; rätten skall före förhöret underrätta utlänning-

Nuvarande lydelse

en om vad sålunda är stadgat rörande biträde.

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för utlänningen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning gäller vad Konungen bestämmer. I övrigt skall beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anses som bevisupptagning utom huvudförhandling.

Föreslagen lydelse

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till utlänningen och annan för inställelse till förhöret samt om ersättning till allmänt ombud och tolk äga bestämmelserna i 42 a § motsvarande tillämpning. I övrigt skall beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anses som bevisupptagning utom huvudförhandling.

46 a §

Talan mot beslut, varigenom polismyndighet eller länsstyrelse avvisat ombud för eller biträde åt utlänningen eller länsstyrelse avslagit begäran om offentligt biträde eller till biträde förordnat annan än den som begärts, föres hos den centrala utlänningsmyndigheten genom besvär inom en vecka från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Mot den centrala utlänningsmyndighetens eller utlänningsnämndens beslut om avvisning av ombud eller biträde föres talan hos Konungen genom besvär inom en vecka från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Talan mot länsstyrelses eller den centrala utlänningsmyndighetens beslut om betalningsåläggande enligt 38 c § eller om ersättning som avses i 42 a § föres hos kammarrätten genom besvär. I samma ordning föres talan mot utlänningsnämndens beslut om ersättning som avses i 42 a §. Mot kammarrättens beslut må talan föras enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen (1971: 291).

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

49 §

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46 och 59 §§.

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46, 46 a och 59 §§.

Denna lag träder i kraft den

I ärende som anhängiggjorts före denna lags ikraftträdande gäller fortfarande äldre bestämmelser. Beträffande talan mot beslut som meddelats före denna lags ikraftträdande gäller likaledes äldre bestämmelser.

Förslag till**Kungörelse om ändring i kungörelsen (1956: 492) angående anmälan om socialhjälp åt utlänningar m. m.**

Härigenom förordnas, att i kungörelsen (1956: 492) angående anmälan om socialhjälp åt utlänningar m. m. skall införas en ny paragraf, 6 §, av nedan angivna lydelse.

6 §

I ärende rörande hemsändning av utlänning skall Kungl. Maj:t utse offentligt biträde åt utlänningen, om det behövs för att tillvarata dennes rätt. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag till**Kungörelse om ändring i kungörelsen (1966: 585) angående tillämpningen av lagen den 16 juni 1966 (nr 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, m. m.**

Härigenom förordnas i fråga om kungörelsen (1966: 585) angående tillämpningen av lagen den 16 juni 1966 (nr 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, m. m.,

dels att i 1, 5 och 11 §§ ordet "medicinalstyrelsen" skall bytas ut mot "socialstyrelsen",

dels att 7 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

På framställning av patient, som är utländsk medborgare, av anhöriga till denne eller av överläkaren äger *medicinalstyrelsen* besluta om hemsändande av patienten, under förutsättning att han mottages i sitt hemland och kan antagas få tillfredsställande vård där. Har framställningen ej gjorts av överläkaren, skall denne höras i ärendet. I fråga om patient som avses i 17 § andra stycket lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall skall utskrivningsnämnden höras.

Patient får icke hemsändas annat än på egen framställning, om han kan anses ha fast anknytning till Sverige på grund av att han varit bosatt här under längre tid eller har anhöriga här. Patient får ej heller hemsändas, om annan särskild omständighet talar däremot. Påstår patient att han är politisk flykting får han hemsändas endast om *utlänningskommissionen* efter utlänningsnämndens hörande medgivit det.

Polismyndighet skall på begäran av *medicinalstyrelsen* lämna handräckning för verkställande av hemsändande.

Vid hemsändande av medborgare i stat, med vilken särskild överenskommelse i ämnet träffats, skall överläkaren på anmodan tillhandahålla utrikesdepartementet avskrift av journal rörande patienten.

På framställning av patient, som är utländsk medborgare, av anhöriga till denne eller av överläkaren äger *socialstyrelsen* besluta om hemsändande av patienten, under förutsättning att han mottages i sitt hemland och kan antagas få tillfredsställande vård där. Har framställningen ej gjorts av överläkaren, skall denne höras i ärendet. I fråga om patient som avses i 17 § andra stycket lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall skall utskrivningsnämnden höras.

Patient får icke hemsändas annat än på egen framställning, om han kan anses ha fast anknytning till Sverige på grund av att han varit bosatt här under längre tid eller har anhöriga här. Patient får ej heller hemsändas, om annan särskild omständighet talar däremot. Påstår patient att han är politisk flykting får han hemsändas endast om *den centrala utlänningsmyndigheten* efter utlänningsnämndens hörande medgivit det.

I ärende rörande hemsändande skall socialstyrelsen utse offentligt biträde åt patienten, om det behövs för att tillvarata dennes rätt. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

Polismyndighet skall på begäran av *socialstyrelsen* lämna handräckning för verkställande av hemsändande.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.

Härigenom förordnas, att 25 och 26 §§ lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*25 §¹

Framställning om verkställighet enligt 1 eller 5 § eller om anordnande av övervakning enligt 10 eller 17 § prövas av kriminalvårdsstyrelsen.

Framställning med stöd av denna lag om verkställighet eller om anordnande av övervakning i Danmark, Finland, Island eller Norge göres av kriminalvårdsstyrelsen i fall som avses i 3 och 8 §§ samt av övervakningsnämnden i fall som avses i 15 och 22 §§.

I ärende om verkställighet i Danmark, Finland, Island eller Norge av här i riket meddelad dom, varigenom dömts till fängelse, skall kriminalvårdsstyrelsen utse offentligt biträde åt den dömda, om det behövs för att tillvarata dennes rätt. Beträffande sådant biträde gäller lagen () om offentligt biträde.

26 §²

Talan mot kriminalvårdsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Om ej annorlunda förordnas, skola kriminalvårdsstyrelsens och kammarrätts beslut omedelbart lända till efterrättelse.

Är den dömda här i riket omhändertagen för verkställighet av dom, som avses i kriminalvårdsstyrelsens eller kammarrätts beslut, skall i fråga om förberedande och utförande av hans talan mot beslutet vad i rättegångsbalken är stadgat om offentlig försvarare äga motsvarande tillämpning; arvode och ersättning till försvararen skola dock alltid gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den

Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om försvarare som förordnats före denna lags ikraftträdande.

¹ Senaste lydelse 1964: 548.

² Senaste lydelse 1971: 573.

Förslag till**Lag om ändring i rättshjälpslagen ()**

Härigenom förordnas, att 9, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 31, 33 och 38 §§ rättshjälpslagen () skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

9 §

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser. Bestämmelser om att den rättssökande har att själv helt eller delvis betala kostnad för rättshjälp finns i 16 § andra stycket och 27 § första stycket andra punkten.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av *skiljemän och som ej är förvaltningsärende eller av beskaffenhet att kunna komma under förvaltningsmyndighets prövning,*

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av *förvaltningsdomstol, förvaltningsmyndighet eller skiljemän,*

3. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas, i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid *domstol som anges i 2, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027),*

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen 1971:1027,*

5. kungörelse i mål eller ärende vid *domstol som anges i 2*,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självantagit föranstaltat om.

5. kungörelse i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självantagit föranstaltat om,

7. vad av allmänna medel utgått i ersättning till sakkunnig enligt 4 kap. 34 § fastighetsbildningslagen (1970: 988).

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättsökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

Kostnad för inställelse enligt andra stycket 3 anses ej såsom rättshjälpskostnad i den mån enligt särskild föreskrift ersättning av allmänna medel kan utgå för inställelse inför förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet.

17 §

Ersättning till biträde samt för bevisning och annan utredning skall i fall som avses i 16 § bestämmas som om kostnaden skolat utgå av allmänna medel enligt denna lag.

I mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* fastställs ersättningen till biträdet av domstolen. I annat fall fastställs biträdesersättningen av rättshjälpsnämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självantagit upptager ersättningsfrågan till prövning.

I mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* fastställs ersättningen till biträdet av domstolen. I annat fall fastställs biträdesersättningen av rättshjälpsnämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självantagit upptager ersättningsfrågan till prövning.

19 §

Bifalles ansökan om allmän rättshjälp, fastställer rättshjälpsnämnden samtidigt det för sökanden gällande maximibeloppet. Kan sökanden ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd behörigen tillvarataga sin rätt, får rättshjälpsnämnden på sökandens begäran förordna biträde.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Biträde som avses i första stycket skall ej förordnas för mål eller ärende, vari enligt särskild föreskrift förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet kan utse offentligt biträde. Tidigare meddelat förordnande enligt första stycket gäller ej för sådant mål eller ärende. Ej heller skall biträde enligt denna lag förordnas i mål som avses i 20 kap. 19 § föräldrabalken.

20 §

Sedan beslut meddelats om allmän rättshjälp, betalas därefter uppkommande kostnader av allmänna medel. Har allmän rättshjälp lämnats enligt 16 § första stycket, utgår biträdesersättningen även för denna del av uppdraget av allmänna medel.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 6 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 6 eller 7 skall rätten eller fastighetsbildningsmyndigheten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken eller fastighetsbildningslagen (1970: 988) ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

22 §

Biträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, centralmyndigheten fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning.

Har biträde genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för rättshjälpen, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende vid *domstol, som anges i 9 § andra stycket 2*, av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

24 §

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande. *Vad som sagts nu gäller dock ej*

Nuvarande lydelse

I angelägenhet, som ej handlägges vid domstol som anges i 9 § andra stycket 2, beslutar biträde om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden.

Den som medverkat vid utredning som avses i första stycket har rätt till ersättning enligt föreskrifter som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsnämnden.

Föreslagen lydelse

ärende som handlägges enligt förvaltningslagen (1971: 290).

25 §

I angelägenhet vari 24 § ej äger tillämpning beslutar biträde som förordnats enligt 19 § om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden. Är mål eller ärende anhängigt hos myndighet, får sådant beslut fattas endast om utredningen ej kan erhållas genom myndigheten. Kan kostnaden för utredning antagas bliva mera betydande, får biträde besluta om utredningen endast efter medgivande av rättshjälpsnämnden.

Den som efter beslut av biträde som avses i första stycket eller rättshjälpsnämnden medverkat vid utredning har rätt till ersättning enligt föreskrifter som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsnämnden.

31 §

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid domstol som anges i 9 § andra stycket 2 äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad, hemskillnad eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

33 §

Ersättning som motpart eller annan enligt 31 § betalat till statsverket för kostnader för allmän rättshjälp skall utges till den som erhållit rättshjälp i den mån ersättningen överstiger kostnaderna minskade med vad som erlagts i kostnadsbidrag.

Har allmän rättshjälp beviljats i ärende angående verkställighet enligt utsökningslagen (1877: 31 s. 1), har första stycket motsvarande tillämpning i fråga om kostnad för verkställigheten som i ärendet uttagits hos motparten.

38 §

Bestämmelserna i rättegångsbalken om skyldighet för tilltalad eller annan att till statsverket återbetala kostnad som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel äger motsvarande tillämpning i fråga om kostnad för rättshjälp enligt 36 §.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken gäller vad där är föreskrivet.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken, 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott, 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge samt 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet gäller vad där är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om offentligt biträde***Utredningens lydelse**Omarbetad lydelse*

6 §

Offentligt biträde får föranstalta om utredning endast om denna är skäligen påkallad för att tillvarata partens rätt och utredningen ej kan erhållas genom den myndighet som beslutar i målet eller ärendet.

Den som efter beslut av offentligt biträde medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan enligt bestämmelser som Konung-

Den som efter beslut av offentligt biträde medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel för sin medverkan enligt bestämmelser som Konung-

Utredningens lydelse

en meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsmyndigheten.

Omarbetad lydelse

en meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsnämnden.

7 §

Offentligt biträde, som ej är befattningshavare vid allmän advokatbyrå, har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. I avräkning på ersättningen får förskott utgivas.

Ersättning till offentligt biträde bestämmes av rättshjälpsmyndigheten.

Till ledning för bestämmande av ersättningen skall finnas taxa, som fastställs av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, den i rättshjälpslagen () omnämnda centralmyndigheten.

Har offentligt biträde genom försummelse föranlett att kostnaderna för de av honom vidtagna åtgärderna blivit större än de bort bli, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande.

Offentligt biträde har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, centralmyndigheten för rättshjälpen, fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning.

Har offentligt biträde genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för statsverket, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande.

Ersättning till offentligt biträde fastställs av rättshjälpsnämnden.

9 §

I fråga, som enligt denna lag skall avgöras av rättshjälpsmyndigheten, beslutar den rättshjälpsmyndighet inom vars område den myndighet är belägen som utsett det offentliga biträdet. Om särskilda skäl föreligger, får dock beslut fattas av annan rättshjälpsmyndighet.

I fråga, som enligt denna lag skall avgöras av rättshjälpsnämnden, beslutar den rättshjälpsnämnd inom vars område den myndighet är belägen som utsett det offentliga biträdet. Om särskilda skäl föreligger, får dock beslut fattas av annan rättshjälpsnämnd.

10 §

Beträffande fullföljd av talan mot beslut, som rättshjälpsmyndighet medelat enligt denna lag, äger 41 § rättshjälpslagen () motsvarande tillämpning.

Beträffande fullföljd av talan mot beslut, som rättshjälpsnämnd medelat enligt denna lag, äger 44 § rättshjälpslagen () motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)***Utredningens lydelse**Omarbetad lydelse*

38 c §

I den mån det finnes skäligt må i samband med huvudsakens avgörande utlännningen åläggas att till statsverket återbetala hela eller del av statsverkets kostnad för ersättning till offentligt biträde och för utredning varom sådant biträde föranstaltat. Ej må utlännningen åläggas att återbetala högre belopp än han enligt myndighetens bedömande kan antagas ha förmåga att betala inom fem år utan intrång i de medel som behövas för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Uppgår statsverkets slutliga kostnad till lägre belopp än som lagts till grund för beslutet om återbetalning, skall efter anmälan av rättshjälpsmyndigheten frågan om utlännings återbetalningsskyldighet ånyo prövas.

Betalningsåläggande som avses i första stycket må verkställas i den ordning som är föreskriven beträffande domstols dom i tvistemål. Åtgärd för uttagande av beloppet må icke vidtagas senare än fem år efter det betalningsåläggandet vann laga kraft.

Vid tillämpning av första stycket skall betalningsskyldighet åläggas för kostnaderna i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

Betalningsåläggande som avses i första stycket må verkställas i den ordning som är föreskriven beträffande domstols dom i tvistemål. Åtgärd för uttagande av beloppet må icke vidtagas senare än fem år efter det betalningsåläggandet och beslutet om ersättning till det offentliga biträdet och den som medverkat vid utredning vann laga kraft.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i giftermålsbalken**

Häri genom förordnas, att 15 kap. 31 § giftermålsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 kap.

31 §¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av

¹ Senaste lydelse 1963: 151 (jfr 1969: 256).

Nuvarande lydelse

god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles. I fråga om *arvode och* ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Föreslagen lydelse

god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmäles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i föräldrabalken**

Härigenom förordnas, att 20 kap. 19 och 37 §§ föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

20 kap.

19 §¹

Har ansökan gjorts, att någon skall förklaras omyndig på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, förordne rätten biträde att bevaka hans rätt i målet, om han begär det eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligt. Begär den som på sådan grund försatts i omyndighet att förklaras åter myndig, må ock rättegångsbiträde förordnas, om det finnes erforderligt.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning *skäligt arvode för det arbete han nedlagt å målets förberedande och utförande samt för tidsspillan så ock ersättning för nödvändiga utgifter. Då målet avgöres, skall den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad biträdet tillerkänts i arvode och ersättning, såframt ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten eller, där ansökningen gjorts av överförmyndaren, kostnaden prövas skola stanna å statsverket.*

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning *skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, centralmyndigheten för rättshjälpen fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning. Ersättningen skall stanna å statsverket, såframt ej motparten finnes böra åläggas att ersätta statsverket kostnaden.*

¹ Senaste lydelse 1969: 673.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Vad i denna paragraf är stadgat skall ej äga tillämpning, om fri rättegång beviljats den, för vilken biträde må förordnas.

37 §¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om *arvode och* ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vad i rättegångsbalken är stadgat om hämtning av part skall äga motsvarande tillämpning å den, som i annan egenskap än vittne eller sakkunnig skall höras i mål eller ärende som avses i denna balk.

Då fråga är om omyndighetsförklaring på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, bör iakttagas att förordnande om skyldighet att inställa sig personligen ej gives beträffande den som avses med ansökningen, såframt det finnes att inställelsen skulle för honom kunna medföra men eller fara.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller 20 kap. 19 § i sin äldre lydelse.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas, att 3 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 §

Den, som efter anmodan av part eller enligt rättens förordnande, inställer sig för undersökning som avses i denna lag är, om han ej själv är part i målet, berättigad till ersättning och förskott efter enahanda grunder och i samma ordning som stadgas beträffande vittnes inställelse vid rätten.

¹ Senaste lydelse 1969: 257.

Nuvarande lydelse

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. *Angående ersättning av allmänna medel till part som åtnjuter fri rättegång är särskilt stadgat.*

Föreslagen lydelse

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. *Att viss kostnad är att anse såsom rättshjälpskostnad för part som åtnjuter allmän rättshjälp följer av rättshjälpslagen ().*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller 3 § i sin äldre lydelse.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott**

Härigenom förordnas, att 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

18 §

Högsta domstolen prövar, huruvida utlämning kan lagligen beviljas enligt vad i 1—10 §§ sägs.

Om det finnes erforderligt, skall förhandling hållas. Förhandling må ej vägras, med mindre tidigare förhandling måste anses tillfyllest eller saken finnes uppenbar.

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen ()* skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge**

Härigenom förordnas, att 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

14 §

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet *samt, i fall som avses i 11 §, kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen* () skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utsökningsslagen (1877: 31 s. 1)**

Härigenom förordnas, att punkt 13 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 495) om ändring i utsökningsslagen (1877: 31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av *sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen* () ålagts att ersätta statsverket eller av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom**

Härigenom förordnas, att punkt 9 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av *sådan kostnad för allmän rätts hjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen () ålagts att ersätta statsverket eller av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.**

Härigenom förordnas, att punkt 5 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

5. Bestämmelserna i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga

5. Bestämmelserna i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga

Nuvarande lydelse

om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av *sådan kostnad för allmän rätts-hjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen () ålagts att ersätta statsverket eller av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol**

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 §

Enskild part som begärt bevisupptagning eller som eljest enligt lag har att utgiva kostnaden därför åligge att inom tid som honom av rätten förelägges antingen till rätten avlämna skriftlig förbindelse av två vederhäftiga, inom riket bosatta svenska medborgare, vilka en för båda och båda för en borge såsom för egen skuld för den kostnad åtgärden kan medföra, eller ock erlägga det belopp vartill rätten finner kostnaden kunna skäligen beräknas. Försummas det och har bevisupptagningen begärts av part, vare frågan därom förfallen.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande förmån av *fri rättegång* skall utgå av allmänna medel.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande förmån av *rätts-hjälp enligt rättshjälpslagen ()* skall utgå av allmänna medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller 2 § i sin äldre lydelse.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

Härigenom förordnas, att 26 § lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*26 §¹

Handlingar som till *offentlig rättshjälpsanstalt* inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrött eller eljest ej bör bliva obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat *anstalten* eller notarius publicus, därtill samtycker.

Handlingar som till *allmän advokatbyrå* inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrött eller eljest ej bör bliva obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat *advokatbyrån* eller notarius publicus, därtill samtycker.

Beträffande handlingar i sådana ärenden angående rättshjälp åt enskilda, som handläggas hos annan myndighet än i första stycket sägs, äger Konungen förordna, att handlingarna ej må utlämnas i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer förrän viss tid, högst sjuttio år, förflutit från deras datum.

Handlingar rörande någons ansökan om inträde i advokatsamfundet eller hans rätt att vara advokat eller rörande disciplinärt förfarande mot advokat må, i vad de angå hans ekonomiska ställning eller innefatta upplysningar, vilkas offentliggörande kan lända annan till men, icke utan samtycke av den handlingen sålunda angår utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. I fråga om handling som inkommit till eller upprättats hos rättshjälpsanstalt före ikraftträdandet, gäller 26 § i sin äldre lydelse.

¹ Senaste lydelse 1947: 629.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet**

Härigenom förordnas, att 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 §

Beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt skall vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen ()* skall stanna å statsverket.

13 §¹

Talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån ej annat följer av denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av fråga om förverkande av villkorligt anstånd. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är rätten domför med en lagfaren domare.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bliva muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen ()* skall stanna å statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse 1969: 263.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar**

Härigenom förordnas, att lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är i lag eller annan författning föreskrivet, att viss rättighet tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen eller att Konungen får under förutsättning av ömsesidighet förordna att viss rättighet skall tillkomma utländsk medborgare, får Konungen förordna att sådan rättighet skall tillkomma också statslös person eller politisk flykting. Rättighet som tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen tillkommer dock utan Konungens förordnande statslös person och politisk flykting som vistats i riket oavbrutet under minst tre år.

I fråga om annan rättighet än sådan som hänför sig till rättegång vid svensk domstol får förordnande enligt första stycket första punkten avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat.

Förordnande enligt första stycket första punkten får avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat. *Vad som sagts nu gäller ej i fråga om allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen () och ej heller i fråga om annan rättighet, om den hänför sig till rättegång vid svensk domstol.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Bilaga 3

Förslaget i UD-promemorian

Förslag till**Lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet, m. m.****Om socialt bistånd**

1 §

Svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet i utlandet kan, i den utsträckning Konungen förordnar erhålla ekonomiskt bistånd av beskickning eller konsulat.

Om ekonomiskt bistånd i vissa rättsliga förfaranden gäller bestämmelserna i 3—5 §§.

2 §

Den som erhållit bistånd enligt 1 § första stycket skall återbetala det mottagna beloppet till statsverket.

Har bistånd enligt 1 § första stycket lämnats till barn under 18 år, är barnets vårdnadshavare återbetalningsskyldig.

Återbetalningsskyldighet som ovan sagts får jämkas eller efterges, om särskilda skäl härtill föreligger med hänsyn till den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Om bistånd i brottmål m. m.

3 §

Svensk medborgare som är bosatt i Sverige och som anhållits, häktats eller eljest berövats friheten genom beslut av utländsk domstol eller annan myndighet är berättigad att av beskickning eller konsulat erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som erfordras för att han skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd i förfarandet inför den utländska domstolen eller myndigheten. Detsamma skall gälla svensk medborgare, som är bosatt i Sverige, vid lagföring för brott eller i förfarande om utvisning från främmande stat, när påföljden skulle föranleda allvarliga nackdelar för honom. När särskilda skäl föreligger, kan bistånd lämnas även till svensk medborgare som icke är bosatt i Sverige.

Bistånd som avses i första stycket skall särskilt avse kostnader för utredning och bevisning samt arvode och annan ersättning till försvarare, rättegångsbiträde, ombud eller tolk, vare sig kostnaderna uppkommit under förundersökning, i rättegång eller i annat rättsligt förfarande.

4 §

Har bistånd enligt 3 § lämnats för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott och dömes den som erhållit bistånd för brottet, skall han förpliktas återbetala det mottagna beloppet till statsverket. Återbetalningsskyldigheten skall dock jämkas eller efterges, om skäl härtill föreligger med hänsyn till hans brottslighet eller personliga och ekonomiska förhållanden.

Frikännes den som erhållit bistånd för brottet, skall han icke förpliktas återbetala beloppet.

Om särskilda skäl föreligger, kan den som erhållit bistånd, efter vad som finnes skäligt, förpliktas återbetala det mottagna beloppet, även om sådan förpliktelse icke kan åläggas honom enligt första eller andra stycket.

Avbrytes förfarandet mot den som erhållit bistånd utan att skuldfrågan avgjorts genom dom, skall hans återbetalningsskyldighet bedömas efter vad som med hänsyn till omständigheterna i ärendet finnes skäligt.

5 §

Har bistånd enligt 3 § lämnats för annat ändamål än för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott, skall den som erhållit bistånd, om det finnes skäligt, förpliktas återbetala beloppet eller del därav till statsverket.

Allmänna bestämmelser

6 §

Bistånd enligt denna lag kan, i den utsträckning Konungen förordnar, lämnas flyktning eller statslös person som är bosatt i Sverige.

7 §

Bistånd enligt denna lag skall icke utgå, i den mån motsvarande bistånd kan erhållas från annan stat enligt författning som gäller i denna stat eller enligt internationell överenskommelse.

8 §

Fråga om jämkning eller eftergift av statsverkets fordran enligt 2 § prövas av utrikesdepartementets understödsnämnd på ansökan av den betalningsskyldige. När skäl därtill föreligger, får nämnden även utan ansökan jämka eller efterge sådan fordran.

9 §

Föreskrifter om understödsnämndens sammansättning och arbetsformer meddelas av Konungen.

10 §

Beslut om återbetalningsskyldighet enligt 4 och 5 §§ meddelas av chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning. Lagakraftgående beslut om återbetalningsskyldighet får verkställas i den ordning som gäller för lagakraftgående dom.

11 §

Talan mot beslut i ärende som avses i denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

I fråga om bistånd som lämnats före lagens ikraftträdande skall äldre bestämmelser alltjämt tillämpas. Dock skall 11 § tillämpas i fråga om sådant beslut av understödsnämnden som gäller jämkning eller eftergift av fordran och som meddelas efter denna lags ikraftträdande, även om det avser bistånd som lämnats före lagens ikraftträdande.

Bilaga 4

Det remitterade förslaget

Förslag till**Lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.**

Härigenom förordnas som följer.

Allmänt ekonomiskt bistånd

1 § Svensk medborgare som råkat i nöd eller annan svårighet i utlandet kan erhålla tillfälligt ekonomiskt bistånd av beskickning eller konsulat enligt de närmare föreskrifter som meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Svensk medborgare, som är bosatt i utlandet och som på grund av ålder, sjukdom eller andra omständigheter är ur stånd att försörja sig, kan erhålla varaktigt ekonomiskt bistånd av utrikesdepartementets understödsnämnd enligt de närmare föreskrifter som meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

2 § Den som erhåller bistånd enligt 1 § skall återbetala det mottagna beloppet till statsverket. Lämnas bistånd enligt 1 § till barn under 18 år, är barnets vårdnadshavare återbetalningsskyldig.

Återbetalningsskyldighet enligt första stycket får jämkas eller efterges, om särskilda skäl föreligger med hänsyn till den återbetalningsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter.

Lämnas bistånd enligt 1 § till sjöman eller annan som är anställd ombord på svenskt fartyg för bestridande av kostnad, för vilken fartygets redare är ansvarig enligt författning eller avtal, är redaren återbetalningsskyldig gentemot statsverket.

3 § Fråga om jämkning eller eftergift av statsverkets fordran enligt 2 § prövas av utrikesdepartementets understödsnämnd på ansökan av den betalningsskyldige. När särskilda skäl föreligger, får nämnden även utan ansökan jämka eller efterge sådan fordran.

Ekonomiskt bistånd i brottmål m. m.

4 § Svensk medborgare som är bosatt i Sverige och som anhållits, häktats eller eljest berövats friheten genom beslut av utländsk domstol eller annan myndighet är berättigad att av beskickning eller konsulat erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som behövs för att han skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd.

Bistånd enligt första stycket utgår även till här bosatt svensk medborgare som, utan att vara berövad friheten, är i annat land lagförd för brott eller föremål för förfarande som avser hans avlägsnande från främmande stat, omhändertagande för vård eller annat frihetsberövande, om påföljden eller åtgärden skulle för honom medföra allvarliga nackdelar.

Bistånd som avses i första eller andra stycket skall avse kostnad för utredning och bevisning samt arvode och annan ersättning till försvara-

re, rättegångsbiträde, ombud eller tolk, om kostnaderna uppkommit under förundersökning, i rättegång eller i annat rättsligt förfarande. Föreligger särskilda skäl får biståndet avse även annan kostnad.

När särskilda skäl föreligger, kan bistånd som avses i första—tredje styckena lämnas även till svensk medborgare som icke är bosatt i Sverige.

5 § Har bistånd enligt 4 § lämnats för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott och dömes den som erhållit bistånd för brottet, skall han till statsverket återbetala vad han mottagit. Återbetalningsskyldigheten får dock jämkas eller efterges, om skäl härtill föreligger med hänsyn till hans brottslighet eller personliga och ekonomiska förhållanden.

Frikännes den som erhållit bistånd enligt 4 § för brottet skall han till statsverket återbetala vad han mottagit endast i den mån särskilda skäl föreligger.

Avbrytes rättegång eller förundersökning om brott mot den som erhållit bistånd enligt 4 § utan att skuldfrågan avgjorts genom dom, skall den som erhållit bistånd, i den mån det är skäligt, till statsverket återbetala vad han mottagit.

6 § Lämnas bistånd enligt 4 § för annat ändamål än för bestridande av kostnader i rättegång eller under förundersökning om brott, skall den som erhållit bistånd, i den mån det är skäligt, till statsverket återbetala vad han mottagit.

7 § Beslut om återbetalningsskyldighet enligt 5 eller 6 § meddelas av chefen för utrikesdepartementets rättsavdelning.

Lagakraftäggande beslut om återbetalningsskyldighet får verkställas i den ordning som gäller för lagakraftäggande dom.

Gemensamma bestämmelser

8 § Bistånd enligt denna lag kan, i den utsträckning Konungen bestämmer, lämnas flykting eller statslös person som är bosatt i Sverige.

9 § Bistånd enligt denna lag skall icke utgå, i den mån motsvarande bistånd kan erhållas från annan stat enligt författning som gäller i denna stat eller enligt internationell överenskommelse.

10 § Talan mot beslut i ärende som avses i denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

I fråga om bistånd som lämnats före lagens ikraftträdande skall äldre bestämmelser alltjämt tillämpas. Jämkning eller eftergift enligt 2 § får ske även i fråga om bistånd som lämnats före ikraftträdandet. I fråga om sådant beslut tillämpas 10 §.

Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom förordnas i fråga om rättshjälpslagen (1972: 429)

dels att 1, 9, 17, 19, 20, 22, 24—26, 31, 33, 37 och 38 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att nuvarande 41—44 §§ skall betecknas 46—49 §§ och att nuvarande 45 § skall betecknas 51 §,

dels att rubriken närmast före 41 § skall sättas närmast före 46 § och att rubriken närmast före 44 § skall sättas närmast före 49 §,

dels att i lagen skall införas sex nya paragrafer, 41—45 och 50 §§, och närmast före 41 § en ny rubrik av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Rättshjälp enligt denna lag utgår såsom *allmän rättshjälp* (6—34 §§), *rättshjälp åt misstänkt i brottmål* (35—40 §§) och *rådgivning* (41—43 §§).

Rättshjälp enligt denna lag utgår såsom *allmän rättshjälp* (6—34 §§), *rättshjälp åt misstänkt i brottmål* (35—40 §§), *rättshjälp genom offentligt biträde* (41—45 §§) och *rådgivning* (46—48 §§).

9 §

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenheten som rättshjälpen avser. Bestämmelser om att den rättssökande har att själv helt eller delvis betala kostnad för rättshjälp finns i 16 § andra stycket och 27 § första stycket andra punkten.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän *och som ej är förvaltningsärende eller av beskaffenhet att kunna komma under förvaltningsmyndighets prövning,*

2. bevisning vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,

3. *utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för att tillvarataga den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten.*

3. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller an-

Nuvarande lydelse

som måste anlitas, i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,

4. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid *domstol som anges i 2*, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027),

5. kungörelse i mål eller ärende vid *domstol som anges i 2*,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rätts-sökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap.

Föreslagen lydelse

nan, som måste anlitas, i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap,

5. avgift som enligt expeditions-kungörelsen (1964: 618) utgår för ansökan och expedition vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*, dock ej i fråga om sådan rättens expedition som utfärdas endast på särskild begäran om icke expeditionen begäres innan tiden för fullföljd av talan gått till ända, samt avgift som utgår enligt exekutionsavgiftskungörelsen (1971: 1027),

6. kungörelse i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*,

7. vad av allmänna medel utgått i ersättning till tolk eller stenograf eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranstaltat om.

17 §

Ersättning till biträde samt för bevisning och annan utredning skall i fall som avses i 16 § bestämmas som om kostnaden skolat utgå av allmänna medel enligt denna lag.

I mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* fastställs ersättningen till biträdet av domstolen. I annat fall fastställs biträdesersättningen av rätts-

I mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* fastställs ersättningen till biträdet av domstolen. I annat fall fastställs biträdesersättningen av

Nuvarande lydelse

hjälpnsämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självmant upptager ersättningsfrågan till prövning.

Föreslagen lydelse

rättshjälpsnämnden, om den rättssökande eller biträdet begär det eller rättshjälpsnämnden självmant upptager ersättningsfrågan till prövning.

19 §

Bifalles ansökan om allmän rättshjälp, fastställer rättshjälpsnämnden samtidigt det för sökanden gällande maximibeloppet. Kan sökanden ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd behörigen tillvarata sin rätt, får rättshjälpsnämnden på sökandens begäran förordna biträde.

Biträde skall ej förordnas enligt denna lag i mål som avses i 20 kap. 19 § föräldrabalken.

20 §

Sedan beslut meddelats om allmän rättshjälp, betalas därefter uppkommande kostnader av allmänna medel. Har allmän rättshjälp lämnats enligt 16 § första stycket, utgår biträdesersättningen även för denna del av uppdraget av allmänna medel.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 6 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 7 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

22 §

Biträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, centralmyndigheten faställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättning.

Har biträde genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för rättshjälpen, skall detta beaktas vid ersättningsens bestämmande.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende *vid domstol, som anges i 9 § andra stycket 2*, av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende *vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* av domstolen. Biträdesersättning i annat fall fastställs av rättshjälpsnämnden.

24 §

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende *vid dom-*

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende *vid all-*

Nuvarande lydelse

stol som anges i 9 § andra stycket 2 med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

Föreslagen lydelse

män domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

25 §

I angelägenhet, som ej handlägges vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2*, beslutar biträde om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden.

I angelägenhet, som ej handlägges vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen*, beslutar biträde om utredning. Har biträde ej förordnats, beslutar rättshjälpsnämnden.

Den som medverkat vid utredning som avses i första stycket har rätt till ersättning enligt föreskrifter som Konungen meddelar. Ersättningen bestämmes av rättshjälpsnämnden.

26 §.

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 3 utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 4 utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Ersättning enligt första stycket bestämmes av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om äktenskaplig börd eller faderskapet till barn utom äktenskap bestämmes ersättningen av domstolen.

31 §

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid *domstol som anges i 9 § andra stycket 2* äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid *allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen* äger bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning i fråga om kostnaderna för rättshjälpen. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen till statsverket.

Vinner makar efter gemensam ansökan boskillnad, hemskillnad eller äktenskapsskillnad och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten, om det ej med hänsyn till omständigheterna är obilligt, ålägga andra maken att betala statsverket hälften av kostnaderna för rättshjälpen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas mot statsverket för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

33 §

Ersättning som motpart eller annan enligt 31 § betalat till statsverket för kostnader för allmän rättshjälp skall utges till den som erhållit rättshjälp i den mån ersättningen överstiger kostnaderna minskade med vad som erlagts i kostnadsbidrag.

Har allmän rättshjälp beviljats sökande i ärende angående verkställighet enligt utsökningslagen (1877: 31 s. 1), äger bestämmelserna i första stycket om ersättning motsvarande tillämpning i fråga om exekutionsavgift som i ärendet uttagits hos motparten.

37 §

I fråga om förmåner vid rättshjälp enligt 36 § äger 9 § andra stycket 2—4, 20 § första stycket samt 24 och 26 §§ motsvarande tillämpning.

I fråga om förmåner vid rättshjälp enligt 36 § äger 9 § andra stycket 2, 4 och 5, 20 § första stycket samt 24 och 26 §§ motsvarande tillämpning.

38 §

Bestämmelserna i rättegångsbalken om skyldighet för tilltalad eller annan att till statsverket återbetala kostnad som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel äger motsvarande tillämpning i fråga om kostnad för rättshjälp enligt 36 §.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken gäller vad där är föreskrivet.

I fall som avses i 19 § andra stycket lagen (1946: 804) om införande av nya rättegångsbalken, 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott, 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge, 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet samt 39 § lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom gäller vad där är föreskrivet.

Rättshjälp genom offentligt biträde

41 §

Offentligt biträde kan förordnas i mål eller ärende

1. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående intagning enligt 8 eller 9 § eller ut-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

skrivning eller utskrivning på försök från sjukhus enligt 16 eller 19 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

2. hos beslutsnämnd eller psykiatriska nämnden angående inskrivning i eller utskrivning från vårdhem eller specialsjukhus enligt lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda eller placering av särskolelev enligt 28 § samma lag,

3. hos förvaltningsdomstol angående tvångsintagning i allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt 18 eller 55 § lagen (1954: 579) om nykterhetsvård,

4. angående omhändertagande för samhällsvård eller utredning enligt 29—31 § barnavårdslagen (1960: 97) eller angående samhällsvårds slutliga upphörande enligt 42 § samma lag,

5. hos förvaltningsdomstol angående intagning i eller utskrivning från ungdomsvårdsskola enligt barnavårdslagen (1960: 97),

6. hos utlänningsnämnden enligt utlänningslagen (1954: 193),

7. angående förpassning eller utvisning enligt utlänningslagen (1954: 193),

8. angående avvisning enligt utlänningslagen (1954: 193), dock ej i ärende hos polismyndighet, såvida icke utlännningen enligt 35 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka,

9. angående verkställighet enligt utlänningslagen (1954: 193) om underställning skett hos centrala utlänningsmyndigheten med stöd av 58 § andra stycket samma lag eller om utlännningen enligt 35 § samma lag hållits i förvar längre än en vecka,

10. angående uppehållstillstånd om utlänningsnämndens yttrande på grund av 12 § första stycket utlänningslagen (1954: 193) skall inhämtas,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11. angående föreskrifter som meddelas enligt 9 eller 34 § utlänningslagen (1954: 193),

12. angående hemsändande av utlänning med stöd av 71 § första stycket utlänningslagen (1954: 193),

13. angående förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 26 kap. brottsbalken,

14. angående återintagning i anstalt enligt 29 eller 30 kap. brottsbalken,

15. angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd enligt lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. eller lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom,

16. angående utlämning enligt lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

17. angående kastrering enligt lagen (1944: 133) om kastrering eller sterilisering enligt lagen (1941: 282) om sterilisering, om giltigt samtycke till åtgärden ej lämnats.

42 §

Offentligt biträde skall utses för den som åtgärden avser, om det behövs för tillvaratagande av dennes rätt. Vid bedömningen av behovet skall särskilt beaktas om i väsentligt hänseende motstridiga sakuppgifter lämnats under utredningen eller betydelsefulla sakförhållanden i övrigt är oklara.

43 §

Offentligt biträde förordnas av rättshjälpsnämnd efter ansökan av den som åtgärden avser eller anmälan av den myndighet som handlägger målet eller ärendet.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Förordnande gäller även när talan fullföljes eller om meddelat beslut underställes annan myndighets prövning eller saken överlämnas till annan myndighets avgörande.

Ansökan eller anmälan upptages av den rättshjälpsnämnd inom vars verksamhetsområde den som åtgärden avser är bosatt eller, i fråga om den som ej är bosatt i landet, av den rättshjälpsnämnd som Konungen bestämmer.

Ansökan eller anmälan får upptagas av annan rättshjälpsnämnd än som följer av tredje stycket, om nämnden finner särskilda skäl föreligga.

44 §

Har den som åtgärden avser till offentligt biträde själv föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas, om ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat.

I fråga om offentligt biträde äger bestämmelserna i 21 § andra och tredje styckena, 22 § första och andra styckena samt 23 § motsvarande tillämpning.

Ersättning till offentligt biträde fastställs av rättshjälpsnämnden och utgår av allmänna medel.

45 §

I mål eller ärende som avses i 41 § får offentligt biträde föranstalta om sådan utredning som är skäligen påkallad för tillvaratagande av dens rätt som åtgärden avser och som ej kan erhållas genom myndighet som handlägger målet eller ärendet. Har offentligt biträde ej utsetts, får rättshjälpsnämnd som avses i 43 § på ansökan av den som åtgärden avser besluta om utredning.

Den som efter beslut av offentligt biträde eller rättshjälpsnämnd

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

medverkat vid utredning har rätt till ersättning av allmänna medel enligt bestämmelser som Konungen meddelar. Ersättningen fastställs av rätts hjälpsnämnden.

50 §

Bestämmelserna i denna lag om angelägenhet, som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet, gäller även ärenden vid allmän domstol, krigsrätt eller arbetsdomstolen, som avser domstolens förvaltande verksamhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i giftermålsbalken**

Härigenom förordnas, att 15 kap. 31 § giftermålsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

15 kap.

31 §¹

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmåles. I fråga om arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. föräldrabalken förmåles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § föräldrabalken stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse 1963: 151 (Jfr 1969: 256).

Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 20 kap. 19 och 37 §§ föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

19 §¹

Har ansökan gjorts, att någon skall förklaras omyndig på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, förordne rätten biträde att bevaka hans rätt i målet, om han begär det eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna finnes lämpligt. Begär den som på sådan grund försatts i omyndighet att förklaras åter myndig, må ock rättegångsbiträde förordnas, om det finnes erforderligt.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning *skäligt arvode för det arbete han nedlagt å målets förberedande och utförande samt för tidsspillan så ock ersättning för nödvändiga utgifter.* Då målet avgöres, skall den, för vilken rättegångsbiträde förordnats, förpliktas att till statsverket återgälda vad biträdet tillerkänts i arvode och ersättning, såframt ej sådan skyldighet finnes böra åläggas motparten eller, där ansökningen gjorts av överförmyndaren, kostnaden prövas skola stanna å statsverket.

Vad i denna paragraf är stadgat skall ej äga tillämpning, om fri rättegång beviljats den, för vilken biträde må förordnas.

Den som förordnats till rättegångsbiträde åtnjute av allmänna medel efter rättens prövning *skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt.* Ersättningen skall stanna på statsverket, såframt ej motparten bör åläggas att ersätta statsverket kostnaden.

37 §²

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om *arvode och ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas* angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

Vistas den, mot vilken talan enligt denna balk riktas, å okänd ort, skall hans rätt i saken bevakas av god man, varom i 18 kap. förmäles. I fråga om ersättning till god man, som här avses, skall gälla vad i 20 kap. 19 § stadgas angående gottgörelse åt rättegångsbiträde.

¹ Senaste lydelse 1969: 673.

² Senaste lydelse 1969: 257.

Vad i rättegångsbalken är stadgat om hämtning av part skall äga motsvarande tillämpning å den, som i annan egenskap än vittne eller sakkunnig skall höras i mål eller ärende som avses i denna balk.

Då fråga är om omyndighetsförklaring på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, bör iakttas att förordnande om skyldighet att inställa sig personligen ej gives beträffande den som avses med ansökningsen, såframt det finnes att inställelsen skulle för honom kunna medföra men eller fara.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller äldre bestämmelser.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

Härigenom förordnas, att 26 § lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Handlingar som till *offentlig rättshjälpsanstalt* inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrott eller eljest ej bör bliva obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat *anstalten* eller notarius publicus, därtill samtycker.

Beträffande handlingar i sådana ärenden angående rättshjälp åt enskilda, som handläggas hos annan myndighet än i första stycket sägs, äger Konungen förordna, att handlingarna ej må utlämnas i andra fall eller annan ordning än Konungen bestämmer förrän viss tid, högst sjuttio år, förflutit från deras datum.

Handlingar rörande någons ansökan om inträde i advokatsamfundet eller hans rätt att vara advokat eller rörande disciplinärt förfarande mot advokat må, i vad de angå hans ekonomiska ställning eller innefatta upplysningar, vilkas offentliggörande kan lända annan till men, icke utan samtycke av den handlingen sålunda angår utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum.

Föreslagen lydelse

26 §¹

Handlingar som till *allmän advokatbyrå* inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, så ock handlingar i ärenden hos notarius publicus rörande sådant som blivit honom såsom hemligt anförtrott eller eljest ej bör bliva obehöriga kunnigt, må ej tidigare än sjuttio år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat *advokatbyrån* eller notarius publicus, därtill samtycker.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. I fråga om handling som inkommit till eller upprättats hos rättshjälpsanstalt före ikraftträdandet gäller äldre bestämmelser.

¹ Senaste lydelse 1947: 629.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol**

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 §

Enskild part som begärt bevisupptagning eller som eljest enligt lag har att utgiva kostnaden därför åligge att inom tid som honom av rätten förelägges antingen till rätten avlämna skriftlig förbindelse av två vederhäftiga, inom riket bosatta svenska medborgare, vilka en för båda och båda för en borge såsom för egen skuld för den kostnad åtgärden kan medföra, eller ock erlagga det belopp vartill rätten finner kostnaden kunna skäligen beräknas. Försummas det och har bevisupptagningen begärts av part, vare frågan därom förfallen.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande förmån av *fri rättegång* skall utgå av allmänna medel.

Vad nu sagts skall ej äga tillämpning, då kostnad för bevisupptagning skall utgivas av kronan såsom part eller på grund av parten tillkommande förmån av *rätts hjälp enligt rättshjälpslagen* (1972: 429) skall utgå av allmänna medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller 2 § i sin äldre lydelse.

Förslag till**Lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)**

Härigenom förordnas i fråga om utlänningslagen (1954: 193),
dels att 31, 39, 41—43 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas två ny paragrafer, 42 a och 46 a §§,
av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*31 §¹

I ärende hos länsrätt angående utvisning skall, om utlännings begär det, muntlig förhandling hållas. Det åligger länsrätten att i god tid innan beslut om utvisning meddelas underrätta utlännings om hans rätt att påkalla sådan förhandling.

¹ Senaste lydelse 1971: 1186.

Nuvarande lydelse

Vid muntlig förhandling hos förvaltningsdomstol i ärende angående utvisning äga 41 § samt 42 § första, andra och fjärde styckena motsvarande tillämpning. Utöver vad som följer av 16 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) äger domstolen förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar, då det påkallas av omständigheterna.

Föreslagen lydelse

Vid muntlig förhandling hos förvaltningsdomstol i ärende angående utvisning äga 41 §, 42 § första och andra styckena samt, såvitt avser allmänt ombud, 42 a § tredje stycket motsvarande tillämpning. Utöver vad som följer av 16 § förvaltningsprocesslagen (1971: 291) äger domstolen förordna att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar, då det påkallas av omständigheterna.

39 §

Då enligt föreskrift i denna lag förhör skall hållas eller då Konungen, den centrala utlänningsmyndigheten eller länsstyrelse eljest finner anledning hålla förhör i ärende enligt denna lag, skall vad i 40—42 §§ sägs äga tillämpning.

Då enligt föreskrift i denna lag förhör skall hållas eller då Konungen, den centrala utlänningsmyndigheten eller länsstyrelse eljest finner anledning hålla förhör i ärende enligt denna lag, skall vad i 40—42 a §§ sägs äga tillämpning.

41 §²

Förhørsmyndighet äger, då det finnes erforderligt, uppdraga åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vid förhöret vara allmänt ombud.

Saknar utlännningen lämpligt biträde och finnes hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall förhørsmyndigheten förordna biträde åt honom vid förhöret. Är utlännningen ej på fri fot, skall även eljest, om han begär det, biträde förordnas av förhørsmyndigheten. Det åligger förhørsmyndigheten att före förhöret underätta utlännningen om hans rätt att erhålla biträde.

42 §²

Utlännningen så ock annan person, som skall höras, skola kallas till förhöret. Hålles utlännningen i förvar, skall förhørsmyndigheten förordna om hans inställande. Har kallelse delgivits minst fyra dagar före förhöret och utebliver den kallade utan anmält laga förfall, må förhørsmyndigheten förordna om hans hämtande; förordnande om hämtning av annan än utlännningen må dock icke meddelas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Vid förhöret skola de omständigheter som kunna inverka på ärendets

* Senaste lydelse 1971: 1186.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

avgörande noga utredas. Tillfälle skall beredas utlännen att angiva sin ståndpunkt och uttala sig om åberopade omständigheter.

Vid förhör skola förhandlingarna vara offentliga, om utlännen begär det och förhørsmyndigheten icke finner omständigheterna föranleda till annat.

Konungen meddelar bestämmelser om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för utlännen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning.

42 a §

Hålles förhör med utlännen får denne tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle, i den mån han med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden, längden av den tid han vistats i riket samt omständigheterna i övrigt finnes skäligen böra ersättas för sin inställelse. Förskott på ersättningen må beviljas.

Har annan än utlännen på förhørsmyndighetens kallelse inställt sig för att höras, har han rätt till ersättning av allmänna medel för kostnad för sin inställelse. På ersättning för kostnad för resa och uppehälle får förskott beviljas.

Allmänt ombud och tolk, som fullgöra sina uppdrag annorledes än i tjänsten, äga av allmänna medel erhålla arvode samt gottgörelse för kostnad och tidsspillan.

Fråga om ersättning och förskott som avses i denna paragraf prövas av förhørsmyndigheten. På utlänningsnämndens vägnar må beslut om förskott fattas av ordföranden. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*43 §³

Finnes i ärende enligt denna lag att utredning vid domstol erfordras rörande omständighet av betydelse för ärendets avgörande, äger Konungen förordna, att förhör härom skall hållas vid allmän under rätt.

Vid förhöret skall lämplig person, som den centrala utlänningsmyndigheten förordnar, vara tillstädes såsom allmänt ombud. Rätten skall kalla utlännningen till förhöret, om han är på fri fot, och eljest ombesörja att han inställes vid rätten. Hörsammar icke utlännning som är på fri fot kallelse att inställa sig, må rätten förordna att han skall hämtas.

Om utlännings rätt att åtnjuta biträde vid förhör skall vad i 41 § andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning; rätten skall före förhöret underätta utlännningen om vad sålunda är stadgat rörande biträde.

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till allmänt ombud, biträde och tolk, om gottgörelse till annan för inställelse vid förhör samt om åläggande för utlännningen att återgälda av allmänna medel utgiven biträdesersättning gäller vad Konungen bestämmer. I övrigt skall, med de begränsningar som angivas i 14 § förvaltningslagen (1971: 290), beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anses som bevisupptagning utom huvudförhandling.

Rätten äger, då det påkallas av omständigheterna, förordna att förhöret skall hållas inom stängda dörrar. Om ersättning till utlännningen och annan för inställelse till förhöret samt om ersättning till allmänt ombud och tolk äga bestämmelserna i 42 a § motsvarande tillämpning. I övrigt skall med de begränsningar som angivas i 14 § förvaltningslagen (1971: 290), beträffande förhöret i tillämpliga delar gälla vad om rättegång i brottmål är stadgat; förhöret skall anses som bevisupptagning utom huvudförhandling.

46 a §

Talan mot länsstyrelses, den centrala utlänningsmyndighetens eller utlänningsnämndens beslut om ersättning som avses i 42 a § föres hos kammarrätten genom besvär. Mot kammarrättens beslut må talan föras enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen (1971: 291).

³ Senaste lydelse 1971: 1186.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*49 §⁴

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46 och 59 §§.

Klagan över beslut i ärende enligt denna lag må endast föras i fall som angivas i 44, 46, 46 a och 59 §§.

Utan hinder av vad i första stycket sägs må klagan föras över beslut om avvisande av ombud eller biträde, beslut i jävsfråga samt beslut om förvarstagande i ärende om utvisning hos förvaltningsdomstol.

Klagan över beslut om avvisande av ombud eller biträde samt klagan över förvaltningsdomstols beslut i jävsfråga må föras särskilt inom en vecka efter det klaganden erhållit del av beslutet. Klagan över förvaltningsdomstols beslut om förvarstagande må likaledes föras särskilt och vare ej inskränkt till viss tid.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

I ärende som anhängiggjorts före denna lags ikraftträdande och talan mot beslut som meddelats dessförinnan, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott**

Härigenom förordnas, att 18 § lagen (1957: 668) om utlämning för brott skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

18 §

Högsta domstolen prövar, huruvida utlämning kan lagligen beviljas enligt vad i 1—10 §§ sägs.

Om det finnes erforderligt, skall förhandling hållas. Förhandling må ej vägras, med mindre tidigare förhandling måste anses tillfyllest eller saken finnes uppenbar.

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsverket, om ej särskilda

Oaktat ärendet anmälts hos högsta domstolen, skall fråga om tvångsmedel prövas av underrätt, om ej högsta domstolen förordnar annat. I övrigt gäller om ärendets handläggning vad om brottmål i allmänhet är stadgat. Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet *samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rätts-*

⁴ Senaste lydelse 1971: 1186.

skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

hjälpslagen (1972: 249) skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap

Härigenom förordnas, att 3 § lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Den som, efter anmodan av part eller enligt rättens förordnande, inställer sig för undersökning som avses i denna lag är, om han ej själv är part i målet, berättigad till ersättning och förskott efter enahanda grunder och i samma ordning som stadgas beträffande vittnes inställelse vid rätten.

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. *Angående ersättning av allmänna medel till part som åtnjuter fri rättegång är särskilt stadgat.*

Om parts kostnad gäller vad om rättegångskostnad är föreskrivet. *Att viss kostnad är att anse såsom rättshjälpskostnad för part som åtnjuter allmän rättshjälp följer av rättshjälpslagen (1972: 429).*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973. Har ansökan om fri rättegång gjorts före ikraftträdandet, gäller äldre bestämmelser.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Härigenom förordnas, att 14 § lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet skall stanna å statsver-

Ersättning åt offentlig försvarare, vittne eller annan som hörts i ärendet *och, i fall som avses i*

Nuvarande lydelse

ket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Föreslagen lydelse

11 §, kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall stanna å statsverket, om ej särskilda skäl äro, att den skall återgäldas av den som begäres utlämnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.

Härigenom förordnas, att 26 § lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*26 §¹

Talan mot kriminalvårdsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos kammarrätten genom besvär.

Om ej annorlunda förordnas, skola kriminalvårdsstyrelsens och kammarrätts beslut omedelbart lända till efterrättelse.

Är den dömda här i riket omhändertagen för verkställighet av dom, som avses i kriminalvårdsstyrelsens eller kammarrätts beslut, skall i fråga om förberedande och utförande av hans talan mot beslutet vad i rättegångsbalken är stadgat om offentlig försvarare äga motsvarande tillämpning; arvode och ersättning till försvararen skola dock alltid gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om försvarare som förordnats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1971: 573.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet**

Härigenom förordnas, att 7 och 13 §§ lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***7 §**

Beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt skall vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, och kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall stanna å statsverket.

13 §¹

Talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån ej annat följer av denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan.

Nämnd skall deltaga vid underrätts avgörande av fråga om förverkande av villkorligt anstånd. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är rätten domför med en lagfaren domare.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, och kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall stanna å statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹Senaste lydelse 1969: 263.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

dels att 15, 26 och 34 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 32 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*15 §¹

Om särskilda skäl föreligga, får överläkaren taga del av innehållet i brev eller annan handling som ankommer till patient eller som patient önskar avsända. Kan vidarebefordrande av handling som ankommer till patient medföra fara för ordningen eller säkerheten på sjukhuset eller vara olämpligt med hänsyn till syftet med vården eller kan handling som patient önskar avsända föranleda betydande olägenhet för honom eller annan person, får överläkaren besluta att handlingen skall kvarhållas.

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende, vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat skall vidarebefordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

Handling som är ställd till utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän skall vidarebefordras utan granskning. Handling som är ställd till eller avsedd för annan myndighet och rör mål eller ärende, vari patienten själv äger föra talan, samt handling ställd till eller avsedd för advokat *eller offentligt biträde* skall vidarebefordras. Beslutar överläkaren att kvarhålla brev till myndighet, skall beslutet underställas utskrivningsnämndens prövning.

Visar det sig att handling, som är ställd till annan än utskrivningsnämnden, psykiatriska nämnden, socialstyrelsen, justiekanslern eller någon av riksdagens ombudsmän, är avsedd för någon av dessa myndigheter, skall den vidarebefordras.

26 §²

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtitt sig om ersättning som avses i 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Talan mot beslut, varigenom utskrivningsnämnd utlåtitt sig om ersättning som avses i 32 § *eller* 33 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

¹ Senaste lydelse 1969: 212.

² Senaste lydelse 1971: 638.

*Föreslagen lydelse**Föreslagen lydelse*32 §¹

Patient eller annan som för talan hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får tillerkännas ersättning av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, i den mån denna finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

34 §²

Utskrivningsnämnden eller psykiatriska nämnden får avgöra ärendet endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande.

Utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden får avgöra ärendet endast om nämndens samtliga ledamöter äro närvarande. *Beslut rörande förskott på ersättning som avses i 32 § eller 33 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.*

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äga motsvarande tillämpning på avgörande av utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,
dels att 22, 47 och 49 §§ skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 20 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*20 §³

Den som ärendet avser eller annan som för talan hos beslutsnämnd får tillerkännas ersättning

¹ Förutvarande 32 § upphävd genom 1971: 638.

² Förutvarande 20 § upphävd genom 1971: 639.

³ Senaste lydelse 1971: 639.

Nuvarande lydelse

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande.

Bestämmelserna i 29 kap. rättegångsbalken om omröstning i överrätt äger motsvarande tillämpning på avgörande av nämnden.

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtitt sig om ersättning som avses i 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29, 31, 33 och 34 §§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Föreslagen lydelse

av allmänna medel för kostnad för resa och uppehälle i samband med inställelse inför nämnden, i den mån denna finner att han skäligt bör ersättas för sin inställelse. Nämnden får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

22 §²

Beslutsnämnd får avgöra ärende endast om ordföranden och minst två andra ledamöter är närvarande. Beslut rörande förskott på ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket får dock på nämndens vägnar meddelas av ordföranden.

47 §²

Talan mot beslut, varigenom beslutsnämnd för psykiskt utvecklingsstörda utlåtitt sig om ersättning som avses i 20 § eller 21 § tredje stycket, föres hos psykiatriska nämnden genom besvär.

49 §²

När psykiatriska nämnden handlägger ärende, som rör särskolplikt eller i annat avseende elev i särskola, skall en av läkarna i nämnden ersättas med ledamot som har särskild erfarenhet av undervisning av psykiskt utvecklingsstörda.

Vid handläggning inför nämnden gäller i övrigt i tillämpliga delar 29 och 31—34 §§ lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

¹ Senaste lydelse 1971: 639.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar**

Härigenom förordnas, att lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Är i lag eller annan författning föreskrivet, att viss rättighet tillkommer utländsk medborgare under förutsättningar av ömsesidighet i lagstiftningen eller att Konungen får under förutsättning av ömsesidighet förordna att viss rättighet skall tillkomma utländsk medborgare, får Konungen förordna att sådan rättighet skall tillkomma också statslös person eller politisk flykting. Rättighet som tillkommer utländsk medborgare under förutsättning av ömsesidighet i lagstiftningen tillkommer dock utan Konungens förordnande statslös person och politisk flykting som vistats i riket oavbrutet under minst tre år.

I fråga om annan rättighet än sådan som hänför sig till rättegång vid svensk domstol får förordnande enligt första stycket första punkten avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat.

Förordnande enligt första stycket första punkten får avse endast den som stadigvarande vistas i riket, om ej särskilda skäl föranleder annat. *Vad som sagts nu gäller ej i fråga om allmän rätts hjälp enligt rättshjälplagen (1972: 429) och ej heller i fråga om annan rättighet, om den hänför sig till rättegång vid svensk domstol.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling**

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

dels att 7 § skall upphöra att gälla,

dels att 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*6 §¹

När ärende handlägges av polismyndighet eller länsstyrelse, skall förhör hållas med den som begäres utlämnad, om hans hörande ej saknar betydelse för utredningen. Underlåter den som begäres utlämnad att efter kallelse inställa sig till förhör, får han hämtas till förhöret.

¹ Senaste lydelse 1971: 646.

Beslut om utlämning får icke meddelas utan att den som begäres utlämnad underrättats om det som tillförts ärendet genom annan än honom själv och fått tillfälle att yttra sig över det.

Har den som begäres utlämnad efter kallelse inställt sig till förhör inför länsstyrelsen, får ersättning av allmänna medel tillerkännas honom för kostnad för resa och uppehälle, i den mån länsstyrelsen finner att han skäligen bör ersättas för sin inställelse. Länsstyrelsen får bevilja förskott på ersättningen. Närmare bestämmelser om ersättning och förskott meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Aldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om biträde som förordnats före denna lags ikraftträdande.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom

Härigenom förordnas, att punkt 9 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

9. Bestämmelserna i 11 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utsökningsslagen (1877: 31 s. 1)**

Härigenom förordnas, att punkt 13 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 495) om ändring i utsökningsslagen (1877: 31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

13. Bestämmelserna i 88 c § äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas *eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rätts-hjälpslagen (1972: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svensk medborgare i utlandet m. m.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.**

Härigenom förordnas, att punkt 5 av övergångsbestämmelserna till lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

5. Bestämmelserna i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten eller

Föreslagen lydelse

5. Bestämmelsen i 3 § nya lagen äger icke tillämpning i fråga om uttagande av böter, viten el-

Nuvarande lydelse

annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas.

Föreslagen lydelse

ler annan med brott förenad påföljd, som innefattar betalningsskyldighet, och icke heller vid indrivning av vad som i mål eller ärende vid domstol eller eljest i samband med rättegång utgått av allmänna medel och som enligt domstolens beslut skall återgäldas eller av sådan kostnad för allmän rättshjälp som part eller annan enligt 31 § rättshjälpslagen (1972: 429) ålagts att ersätta statsverket eller av vad som skall återbetalas enligt beslut som avses i 7 § lagen () om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom**

Häriigenom förordnas, i fråga om lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom

dels att 27 § skall upphöra att gälla,
dels att 39 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Av allmänna medel utgiven ersättning till offentlig försvarare i mål som avses i denna lag skall stanna på statsverket, om icke den dömde av särskilda skäl bör återgälda ersättningen.

Föreslagen lydelse

39 §

Av allmänna medel utgiven ersättning till offentlig försvarare samt kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall stanna på statsverket, om icke den dömde av särskilda skäl bör återgälda ersättningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1973.

Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om biträde som förordnats före denna lags ikraftträdande.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 2 november 1972.

Närvarande: justitierådet ALEXANDERSON, regeringsrådet KLACKENBERG, f. d. regeringsrådet ÖHMAN, justitierådet WALBERG.

Enligt lagrådet denna dag tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 oktober 1972, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skulle inhämtas över upprättade förslag till

1) lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet
m. m.

2) lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

3) lag om ändring i giftermålsbalken

4) lag om ändring i föräldrabalken

5) lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten
att utbekomma allmänna handlingar

6) lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid ut-
ländsk domstol

7) lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)

8) lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott

9) lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning
m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till
barn utom äktenskap

10) lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till
Danmark, Finland, Island och Norge

11) lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark,
Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.

12) lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig
asocialitet

13) lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psy-
kiatrisk vård i vissa fall

14) lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa
psykiskt utvecklingsstörda

15) lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för stats-
lösa personer och politiska flyktingar

16) lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark,
Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller
behandling

17) lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom

18) lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utskökningslagen (1877: 31 s. 1)

19) lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.

20) lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade under tiden den 19—31 oktober 1972 inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Peter Fitger.

Lagförslagen föranledde följande yttranden inom lagrådet.

Förslaget till lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.

2 §

Alexanderson, Öhman, Walberg:

I första stycket av förevarande paragraf kan avfattningen av andra punkten leda till den missuppfattningen, att vårdnadshavaren i barnets ställe skall vara återbetalningsskyldig. Avsikten torde emellertid vara att vårdnadshavaren skall svara jämte barnet, låt vara primärt solidariskt. Denna innebörd av bestämmelsen skulle framträda, om ordet "även" tillfogades närmast före orden "barnets vårdnadshavare". Vi hemställer att bestämmelsen avfattas i enlighet härmed.

I nuvarande tredje stycket bör beträffande biståndstagaren utsägas att han "är eller varit anställd ombord på svenskt fartyg".

Härjämte bör av redaktionella skäl nuvarande andra och tredje styckena byta plats inbördes.

Öhman, Walberg:

Vad angår nuvarande tredje stycket föreslår vi, i överensstämmelse med vad som förordats beträffande vårdnadshavaren, att ordet "även" tillfogas före ordet "redaren".

Alexanderson:

Mellan vårdnadshavares och redares återbetalningsskyldighet enligt förevarande paragraf synes föreligga vissa skillnader, som bör uppmärksammas och måhända också föranleda någon jämkning av lagtexten.

Vad angår vårdnadshavaren, vilkens ansvar enligt vad förut uttalats får antagas vara primärt solidariskt, är tydligt att han i förhållan-

de till statsverket avses skola svara oberoende av förefintligheten av underhållsskyldighet och likaledes oberoende av om han i det aktuella fallet låtit någon vårdslöshet komma sig till last beträffande barnets vistelse i utlandet eller dess där iråkade nödställda belägenhet. Enligt allmänna grundsatser får sedan bedömas, huruvida och i vilken omfattning vårdnadshavaren äger ur barnets tillgångar gottgöra sig för vad han betalat till statsverket.

Alexanderson, Klackenborg:

Vad beträffar redares ansvar synes det oss naturligt, att i den situation, som avhandlas i nuvarande tredje stycket, kronan genom att lämna bistånd till den ombordanställda inträder i dennes rätt gentemot redaren och således härleder sin rätt mot redaren från biståndstagaren. Med ett sådant synsätt får, främst enligt allmänna regler om fordringscession, en rad frågor, som i sammanhanget kan uppkomma, sin lösning. I sådant hänseende kan nämnas t.ex. frågor om verkan av att redaren med eller utan vetskap om det lämnade biståndet fullgjort betalning till den anställde eller vill mot dennes fordran kvittningsvis åbcropa genfordran. På grund av det anförda hemställer vi att nuvarande tredje stycket avslutas så ”— — — eller avtal, inträder statsverket intill beloppet av det lämnade biståndet i biståndstagarens rätt gentemot redaren”.

Vinner vår hemställan inte bifall, instämmer vi i fråga om avfattningen av nuvarande tredje stycket med lagrådets övriga ledamöter.

Klackenberg:

Enligt förslaget skall, om ekonomiskt bistånd lämnats till barn under 18 år, barnets vårdnadshavare vara återbetalningsskyldig. Departementschefen understryker att vårdnadshavarens ansvar i princip bör gälla både den som är vårdnadshavare enligt lag och den som i egenskap av särskilt förordnad förmyndare är vårdnadshavare, men att i sistnämnda fall skälen för eftergift ibland kan vara särskilt starka.

Enligt min mening riktas ansvaret enligt lagförslaget mot fel adressat, när vårdnadshavaren gjorts ansvarig, eftersom det primärt bör vara de försörjningspliktiga föräldrarna som bär ifrågavarande ansvar, oavsett om en av dem har vårdnaden och oavsett om vårdnaden överflyttats på annan person. Det kan inte vara riktigt att med befriande av den försörjningspliktige överflytta ansvaret på vårdnadshavaren med stöd endast av ett schablonmässigt antagande att denne senare gjort sig skyldig till en försummelse, om han inte förebyggt utlandsresan genom att i tid ha begärt indragning av barnets pass. Ett dylikt antagande förefaller vara en alldeles för svag grund att bygga en i lag fastställd, generell skadeståndsskyldighet på. Det är också lätt att inse att den föreslagna regeln kan ge högst obilliga verkningar, exempelvis för en mo-

der, som fått vårdnaden sig anförtrodd men inte får ut underhållsbidrag av fadern, eller för en särskilt förordnad förmyndare, som av sociala skäl påtagit sig bekymret att svara för vårdnaden av en missanpassad yngling och därtill skall få ett betydande ekonomiskt ansvar gentemot staten, om han inte varit tillräckligt misstrogen mot sin klient beträffande passet.

Jag förordar på grund härav, att återbetalningsskyldigheten skall åvila, inte vårdnadshavaren, utan försörjningspliktiga föräldrar. Till ledning för meddelande av eftergift för dessa bör beaktas bl. a. sådana i 33 och 36 §§ socialhjäpslagen angivna omständigheter som begränsar föräldrars ansvar för socialhjälp åt barn men givetvis även uppenbara försummelser med avseende å passinnehavet.

4 §

Öhman, Walberg:

Enligt 4 § lämnas ekonomiskt bistånd i brottmål och vissa med brottmål närbesläktade administrativa mål. Biståndet lämnas svensk medborgare med bosättning i Sverige i den utsträckning som behövs för att han skall få ett tillfredsställande rättsskydd och omfattar bland annat ersättning till försvarare eller rättegångsbiträde. Det torde vara avsett att — i överensstämmelse med vad som gäller i fråga om rättshjälp genom offentlig försvarare eller offentligt biträde — behovet skall bedömas utan hänsyn till den biståndssökandes ekonomi. Har denne själv på egen bekostnad anskaffat försvarare eller biträde lär emellertid något behov av bistånd i sådant hänseende inte kunna anses föreligga. För det fall att så ej skett och behov av försvarare eller biträde föreligger, lär däremot 4 § innebära att sådan hjälp skall ställas till förfogande, oavsett om den bidragssökande i och för sig skulle kunna svara för kostnaden.

Av den föreslagna lagen framgår inte vilken betydelse som skall tillmätas den biståndssökandes begäran att till försvarare eller biträde få en viss person. I detta hänseende torde emellertid en analogisk tillämpning av rättegångsbalkens regler om offentlig försvarare vara rimlig. Detta skulle också stå i samklang med uttalandet i remissprotokollet (sid. 170) om att vägande skäl talar för att bestämmelserna så nära som möjligt anknyts till bestämmelserna i RB om offentlig försvarare. Har den biståndssökande till försvarare föreslagit viss person synes sålunda denne böra anlitas, om inte hans anlitan skulle förorsaka avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föranleder annat (jfr RB 11: 5 st. 2).

Emellertid förekommer i remissprotokollet andra uttalanden än det nyss återgivna, vilka ger viss anledning till tvivelsmål om tillämpningen av de föreslagna reglerna såvitt gäller försvarare eller biträde. Beträffande möjligheten att ålägga frikänd person återbetalningsskyldighet enligt 5 § sägs nämligen, att sådan skyldighet kan tänkas exempelvis i det

fallet att utlandsmyndigheten erbjuder en försvarare som är fullt kompetent och lämplig men den biståndsberättigade ändå kräver att få en långt dyrare advokat. Av vad ovan sagts om valet av försvarare eller biträde bör emellertid följa att utlandsmyndigheten i ett dylikt fall inte bör villfara den biståndsberättigades begäran; denne får nöja sig med den lämplige och kompetente advokat som utlandsmyndigheten väljer. Genom att en sådan advokat ställs till den biståndsberättigades förfogande, får denne ett bistånd som tillgodoser hans anspråk på ett tillfredsställande rättsskydd. För ett längre gående anspråk saknas stöd i lagen. Någon anledning att med hänsyn till försvararekostnadens storlek ålägga den frikände återbetalningsskyldighet torde med ett sådant synsätt inte föreligga. Har utlandsmyndigheten funnit sig kunna tillmötesgå den bidragsberättigades begäran att få en viss advokat till försvarare eller biträde bör det sålunda vara utan betydelse i återbetalningsärendet om annan lämplig advokat kunnat fås till avsevärt lägre kostnad.

Klackenberg:

Den föreslagna bestämmelsen att svensk medborgare i vissa utsatta rättslägen i utlandet "är berättigad att — — erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som behövs för att han skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd" tolkar jag i likhet med två ledamöter av lagrådet så, att stadgat bistånd utgår utan någon ekonomisk eller social behovsprövning och att denna rättshjälp sålunda inte är betingad av att vederbörande råkat i sådant nödläge eller annan svårighet som avses i 1 §. Jag uppfattar det i förevarande paragraf tillförsäkrade ekonomiska biståndet som en motsvarighet till den offentlige försvarare som i hemlandet förordnas åt misstänkt i brottmål eller det offentliga biträde som enligt den föreslagna vidgade rättshjälpslagen skall kunna förordnas av rätts-hjälpsnämnd i vissa tvångslägen.

Stadgandet ger enligt min mening inte något stöd för att det skulle ankomma på beskickningen eller konsulatet att utse visst rättegångsbiträde åt vederbörande. Det är naturligt att den svenska representationen med sin kännedom om de lokala förhållandena och med sina förbindelser på platsen är behjälplig och ger råd vid anskaffning av lämplig advokat. Men med den utformning lagtexten fått kan däri inte inläsas den meningen, att representationen skall förordna rättegångsbiträde i stil med svensk domstol eller rättshjälpsnämnd i hemlandet, som förordnar offentlig försvarare eller offentligt biträde. Givetvis kan övervägas att jämka lagförslaget och införa en sådan rättslig bindning. Men jag är i hög grad tveksam om lämpligheten därav, bl. a. av det skälet att våra beskickningar och konsulat inte överlag har förutsättningar att fungera som dylika juridiska specialorgan.

Om den som skall ha det rättsliga biträdet inte blir överens med utlandsmyndigheten om valet av advokat utan han vill ha en avsevärt

dyrare hjälp än den som myndigheten ansett tillfyllest för att bereda honom tillfredsställande rättsskydd, torde lagtexten innebära, att han får anlita den dyrare advokaten utan att för den skull behöva riskera att gå miste om det ekonomiska bistånd för erhållande av tillfredsställande rättsskydd, vartill stadgandet synes berättiga honom. Utlandsmyndigheten har självfallet att klargöra för honom den kostnadsram den finner tillfyllest. Väljer han den dyrare advokaten, blir en fråga i andra hand hur överkostnaden skall täckas av honom. Han kan tänkas själv omedelbart betala den delen av kostnaden till advokaten. Eller också får, sedan utlandsmyndigheten bestritt hela kostnaden, betalningsskyldighet för överkostnaden åläggas honom i efterhand, såsom departementschefen närmast synes ha tänkt sig. Den omständigheten att han i sitt rättsliga tvångsläge i utlandet kan vara hänvisad till utlandsmyndighetens ekonomiska bistånd för att över huvud få advokathjälp bör sålunda inte kunna utnyttjas för att ställa honom i ett tvångsval mellan att anlita erbjuden advokat och att avstå från allt ekonomiskt bistånd till rättsskydd.

Skulle den här angivna tolkningen inte motsvara den med lagförslaget avsedda innebörden, bör en precisering av den flertydiga lagtexten ske.

Alexanderson:

Vid övervägande av den förevarande paragrafens innebörd i fråga om försvarare syns mig vara betydelsefullt att den föreslagna lagen avser ekonomiskt bistånd. Självfallet har vår utlandsrepresentation som en av sina uppgifter att i viss utsträckning lämna svenska medborgare bistånd också av annan än ekonomisk natur. I de situationer som avhandlas i förevarande paragraf torde sålunda våra landsmän kunna påräkna bistånd med att finna en lämplig och villig försvarare, att kommunicera med denne bl. a. i syfte att utröna hans arvodesanspråk, att betinga sig hans biträde osv. Detta lär emellertid vara en verksamhet som regleras instruktionsvis eller utan närmare reglering följer av utlandstjänstens natur.

När i första stycket talas om rätt för svensken att "erhålla ekonomiskt bistånd i den utsträckning som behövs för att han skall beredas ett tillfredsställande rättsskydd" saknas därför såvitt jag kan se anledning att antaga annan innebörd därav än vad orden förefaller att ut säga, nämligen att om svensken saknar erforderliga medel för att skaffa sig tillfredsställande rättsskydd, statsverket skall genom beskickningen eller konsulatet — förutom att lämna personligt bistånd såsom förut sagts — tillskjuta felande medel eller garantera deras betalning. Såsom lagtexten är avfattad torde alltså frågan, huruvida ekonomiskt bistånd skall lämnas, vara beroende av i vilken utsträckning svensken kan med medel, varöver han på platsen förfogar, själv sörja för att han får ett tillfredsställande rättsskydd. Givetvis måste därvid beaktas att han kan

behöva använda medlen också till annat, såsom sitt och närståendes uppehälle.

Med sålunda antagen innebörd förefaller mig bestämmelserna i förevarande lagrum innefatta en ändamålsenlig lösning och jag har därför inte anledning att föreslå ändring av lagrummets avfattning.

Såtilvida instämmer jag i vad två ledamöter av lagrådet yttrat, att om utlandsmyndigheten inte endast varit den bidragsberättigade behjälplig med att engagera viss advokat som försvarare utan också ställt sig som garant för dennes arvode, det i händelse av frikännande bör vara utan betydelse i återbetalningsärendet om annan lämplig advokat kunnat få till avsevärt lägre kostnad.

9 §

Lagrådet:

Enligt denna paragraf skall bistånd inte utgå i den mån "motsvarande" bistånd kan erhållas från den främmande staten. Såvitt gäller bistånd i brottmål skulle stadgandet efter ordalagen möjligen kunna uppfattas så att, om den främmande staten erbjuder bistånd av viss typ, exempelvis försvarare, det skulle vara uteslutet att få bistånd av samma typ enligt 4 § genom utlandsmyndighetens försorg. Emellertid kan det tänkas, att den försvarare som tillsatts av den främmande staten inte fyller det krav på tillfredsställande rättsskydd, varom talas i nämnda paragraf. Det är t. ex. fråga om ett brott mot den främmande staten och den av denna stat utsedde försvararen står kanske i starkt beroende av statens regering. Annat torde inte vara avsett än att den misstänkte i ett dylikt fall skall kunna genom utlandsmyndigheten få en annan försvarare. Denna innebörd av förslaget skulle komma tydligare fram, om ordet "motsvarande" ändrades till "sådant". I "sådant" ligger då en hänvisning till 4 §, av vilken framgår att biståndet, varifrån det än lämnas, skall uppfylla kravet på ett tillfredsställande rättsskydd.

Övergångsbestämmelserna

Lagrådet:

Den föreslagna lagen kommer att ersätta de nuvarande biståndsreglerna i 35 och 36 §§ instruktionen för utrikesrepresentationen (IFUR). Enligt remissprotokollet är avsikten att i de nämnda paragraferna skall i stället införas förordnande av Kungl. Maj:t, att utrikesministern skall utfärda vissa tillämpningsföreskrifter till lagen.

Med hänsyn härtill synes det mest naturligt att de här föreslagna övergångsbestämmelserna i stället meddelas i den kungörelse vari de tilltänkta ändringarna av IFUR genomföres. Det föreslås sålunda, att ifrågavarande övergångsbestämmelser utgår ur lagförslaget.

Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen**41 §***Klackenberg:*

Den författningsmässiga regleringen av institutet offentligt biträde har i departementsförslaget med avvikelse från utredningens förslag lösts på ett sätt, som möjligen kan vara till glädje för en mindre grupp yrkesjurister. För de många andra, som har att tillämpa de olika tvångslagarna eller är berörda av dessa, försvåras möjligheterna att komma till klarhet om när offentligt biträde kan erhållas genom att bestämmelser härom inte finns i var och en av dessa speciallagar, där förfarandet i övrigt på olika stadier regleras. För undvikande av "en alltför splittrad bild av denna rättshjälp" har i departementsförslaget dessa bestämmelser sammanförts i 41 § rättshjälpslagen. Resultatet har blivit en svårsläslig och osystematisk uppräkningslista i 17 punkter, där för varje punkt skall klargöras, förutom vilken lag det gäller, ingripandets art och på vilket eller vilka stadier i processen offentligt biträde kan erhållas. Det återopade skälet förefaller vara av underordnad vikt jämfört med de uppenbara informativa nackdelarna av den valda lösningen. I fråga om lagbestämmelser, som skall tillgodose viktiga behov för den rättssökande allmänheten och skall tillämpas även av lekmannaorgan, är det rimligt att kräva, att reglerna återfinns i deras naturliga sammanhang och att innehållet ges i mer tillgänglig form än som skett i den kvalificerade krångelkatalog som 41 § utgör.

Även om det är utsiktslöst att på lagstiftningsfrågans nuvarande stadium få till stånd en omläggning, har jag känt behov att i lagrådet ge den meningen till känna att den föreslagna författningsmässiga regleringen är otillfredsställande. Till en del kan det påtalade behovet av information i de olika tvångslagarna tillgodoses genom den av departementschefen diskuterade men avböjda åtgärden att införa hänvisningar till de i rättshjälpslagen givna reglerna om offentligt biträde i var och en av dessa lagar, där förfarandet är reglerat. Det är lagtekniskt enkelt att genomföra en sådan åtgärd, och jag kan inte underlåta att förorda att åtminstone den åtgärden vidtages nu.

41 § punkt 3*Lagrådet:*

Vid förevarande reglering torde en rimlig balans mellan olika närstående vårdområden böra eftersträvas beträffande möjligheterna att erhålla offentligt biträde. I fråga om alkoholmissbrukarna präglas emellertid departementsförslaget av en viss snävhet i detta hänseende, särskilt jämfört med de möjligheter som erbjuds såväl de mentalsjuka som de för samhällsvård omhändertagna.

Utöver vad förslaget innebär i fråga om offentligt biträde åt alkoholmissbrukare synes det åtminstone vid anförande av besvär över socialstyrelsens beslut om kvarhållande enligt 45 § nykterhetsvårdslagen skäligt att bereda de tvångsintagna möjligheten att erhålla offentligt biträde. Enligt nämnda paragraf äger styrelse för vårdanstalt förlänga den eljest stadgade vårdtiden för farliga och fjärdegångsintagna alkoholmissbrukare med högst sex månader åt gången i sammanlagt två år. Sådant beslut skall underställas socialstyrelsens prövning, och dennas godkännande kan överklagas i kammarrätt.

Väl torde den insats ett offentligt biträde kan göra i sådant besvärsmål vara ganska begränsad, eftersom prövningen främst gäller om den intagne med hänsyn till sin sinnesart, sitt föregående liv och sitt förhållande i anstalten kan antagas icke komma att föra ett nyktert liv i händelse av utskrivning. Motsvarande invändning kan emellertid göras i fråga om likartade prognoser i mål om utskrivningar från mentalsjukhus och ungdomsvårdsskolor, där rättshjälp genom offentligt biträde kan ges. Det må framhållas att det i 45 § nykterhetsvårdslagen är fråga om av administrativ myndighet beslutade, mycket ansenliga förlängningar i eljest stadgad vårdtid. Utan offentligt biträde lär den sedan länge tvångsintagne i många fall ha svårt att framlägga sin sak. Tilläggas må att besvärsmål angående 45 § nykterhetsvårdslagen hittills varit fåtaliga.

Den omständigheten att nykterhetsvårdslagen är föremål för översyn inom socialutredningen utgör enligt lagrådets mening inte anledning att nu undantaga ifrågavarande förlängningsärenden från området för rättshjälp genom offentligt biträde.

Under hänvisning till det anförda föreslår lagrådet att under förevarande punkt jämväl upptages mål hos förvaltningsdomstol om kvarhållande enligt 45 § nykterhetsvårdslagen.

41 § punkt 4

Lagrådet:

Förslaget har såsom en grupp mål och ärenden, i vilka offentligt biträde kan förordnas, sammanfört tvångsomhändertaganden för samhällsvård eller för utredning enligt 29 och 30 §§ barnavårdslagen med omhändertagande för s. k. frivillig samhällsvård enligt 31 § samma lag. Sistnämnda slag av omhändertagande sker på föräldrarnas begäran eller med deras samtycke, utom givetvis då fråga är om övergivna eller föräldralösa barn. Sådant omhändertagande av den som är över 15 år får enligt uttryckligt stadgande ske endast efter dennes eget samtycke, om ej särskilda skäl föranleder annat. Detta förbehåll tillkom för att hinder ej skulle föreligga att på detta sätt ta hand om 15—18-åringar, som på grund av utvecklingsstörning eller liknande omständighet saknar möjlighet att lämna giltigt samtycke.

Det synes mindre konsekvent och inte heller i övrigt lämpligt att såsom skett i förslaget sammanföra frivillig samhällsvård med de administrativa frihetsberövandena. Förfarandena har olika karaktär och myndigheternas befogenheter är olika. De åtgärder, som går in under 31 §, har främst naturen av socialt stöd eller vårdhjälp och alternativet kan ofta vara socialhjälp. I dessa fall synes institutet allmän rättshjälp passa bättre än den nu föreslagna formen rättshjälp genom offentligt biträde. Sistnämnda rättshjälpsform är i väsentlig mån avsedd att lämnas vid samhälleliga tvångsringripanden mot person. Man torde kunna utgå ifrån att rättshjälpsnämnderna som regel skulle finna behov inte föreligga av offentligt biträde i mål och ärenden om frivillig samhällsvård. Att märka är att om man medtar omhändertaganden enligt 31 § bland de ärenden och mål, där offentligt biträde kan förordnas, detta — på sätt som kommer att beröras vid 42 § — medför att rätten till den alternativa processhjälp blir avskuren för alla ärenden enligt 31 § (jfr remissprotokollet sid. 181 f.). Föräldrarna, såsom vårdnadshavare, berövas sålunda möjligheterna att erhålla den för dylika socialförmåner bättre avpassade allmänna rättshjälp. Att ha offentligt biträde för allenast det förut angivna fallet, när giltigt samtycke inte kan lämnas enligt 31 § tredje stycket, synes knappast motiverat.

Lagrådet förordar under hänvisning till det anförda att fjärde punkten begränsas att avse omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § och för utredning enligt 30 § barnavårdslagen och sådan samhällsvårds slutliga upphörande enligt 42 §.

Klackenberg:

På barnavårdsområdet innebär departementsförslaget en kraftig och särpräglad vidgning av möjligheterna att erhålla offentligt biträde i jämförelse med vad utredningen förordat. Offentligt biträde skall sålunda kunna förordnas vid ärendenas handläggning redan i barnavårdsnämnden, medan det enligt utredningen kunde ske först i samband med underställning eller besvär hos förvaltningsdomstol.

Det skall inte förnekas att offentligt biträde i vissa fall kan vara av värde vid förhandlingar i barnavårdsnämnderna. Nämndernas befogenhet vid omhändertaganden enligt 29 och 30 §§ barnavårdslagen kan dock inte åberopas som ett mera vägande skäl, eftersom deras befogenhet, bortsett från trängande provisoriska omhändertaganden, är begränsad till att omhänderta barn med vårdnadshavande föräldrars uttryckliga och villkorslösa samtycke ävensom barnets eget samtycke om det fyllt 15 år. Om någonderas samtycke icke föreligger, skall ärendet inom tio dagar underställas länsrättens prövning, varvid möjlighet till offentligt biträde skulle finnas. Av ett par remissmyndigheter har framhållits att föräldrarnas offentliga biträde kanske skulle vara den ende juristen vid

barnavårdsnämndens handläggning och att insatsen av sådant biträde därför vore särskilt värdefull. Enligt min mening kan just den situationen innefatta vissa risker för nämndernas arbete och deras möjligheter att fungera på tillfredsställande sätt. Nämnderna är i demokratisk ordning valda lekmannaorgan och genom sin sammansättning inte särskilt väl lämpade att utnyttja i kontradiktorisk domstolsprocess tränade advokater, i vart fall inte i den mån nämnderna själva inte är utrustade med egen juridisk expertis.

Det är inte uteslutet att införande av offentliga biträden, vilkas processföring är främmande för ett vårdorgans arbetsformer, kan nödvändig-göra en omorganisation av det socialvårdsorgan, som i första instans skall besluta rörande tvångsomhändertagandena, och föranleda en om-läggning av hela förfarandet hos detta organ. Detta talar för att man inte nu bör ta ståndpunkt till frågan. Om man vill undvika att utsätta barnavårdsnämnderna för risken att deras vårduppgifter försvåras och handläggningen av ärendena förrycks, bör spörsmålet om offentligt bi-träde prövas i ett sammanhang med organisations- och förfarandefrå-gan. Såvitt jag förstår kan behovet av offentligt biträde i barnavårds-nämnderna inte vara så trängande, att socialutredningens förslag i äm-net och statsmakternas ställningstagande till detta inte med fördel kan avvaktas.

Jag förordar för den skull att stadgandet i 41 § 4 tills vidare begrän-sas att gälla mål hos förvaltningsdomstol.

42 §

Klackenberg:

Bestämmelserna om offentligt biträde har upptagits i ett särskilt av-snitt av rättshjälpslagen under rubriken Rättshjälp genom offentligt biträde. I anslutning härtill har departementschefen gjort det viktiga uttalandet (sid. 181), att den nya formen av rättshjälp är en exklusiv reglering inom sitt tillämpningsområde och att sålunda allmän rätts-hjälp inte kan lämnas inom tillämpningsområdet för rättshjälp genom offentligt biträde. I tydlighetens intresse synes denna mening böra komma till författningsmässigt uttryck genom ett särskilt stadgande i lagen. Den omständigheten att de olika formerna av rättshjälp regle-ras i separata avsnitt av lagen tillåter ju inte slutsatsen att deras till-lämpningsområden är exklusiva, eftersom den i fjärde avsnittet upptagna rådgivningen självklart skall kunna tillämpas inom alla områdena.

Jag förordar därför ett uttryckligt stadgande av förslagsvis det inne-hållet att allmän rättshjälp ej får meddelas i fall, där enligt lagen rätts-hjälp åt misstänkt i brottmål eller rättshjälp genom offentligt biträde kan ifrågakomma.

Alexanderson, Öhman, Walberg:

Vad angår avgränsningen mellan den nya formen rättshjälp genom offentligt biträde och den allmänna rättshjälpen är det remitterade förslaget tydligt att den person — närmare bestämt den med åtgärden avsedde — som i händelse av behov därav kan få offentligt biträde, är utesluten från allmän rättshjälp. Är fråga om omhändertagande av barn, som representeras av föräldrarna i egenkap av vårdnadshavare, förordnas offentligt biträde för barnet. Givetvis kan föräldrarna i en sådan situation, nämligen så länge de såsom vårdnadshavare representerar barnet, i denna sin egenskap inte få allmän rättshjälp.

Klackenberg:

Enligt förslaget skall offentligt biträde utses "för den som åtgärden avser, om det behövs för tillvaratagande av dennes rätt". Därmed torde vid mål om tvångsomhändertaganden för samhällsvård inte gärna kunna avses annat än att biträde skall förordnas för det barn, vars omhändertagande är satt i fråga, om det behövs för att tillvarataga barnets rätt. I remissprotokollet har inte diskuterats innebörden av detta stadgande vid den ofta föreliggande motsättningen mellan barnets och föräldrarnas intressen vid omhändertagande för samhällsvård. Särskilt påtaglig är denna motsättning vid tillämpning av 25 § a) barnavårdslagen, där grunden för ingripandet är att barnet misshandlas i hemmet eller eljest där behandlas på ett sådant sätt, att dess kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara, eller att barnets utveckling äventyras på grund av fostrarens olämplighet eller bristande förmåga att fostra. När det s. k. administrativa frihetsberövandet sålunda avser att skydda barnet mot föräldrarna, ställs frågan om det offentliga biträdets uppgift kan vara att objektivt söka iakttaga barnets bästa i enlighet med barnavårdslagens syfte eller om uppgiften är att i processföringen biträda föräldrarna, dvs. vårdnadshavarna, enligt deras intentioner. Om det för biträdet t. ex. står klart att allvarlig barnmisshandel förekommit och att fortsatta risker i sådant hänseende föreligger, skulle det för mig framstå som ett egendomligt sätt att tillvarataga barnets rätt, om biträdet skulle ha att tillhandagå föräldrarna i deras strävan att förhindra det intrång i deras vårdnad, som barnets omhändertagande skulle innebära. Här kan uppenbarligen råda en sådan intresse motsättning mellan föräldrar och barn, att det måste vara svårt att förena uppgiften att biträda båda.

Enligt förevarande stadgande har det offentliga biträdet att tillvarataga barnets rätt, och den uppgiften är jag benägen anse som den primära, även om det skulle innebära att biträdet kan komma att stödja barnavårdsnämndens talan och processen därigenom kan bli skev. Man kunde vara benägen att i dylikt fall vilja hänvisa föräldrarna att skaffa

sig eget biträde i form av allmän rättshjälp, men den möjligheten synes inte föreligga, eftersom enligt systemets uppbyggnad allmän rättshjälp är utesluten i fall, där offentligt biträde kan förordnas. Att åstadkomma en interimistisk överflyttning av vårdnaden om barnet enligt föräldrabalkens regler är givetvis en realistisk och opraktisk utväg med hänsyn bl. a. till tidsutdräkten hos allmän domstol.

Skulle lagstiftarens mening å andra sidan vara att biträdet skall stå till föräldrarnas disposition i deras egenskap av vårdnadshavare och barnets legala ställföreträdare, bör lagtexten i klarhetens intresse ange detta. I förevarande paragraf skulle då utsägas exempelvis att "om den som åtgärden avser ej fyllt 15 år, skall offentligt biträde utses åt den eller dem, som har vårdnaden om barnet, om det behövs för tillvaratagande av deras eller barnets rätt".

Bibehålles stadgandet oförändrat, framstår det som i hög grad önskvärt att för stadgandets tillämpning erhålla några vägledande uttalanden av lagstiftaren hur den här diskuterade konflikten, som inte enbart är en fråga om vad god advokatetik innebär, skall lösas i praktiken.

Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen

31 §

Lagrådet:

Andra stycket i förevarande paragraf, såvitt däri hänvisas till den föreslagna nya 42 a §, bör förtydligas så, att hänvisningen avser inte endast allmänt ombud utan också tolk, och vidare så, att i lagrummet utsägs att 42 a § tredje och fjärde styckena äga motsvarande tillämpning.

Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge

Lagrådet:

Enligt den ändring som föreslås i 14 § förevarande lag skall i fall som avses i 11 § kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen i allmänhet stanna på statsverket. Vid utlämningsförfarandet synes emellertid kostnad för rättshjälp enligt 36 § rättshjälpslagen undantagsvis kunna uppkomma även i andra fall än sådana som avses i 11 §. Den begränsande hänvisningen till fall som avses i 11 § bör därför utgå.

Övriga lagförslag

Lagrådet:

Förslagen lämnas utan erinran.

Utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 november 1972.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till

1) *lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.,*

2) *lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429),*

3) *lag om ändring i giftermålsbalken,*

4) *lag om ändring i föräldrabalken,*

5) *lag om ändring i lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,*

6) *lag om ändring i lagen (1946: 817) om bevisupptagning vid utländsk domstol,*

7) *lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193),*

8) *lag om ändring i lagen (1957: 668) om utlämning för brott,*

9) *lag om ändring i lagen (1958: 642) angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap,*

10) *lag om ändring i lagen (1959: 254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge,*

11) *lag om ändring i lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m.,*

12) *lag om ändring i lagen (1964: 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,*

13) *lag om ändring i lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,*

14) *lag om ändring i lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,*

15) *lag om ändring i lagen (1969: 644) om vissa rättigheter för statslösa och politiska flyktingar,*

16) *lag om ändring i lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark,*

Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling,

17) *lag om ändring i lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom,*

18) *lag om ändring i lagen (1971: 495) om ändring i utskökningslagen (1877: 31 s. 1),*

19) *lag om ändring i lagen (1971: 500) om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.,*

20) *lag om ändring i lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.*

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

När det gäller allmänt ekonomiskt bistånd enligt den föreslagna lagen om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m. har lagrådets ledamöter uppehållit sig vid den återbetalningsskyldighet som åvilar vårdnadshavare för bistånd till underårig och redare för bistånd till ombordanställda. När det gäller vårdnadshavare ansluter jag mig till vad tre av lagrådets ledamöter anför om att ansvaret är att anse som primärt solidariskt. Denna innebörd bör som dessa ledamöter anför komma till uttryck i 2 § första stycket genom att ordet "även" tillfogas närmast före orden "barnets vårdnadshavare". Samma betraktelsesätt bör enligt min mening anläggas i fråga om redares betalningsansvar. Som föreslagits av två av lagrådets ledamöter bör därför ett förtydligande göras också i 2 § andra stycket på det sättet att ordet "även" tillfogas före ordet "redaren". Jag ansluter mig också till den av tre ledamöter föreslagna ändringen i tredje stycket.

Vad en ledamot av lagrådet anför om att återbetalningsskyldighet för bistånd till underårig borde åvila försörjningspliktiga föräldrar och inte vårdnadshavaren föranleder mig inte att frångå den ståndpunkt jag intagit i det remitterade förslaget.

Inom lagrådet har uttalats delade meningar i fråga om tolkningen av 4 § i förslaget till lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet. Med anledning härav vill jag anföra följande.

Enligt 4 § skall bistånd lämnas till den som är berövad friheten eller i annat fall är föremål för förfarande som kan leda till allvarligt ingrepp. Under dessa förutsättningar skall bistånd lämnas utan någon prövning av sökandens ekonomiska ställning. Beträffande biståndets omfattning föreskrivs att bistånd skall lämnas i den utsträckning som behövs för att bereda ett tillfredsställande rättsskydd. Har den rättsökande för egna medel anlitat försvarare behövs inte något bistånd i form av ersättning till försvarare. Den rättsökandes ekonomiska ställning får däremot betydelse vid bedömningen av frågan om återbetalningsskyldighet för det lämnade biståndet. Som framgår av 5 § första stycket skall den som dömes för brottet återbetala vad han mot-

tagit. Återbetalningsskyldigheten får dock jämkas med hänsyn till bl. a. den dömdes ekonomiska förhållanden. Den angivna ordningen överensstämmer med vad som gäller i fråga om offentlig försvarare vid svenska domstolar.

I ett annat avseende föreligger emellertid en skillnad mellan den inom Sverige rådande ordningen och det biståndsförfarande som föreslagits i fråga om rättegång vid domstol i utlandet. I sistnämnda fall kan det givetvis inte bli fråga om att en svensk utlandsmyndighet förordnar en offentlig försvarare vid den utländska domstolen. Utlandsmyndigheten får i stället hjälpa den rättssökande med att anskaffa lämplig försvarare och ställa sig som garant för den ersättning som försvararen betingar sig. Vid valet av försvarare bör den rättssökande, liksom enligt vår interna ordning, ha frihet att välja den försvarare han önskar, om inte detta skulle förorsaka avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föreligger. Den rättssökande torde i allmänhet sakna kännedom om lämpliga försvarare. Det får då ankomma på utlandsmyndigheten att anvisa någon som är lämplig. Någon gång kan det emellertid inträffa att den rättssökande valt en försvarare som enligt utlandsmyndighetens bedömning betingar sig alltför hög ersättning. Jag har i remissprotokollet anfört att återbetalningsskyldighet undantagsvis skulle kunna komma i fråga för ersättningen i sådana situationer även vid frikännande dom. Två av lagrådets ledamöter har emellertid anfört att utlandsmyndigheten i ett sådant fall inte bör tillmötesgå den biståndsberättigades begäran utan göra biståndet beroende av att annan och ur kostnadssynpunkt godtagbar försvarare utses. För en sådan lösning kan även enligt min mening anföras goda skäl. Jag godtar sålunda vad som anförts av de båda lagrådsledamöterna.

Vad lagrådet anfört i anslutning till 9 § och till övergångsbestämmelserna till ifrågakvarande lag bör beaktas.

I fråga om de föreslagna ändringarna i rättshjälpslagen har en ledamot av lagrådet kritiserat den författningsmässiga regleringen av institutet offentligt biträde och bl. a. anfört att den valda lösningen har informativa nackdelar. Enligt min mening är det även ur informations-synpunkt fördelaktigast att välja den i det remitterade förslaget valda lösningen, som innebär att samtliga rättshjälpsformer återfinns i rättshjälpslagen. Särskilda åtgärder för information om rättshjälpen kommer att vidtas (jfr JuU 1972: 12 s. 52).

När det gäller att bestämma tillämpningsområdet för rättshjälp genom offentligt biträde är det som jag tidigare framhållit angeläget att tillgängliga resurser används där de bäst behövs. Lagrådet föreslår vissa justeringar i fråga om tillämpningsområdet, vilka innebär ett ökat rättsskydd vid de i och för sig relativt ingripande besloten om förlängning av vårdtiden för alkoholmissbrukare medan omhändertagandena för frivillig samhällsvård enligt 31 § BvL utesluts från möjlighet till

offentligt biträde och i stället hänvisas till den allmänna rättshjälpen. För en sådan justering kan från de utgångspunkter jag nyss angivit anföras vissa skäl. På grund härav och då justeringarna totalt sett inte torde komma att medföra ökade kostnader för reformen, godtar jag vad lagrådet föreslagit. Jag kan däremot inte ansluta mig till den uppfattningen som framförts av en av lagrådets ledamöter att möjligheten till offentligt biträde inom barnavården endast bör finnas hos förvaltningsdomstol.

Med anledning av vad lagrådets ledamöter anförte i fråga om förhållandet mellan rättshjälp genom offentligt biträde och allmän rättshjälp vill jag erinra om vad jag anförte i remissprotokollet att var och en av dessa former av rättshjälp är exklusiv inom sitt tillämpningsområde. Är det fråga om en åtgärd som faller inom tillämpningsområdet för rättshjälp genom offentligt biträde kan den som åtgärden avser sålunda inte få allmän rättshjälp. Uttrycklig bestämmelse härom anser jag inte nödvändig. Skulle i ett ärende angående omhändertagande för samhällsvård delade meningar uppstå mellan det offentliga biträdet och föräldrarna, har biträdet att iaktta barnets bästa. Frågan om föräldrarna i en sådan situation kan få allmän rättshjälp är beroende på omständigheterna. En allmän förutsättning härför är att den rättssökande har ett självständigt rättsligt intresse i saken. Härtill kommer att enligt 8 § första stycket 6 rättshjälpslagen den rättssökande skall ha ett befogat intresse av att få sin sak prövad.

De anmärkningar lagrådet i övrigt framfört bör beaktas. Härutöver bör vissa redaktionella ändringar vidtas.

Jag hemställer att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade förslagen med vidtagna ändringar.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Vid protokollet:

Britta Gyllensten

Innehållsförteckning

	Sid.
Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
Utdrag av statsrådsprotokollet den 20 oktober 1972	31
1 Inledning	31
2 Rättsskyddet i förvaltningsärenden	33
2.1 Nuvarande ordning	33
2.1.1 Biträde	33
2.1.2 Kostnadsregler	34
2.2 Tidigare reformförslag m. m.	36
2.3 Offentligt biträde	41
2.3.1 Allmänt	41
2.3.1.1 Utredningen	41
2.3.1.2 Sammanfattning av utredningens förslag	43
2.3.1.3 Remissyttrandena	44
2.3.2 Psykiatrisk vård	45
2.3.2.1 Nuvarande ordning	45
2.3.2.2 Utredningen	46
2.3.2.3 Remissyttrandena	48
2.3.3 Omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda ..	49
2.3.3.1 Nuvarande ordning	49
2.3.3.2 Utredningen	51
2.3.3.3 Remissyttrandena	54
2.3.4 Nykterhetsvård	55
2.3.4.1 Nuvarande ordning	55
2.3.4.2 Utredningen	56
2.3.4.3 Remissyttrandena	62
2.3.5 Barnavård	65
2.3.5.1 Nuvarande ordning	65
2.3.5.2 Utredningen	67
2.3.5.3 Remissyttrandena	71
2.3.6 Utlänningslagstiftningen	76
2.3.6.1 Nuvarande ordning	76
2.3.6.2 Utredningen	78
2.3.6.3 Remissyttrandena	84
2.3.7 Verkställighet av straff utomlands	85
2.3.7.1 Nuvarande ordning	85
2.3.7.2 Utredningen	86
2.3.7.3 Remissyttrandena	86
2.3.8 Utlämning	87
2.3.8.1 Nuvarande ordning	87
2.3.8.2 Utredningen	87
2.3.8.3 Remissyttrandena	88
2.3.9 Kriminalvården	88
2.3.9.1 Nuvarande ordning	88
2.3.9.2 Utredningen	89
2.3.9.3 Remissyttrandena	89
2.3.10 Smittskyddslag	91

2.3.10.1	Nuvarande ordning	91
2.3.10.2	Utredningen	92
2.3.10.3	Remissyttrandena	92
2.3.11	Kastrering och sterilisering	92
2.3.11.1	Nuvarande ordning	92
2.3.11.2	Utredningen	92
2.3.11.3	Remissyttrandena	92
2.3.12	Socialförsäkringslagstiftningen	93
2.3.12.1	Tidigare reformförslag m. m.	93
2.3.12.2	Utredningen	93
2.3.12.3	Remissyttrandena	95
2.3.13	Skattelagstiftningen	96
2.3.13.1	Tidigare reformförslag m. m.	96
2.3.13.2	Utredningen	96
2.3.13.3	Remissyttrandena	98
2.3.14	Fastighetsrättslig lagstiftning	98
2.3.14.1	Utredningen	99
2.3.14.2	Remissyttrandena	99
2.3.15	Förutsättningarna för förordnande av offentligt biträde	99
2.3.15.1	Utredningen	99
2.3.15.2	Remissyttrandena	103
2.3.16	Förordnande myndighet	106
2.3.16.1	Utredningen	106
2.3.16.2	Remissyttrandena	107
2.3.17	Ersättning till offentligt biträde	108
2.3.17.1	Utredningen	108
2.3.17.2	Remissyttrandena	111
2.3.18	Behörighetskrav för offentligt biträde	115
2.3.18.1	Utredningen	115
2.3.18.2	Remissyttrandena	116
2.4	Rätthjälp för utredningskostnader i förvaltningsärenden	118
2.4.1	Utredningen	118
2.4.2	Remissyttrandena	120
2.5	Kostnadsersättning	122
2.5.1	Utredningen	122
2.5.2	Remissyttrandena	133
2.6	Författningsregleringen	139
2.6.1	Utredningen	139
2.6.2	Remissyttrandena	140
2.7	Kostnaderna för reformen	141
2.7.1	Utredningen	141
2.7.2	Remissyttrandena	142
3	Bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.	143
3.1	Nuvarande ordning m. m.	143
3.1.1	Utrikesförvaltningens biståndsverksamhet	143
3.1.2	Bistånd i brottmål enligt rättegångsbalken m. m.	148
3.1.3	Internationella överenskommelser om socialt och ekonomiskt bistånd	149
3.1.4	Statistiska uppgifter	150
3.2	UD-promemorian	151
3.3	Remissyttrandena	161
4	Departementschefen	170

4.1	Offentligt biträde	170
4.1.1	Allmänna synpunkter	170
4.1.2	Psykiatrisk vård	172
4.1.3	Omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda ..	174
4.1.4	Nykterhetsvård	175
4.1.5	Barnavård	176
4.1.6	Utlänningslagstiftningen	178
4.1.7	Verkställighet av straff utomlands	180
4.1.8	Utlämning	182
4.1.9	Kriminalvården	182
4.1.10	Smittskyddslagstiftningen	183
4.1.11	Kastrering och sterilisering	183
4.1.12	Socialförsäkringslagstiftningen	184
4.1.13	Skattelagstiftningen	184
4.1.14	Fastighetsrättslig lagstiftning	184
4.1.15	Förutsättningar för förordnande av biträde	184
4.1.16	Förordnande myndighet	188
4.1.17	Ersättning till offentligt biträde	189
4.1.18	Behörighetskrav för offentligt biträde	190
4.2	Rättshjälp för utredningslokaler i förvaltningsärenden ..	192
4.3	Kostnadsersättning i förvaltningsärenden	195
4.4	Ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet ..	199
4.5	Kostnaderna för reformen	210
4.6	Författningsregleringen	211
4.7	Upprättade lagförslag	212
4.8	Sammanfattning av departementsförslaget	213
5	Specialmotivering	215
5.1	Förslaget till lag om ekonomiskt bistånd till svenska medborgare i utlandet m. m.	215
5.2	Förslaget till ändring i rättshjälpslagen	215
5.3	Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken	222
5.4	Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	222
5.5	Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen	223
5.6	Förslaget till lag om ändring i lagen om bevisupptagning vid utländsk domstol	223
5.7	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen	223
5.8	Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning för brott	225
5.9	Förslaget till lag om ändring i lagen angående blodundersökning m. m. i mål om äktenskaplig börd eller vid utredning av faderskapet till barn utom äktenskap	226
5.10	Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge	226
5.11	Förslaget till lag om ändring i nordiska verkställighetslagen	227
5.12	Förslaget till lag om ändring i lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet	227
5.13	Förslaget till lag om ändring i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall	227
5.14	Förslaget till lag om ändring i lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda	228
5.15	Förslaget till lag om ändring i lagen om vissa rättigheter för statslösa personer och politiska flyktingar	229

5.16 Förslaget till lag om ändring i lagen om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling	230
5.17 Förslagen till lag om ändring i övergångsbestämmelserna till lagen om ändring i utskökningslagen, lagen om exekutiv försäljning av fast egendom och lagen om exekutiv försäljning av luftfartyg m. m.	230
5.18 Förslaget till lag om ändring i lagen om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom	231
Hemställan	231
Bilaga 1 Utredningens förslag	233
Bilaga 2 Förslaget i departementspromemorian Ds Ju 1972: 9 ..	253
Bilaga 3 Förslaget i UD-promemorian	269
Bilaga 4 Det remitterade förslaget	271
Utdrag av lagrådets protokoll den 2 november 1972	299
Utdrag av statsrådsprotokollet den 3 november 1972	312

